SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE KADIN

GEORGE ST. GEORGE

EL YAYINLARI

SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE KADIN

George St. George

Çeviren: S. Özbudun - O. Yener

EL YAYINLARI

El Yayınları, Ol Bilim-Araştırma: 4, Genel Sıra No: 5, Sovyetler Birliği'nde Kadın (Orijinal Adı: Our Soviet Sister), Yazan: George St. George, Kapak Düzeni: Ayşegül Safkan, Dizgi-Baskı: Eskin Matbaası-İstanbul, Tel: 527 46 53

1. Baskı: Aralık 1987

El Yayınları: Piyerloti Cad. No. 53/6
Çemberlitaş-İstanbul

İÇİNDEKİLER

1 — GİRİŞ 7
2 — SOVYET KADINI - İLK ADIMLAR 14
3 — STALİN ÇAĞI 42
4 — DOĞUM ORANI HAREKÂTI 64
5 — KADINLARIN KURTULUŞUNA DOGRU 85
6 — ÖZGÜR SOVYET KADINI 110
7 — SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE EVLİLİK ve BOŞANMA 132
8 — BABA OLMAK YA DA OLMAMAK 153
9 — CİNSELLİK ve SOVYET GENCİ 175
0 — KIRMIZI GÜZELDİR 197
1 — SONUÇ 221
DİĞERLERİ GİBİ BİR HAFTA 230

ÖNSÖZ YERİNE

«İki yılda, Avrupa'nın en geri ülkelerinden birinde, Sovyet iktidarı, kadınların kurtuluşu için, 'güçlü' cinsle eşitlikleri için, dünyanın gelişmiş ve bilgili bütün demokratik cumhuriyetlerinin 130 yılda yapabildiklerinden çok daha fazlasını yaptı» diyordu Lenin, Sovyet kadınının kısa sürede elde ettiği kazanımlara değinirken. Ve bu teşhisinde son derece haklıydı.

Çarlık Rusyası dünyanın ilk sosyalist cumhuriyetine dönüşürken Sovyet insanının yaşamı da köklü değişikliklere uğruyordu. Hele Sovyet kadını, fiilen ağır görev ve sorumluluklar üstlendiği bu dönüşüm sürecinden geçerken gerek toplumsal konumunda, gerekse içsel varlığında/değerlerinde radikal değişimlerin de gerçekleştiğini görecekti. Bu dönüşümün özlü bir dökümü, ileriki sayfalarda yeralmaktadır.

Ne ki, bu değişim sorunsuz, sancısız, kolaylıkla gerçekleştirilmiş değildir. Dönüşümler sırasında trajik olarak nitelenebilecek zigzaglar yaşanmış, ağır toplumsal bedeller ödenmiştir. İlerideki sayfalarda bu sancıları, bu bedelleri de göreceğiz.

Kadının toplumsal konumuyla ilgilenen her kişi, kuruluş ve hareketin Sovyet kadınının deneyimini yakından ve önyargısız bir şekilde izlemesinde büyük yarar var. Bu sürecin kazanımları ve eksiklikleri, aksamaları, kestirme ajitasyonların malzemesi ya da yapay kutuplaşmaların odağı haline getirilmeksizin, nesnelce incelenebilirse, **«kadınların kurtuluşu»** olarak formüle edilen tarihsel/toplumsal sürecin ne büyük zorluklarla yüklü olduğu anlaşılabilir. Sanırız bu zorluk ya da sorunlar, özellikle kadının aile içindeki konumu ile toplumsal konumu (iktisadi ve siyasal yaşama katılışı)

arasında denge(ler)i sağlayacak toplumsal mekanizmaların bir türlü yeterince işletilemiyor oluşundan kaynaklanmaktadır. İleriki sayfalarda böylesi bir tartışmaya malzeme sağlayacak verileri de göreceğiz. Özetle, **Sovyetler Birliği'nde Kadın**, ülkemizde kısa ve zorunlu bir kesintiden sonra yeniden hız kazanacağa benzeyen **«Kadın ve Sosyalizm»** tartışmalarında önemli bir kitap olacaktır, kanısındayım.

* * *

George St. George, St. Petersburg'da doğdu, Sibirya'da yetişti ve Çin'de, Mukden'de bir İngiliz pedagoji okulunda eğitim gördü. 1923'de yabancı muhabir olarak gittiği ABD'nin yurttaşlığına geçti. Ülkeyi boydan boya dolaşarak kereste işçiliğinden aktörlüğe, altın arayıcılığından oyun yazarlığına, çok değişik işler yaptı.

Pek çok dergi yazısının yanısıra, **The Road to Babi Yar** (Babi Yar Yolu), **Siberia, Russia and Soviet Union** (Sibirya, Rusya ve Sovyetler Birliği) ve **Russian Folk Medicine** (Rus Halk Tababeti) gibi kitapları vardır. Daha sonra ABD'den ayrılacak Paris'de yaşamaya başlayan St. George, uzun gezilerine dair izlenimlerini, burada yayımlanan **İnternational Wildlife** adlı dergi için kaleme almaktadır.

Sibel ÖZBUDUN

> Çocuklarını acı içinde doğuracaksın, isteğin kocana dönük olacak ve o seni yönetecek.
>
> **Tekvin, 3.16**

Tanrı kadınlara adil davranmamıştır.

İlk zamanlardan bu yana, birkaç karanlık anaerkil kabile dışında kadına daima ikinci sınıf insan konumu uygun görüldü. Bunun başlangıçtaki nedeni belli: Kaba kuvvet fiziksel hayatta kalışın birincil koşulu olma özelliğini sürdürdüğü sürece erkek kadının koruyucusu ve besleyicisi olarak davranmak ve gerçekte onu yönetmek zorundaydı!

Mülkiyetin kişisel bir kudret sembolü haline gelişiyle birlikte kadınlar da elde edilmek için savaşılan, biriktirilen, elde tutulan ve değiş tokuş edilen zenginlik nesneleri durumuna dönüştüler. Şu kadar boğa ve inek, şu kadar koyun ve deve, şu kadar karı, metres ve pazarlanabilir bakire.

Daha bağlayıcı dinsel geleneklerin çoktanrılı puta tapıcılığın yerini almasıyla birlikte kadının insandan —aşağı doğası kutsal yasalar tarafından da onandı. Üç büyük din —Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam— bir konuda aynı görüşü paylaşıyordu. Kadınların erkeklerin hükmü altında olması ilahi iradenin bir buyruğuydu; erkeğin üstünlüğü bir belitti. Otuzbeş yüzyıl kadar bu dogmaya karşı çıkmaya kimsenin cesareti yetmedi.

Yahudi-Hıristiyan geleneğin egemenliği altındaki Batı uygarlığımızda, kadınlar hapishanesinin anahtarı kilisenin elindeydi. Tanrı ilk sözleşmeyi erkekle yap-

tığına göre, erkeğin konumu daha üstün ve tartışma dışıydı.

Erkek üstünlüğünün bir zamanlar sağlam olan duvarlarındaki ilk çatlaklar ancak 19. yüzyıl ortalarına doğru belirmeye başladı. İlkin İngiltere, ardından da tüm Batı Avrupa'da başgösteren sanayi devrimi makineleri sürmüştü sahneye, ve kaba kuvvet ansızın önemini yitirdi. Kadın ve çocuklar makineleri kullanarak erkeğin işini çok daha düşük bir maliyetle yapabiliyor ve dolayısıyla sanayicilere çok daha hacimli kârlar sağlayabiliyorlardı. O dönemlerde Marx ile Engels'i dehşete düşüren insafsız kadın emeği sömürüsü, yine de belirtmek gerekir ki, kadının insanlaşmasının şafağıydı. Avrupa'da sayısız aile içinde kadın kısa sürede evin esas eli ekmek tutan bireyi haline gelerek Cennet Bahçesindeki o unutulmaz sabah vakti ilan edilmiş cinsel rolleri altüst etti.

Erkeğin çağı günbatımını yaşıyordu, kadının çağı ise tansökümündeydi henüz.

Kadının insanlaşması süreci kolay bir süreç olmamıştır. Geleneklerin direnci, muazzamdı. Ancak erkek egemenliğinin duvarları tuğla tuğla sökülmekteydi; yirminci yüzyıla gelindiğinde, kadının hayatta geleneksel dinsel öğretinin kendisine biçtiğinden daha önemli bir rol oynamaya aday olduğu giderek daha açık bir şekilde ortaya çıkıyordu.

İlk Dünya Savaşı'nın sınaî teknolojide şimdiye dek benzeri görülmemiş bir gelişme sağlaması, kadını yeni bir tehlikeyle karşı karşıya bıraktı. Refahın yükselmesiyle emeği önemini yitirdi; erkek bir kez daha emek gücüyle ailesinin geçiminin tek sağlayıcısı konumuna geldi ve kadın üzerinde yeniden egemenlik kazandı. Bu kez iktisadî bakımdan.

Kadın tüketim toplumunun nimetlerinden en büyük payı alır hale gelmişti; ancak aynı zamanda onun en önemli kurbanıydı da. Artık yaşamını alnının teriyle kazanmak zorunluluğundan kurtulmuştu, evinin güvenliğine çekilerek yaşamını analık, çocuk bakımı, ev işlerinin yanısıra erkeğin cinsel ortağı olarak yeteneklerini ve çekiciliğini geliştirmeye vakfedebilirdi.

Refah düzeyi daha yüksek sanayi toplumlarında özellikle de ABD ve Batı Avrupa'da anormal bir durum ortaya çıkmaktaydı. Bir yanda, kadın hiçbir zaman bu denli rahat ve fiziksel güvenlik içinde olmamıştı. Şimdiye dek hiçbir zaman bu denli şımartılmamış, yüceltilmemişti. Elinde harcayacak hiçbir zaman bu kadar çok parası olmamıştı: Çoğu ülkede erkekle eşit siyasal haklar kazanmış ve hâlâ dinsel geleneklerin kontrolü altındaki birkaç toplum dışında, tüm hakları haiz bir yurttaş olarak eşit yasal konum elde etmişti. Kısası, hiçbir zaman işler bu kadar yolunda olmamıştı kadın için.

Öte yanda, maddi refahı aşırı üretim ve ısraf üzerine temellenen hızlı yükselişiyle birlikte, sancılı bir açmaz içine sürükleniyordu. İktisadi katkı yükümlülüğünden geniş ölçüde kurtulmakla, giderek daha fazla çocuk doğuran, onlara bakan, güzel görünen, eşine azçok düşsel cinsellik sunmaya zorunlu tatsız tutsuz bir **hausfrau** hapishanesi içine itilmekteydi. Ve yavaş yavaş çıldırıyordu.

Yine çarpıcı bir karşıtlık sonucu, bu mutsuz durumun birincil kurbanları daha yüksek entellektüel ve iktisadi tabakaların kadınlarıydı. Daha az ayrıcalıklı ve donanımlı kadınlar hâlâ pazarda basit, daha sevimsiz ve daha az çekici işler için aranırken, hırslı, eğitimli, uyanık ve çoğu yetenekli kadınlar hayatın yollarının bir bir önlerinde kapandığına tanık olmaktaydılar.

Emek üretkenliğini sağlamak üzere kontrollü işsizliğe dayalı bir teşebbüs, tüketim toplumlarının iktisadi yapısı, mesleki eğitimden geçmiş kadınların şanslarını sürekli daraltmaktaydı. Bir zamanların hırslı, eğitimli ve yetenekli genç kızları giderek birincil yaşam kaynağı olarak erkek desteğine bağımlı hale gelmekteydiler. Üretime değil tüketime, zenginliğin yaratılmasında erkekle işbirliğine değil onun evcil rahatının sağlanmasına teşvik ediliyorlardı.

Yüksek ölçüde rekabete dayalı «insan insanın kurdudur» iktisadi felsefe ve pratiği, kişinin yetenek ve kaynaklarının had safhada kullanılmasını gerektiriyordu. Rekabet mücadelesinde harcanan zaman da bu kritere dahildi. Burada, zaman tüketici çocuk doğurma ve yetiştirme uğraşı içinde olmayan erkek, açık olarak avantajlıydı.

Bağımsızlığının başlıca güvencesi olan iktisadi öneminin tedricen yitirilişinde kadının suçsuz olduğunu söylemek mümkün değil. Tüketim toplumunun maddi aşırılıklarından fazlaca etkilendi. Tüm reklam dolayımı, kendini cinsellik pazarında fahiş fiyatla satmadığı takdirde elde etmesi mümkün olmayan sıradan toplumsal statü egzantrikliğini elde etme isteğini körüklemekteydi; az sayıda bekâr kadın spor araba, mücevher, mink kürk ya da lüks banliyö evlerinden edinebilirdi.

Kadın ve erkek arasında cinsel dürtünün yoğunluğundaki farklılık kadın için daima güçlü bir silah olmuştur; en ilkel erkek egemen toplumlarda bile erkeğin cinsel açlığını yararına çevirebilmektedir. Ancak cinsellik kadının güçlü bağlaşığı olsa da önemli bir sakıncayı içermekteydi; cinsel çekicilik kolay bozulabilir bir metadır; kalıcı duygusal ve iktisadi güvenlik için sağlam bir temel olmaktan çok uzaktır.

Son yıllarda cinselliğin önemi pek çok batı toplumunda ısrarla vurgulandı; ancak, bu akıllı kadınların gözlerini sonsuza dek boyayamaz ışıltılı bir seks sembolü olmanın bedeli saygınlık bakımından ağırdır.

Tüm Batılı sanayi toplumlarında ve özellikle de ABD'de kendiliğinden alevlenen kadınların özgürlüğü hareketi anlamlı ve önemli bir toplumsal olgudur. Kimilerinin düşündüğü gibi geçici bir moda olmaktan uzaktır; hele taverna şakalarının konusu hiç değildir. Günümüzde —kadın olsun erkek olsun— aklı başında pek az insan, nüfusun önemli bir kesitinin yaratıcı iktisadi yaşamdan dıştalanmasının, dünyayı insanlığın refahında kullanabilecek ve kullanılması gerek devasa bir insan enerji ve yeteneği kaynağından yoksun bıraktığını görmezlikten gelecektir.

Günümüzde dünyamızın karşısındaki sorun, kadınların kurtuluşunun gerçekleşip gerçekleşmemesi değildir; bu her durumda gerçekleşecektir, sorun bunun en uygun, en etkili şekilde nasıl gerçekleşebileceğidir.

Sovyet kadınlarının bu alandaki deneyimi, bu nedenle tüm aklı başında kadınlar ve bozuk dünyamızın düzeltilmesiyle yakından ilgili tüm erkekler için önem taşımaktadır.

28 Kasım 1917 günü dünya yüzeyinin altıda birini kaplayan ve farklı kültürel ve dinsel gelenekli yüzotuz kadar milliyet ve etnik grubun yaşadığı uçsuz bucaksız ülkede cinslerin tam iktisadi, yasal, siyasal, kültürel, cinsel, ve hatta biyolojik eşitliği ilan edildi. Kadınların aşağılık konumlarını tarihsel olarak destekleyen kültürel ve dinsel gelenekler yasadışı ilan edildi ve cezai yaptırıma bağlandı. Bu soruna hiçbir zaman bu denli geniş cepheden ve nihai çözüme ulaştırmak amacıyla bu denli kararlılıkla saldırılmamıştı.

Bu büyük deneyimin çok —ırklı ve çok— kültürlü niteliği ona özel bir anlam yüklemektedir. Bir Rus ya da Sovyet olgusundan ibaret değildir yalnızca, genelde tüm insan toplumlarına uygulanabilecektir, kadını, tüm insanlık haklarını sağlayarak ve yeni birinci sınıf insan konumuna içkin tüm sorumluluklarını yüklenmeye zorlayarak mutfaktan ve çocuk odasından dışarı, tarihin yeni bir çağına çıkartma.

O günden bu yana elli yılın üstünde zaman geçti, tarihin köprüleri altından çok sular ve kanlar aktı. Başlangıçtaki tasarım yeni koşullara uyum sağlamak üzere değişikliklere uğratıldı; ancak insan uğraşının tüm alanlarında kadının yasal ve fiili eşitliğinin sağlanması temel ilkesi özde hep aynı kaldı.

Sovyet kadınının gerçek öyküsü Sovyetler Birliği dışında pek az biliniyor; tüm dünyada olduğu gibi burada da analitik tarih siyasal önyargıların rengini taşıdığından içinde de en fazla bilindiğini söylemek mümkün değil. Bu konudaki görüşlerin, insan ilişkilerini yeniden biçimlendirme konusundaki Sovyet deneyinin tüm diğer yönleri üzerine olan görüşlerden daha çelişkili, daha çatışmalı olduğu söylenebilir. Kimi çağdaş gözlemciler Sovyet Kadınının muazzam kazanımlarını kendilerinden geçmişcesine alkışlarken, başkaları kadın emek gücü üzerindeki sömürünün kişisel refah düzeyinde hiçbir artış olmaksızın büyük ölçüde artması dışında hemen hiçbir şeyin değişmediğini vurguluyorlar adeta şaşkınlıkla.

Hakikat, her zaman olduğu gibi ortalarda bir noktada yatıyor. Son elli yılda SSCB'nin iki kez esas olarak kadın emeğiyle yeniden inşa edildiğini ve son savaştan sonra dikkate değer Doğum Harekatı ile onun tarafından yeniden nüfuslandırıldığı doğrudur. Bu zor-

lu deneylerin gerisinde Sovyet kadını, insan ve toplumun değerli bir üyesi olarak yeni bir bağımsızlık ve saygınlık edinmiştir.

Tüm içtenlikli feministler Sovyet kadınının öyküsünden yüreklenebilirler. Ancak militan feminizmin pek çok devrimci kavramının zamana ve pratik uygulayımın asid testine dayanamadığını kavramalıdırlar. Sovyet kadını çok şeyler kazanmıştır. Önünde kazanması gereken daha çok şey vardır. Yolu kolay ve düz bir yol olmamıştır. Gerçekte kapitalist dünyada pek az kadın Sovyetler'deki kızkardeşleriyle yer değiştirmeyi isteyecektir. Ancak Sovyet kadınının deneyimlerinden paha biçilmez dersler çıkartabilirler.

Bu deneyim özellikle dünyanın, zamanın dikiş makinesinin bir parçayı diğerine bağladığı bir tarih akışı içinde olduğu gözönünde bulundurulursa özellikle önem kazanır. Astrologlar çağımızı Kova Burcu çağı olarak niteliyorlar; iktisatcılar, toplumbilimciler, siyasetciler ise daha özgün isimler kullanıyorlar; ancak erkeğin yapıcı ve sorumluluğunun bilincindeki yardımcısı Kadın'ın Çağı olarak da nitelendirilebilir bu çağ.

Geleceği öngörmek bu kitabın amacı değil, günümüzde, genellikle peygamberler at yarışı sonuçlarını tahmin eder derkeye indirildiler; ama bir şey kesin, geleceğin insanlığa getireceği ne olursa olsun, kadının rolü her alanda zamanla artacaktır.

İnsanlığın varlığını sürdürme umudu biraz da bunda yatmaktadır. Kadınların onun refahına ve özellikle de —yakın tarihimizin trajik dokusunda yoksunluğunu onca duyduğumuz— barışçıl istikrarına katacak çok şeyi olacaktır. Herşeyden önce biyolojik ve duygusal olarak kadın hayatı üretmeye ve korumaya yatkındır; yok etmeye değil.

Yarım yüzyılı aşkın bir süre önce Sovyet kadını yeni bir toplumun kuruluşunda dramatik ve zorlu bir rol oynama fırsatını ele geçirdi. Bu büyük tarihsel dramdaki başarı ve başarısızlıkları bu eserin konusudur.

2 — SOVYET KADINI-İLK ADIMLAR

Sovyet kadınının günümüzdeki konumunu anlayabilmek için Petrograd'da sisli 7 Kasım 1917 gecesine dönmek gerekecektir. Bir zamanların St. Petersburg'u I. Dünya Savaşı'nın patlak verişinden sonra, 1914'de bu Rus tarzı isimle anılır olmuştu.

Bu, sonradan Büyük Ekim Devrimi olarak ünlenen Bolşevik silahlı ayaklanma gecesiydi. Evet, tarih doğrudur. Rusya'da o sıralar eski Julian takvimi yürürlükteydi ve 1918 yılında daha yaygın olarak kullanılan Gregoryen takvimi 13 gün gerisinden izlemekteydi. Dolayısıyla olay, Rus takviminde 25 Ekim'e denk düşüyordu.

8 Kasım sabahı, saat 2.30 sularında Neva ırmağında demirlemiş bulunan hafif **Avrora** zırhlısının on topundan tek bir el ateşleniyordu: «tüm dünyada duyulan bir atış». Bu, binlerce silahlı asker ve fabrika işçisini dalgalar halinde yalnızca birkaç askeri öğrenci ve (kadın özgürlüğünün erken bir işareti olarak devrimden sonra kurulan!) Kadınlar Taburu askerinin koruduğu Alexender Kerensky'nin geçici hükümetinin merkez olarak kullandığı Kışlık Saray'a doğru gönderen, önceden belirlenmiş parolaydı.

On dakikada herşey bitmişti. Rusya'da ve dünyada yeni bir çağ açılıyordu. Aynı gece tarihin ilk sosyalist devleti ilan edildi.

O tarihsel gecede o kadar zayıf bir direnişle karşıla-

şıldı ki, yalnızca beş ölü ellibeş yaralı ile kapandı gün. Daha sonraları Devrim, iç savaş ve kıtlık milyonlarca canı alacak ve misli görülmemiş acılara yol açacaktı; ancak yeni çağın doğumu âdeta acısız oldu.

Vladimir İlyich Ulyanov ya da daha popüler devrimci takma adıyla Lenin* yönetimindeki yeni Sovyet hükümeti —yani İşçi, Köylü ve Asker milletvekillerinin Sovyetlerinin (şuralar) hükümeti— bilimsel sosyalizm temelinde bir devlet yaratma ve tüm insan ilişkilerini yeniden biçimlendirme hedefi yolunda işe koyuldu.

Lenin'in ilk hedeflerinden biri kadınların tam ve mutlak kurtuluşuydu. Tüm siyasal yaşamında daha ısrarlı olduğu bir konu yoktur. Kadınların durumu onu çileden çıkartıyordu; bunu korkunç, aşağılayıcı ve barbarca buluyordu. Kadın, diyordu, her yerde çifte kölelik altındadır; —ilkin kapitalist sömürünün, ardından da cinsler arasındaki geleneksel ev ilişkisi yani erkek egemenliğinin baskısı altındadır.

Kadın mayası olmaksızın hiçbir büyük toplumsal ayaklanmanın mümkün olmayacağını savunan Karl Marx'ın izinde, Lenin, daha da ileri gitmiş, tüm geleneksel kadın-erkek ilişkilerinin altüst edilmesinde tek bir taşı bile yerinde bırakmayacağına andiçmiştir. Kadın cinsel eşitsizliğin tüm kalıntılarından kurtarılmakla kalmayacak, zorla da olsa kitlesel olarak siyasal yaşama, kalıcı ve evrensel toplumsal hizmete çekilecekti. En ileri demokrasilerde bile yaşamadığı bir konuma kavuşturulacaktı. Onu erkeğin hizmetine sokan her yasa ve âdet iz bırakmayacak şekilde ilga edilecekti. Utanç ve-

---

* Rusça «Lena'nın» ya da «Helena'nın» anlamına gelir. Bu seçimin nedeni bilinmemektedir. Lenin'in yaşamında Helena diye biri yoktur.

rici ev kölesi konumu bir gecede —mutlak ve sürekli olarak— silinmiş ve bütün yurttaşlık hak ve görevlerini haiz olarak erkekle tam eşitlik konumuna yükseltilmişti.

Bu başarının görkemini tam olarak değerlendirebilmek için kadınların Rus İmparatorluğundaki durumunu bir anımsamak gerekecektir. Bu imparatorluk farklı tarihsel ve kültürel kökenlerden gelme yüzden fazla değişik milliyet ve etnik gruptan oluşmaktaydı. Rus ögesi çoğunluktaydı (Çarlık yasalarına göre Ukraynalılar ve Beloruslar Rus sayılmaktaydı.)

Kesin ayrımlarla belirlenmiş ve neredeyse geleneksel Hindu kast yapısı kadar karmaşık bir sınıflı toplumdu. Payelendirilmiş soylular baştaydı; büyük dükler, yüce prensler, prensler, kontlar, baronlar, bir herzog ve bir prinz (bu son ikisi ve tüm baronlar Alman kökenliydi.) Bu sınıfı **dvoriane** (toprak sahipleri), **meschiane** (kentliler) ve **krestiane** (sözlük anlamıyla: Hristiyanlar, yani köylüler) izlerdi. Ayrıca ortaçağ loncaları benzeri, herbiri hiyerarşik alt bölümlere bölünmüş sınıflarda bulunmaktaydı— papazlar, tacirler, hukukçular vb. arkaik ve anlamsız bir sistemdi. Kimi köylüler çok zenginleşebilirken, toprağı ekip biçen (çoğu tatar kökenli) prensler de bulunmaktaydı.

(Çarlık Rusyası -Ç) aynı zamanda devlet dini Grek Ortodoks Kilisesi üzerine temellenen teokratik bir toplumdu. Tüm ortodoks papazların maaşları devlet tarafından ödenirdi; çar gerçekte hükümetin bir kolu olan bu güçlü örgütün başındaydı. Diğer bütün gruplar yasa önünde olsun, fiiliyatta olsun, ayırıcılığa tabi tutulmaktaydı; Yahudi ve Katolikler tüm haklardan yoksun bırakılmıştı, Protestan ve Müslümanların hali ise biraz daha iyiceydi.

İktisadi durumlar arasında muazzam farklılıklar vardı. Aristokratların, toprak sahiplerinin, tacir ve sanayicilerinin (pasaportlarında genellikle köylü olarak sınıflandırılmakla birlikte) bazıları büyük servetleri ellerinde tutmakta; buna karşılık memurlar, küçük tacirler, profesyoneller, zanaatçılar ve sanayi işçileri Avrupa'nın en düşük hayat standardına mahkum durumdaydı. Nüfusun %80 kadarını temsil eden köylüler inanılmaz bir sefalet içinde yaşıyordu; zaman zaman başgösteren kıtlıklar milyonları kırıp geçiriyordu. Serfler, artık toprak sahiplerine ait olmamakla birlikte toprağın en verimli kısımları ağaların, Kilise'nin ve Çarlık Sarayı'nın elinde bulunduğundan, sefalet içinde yaşamaktaydılar.

Bu arkaik ve karmaşık toplumda kadınların durumu neydi? Doğal olarak toplumsal ve iktisadî statüsüne göre büyük ölçüde değişiklik göstermekteydi.

Aristokrat ve zengin sınıfın kadınları diğer Avrupa toplumlarındaki gibi, yani cinsel nesne muamelesi görüyorlardı. Şımartılıyor, hayranlık duyuluyor «korunuyor» ve evlilikle trampa ediliyorlardı; halkın büyük çoğunluğuyla çok az bağlantıları vardı.

Meschiane (orta sınıf tacirleri, zanaatçıları ve küçük memurları) kadınları ataerkil yasaya uygun yaşamaktaydı; kızlar ailelerinin mülkiyetinde sayılmaktaydılar. Genellikle eğitimsiz bırakılmışlardı ve tüm kişisel özgürlüklerden, özellikle de evlilikteki seçme özgürlüğünden yoksundular. Bu, aristokrasinin tepeden baktığı, liberal intelligentsia'nın ise aşağıladığı vurdumduymaz, tutucu bir sınıftı.

İntelligentsia'nın -serbest meslekler, sanatçılar, yazarlar, müzisyenler, eğitimciler ve daha iyi eğitimli memurlar- **kadınları** en özgür olanlardı. Bunlar, genellik-

le toprağından uzun zaman önce koparak yoksul düşmüş toprak sahipleri sınıfından gelirlerdi. Bu bir dizi parlak yazarı, besteciyi, bilim adamını ve Lenin dahil olmak üzere pasaportu itibariyle toprak sahibi soyundan; babası liberal bir taşra eğitimcisiydi) ilk devrimcileri üreten küçük ve aydınlanmış bir gruptu. Kadınlara eğitim olanakları sınırlı olmakla birlikte bu sınıf iyi eğitilmiş ve hayatta etkin bir rol üstlenen pek çok parlak kadını üretmiştir. Örneğin 1913 yılında Rusya'da 2800 kadın doktor bulunmaktaydı —ki bu ülkede görev yapan doktorların %10'u demekti. Bu oran zamanın çoğu Avrupa ülkesinden daha yüksekti. Yine şaşırtıcı bir oranla, tüm öğretmenlerin %8'i kadındı. Ayrıca çok sayıda kadın yazar, ozan, sanatçı ve tabii balerin de vardı.

Çarlık yönetimi intelligentsia'ya takdir ve kuşkuyla bakıyordu. Bu sınıf devrim öncesi Rusya'da ortaya çıkan ilerici fikirlerin yanısıra kraliyet ailesiyle yüksek düzeyli memurları hedef alan birkaç terörist eylemin de sorumlusuydu. Başarısızlığa uğrayan 1904-1905 devrimi, büyük ölçüde üniversite öğrencileri ve genç liberal kadınların yönetimindeydi. Lenin'in kendisi ve izleyicilerini sürekli olarak proleter olarak tanımlamasına karşın, ilk devrimcilerin büyük çoğunluğu intelligentsia'dan gelmekteydi.

Nüfusun büyük kesimini köylüler oluşturuyordu; çarlar bu kesimi her zaman yönetimlerinin güvencesi olarak görmüşlerdi. Tümüyle cahil, hemen hiç okumayazması olmayan ve dinsel geleneklere belenmiş olan bu sınıf toplumsal hareketlerle hemen hiç ilgilenmiyordu; bu tümüyle ayrı ve çok az hırsı, önündeki her aç kışı sağ olarak atlatmadan başka hemen hiçbir umudu olmayan bir sınıftı. Dilenci ölçüsünde yoksul olmak-

la birlikte toprağa, o sefil ve genellikle verimsiz parsellerine fanatik ölçüde bağlıydılar ve geleneksel olarak mülkiyet hissiyle donanmışlardı. Lenin dahil ilk Rus devrimcileri köylüleri toplumsal değişimin en umutsuz malzemesi olarak değerlendirmiştir. Rusya tarihi, köylü ayaklanmalarıyla doludur; ancak, bunlar devrimci fikirlerden çok inanılmaz yoksulluk koşullarından kaynaklanmaktadırlar.

Köylü kadınların özel bir konumu vardı. Hiçbir zaman cinsellik nesnesi olarak değerlendirilmedikleri gibi herşeyden önce, her köy evinin vazgeçilmez unsuru olan işgücünü sunuyorlardı. Güçlü omuzlar ve yorulma bilmez bacaklar güzel yüzlerden çok daha değerliydi; ve bu kadınlar erkeklerce sık sık suistimal edilmekle birlikte, saygı da görürlerdi. Erkekleriyle paylaştıkları sefalet eşitliği buydu.

Köylülerin yüzlerce yıllık kaderi inanılmaz zorluklar, özel bir kadın ve erkek soyunu ortaya çıkartmaktı. (güçlü, uysal, acı ve sefalete karşı son derece dayanıklı.) Genellikle kötü yönetilmelerine ve ellerindeki silahların yetersizliğine karşın, çarlar için gözükara bir cesaretle savaşan askerler, ve hemen her felaketi neredeyse kaderci bir yiğitlikle karşılayan kadınlar bu soydan çıkıyordu. Çocukluktan beri en ağır işlere alışkındılar. Cumhuriyet'in kısa tarihi boyunca başına gelen bir dizi felaketin yükünü, bu nedenle kadınlar devrim sırası ve sonrasında da sabırla omuzlayabildiler.

Lenin ve Rusya'nın diğer Marksist teorisyenlerinin en ilerici sınıf addettikleri sanayi proletaryası, Rusya'nın 18. yüzyıl ortalarında Sanayi Çağı'na girişiyle ortaya çıkmıştı. Hayatta kalabilmek için kentlere göçerek burada köylü köklerini yitiren yoksul ve topraksız köylülerden oluşuyordu. Rus sanayi devrimi Karl Marx ve

Friedrich Engels'i onca kızdıran ve kapitalizme içkin barbarlığı lanetlemelerine yolaçan İngiltere örneğine uygun olarak gelişmişti. Gerçekten de Rusya'daki sınai gelişmenin ilk adımları işçilerin en acımasız biçimde sömürülmesiyle belirleniyordu; makinalar kaba kuvveti giderek daha gereksiz kılarken kadın ve çocuklar ölümcül ücretlerle ve en insanlık dışı koşullar altında değirmen ve fabrikalarda çalışmaya itiliyorlardı. Ev-işi adı verilen uygulama, daha da hainceydi— kadın ve çocuklar evde erkeklerini desteklemek için parçabaşı iş yapmaktaydılar. Bu uygulama genellikle erkekleri işinden ediyor ve koyu bir sefalete itiyordu.

Lenin, 1890'da yayınlanan istatistik yıllığına dayanarak «Kadın ve çocukların ev-işinde çalıştırılması evrensel bir uygulama halini aldı» diye yazıyordu 1892'de. «Bunu kanıtlamak için, Moskova bölgesinde kadınların sömürülüşüyle ilgili kimi sayılar verelim. Kağıt sanayinde 10 004 kadın ev-işinde çalışmaktadır; çocuklar çalışmaya beş-altı yaşlarında günde 10 kapik ücretle başlarlar, yıllık kazançları 17 rubleyi geçmez, kadınlar arasında iş günü genellikle 18 saati bulur. Dokuma sanayinde çocuklar çalışmaya altı yaşında, günde 10 kapik yılda ortalama 22 rublelik bir kazançla başlarlar. Çalışan kadınlara ilişkin birkaç genel sayı: Moskova yöresinde 5-6 yaşlarında işbaşı yapan 37514 işçi bulunmaktadır (19 sanayi dalının 6'sında 32400 kadın çalıştırılmaktadır) Ortalama günlük kazanç -13 kapik; yıllık gelir -26 ruble 20 kapik.» (Ruble'nin resmi altın değeri 50 cent* idi.)

Bu korkutucu sayılara karşın Lenin, kadınların fabrikada çalışmamalarını savunan Marx'la aynı görüş-

* Günümüzde yaklaşık 600 TL.

te değildi. «Fabrikaların insanların yaşamına getirdiği yenilikleri düşündüğümüzde kadın ve genç kızların sanayiye girişini temelde ilerici bir gelişme olarak kabul etmeliyiz.» Lenin bunu çalışan kadının üretimci olmayan ev köleliğinden kurtuluşu olarak görüyordu, bu «prekapitalist toplumsal ilişkilerin ataerkil hareketsizliğinden çok daha iyi» idi.

Rusya'nın sanayileşmesinin ilk günlerinden sonra herşeyin büyük ölçüde değişikliğe uğramasına karşın, I. Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Rus sanayi işçisinin iktisadi düzeyi Avrupa'nın en gerisindeydi. Ve işçi sınıfı kadınları yoksul evlerini geçindirmek için en az erkekleri kadar çalışmak zorundaydılar; bu nedenle de hiçbir zaman aşağılayıcı cinsel nesneler konumunda sayılmıyor, aksine aile birimlerinin değerli ve saygın üyeleri olarak el üstünde tutuluyorlardı.

Eski Rusya'da tüm sınıflardan kadınlar ortak bir kaderi paylaşmaktaydılar; yasal hakları yoktu. Tüm aile ilişkileri din kurumları tarafından düzenlenmekteydi: Slav bölgelerinde Grek Ortodoks kilisesi, Müslüman bölgelerdeyse Müslüman şuralar (Nüfusun %10 kadarını temsil etmekle birlikte İslam ikinci büyük dindi). Diğer küçük dinsel gruplar kendi yasalarına uygun yaşıyorlardı. Devlet'in insanlararası ilişkiler alanında bir yetkisi yoktu; ancak kilise aracılığıyla halkın gündelik yaşamını yönlendirebilmekteydi.

Tüm nüfusun %80'den fazlası Grek Ortodoks Kilisesi'ne bağlıydı. (Herhangi bir cemaate bağlı **olmamak**, Çarlık Rusya'sında yasadışıydı.) Ve bu kilise —diğerleri gibi— patriyarkal İncil'e uygun olarak kadınlara her türlü yasal hakkı reddetmekteydi. Erkeğin tanrısal iradeyle kadına egemen kılındığı ve kadının erkeğin mülkiyetinde olmasa bile onun sorumluluğu al-

tında olduğu kabul ediliyordu. Kız evlatları evlenene kadar babalarının yetkisi altındaydı; evlenince yasal olarak kocalarının uhdesine geçerlerdi, hayatlarının geri kalan kısmını onlara «aşk ve itaat içinde» geçirmek yükümlülüğü altındaydılar. Ayrı bir kimlik kağıtları yoktu: İsimleri kocalarının pasaportuna kaydedilirdi, Rusya'da birinin varlığını kanıtlaması, yaşaması, yolculuk yapması ya da çalışması için zorunlu olan ayrı kimlik belgelerini ancak kocalarının izniyle edinebilmekteydiler. Kocaların evlilik hakları yasayla destekleniyordu. Kaçan bir kadın polis zoruyla kocasına teslim edilebilirdi. Çocuklar üzerinde de yalnızca babanın hakkı vardı. Karının ihaneti boşanma nedeni sayılırdı, bu durumda çocuklar babanın yanında kalmaktaydılar; erkeğin zinası ise Ortodoks yasalarınca kabahat bile sayılmamaktaydı. Aristokratik ailelerden gelme kadınlar dahi bu kurallara boyun eğmek zorundaydılar; Tolstoy **Anna Karenina**'da bu durumu betimler. Bir kadın çekilmez hale gelen evliliğini ancak iki yoldan sona erdirebilmekteydi; ya (Anna'nın yaptığı gibi) intihar ederek ya da pek çok köylü kadının yaptığı gibi kocasını —genellikle zehirle— öldürerek.

Çarlık ailesi üyelerine yönelik olmama kaydiyle cinayet, Çarlık Rusya'sında ölüm cezasını gerektiren bir suç olmadığı için bu «Rus usulü boşanma» yı seçen kadınlar Sibirya'ya sürgüne gönderilmekte ve eş olarak erkek sürgünlerin yanına yerleştirilmekteydiler. Chekhov **Sakhalin Günlükleri**'nde bu uygulamayı canlı bir biçimde betimler. İşin tuhafı, pekçok katil kadın yeni eşleriyle mutluluğu bulabilmiştir. Ne var ki bu tip birleşmelerden doğan tüm çocuklar piç sayılmakta ve bu statüleri pasaportlarına kaydedilmekteydi.

Her ne kadar Grek Ortodoks yasaları altında kadın-

ların durumu acınacak gibi idiyse de, Kur'an'ın **âdet** adı verilen grotesk bir biçiminin uygulanageldiği Müslüman kesimlerde çok daha kötüydü. Rusya'da yaşayan Müslüman kadınlar hiçbir temel haktan yararlanamıyorlardı. Köleden ibarettiler, kaldırabileceği kadar kadın alma hakkına sahip erkeklerce alınıp satılan cinsel gereçler, yük hayvanlarıydılar. Bu uygulamalardan bazıları Rus yasalarına aykırıydı, ancak Çarlık yönetimi Müslüman ilahiyat otoritelerinin taca bağlılığı nedeniyle bunu hoşgörüyle karşılıyordu.

Rus İmparatorluğundaki tüm kadınların bir başka ortak yazgısı da hemen mutlak eğitim yoksunluğuydu. Devrim öncesi son nüfus sayımının yapıldığı 1913 yılında kadınların %83'ünün tümüyle okuma-yazma bilmez olduğu belirlenmişti. Geriye kalan %17'nin büyük çoğunluğu yüksek sınıf kadınlarıydı; köylü kadınlar arasında okuma-yazma bilen hemen hiç yoktu. Devrimin, üst sınıfları ya fiziksel olarak ya da sürgünle ortadan kaldırması sonucu, bu oran daha da artarak hatta kimi tahminlere göre %95'e dek tırmandı.

Yeni Sovyet hükümetinin «yeryüzündeki ilk sosyalist devleti yaratmak» üzere yıkmayı yükümlendiği yapı, böyleydi.

Lenin ve hükümeti sorunu cesaret ve kararlılıkla üstlendiler. İktidara gelir gelmez, Sovyet hükümeti imparatorluğun toplumsal yapısını —Lenin'in sözleriyle «tek bir tuğlayı bile yerinde bırakmayacak şekilde»— altüst eden bir dizi kararname yayınladı. Tüm sınıf ayırımları, ünvanlar, rütbeler bir gecede kaldırıldı. Tüm sermaye mülkiyeti ve üretim araçları eski sahiplerine hiçbir tazminat ödenmeksizin millileştirildi; bütün topraklar işleyenlere, fabrikalar ve binalar kiracılara verildi. Giysi ve kişisel eşya dışında tüm mülkiyet kaldırıl-

dı. Zenginler bir gecede kendilerini yoksulluk içinde buldular; eski devlete hizmet eden herkes —subaylar, memurlar, papazlar, polisler— iş ve ayrıcalıklarından oldu. Proletarya diktatörlüğü ilan edildiğinden, çoğu yurttaşlık haklarından da yoksun bırakıldı. Bu arkaik, teokratik, geri bir tarım toplumundan en radikal tarzdaki —komünizme yaklaşan— bilimsel sosyalizme apansız ve dev bir adımdı.

Rusya halkı buna nasıl tepki gösterdi?

Bu durumu mümkün kılan kimi özel koşullar vardı. Devrim, Çarlık hükümetinin kendini geleneksel olarak destekleyen kesimleri bile karşısına alacak hatalar yaptığı uzun, başarısız, yıpratıcı bir savaşın sonunda gerçekleşti. Çar Nikola ve özellikle de mistik saçmalıklara saplanmış Çariçe Alexandra'ya karşı muhalefet aristokrasi ve zengin kesimler arasında daha çok yaygındı. İnteligentsia, tahta karşı bir tek vücut olmuştu. Savaşın, enflasyonun ve iktisadi örgütlenmenin dağılışının yoksulluğa uğrattığı orta sınıflar Çarlık'a geleneksel bağlılıklarından çok şey yitirmişlerdi. Sanayi işçileri açık bir başkaldırı içindeydiler. Ve Çar için en ölümcül olgu, «Tanrı'nn atadığı Baba-Çar» ve Alman Çariçesinin, büyük durağan köylü kitlelerin gözünde büyülerini yitiriyor oluşuydu. Büyük çoğunluğu köylülerden oluşan onbeş milyon asker barışa susamıştı. Hangi koşulda olursa olsun barış...

Liberal inteligentsia üyelerinden oluşan ilk geçici hükümet ülkenin ruh durumunu iyi değerlendiremedi. «Savaşı zafere dek sürdürme» niyetini açıkladığında akibetini belirlemişti. Bu arada Lenin ve partisi bu eşsiz tarihsel fırsattan yararlanmasını bildiler. «Hemen Barış» ve «Bütün Topraklar Halka» şiarları, milyonlarca bezgin köylü-asker ve kentli işçi için son derece çekici

idi; bu kitle geçici hükümetin kansız bir biçimde devrilmesi ve bunu izleyen iç savaşta fiziki gücü oluşturdu.

Yeni hükümetin ilk kararnameleri Rus asker ve işçilerinin coşkulu desteğiyle karşılandı. «Barış Kararnamesi» ve «Toprak Kararnamesi» o günlerin Rusya'sında dehşetli bir güce sahip büyülü cümlelerdi. Kentlerde işçiler, milyonlarca asker ve köylüler bu iki büyülü sözcükle —barış ve toprak— Devrim'e kazanıldı.

Bunu, Rusya'nın kadınlarına kendilerine yüzyıllardır dayatılan dinsel, geleneksel ve yasal sınırlamalardan tümüyle kurtaran kararname izledi. Cinslerarasında her türlü eşitsizlik son kalıntısına dek ve ebediyen ortadan kaldırıldı; kadın hayatın istisnasız her alanında erkekle eşit hak ve sorumluluklara sahip olacaktı.

Kadın eğitim, iktisat, kültür ve siyaset alanlarında tam bir hak ve fırsat eşitliğine sahip oluyordu. Bu kararname, kadının evlilik içindeki eşitsiz konumuna ölümcül bir darbe indirerek geleneksel Rus ailesinin çağlar boyu süregelen temellerini yıktı.

Kilise evlilikleri bundan böyle tanınmayacaktı; tüm evliliklerin özel hükümet bürolarında kaydedilmesi gerekiyordu. (Evlilikte -ç) kadın yasal kimliğini yitirmeyecekti; dilerse kendi soy adını koruyabilirdi; hatta, eşitliğini vurgulayabilmek için erkeğin dilediği takdirde kadının soyadını alabilmesi esasını da getirdi. Evlilik hakları ortadan kaldırıldı, çocukların bakımından her iki eş de eşit ölçüde sorumluydu; bunu istememeleri ya da muktedir olamamaları durumunda bu görevi Devlet üstlenecekti. Her ikisi de fiziksel olarak çalışabilir durumda oldukları sürece, hiçbir eş öbürüne bakmak zorunda değildi. Eşlerden birinin tek taraflı müracaatı halinde boşanma otamatik olarak sağlanıyordu; öbür tarafa haber dahi verilmediği oluyordu. Evlilik ve bo-

şanma sayısı sınırlandırılmamıştı. Kürtaj yasal ve ücretsizdi; sayı sınırlandırması yoktu. Gayrimeşruluk ilkesi ortadan kaldırılmıştı: bekâr kadınların çocuğu da evli ebeveynlerden doğan çocuklarla aynı haklara sahipti. Bu, bu alanda yapılmış en radikal yasal düzenlemeydi. Doğal olarak her sınıftan gelenekçilerin sert direnişiyle karşılaştı: özellikle de dinsel geleneklere bağlı kadınların.

Yeni hükümetin tüm kararnameleri yoğun tepkilerle karşılanıyordu. Tek bir kararnameyle tüm yurttaşlık haklarından olan mülk sahibi sınıflar ilk tepki gösterenler oluyordu. İngelligentsianın pek çok üyesi, özellikle liberal devrimciler yeni hükümetin sorumsuz ve demogojik eylemleri karşısında şaşkınlığa düşmüşlerdi. Yurtseverler savaştan yenik çıkmanın ezikliğini duyuyorlardı; hatta Lenin'i ve partisini ülkeyi Almanya'ya satmakla suçlayanlar da vardı.

Ancak hiçbir şey Sovyet hükümetini yolundan çevirmeyecekti: sosyalizm kurulmalıydı. Ve eski rejimle uzaktan yakından ilişkili olan her şey acımasızca yıkılarak hemen kurulmalıydı; hiçbir şeyin, hiç kimsenin buna engel olmasına izin verilemezdi.

Daha yeni hükümet yönettiği ülkeye doğru dürüst bakamadan içeriden ve dışarıdan güçlü düşmanların saldırısına uğradı. Ondört ülkeden yabancı birliklerin desteğindeki «Beyaz» ordular, eski Rus İmparatorluğunun en verimli kesimlerini işgal ettiler; izleyen iki yıl içinde Sovyet devleti bir yandan denetimi altındaki orta Rusya'da iktisadi çöküntüyle mücadele ederken diğer yandan da onikiyi aşkın cephede ölüm-kalım savaşı vermek zorunda kalmıştı.

Ancak bizzat parti içinde hoşnutsuzluklara yolaçsa da, tümüyle işlemez gözükse de bu korkunç yıllarda da-

hi Lenin Devrim'e temel teşkil eden ideolojik ilkelerinden geri adım atmadı. Bu sarsılmaz ilkeler arasında kadınların kurtuluşu da vardı.

Peki, o bir feminist miydi?

Kuşkusuz geçmişi, erkek şövenizmini andıran her türlü davranış karşısındaki tahammülsüzlüğünü açıklamaktadır. Küçük yaşlardayken babası ölmüş ve annesi tarafından büyütülmüştü. Ağabeyi, Çar'a suikast teşebbüsünden idam edilmişti. Lenin geriye kalan iki kızkardeşine büyük bir bağlılık içinde yetişti; bu bağlılık yaşamı boyunca sürecekti. Kendisinden daha küçük bir erkek kardeşi daha vardı, ancak hiçbir zaman birbirlerine yakın olmadılar. Üç kadını, annesini ve iki kız kardeşini yürekten seviyor ve sayıyordu. Sonralar, Sibirya'daki sürgün yıllarında dahi kendisini yalnız bırakmayan karısı Nadejhda Krupskaya en yakın dostu ve çalışma arkadaşı oldu. Avrupa'daki sürgünü sırasında da etrafı sürekli zeki ve pek çoğu güzel kadın devrimcilerle çevriliydi. Kadınların yeteneklerine derin bir saygı duyması boşuna değildir.

Ancak, herşeyden önce pratik zekâlı bir devrimciydi; eski toplumun, kadının geleneksel konumu yıkılmadan yıkılamayacağını biliyordu. Kadın hayatın içine çekilmediği sürece, geleneksel evcilliği yeni bir düzen kurma yolundaki bütün girişimleri altedecekti. Devrimin ünlü ozanı V. Mayakovsky okurlarını «sosyalizme karşı çıkan her kanaryanın boynunu koparmaya» çağırırken iletmek istediği mesaj buydu.

Ne ki kadınların kurtuluşunun ilkelerini ilan etmek ayrı, bunları hayata geçirmek ayrı şeylerdir. Büyük bir karışıklık hüküm sürüyordu. Aile bir kurum olarak ilga mı edilmekteydi? Evlilik? Geleneksel erkek-kadın ilişki-

leri? Özgür aşk her türlü düzenleyici yasadan yoksun aşk anlamına mı geliyordu?

Kişi bu yol ayırımındaki kaotik koşulları bir kez daha hatırlamalı. 1914'den bu yana onbeş milyon kadar erkek silah altına alınmıştı. Bir çoğu ölmüş ya da tutsak düşmüş ve yıllarca karısından ayrı kalmıştı. Şimdi cinsel açlık içindeki bu erkekler yığını kentlerine ve köylerine akıyor ve aynı ölçüde cinsel açlık içindeki karılarının başka erkeklerle kırıştırmakta olduklarını görüyorlardı. Milyonlarca ailenin yaşarlığı kalmamıştı. Peki ne yapacaktı bu adamlar? İlk buldukları kadının üzerine saldırıp beğendikleri her kıza özgür aşklarını mı dayatacaklardı? Kimi taşkınlıklar olmadı değil. Yerel Sovyetler kadınların kurtuluşunu kendilerine göre yorumluyordu. Örneğin, Moskova'ya yakın oldukça geniş bir kent olan Vladimir'de yayınlanan bir emir, şöyleydi:

> 18 yaşına gelen her genç kız, devlet mülkiyetine geçer. Bu yaşa gelip de evlenmemiş her kız, özgür aşk bürolarından birine kaydını yaptırmalıdır. Böylece kendine 19-50 yaş arasında bekâr bir erkeği eş olarak seçecektir. Bu seçimler ayda bir kez yenilenecektir. 19-50 yaşlarındaki bütün erkekler, devletin çıkarı uyarınca kayıtlı kızlardan herhangi birini —kızın rızası aranmaksızın— kendisi için eş seçebilir. Bu tür birleşmelerden doğan çocuklar Cumhuriyetin mülkiyeti olacaktır.

Daha küçük ve uzak yerleşimlerde daha da tuhaf olaylar olagelmekteydi. «Kadınların genel kamulaştırılması» söylentileri yaygındı ve çoğunlukla ciddiye de alınıyordu. Terhis olan askerleri taşıyan trenlerin köylerde durup askerlerin Devrim'in kendilerine bu özgürlüğü sağladığı inancıyla her gördükleri kadına tecavüz ettik-

leri bilinmektedir. Tabii, bu olaylar özellikle kırsal kesimlerde kadınları son derece tedirgin ediyor ve karşı devrimci ajitatörlere çoğunlukla başarıyla kullandıkları bir malzeme teşkil ediyordu.

Tüm bu raydan çıkmalar devrimci davasına zarar veriyor, Lenin'iyse irkiltiyordu. Alman komünisti Clara Zetkin'le bir söyleşisinde görüşlerini şöyle ifadelendirmiştir: «Evlilik ve cinsel ilişkiler alanında proleter devrime uygun bir devrim gerçekleşmelidir... Bu, cinsel ilişkileri, evliliği, aileyi içerecektir. Boşanmanın güçlüğüyle, erkeğe özgürlük, kadına ise kölelik anlamına gelen ikiyüzlü cinsel ahlakıyla, burjuva evliliğinin pislikleri tüm kaliteli insanlarda derin bir tiksinti uyandırıyor...»

Ardından cinsel ilişkiler alanındaki kargaşaya değiniyordu: «Tabii ki susuzluğun giderilmesi gerekir. Ancak normal bir insan, normal koşullar altında sokaktaki bir su birikintisinden su içer mi? Hatta birçok dudağın değdiği bir bardağı kullanır mı?.. Hiçbir zaman aksi bir münzevi olmadım ancak gençlerimizin ve pek de genç olmayanlarımızın bu yeni cinsel hayatı, bana eski burjuva randevuevlerini hatırlatıyor. Biz komünistlerin anladığı anlamdaki aşk özgürlüğüyle uzak yakın bir ilintisi yok.»

Ya komünistler ne anlıyorlardı aşk özgürlüğünden?

Tüm marksist teorisyenler arasında yalnızca Engels konuyu derinlemesine incelemiş ve cinsellik sorununun nihai çözümü için marksist bir kalıp olamayacağını belirtmişti. **Ailenin, Devletin, Özel Mülkiyetin Kökeni**'nde şöyle yazıyordu: «Kapitalist sistemin yıkılışından sonraki cinslerarası ilişkiler konusunda öngörebileceklerimiz temelde olumsuz bir karakter taşıyor ve çoğu durumda neyin ilga edileceğiyle sınırlı. Ancak yerine ne

getirilecek? Buna ancak yeni kuşaklar karar verecek: Hiçbir zaman parayla ya da başka bir kudret aracıyla bir kadını satın alamayacak olan erkekler ve gerçek aşk dışında hiçbir nedenin kendini bir erkeğe vermeye zorlanamayacağı, ya da iktisadi kaygılar yüzünden sevdiği erkeğe hayır demek zorunda kalmayacak olan kadınlar kuşağı. Bu kuşaklar ortaya çıktığında mevcut bütün davranış normlarını cehennemin dibine gönderecekler; nasıl davranacaklarını kendileri saptayıp her tekil duruma ilişkin bir dizi tutum belirleyecekler ve işte bu kadar.»

Ne var ki bu, soruna pratik bir çözüm bulmak zorunluluğuyla karşı karşıya bulunan Sovyet hükümeti için yeterli değildi. Lenin bu konudaki görüşünü ilk çalışma arkadaşlarından birine zarif ve akıllı bir kadın olan Inessa Arınand'a bir mektubunda açıklıyordu: «Özgür aşk» teriminin yanıltıcı olduğunu vurgulamaktaydı. Proletarya için aşkın yedi bakımdan özgün olması gerekliğini savunuyordu: Mali hesaplardan özgürlük, genel olarak maddi kaygılardan özgürlük, dinsel önyargılardan özgürlük, ebeveynlerin baskısından özgürlük, toplumsal değer yargılarından özgürlük, orta sınıf dar-kafalılığından özgürlük ve polisiye önlemlerden özgürlük.

İlk sovyet yasaları bu özgürlükleri kapsıyordu. Bu yeni yasaların yeni toplumun en büyük kazanımları olduğunu tekrar tekrar vurgulamaktaydı. «En ileri burjuva cumhuriyetlerinde dahi tek bir demokratik parti yıllarca uğraşsa bizim bir yıldan az bir süre içinde gerçekleştirdiklerimizin yüzde birini gerçekleştiremez. Kadının eşitsizliğine dayalı iğrenç, korkunç, tiksinti verici yasaları ortadan kaldırmak için tersyüz edilmedik bir taş bırakmadık, oysa bu yasalar burjuvazi ve kapitaliz-

nim yüzkarası olarak birçok uygar ülkede varlığını sürdürüyor. Ancak eski yasa ve kurumların pisliklerini yerden temizledikçe, bunun gelecekteki inşa eylemi için ortalığı temizlemek olduğu, inşaatın kendisi olmadığı daha açık bir biçimde ortaya çıkıyor... Kadınların köleleştirici, tahrip edici, gücü tüketici ve aklı uyuşturucu, iğrenç ölçüde üretim dışı küçük ev işleriyle aşağılanması ve benliksizleştirilmesi devam ediyor.» *

Bu ilk yıllardan itibaren «Lenin Sovyet devletinin tartışmasız sözcüsü ve mimarı oldu» sözleri ülkenin kaydettiği ilerlemeyi değerlendirmede önemli ipuçlarıdır. Kadınları, tekrar tekrar bebek odalarını ve mutfakları terkederek yeni toplumun kurulmasında ve o sıralar hüküm süren kaosa yeni bir düzen getirilmesinde etkin bir rol üstlenmeye çağırıyordu. «En geniş kadın kitlelerinin bütünsel katılımı olmadan hiçbir toplumsal değişim mümkün olamaz.» diyordu 19 Kasım 1918'de. 21 Şubat 1920'de Moskova Sovyeti'ne mümkün olduğu kadar çok kadın seçilmesi çağrısında bulundu: «Hedefimiz giderek artan sayıda kadını ülkenin yönetilmesi görevine katmaktır... Kadın işçileri seçin! Komünist olsun, partisiz olsun —daha çok, daha çok kadın!»

Cahil «ev aşçılarını» politikaya soktuğu için çok eleştirildi, ancak hiç gerilemedi: «Ütopyacı değiliz. Aşçıların bir anda ülkeyi yönetmeye başlayamayacağını biliyoruz... Ancak ülkeyi yönetmek görevinin bütün aşçılara derhal öğretilmeye başlanmasını talebediyoruz.» ** Ve yine: «Kadınlar ülkeyi yönetirken hızla öğrenecek ve erkeklere yetişecekler... İşçi ve köylü kadın-

---

* V. Lenin, **Büyük Başlangıç.**

** V. Lenin **Bolşevikler İktidarı Ellerinde Tutabilecek mi?**

ların yapıcı yetenekleri sandığımızdan çok daha fazla.»

Genç Bolşevik kadın örgütçüler Lenin'in çağrısına uyarak çalışmaya koyuldular.

Devrimin ilk zorlu yıllarında bu kadınların oynadığı rol hakkında ciltlerle kitap yazılabilir. Devrimi benimseyen intelligentsia mensubu genç kadınlar ülkeyi ve Devrim'i savunmak için canla başla çalışmaya koyuldular. Binlercesi Kızılordu saflarında çarpıştı, ardından da kurtarılan bölgelerdeki köylere giderek kadınlara yeni sorumluluklarını ve yeni Sovyet yasalarını anlatmaya koyuldular.

Cehalet en korkunç düşmandı. Pek az kadının okuma yazması vardı ve Lenin kadınların bütün Sovyetlerde tam temsili üzerinde ısrarla duruyordu.

Cehaletin tasfiyesi en yakıcı görev haline gelmişti. Köyleri ve kentleri bir anda kadın eylemcilerin, hatta eğitimli çocukların yürüttüğü çalışma grupları ve geçici okullar sardı. Bu çaba meyvasını verecekti. Başlangıçta binlerce, ardından on, yüzbinlerce ve sonunda milyonlarca kadın kendini eğiterek siyasal hayata katılmaya başladı. Giderek artan sayıda kadın köy ve kentlerin idari organları olan yerel sovyetlere seçiliyordu. Bazıları hâlâ hemen bütün bütün cahil olan bu kadınlar hükümetin yeni bir toplumu kurma çağrısına yürekten katılıyordu. Kızıl yemenileri adanmışlıklarının simgesi haline gelmişti. Vladimir Mayakovsky bu yeni kitle hareketini şöyle betimliyordu:

«Tornalardan
sabanlardan, kurnalardan
yüzbinlerce yalın kadın
kızıl yemenili
öğreniyor kurmasını
ve yönetmesini.

Kadınların siyasal yaşama —yönetime— kitlesel

katılımı Lenin'in en değer verdiği düşüydü. Eğer o kadar erken ölmeseydi Rusya'yı gerçekten de büyük ölçüde «ev aşçıları» yönetecek ve tarihin çehresi büyük ölçüde değişmiş olacaktı. Ne yazık ki iktidarı devralanlar, temeldeki ilkelere saygı göstermekle birlikte bu konudaki aşırı coşkusunu paylaşmıyorlardı.

Kadın eylemcilerin Devrim'in ilk yıllarında üstlendikleri rol kelimelere sığmaz. Onbinlercesi ülkeyi köşe bucak dolaşarak kadınların kurtuluşunu vaaz ediyorlardı. Kırsal alanlarda genellikle dehşetli bir dirençle karşılanmaktaydılar. Köylüler geleneksel olarak tutucuydu ve yaşlı kadın ve erkekler bu «kızıl fahişeler» in faaliyetlerine açık bir düşmanlık gösteriyorlardı. Bu kadınlar sık sık fiziksel ve hatta cinsel saldırıya uğruyor ve dövülüyordu. Yine de artan sayılarla bu son derece önemli göreve koşuyorlardı.

Ülkenin Slav kesimlerinde bu güçlü bir görev idiyse, müslüman geleneklerin başat olduğu bölgelerde koşullar çok daha kötüydü. **Molla** adı verilen müslüman din adamları yüzyıllar boyunca tüm insan faaliyetlerini yönlendirir konumdaydılar ve bu konumlarından da kolay vazgeçmeye niyetli değillerdi. Güçsüz Sovyet devletinin bu bölgelerde silahlı ayaklanmaları önlemek için adımını dikkatli atması gerekiyordu.

Eylemciler burada hergün tehlikeyle yüzyüze yaşıyorlardı. Sovyet yönetiminin ellinci yılında yayınlanan **Devrimde Kadınlar** adlı kitapta çok sayıda kadının deneyimleri yer alıyordu. Seraphima Lubimavo kitapta şöyle diyor.

«Devrim öncesi Rusya'da Doğulu kadınların durumu amansız ölçüde zordu. Müslüman geleneği uyarınca insan addedilmiyordu. **Kalim** adı verilen bir bedel karşılığında alınıp satılıyordu. Ebeveynler kızlarını genel-

likle çocuk denecek yaşta evlendirirlerdi. Kocanın, karısı üzerindeki yetkisi sınırsızdı. Sadakatsizlik nedeniyle onu öldürebilir, aç bırakabilir, evden kovabilir, işkence edebilir ve ilk karısının üstüne çok sayıda kadın alabilirdi.

Bir kez yasal olarak satıldıktan sonra kadın, kocasının ölümünden sonra dahi hayatı üzerine tasarrufta bulunamazdı. Diğer mülkler ve hayvanlarla birlikte kocasının en yaşlı erkek akrabasına devrolunurdu. Yeni efendisi kadını ya kendisine alakoyar ya da yeniden satabilirdi.

Köleliğin bu feci görüntüleri, Sovyet iktidarının kurulmasından sonra dahi süregeliyordu. Bunları tasfiye etmek son derece zordu. Ben bu koşullarla parti tarafından 1923'de Orta Asya'ya gönderildiğimde karşılaştım.

Buradaki iktisadi ve kültürel gerilik tarife sığmazdı. Türkmenler arasında erkeklerin ancak %0,7'si okuryazardı; Özbekler arasında ise bu oran %3 idi. Okur yazar olan kadın yoktu. Modern tıbbın varlığı bilinmiyordu. Hasta çocuklar, hastalığa karşı muska satan **mollalara** götürülüyordu. Kadınlar içi kül dolu çukurlara çömelip doğum yapıyorlardı.

Kurumsallaştıktan sonra kadınlar, tabii gizlice, bize başvurmaya başladılar. Örneğin şu tipik bir durumdur: Djetesui bölgesinden bir kadın bize şu mesajı göndermişti, «Babam beş yaşındayken beni evlendirdi. Onüç yaşındayken kocam beni yanına aldı. Kısa süre içinde ikinci, sonrada üçüncü bir kadınla evlendi. Evden kaçtım, amcam beni kabul etti. Şimdiyse beni bir başkasına satıyor» Ve başka bir mesaj «Annem beni istemediğim birine satmak istiyor. Bunu engelleyecek bir yasa var mı?»

Kadınlarımızdan biri de şöyle yazıyordu: «Djerabai Raisulov sekiz yaşındaki kızı Tarsun'u üç at, bir öküz ve bir inek karşılığında sattı. Ne yapabilirim?»

Bu boş bir sorun değildi. Eski âdetlere müdahale etmek, bizzat yardım edilmek istenen kadının hayatını tehlikeye sokmak anlamına geliyordu çoğu kez.

Kızları evlilik için satmak, yerleşik bir âdetti. Dört beş yaşında kız çocukları peşin olarak satılıyor ve sekiz dokuz yaşlarındayken, genellikle dumura uğramış cinsel iştahlarını bu yolla uyandırmaya çalışan yaşlı kocaları tarafından cinsel ilişkiye zorlanıyorlardı. Bu çocuklardan bazıları cinsel ilişki sırasında sakatlanıyor bazıları ise hamile kalıp doğum sırasında hayatlarını yitiriyorlardı. Kocalar bu vahşetten dolayı hiçbir işlem görmüyorlardı.

Türkmenistan'da çalışan bir başka kadınsa deneyimlerini şöyle anlatıyordu: «Yerli kadınlar için bir okul kurduk. İlk öğrencilerimizden biri kocası tarafından güpegündüz okulun bahçesinde öldürüldü. Kocası bize gelerek şöyle konuştu: «Karım için **kalim** ödedim. Okula gitmesine izin vermiş değilim. Buraya benim isteğime karşı çıkarak geldi. Buradayken erkeklerle konuştu ve böylece **âdetlere** saygısını yitirdi. Onu öldürmek görevimdi. Cami yargıcı bunu haklı görecektir.» Sovyet iktidarı sırasında dahi Cami yargıçları güçlerini yitirmemişlerdi; adam beraat etti.

Bir başka eylemci, Lydia Otmar —Stein Buhara'daki çalışmalarından şunları anımsıyor: «Birgün pazara giderken çalışma arkadaşlarımdan birine rastladım ve onunla konuştum. Birkaç dakika sonra Sovyet milis giysileri içinde iki süvari yolumu keserek beni tutukladılar, hapsedildim. Suçum... sokakta bir erkekle konuşmaktı! Kendilerine Parti'nin kadın kolunun başkanı olduğumu

söyledimse de bir işe yaramadı. Partili yoldaşların gelip beni kurtarmasına dek içeride kalmak zorunda kaldım. Şimdi bunu hatırladığımda rüya gibi geliyor. Ama değildi.»

Çalışmalarında yerel halkın yardımlarını sağlamak için boşuna uğraştığını hatırlıyordu. «Zaman zaman kadınlarla yaptığımız ev toplantılarına erkekler de katılarak dinlerlerdi. Okuma yazması olan genç bir Özbekle konuşmamı hatırlıyorum. Genç karısına neden okuma yazma öğretmediğini sordum.

«Neden» diye sordu. «Eşekler hiçbir şey öğrenemez ki!»

Dünyanın bu bölgesinde kadınlara karşı tutum böyleydi ve erkeklerin hemen tümü bize düşmanca davranıyordu.»

Bakir bozkırlar ülkesi Kazakistan'da çalışan Elizaveta Popova da buradaki koşulları acınası buluyordu: «Milyonlarca Kazak kadını bütün haklardan yoksun ve yaşamlarını pislik ve cehalet içinde yaşamaya mahkumdu. Adetler ürkünç ve irkilticiydi. Erkekler için hazırladıkları yemeklerin artıklarıyla besleniyorlardı. En ilkel hijyen koşullarından dahi habersizdiler.

Kazak köyleri tıp hizmetlerinden yoksundu, yüzlerce kilometrelik alan içinde tek doğum uzmanı yoktu. Kadınlar koltukaltlarından iplerle asılarak doğum yapıyordu, doğumda güçlük çıkması durumunda bebekler zorla çekiliyordu. Bebekler hiçbir zaman yıkanmaz, ancak keçi yağına bulanır, keçi postuna sarılır, evde yapılmış beşiklere konularak annenin memesi için üzerinde delikler açılmış keçi postlarıyla örtülürdü. İçeride kir pas birikse de kimse buna aldırmazdı.»

Bebek ölümleri astronomikti. Kazakistan'da on çocuktan yalnızca birinin bir yaşına erişebildiği hesaplan-

mıştı. Poligami ve yüksek doğum oranına rağmen Kazak soyu tükenmek üzereydi.

İç savaşın sonlarına doğru Sovyet devletinin içinde bulunduğu koşullar her türlü tahayyülün ötesindeydi. Ülke yıkıntı halindeydi, sanayii felce uğramış, ulaşım araçları tahrip olmuş, köy ve kentler yerlebir olmuştu. Daha da kötüsü kent nüfusuyla ürünlerini değeri sıfırlanmış para karşılığı satmayı reddeden köylüler arasında bir başka iç savaş süregidiyordu. Besin tedarik etmek üzere köylere gönderilen silahlı adamlar genellikle silahlı direnişle karşılaşıyorlardı. Trampa herhangi bir şey elde etmenin tek yolu haline gelmişti; değerler öylesine altüst olmuştu ki bir inek bir iğneyle değiştirilebiliyor, bir piyano birkaç kilo donmuş patatesle değiş tokuş edilebiliyordu.

Genç Cumhuriyet'in karşılaştığı inanılmaz güçlüklerin üstüne tarihin en şiddetli kıtlıklarından birinin neden olduğu felaket ölçüsüne varan açlık, 1921 yılında Volga yöresini vuruyor ve milyonlarca insanın ölümüne yolaçıyordu. Koşullar öylesine vahimleşmişti ki hükümet Herbert Hoover'in örgütlediği yardım programı dahil düşmanlarının yardımlarını kabul etmek zorunda kaldı.

Yabancı uzmanların tümü Sovyet iktidarının kısa sürede çökeceğini hesaplıyorlardı; genç Cumhuriyet gerçekten de kısa ömürlü olacağa benziyordu. Mucizeden başka hiçbir şey onu kurtaramayacak gibiydi.,

Bu zorlu durum karşısında Komünist Parti Lenin'in girişimiyle başlangıçtaki katı konumundan stratejik olarak geriledi. 1921 Martı'nda ilan edilen ve NEP olarak bilinen Yeni Ekonomi Politikası sınırlı özel teşebbüse ve ticarete izin veriyor ve köylülere, devlete vergi kotalarını ödedikten sonra artı ürünlerini pazarda sat-

ma imkânını sağlıyordu. Aynı zamanda mali sistem de sıkı bakıma çekilmiş, değerini tümüyle yitiren kağıt paraların yerine madeni paralara dönülmüştü.

Değişim birkaç hafta içinde hissedilir hale geldi. Önceden bulunamayan tüketim malları yeniden piyasaya çıktı; aç kentlere köylerden yiyecek yağmaya başladı. Kısa sürede, büyük spekülasyonlarla vurgunlar vuran köşe dönücü «NEP» ci sınıfı çıkmıştı ortaya.

Ne ki, Lenin'e göre sosyalizmin yönetimi devlet kontrolü altında kalmalıydı. Tüm üretim araçları hükümetin elindeydi; yürürlüğe konulan katı vergilendirme sistemi, dönem dönem NEP'cilerin ellerinde biriken aşırı kârları devletin eline aktarıyordu.

Ülke yavaş yavaş normale dönüyordu. Ne ki bu, göreli bir normaldi. Ülke her standarda göre hâlâ son derece yoksul, yaşam inanılmaz ölçüde güçtü. Yine de, bu Rusya'nın yeniden ayakları üzerinde doğrulabilmesi için elzem bir soluk alma süresiydi.

Aynı dönemde hükümet yoğun bir yeniden yapılanma programı başlatmıştı —fabrikalar onarılıyor ve yeniden çalıştırılıyor, yeni sanayi kuruluşları inşa ediliyordu. Bu işler kitlesel bir emeği gerektirmekteydi. Ve bu emeği öncelikle kadınlar sağlamaktaydı— cinsler arasındaki büyük oransızlık ve genç erkeklerin hâlâ pek çok cephede karşı devrimci güçlere karşı çarpıştığı gözönünde bulundurulursa, bunda şaşacak birşey olmasa gerektir.

Bunun yanısıra, hükümet gece okulları ve **rabfak'** larla (proleter köken ve okur yazarlığın, kabulün tek koşulunu teşkil ettiği işçi üniversiteleri) iddialı bir eğitim programı başlatmıştı. Öğrencilerin çoğunluğu gündüz çalışıp gece okuyarak o güne dek erkeklerin alanı sayılmış beceri ve meslekleri öğrenen kadınlardan oluş-

maktaydı. Lenin'in kadınları iktisadi yaşama katma siyasetinin ilk meyveleri burada alınacaktı. Çalışmasını engelleyici fiziksel bir kusuru bulunmayan kadın-erkek bütün yurttaşlar genel çalışma seferberliğine tabi olduğuna göre, tüm kadınlar çalışmak zorundaydı —çukur kazıyor, ağır makineleri kullanıyor, fabrikaları onarıyor ve en önemlisi, demografik faciayı önlemek amacıyla çocuk doğuruyorlardı.

Yeni paralı bir sınıfın NEP'cilerin ortaya çıkışı ahlâki iklimi etkilemeye başlamıştı. Göreli özgür ekonomi geleneksel bozukluğunu da yanında getirmişti —cinsellik ticareti.— Cinsellik için para ödeyebilecek erkeklerin varlığı, bunu para karşılığı sağlamaya hazır kadınları da ortaya çıkartıyordu. Tarihte kadını baştan çıkartıcı rolleri tekrar tekrar kanıtlanmış olan tüketim malları —hatta lüks maliar— bir kez daha piyasadaydı. Faaliyetlerini yüksek görevlilerin ya da varlıklı NEP'cilerin sekreterliği maskesi ardına gizleyen bir kapatma kadınlar sınıfı da ortaya çıkmakta gecikmedi.

Ne ki kadınların büyük çoğunluğunun bu baştan çıkartıcılığa kapılmadığı belirtilmelidir. Onlar Devrim'in önlerine açtığı kapıları sonuna dek kullanma kararlılığındaydılar. Yüzbinlerce genç kız ve genç kadın ya gönüllü ya da zorunlu olarak yaşam ve çalışma koşullarının inanılmaz ölçüde güç olduğu çeşitli sınaî projelere katılıyordu.

Aynı dönemlerde Parti ve Komsomol (Genç Komünistler Birliği) gevşek cinselliğe karşı yoğun bir propaganda başlattı. «Bütün kitlesel devrimci hareketlerde,» diye yazıyordu. F. Engels **Vahiyler Kitabı**'nda, «serbest aşk sorunu daima ön plana çıkar.» O yıllarda Rusya'da o denli ipin ucu kaçırılmıştı ki Parti cinsel başıboşluğu dogmatik bir siyasal suç ilan etmek zorun-

da kalmıştı. Bununla suçlananlar kamu önünde karalanıyor, basında mahkûm ediliyor ve genellikle de Parti örgüt ve hücrelerinden kovuluyordu. Yeni puriten toplumun paryaları olarak görüleceklerdi bundan böyle.

Ne var ki, bir zamanlar hızlı devrimcilerce modası geçmiş kurumlar olarak saldırıya uğrayan evlilik ve aile kurumlarının korunmasında ağırlıklı rölü, her türlü propagandanın ötesinde, Rus kadınının geleneksel ahlâki dokusu oynamıştır. Yeniden yapılanma dönemi boyunca evliliklerin sayısı artacak ve bir ara ürkütücü ölçüde yükselen boşanmaların oranı, düşmeye başlayacaktır. Bunda devletin de katkısı vardır. NEP dönemi dahil konut sektörü hep devletin denetiminde olduğundan, etkili bir silah olarak kullanılabilmiştir. Özellikle kentlerde ve yeni sanayi bölgelerinde konutlar yerel Sovyetler ve fabrika ve büro konseylerince sağlanmaktaydı. Yeni sanayi bölgelerinin hepsinde yataklarını, hatta şiltelerini koyup ortak bir hayata başlayabilecekleri tek gözlü bir ev için sıra bekleyen genç çiftlerin listeleri bulunmaktaydı. Ve çift böyle bir başını sokacak çatıyı **(pied-á-terre)** bir kez bulduğunda, artık beraber kalmak zorundaydı. Tartışabilir hatta boşanabilirlerdi; anmak genellikle aynı evi, hatta çoğu zaman da aynı yatağı paylaşmak zorundaydılar ki bunun sonuçları da belliydi.

Doğum oranı yavaş yavaş yükselmeye başladı. Kürtaja teorik olarak izin veriliyordu ve bu ücretsizdi. Öte yandan gebeliği önleyici araçlar da yasaklanmış değildi. Ne ki tıbbî kuruluşlar ve önleyicilerin sayısı son derece sınırlıydı, Rus kızları ise geleneksel olarak cinsel konularda son derece bilgisizdi. Dahası pek çok genç kadın kurtuluşun fiziksel işlevleri terketmek anlamına

gelmediği duygusuyla anneliği tercih etmişe benzemektedir. Her türlü maddi aracın yokluğunun o denli yoğun duyulduğu o umutsuz yıllarda dahi anneler ve çocuklar, devletin ne denli ilkel olursa olsun, korunması altındaydı. Lenin sağ olduğu sürece ısrarla Yeni Cumhuriyetin cılız kaynaklarının mümkün olabildiği kadar bu amaçla kullanılmasını talebediyordu.

Lenin 21 Ocak 1924'de öldü; O'nunla birlikte Devrim'in ilk kahramanlık çağı da kapanmıştı: İnanılmaz güçlükler ve acılar dönemi. Milyonlarca insan yok olmuş, milyonlarcası da sürülmüştü; ancak Devrim yaşıyordu, bu Lenin'in dahi mucize olarak nitelediği bir gerçekti.

Lenin böylesi devasa bir deneyim için hiç de hazır gözükmeyen bir ülkede yepyeni insan ilişkileri ilkelerine dayalı tarihin ilk sosyalist toplumunu kuran kişidir. Bu toplumun ilk zorlu yıllarında, kurtarıcılara özgü, hatta bir anlamda barbarca bir kararlılıkla kendi partisi içinden dahi kaynaklanan muhalefete karşı yönlendiren o olmuştur. Ve hiçbir zaman taviz vermediği özgün ilkeleri arasında kadınların kurtuluşu ve yeni toplumun her faaliyet alanına bütünüyle katılması, ön sıralardaydı.

Devletin ayakta kalabilmesinde kadının rolü neydi? Bunu tam olarak belirleyebilmek olanaksız. Ancak silahlı dış ve iç düşman yığınları ve felaketli koşulların hücumuna uğradığı yıllarda Sovyetler Birliği'nin ayakta kalabilmesinde en önemli ve belki de tek etken kadınlarının gücü ve katılımıydı.

> Madde 12: SSCB'nde emek «çalışmayan yemez» ilkesi uyarınca çalışmaya muktedir her yurttaş için bir yükümlülük ve bir şeref sorunudur.
>
> Madde 122: SSCB'nde kadın iktisadi, idari, kültürel ve toplumsal —siyasal faaliyetin her alanında erkekle eşit haklara sahiptir. Bu haklar ona eşit işe eşit ücret, eşit dinlenme, toplumsal güvenlik ve eğitim olanaklarıyla erkekle eşit temelde bir iş güvencesinin sağlanmasıyla gerçeklik kazanır.
>
> Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Anayasası

Sovyet Anayasası'nın pek çoğunun aksine Sovyet hükümetince sadakatle izlenen bu iki maddesi Batı dünyasının ciddi feministlerince dikkatle incelenmelidir. Dahası elli yıldır Sovyet Devleti'nin bir dizi buhranı her seferinde atlatmasını —ki buna tüm Avrupa'ın sınaî desteğini sağlamış, insanoğlunun şimdiye dek yarattığı en güçlü savaş makinesinin saldırısı da dahildir— düşkırıklığı içinde izleyenler için de önemli ipuçları gizlidir bu maddede.

Sosyalist sevk ve idaresinin, Sovyetler Birliği'nin kuruluşundan bu yana sergilemekte olduğu âdeta aksiyomatik haline gelmiş zaaf ve yetersizliğe karşın buhranların üstesinden gelinmesi (Batılı -ç.) pekçok siyasetçi ve iktisatçıyı hayretlere sevkediyor. Merkezi içiçe geçmiş mekanizma, sık sık Rube Goldberg'in üstelik de siyasal terörle bir arada tutulan, en olasılık-dışı yaratılarından birine benzetilmiştir sık sık. Hiçbir iş yürüme-

mektedir; anti-Sovyet birçok işgüzara göre hiçbir zaman da yürümemiştir.

Sovyet ileri gelenlerinden bazıları da, özellikle Joseph Stalin'in ülke üzerindeki demir cenderesi döneminde bu sistem dahilinde çalışmanın sonsuz güçlüklerini dürüstçe kabullenmektedir. Yakın zaman önce yayınlanan anılarında askeri uçakların —bu arada bir dizi YAK modelinin— önde gelen tasarımcısı A. Yakovlev 1941 savaşı arefesinde Stalin'le bir konuşmasını aktarmaktadır. Yakovlev Almanya'nın o zamanlar Sovyetler Birliği'yle mevcut pakt uyarınca sağlamayı taahhüt ettiği havacılık gereçlerini seçmek üzere Almanya'ya gönderilmişti. Bu gereçlerin o günlerde ülke için hayati bir önem taşıdığını da hatırlatalım.

«Stalin Yoldaş» demişti Yakovlev Başkan'a, «Sistemimiz de iş yapmak imkânsız. Gereçleri seçiyor ve listeyi Berlin'deki Ticaret Ateşemize veriyoruz. Onlar bunu inceleyip Moskova'da Dış Ticaret Bakanlığı'na gönderiyorlar. Onlar da listeyi inceledikten sonra Devlet Bankası'nın Döviz Dairesi'ne gönderiyorlar. Onlar da inceledikten sonra, onaylarlarsa parayla birlikte Berlindeki adamlarımıza gönderiyorlar. Bu işlem aylar sürüyor; alım onaylandığında seçilmiş gereçlerin modası çoktan geçmiş oluyor.»

Yakovlev'e bakılırsa Stalin telefonu alıp Yakolev'e bundan sonraki Almanya yolculuğu için bir milyon altın rublelik bir tahsisat çıkartmış. Ancak Yakovlev davranışları kestirilmez Stalin karşısında bu tarz konuşabilecek ender insanlardan biriydi. Ne ki, başka bir alternatif de yoktu; Sovyetler Birliği'nde bütün uzman ve görevlilerin içinde boğuştuğu bürokratik kâbusu tek bir darbeyle kesebilecek tek kişi Stalin'di.

Açıktır ki böylesi bir sistem işleyemezdi. Yine de

inkâr edilemeyecek ya da mantıkla açıklanamayacak bazı gerçekler vardır.

Elli yıl içinde ekonomisi tümüyle çökmüş ve nüfusunun ezici çoğunluğunun okur-yazarlığı dahi olmayan son derece geri bir tarım toplumundan, bilim ve teknolojideki kayda değer ilerlemeleriyle dünyanın ikinci güçlü sanayi devleti haline gelebilmeyi başarmıştır. Ve tüm bunları, 1941-45 savaşının yıkıcı etkileri ve yaratıcı girişimleri her düzeyde felce uğratan katı ve aşırılıklarla dolu yirmibeş yıllık Stalin yönetimi dahil bir dizi felakete rağmen gerçekleştirebilmiştir.

Peki bu imkânsız mucize nasıl olabilmiştir?

Sovyet tarihçileri bunu sosyalist sistemin içkin üstünlüğüne bağlıyorlar. Bunu da, en çoğu yabancı iktisatçıların salt propaganda diye ellerinin tersiyle ittiği ciltler dolusu istatislikle destekliyorlar. Gerçekten de Sovyet iddialarının çoğu propagandadır; ne var ki tüm Sovyet iddialarını propaganda diye gözardı etmekten daha tehlikeli ve aptalca birşey olamaz.

Emrindeki yetkin Alman iktisat uzmanlarının beyin desteğindeki Hitler, bu yaygın yanılgıya kapılışının bedelini çok ağır ödemiştir. Alevler içindeki Berlin'deki sığınağında son gününe değin ne Führer, ne de uzmanları, çoktan ölmüş olması gereken Ivan'ın nasıl olup da koşabildiğini hâlâ anlamış değildi.

Bu soru pek çok yabancı iktisatçıyı hâlen meşgul etmektedir. En soluklu uzun mesafe koşucularını dahi hareketsiz bırakacak bu eli ayağı dolaştırıcı ve bürokratik engellere karşın Sovyetler Birliği'ni ayakta tutan ve savaştan zaferle çıkmasına olanak sağlayan neydi? Sosyalist sistemin içkin üstünlüğünü bir an için bir kenara bırakacak olursak, imkânsızın tarihin bir sayfası haline gelmesi nasıl mümkün olmuştur?

Birkaç etken sayılabilir.

İlkin, Rusların yetenekli bir halk olduğu akıldan çıkartılmamalıdır. Rus İmparatorluğu nüfusunun yalnızca %10'unun yaratıcı faaliyetlere katıldığı, %90'ının ise kara cahil olduğu yıllarda dahi, tarihin en büyük ebedi geleneklerinden birini kurabilmişler, en dikkate değer müziği, en yetkin tiyatroyu, düyanın en iyi balesini ve en ilerici siyasal hareket dahil olmak üzere pekçok kültürel değeri uygarlığa armağan edebilmişlerdi. Devrimden çok önceleri dahi Rus bilim adamları tüm alanlarda uluslararası bir kabul görüyordu.

Stalin'in 24 Mayıs 1945 günü Kremlin'de zafer için kadeh kaldırırken kabul edilen gelenekten koparak zaferin büyük ölçüde Rus halkının eseri olduğunu vurgulaması boşuna değildir.*

Herhangi bir toplumsal değişime hiç de hazırlıklı olmayan bir ülkede gerçekleşen Devrim böylelikle, o güne dek yüzlerce yılın siyasi zulmü ve kara cehalete etkin katılımcılıktan uzak kalmış, potansiyel olarak yetenekli bir halkı da harekete geçirebilmişti. Bu yapay barajı yıkarak muazzal bir gizil insan hayatiyeti ve yaratıcı yetenek deposunu serbest bırakmıştı. Ve, en önemlisi kadını da bu sele katabilmişti. Önündeki, o güne dek kapalı duran tüm kapıları açmakla kalmamış, onu şimdiye dek bilmediği bir hayatın içine itmişti. Yeni bir toplumun kurulmasında, yeni bir hayatiyet ve yetenek kaynağı olacaktı; bunun yanısıra iktisadi planlamacıların ülke önüne koyduğu hedeflere ulaşmak için gerekli ağır yükleri de omuzlaması bekleniyordu kendisinden.

---

* «Kadehimi yalnızca öncü bir halk olduğu için değil, açık bir zekâ, istikrarlı bir karakter ve sabır sahibi olduğu için Rus halkına kaldırıyorum.»

Başlangıçta nankör toprağı neredeyse çıplak ellerle kazımak işi hemen yalnız kadınlarca yürütülüyordu. Erkek işçilerin en azından bir kısmı ilkel bir teknik bilgiye sahipti ve az da olsa alet kullanabiliyordu; oysa milyonlarsa Sovyet kadın ve kızı hiç tanımadıkları işlerle karşı karşıyaydı ve güçlü elleri ve sırtlarından başka sunacakları hiçbir şeyleri yoktu. (Eğitime yönelik tüm çabalara karşın 1925 sayım sonuçlarına göre kadınların %70'inin hâlâ tümüyle cahil olduğunu hatırlatalım.)

1920'lerde Sovyetler Birliği'ne getirilen yabancı uzmanların çoğunun buldukları koşullar karşısında nutkunun tutulduğunu, içlerinden çoğunun, kontratlarının sona erdiği bir ya da iki yıllık dönemin sonunda, sanayileşme yolundaki tüm Sovyet çabalarının başarısızlığa mahkum olduğu kesin inancıyla geri döndüğünü de belirtelim.

İlk Beş Yıllık Plan 1928'de ilan edildiğinde yabancı uzmanların çoğu konulan hedeflerle açıktan alay ediyorlardı. Bu plan zaten son derece kıt olan tüketim mallarını dıştalayarak ağır sanayiyi vurgulamaktaydı. Plan —elde makine ya da alet, hazır hammadde ve nitelikli emek, hatta dış yardım ya da malî kredi olmaksızın— büyük sınaî komplekslerin inşasını öngörüyordu.

İç savaş ülkeyi ciddi bir demografik dengesizliğe sürüklemişti; kadın sayısı erkeklerin sayısından milyonlarca fazlaydı, fark özellikle genç yaş gruplarında çok barizdi. Ve kadınların işbirliği gerekiyordu, ve bunu yaptılar. Sık sık seferberlikle ailelerinden alınıp bakir topraklara gönderilir, yazın kuraklık, kışınsa dehşet soğuklarla karşı karşıya kalırlardı. Bu ilk kurucuların yüzyüze geldikleri güçlükleri sözcüklerle betimlemek imkânsızdır. Uzmanların ağızbirliği etmişcesine planın ya-

rısının dahi gerçekleşebilmesinin mucize olacağını söylemelerine pek şaşmamak gerekiyor.

Ne ki bu mucize, hem de beş değil dört yıl içinde gerçekleşti. Bu dört yıl boyunca, çoğu kız, eğitimsiz genç işçiler 1500'den fazla ağır sanayi kompleksi kurdular. Planın tamamlandığı 1932 yılında Sovyetler Birliği'nin sınai üretimi (Çarlık yönetiminin son barışçıl yılı olan) 1913'deki düzeyin %253'ü oranında artmıştı. Hizmetler hariç gayrısafi milli hasılanın yıllık artış oranı 19.2'yi bulmuştu ki bu sanayileşmiş ulusların tarihinde eşi görülmemiş bir rakamdır.

Bu, nasıl gerçekleşebildi?

Bütün halkın, özellikle de en azından yarısı, o güne dek eline bir alet almamış kızlar olan genç yürekli-lerin çabasıyla. Yalnızca tarihsel olarak en zor işlere alışkın ve tüketici toplumun aşırılıklarıyla karşı karşıya gelmemiş kadınlar, onların yüzyüze bulunduğu son derece zor koşullar altında —doğru dürüst alet, barınak olmaksızın ve genellikle de aç— bu denli coşkulu olabilirdi. Onların erkeklerle eşit olduklarını kanıtlamak için sütyenlerini ya da külotlarını yakmak gibi bir sorunu yoktu -böyle şeylerden haberdar dahi değildiler. O yıllar Sovyetler Birliği'nde çalışmış bir Amerikalı mühendis, iki Rus kızının aybaşları için **Pravda**'nın mı yoksa **İzvestia** kağıdının mı daha emici olduğunu tartıştıklarını hatırlatıyor.

Uluslararası üne sahip Sovyet kalp cerrahı, tıp sibernetikçisi ve yazar Profesör N. Amosoff o yılları şöyle betimliyor: «Benim kuşağımın genç insanları şekerin tadını bilmezdi; damalı gömleklerden ve bez ayakkabılardan başkasını giymemiştir. Gündüz çalışır gece okurlardı. Tıp enstitüsünden mezun olduğumda kendi adıma bir tek eprimiş bir kazağım vardı; gömleğim ise yoktu.

Ama coşku vardı. Etrafınızda fabrikaların ve okulların yükseldiğini gördüğümüz ve düşlerimize sınır tanımadığımız yıllardı. Ve bu düşleri gerçekleştirmek için göze alabileceğimiz fedakârlıkların sınırı yoktu.»

Stalin'in Sovyet propagandasının desteğinde mutlak iktidara yükselişi ve yöntemlerinin drakon (koyu istibdat) yasaları halini alışı bu yıllara rastlar. Göreli tüketimci refahıyla NEP bir gece içinde tasfiye edildi ve onbinlerce NEP'ci sahip oldukları herşeyin ellerinden alınarak çukur kazmak ve odun yarmak üzere arabalara doldurulup uzaklara gönderildiklerine tanık oldular.

Ardından, Stalin'in kampanyalarından olasıdır ki en tartışmalı olanı, tarımın kolektifleştirilmesi izledi. Ancak bu önlemde özgün olan birşey yoktu; Lenin'in programının bir parçasıydı. «Küçük köylü mülkleri büyük tarım işletmeleri karşısında varlıklarını ancak hayat standartlarını korkunç ölçüde düşürerek ve ağır işçilikle koruyabilirler... Köylü için **tek** kurtuluş yolu proletaryayla eylem birliğidir...»* Lenin'in köylülüğün proleterleşmesinden ne anladığı açık değildir, ancak Stalin bu işin üzerine örs ve çekiçle gitmiştir. Köylülerin büyük komünal çiftlikler halinde birleşmesi âdeta emredildi.

Ancak Rus köylülüğünün toprağına geleneksel bağlılığını bilenler bu buyruğun yarattığı şoku kavrayabilirler. Rus **mujikleri** ilk kez yüzyıllardır düşledikleri ve Devrim'le kazandıkları toprağın mülkiyet anlamında ellerinden alınmakta olduğunu kavradılar. Buna, köylere gönderilen «kolektifleştirme görevlilerine» saldırarak, hatta öldürerek şiddetle karşı çıktılar.

---

* V. Lenin. **Tarımda Küçük Mülkiyet.**

Stalin'in tepkisi acımasızdı. **Kulak**'lara (sözlük anlamıyla: yumruk, köylülerin müsaderecilere taktığı ad.) savaş açtı. Kulaklar, bir sınıf olarak tasfiye edilecekti. İki inek sahibi her köylü kulak suçlamasıyla mülksüzleştirilebilir, toprağından ve evinden edilerek ailesiyle birlikte kuzeydeki çalışma kamplarına —genç idealist gençlerin dahi gitmekten çekindiği bölgelere— gönderilebilirlerdi. Yüzbinler, kimilerine göre milyonlarca kulak bu uygulamaya tabi tutulurken daha yoksul köylüler **kolhozlar**'a (kolektif çiftlikler) katılmaya zorlandı.

Buna sabotajla —kolektiflere katılmadan hayvanlarını öldürüp ilkel tarım araçlarını tahrip ederek— karşılık verdiler. Bu gönüllü tahribat o boyuta vardı ki bizzat Stalin bu yıkıma bir son verme çağrısında bulunmak zorunda kaldı. 2 Mart 1930'da yayınladığı «Başarıdan Başı Dönmek» başlıklı makalede aşırı gayretkeş kolektifleştirme görevlilerini eleştiriyordu. O andan itibaren, köylüler kolhozlara istedikleri takdirde katılacak, isteyenler özel topraklarına dönebileceklerdi. Çoğu köylü kendi toprağını yeğledi, ancak %21.4'ü kolektif komünlerde kaldı, ve akıllıca bir iş yaptığını sonradan gördü. Hayvanlarını öldürmüş araçlarını tahrip etmiş **edinolichniki** (küçük toprak sahipleri) bir yandan açlıkla, bir yandan da hükümetin ağır vergileriyle karşı karşıya kalmıştı.

Kolektifleştirme buhranı o denli vahimdi ki, savaştan sonra bir yabancı gazeteciyle konuşmasında Stalin bu dönemin tüm Sovyet tarihinin en tehlikeli, hatta Nazi işgalinden bile daha hassas bir evresini oluşturduğunu söylemiştir.

Beş Yıllık Plan'ın başarısı Sovyet halkına rahat bir soluk aldırmadı. Ülke artık sağlam bir sınaî temel üzerine oturmuştu, ne ki «zor yıllar»ın başındaydı daha.

1933'de yürürlüğe konulan İkinci Beş Yıllık Plan ilkinden de iddialıydı. Bu sıralarda Stalin'in yöntemlerine karşı Parti içinde şiddetli bir muhalefet başgöstermişti; Stalin'in bunlarla başa çıkışı dramatik oldu. Lenin'in dava arkadaşı binlerce eski Bolşevik hayal ürünü suçlamalarla tutuklanarak idam edildi. Terörün egemenliğinin başlangıcıydı bu; binlerce insan tutuklanmış, ya dava edilmeksizin idam edilmiş ya da zorunlu çalışına kamplarına gönderilmişti. Stalin rejiminin kalıcı özelliği haline gelecek olan kimi tarihçilerin öne sürdüğü yirmi milyon sayısı abartmalı da olsa, bu esirlerin sayısı zamanla milyonları bulacaktı.

Sovyet halkı bu aşırılıklara ne tepki gösterdi?

Profesör Amosoff hatırlıyor: «Tabii biz idealist gençler tüm bu koğuşturmaları biliyorduk, ancak Parti kademelerini vurduğu sürece halk bir tepki göstermedi. Propaganda baskısı öylesine şiddetliydi ki, çoğunluk bu insanların gerçek halk düşmanları olduğuna ve layık oldukları tarzda cezalandırılmaları gerektiğine inanıyordu. O yıllarda önümüze hiçbir şeyin çıkmaması gerektiğine inanmıştık —başarılarımızı gösteren rakam ve gerçeklerle ipnotize olmuş gibiydik. Ne kadar kurban verilecekse verilsin, plan gerçekleştirilmeliydi.»*

İkinci Beş Yıllık Planın başarısı da neredeyse ilki kadar dramatikti. Sanayi üretimi 1928'dekinin 5,5 katına çıkmıştı. 1937'de çoğu zorunlu çalışmayla 4500'ün üstünde yeni sanayi kompleksi kurulmuş ve gayrısafi milli hasılanın artış oranı %17.1'i bulmuştu. ABD'nin aynı ölçüde büyümesi kabaca 1890-1929 yılları arasında kırk yılda gerçekleşmiştir.

Kitle eğitiminde sağlanan başarı daha da çarpıcıy-

---

* Yazılarla özel konuşmalarında.

dı. 1935 yılında 35 yaş ya da daha genç yaş gruplarında okur-yazar olmayan kalmamış, ilköğrenim herkes için zorunlu hale getirilmişti; öğrencilerin %55'i kızdı.

Stalin tarihin en tartışmalı şahsiyetlerinden biri olarak kalacaktır. Yöntemleri barbarcaydı, acımasızlığı sınır tanımıyor —ancak tarihsel düzeydeki başarıları hiçbir şekilde azımsanmamalıdır; kitleler nezdindeki popülerliği ise neredeyse tapınç ölçüsündeydi. Bu tapıncı yaratmak için tüm propaganda kanalları kullanılmıştır— hatta en iç bulandırıcı şekillerinde: Stalin tüm çağların ve insanoğlunun bütün faaliyet alanlarının kıyas kabul etmez dahisi ilan edilmişti.

İkinci Beş Yıllık Plan'ın uygulanışında da kadın emeğinin vazgeçilmez bir yeri olmuştur; ne ki bu kez kadınlar farklıydı. Artık cahil değillerdi; içlerinden pek çoğu analarının düşlerinde dahi göremeyeceği beceri ve meslekleri edinmişlerdi. O yıllarda dişilik bir burjuva zaafı olarak görülüp aşağılanıyordu: İdeal Sovyet kadını edebiyat, filmler ve propaganda araçlarında kanal kazan ya da traktör kullanan, sosyalist coşkuyla dolu adaleli bir genç kız olarak betimleniyordu. Gecelerini ise bir yığın kitabın üzerinde «niteliklerini geliştirerek» geçirmekteydi.

Bunun ardında yatan salt coşku değildi tabii. **Uroriovka** (gelirlerin eşit dağılımı) ilkesi gerici ilan edilmiş ve eski, Marksist «herkese ihtiyacına görelik» ilkesi «herkese çalışmasına göre» olarak değiştirilmişti. (Bu formül Sovyet Anayasası'nda da aynı sözlerle ifadelendirilmiştir ve günümüzde de varlığını sürdürmektedir.) Eğitim kişisel başarının anahtarı haline gelmişti; uzmanlar kalifiye olmayan işçilere göre kat kat fazla kazanmaktaydılar; bu günümüz Sovyet toplumunda da böyledir. Eğitim, genç Sovyet yurttaşları özellikle de kızlar arasında âdeta bir tutku haline gelmişti.

İkinci planın sonlarına doğru, tüketim malları üretimi ve hayat standardı son derece düşük olmasına karşın, Sovyet sanayii, Avrupanın en ileri sanayii idi. Bu kişisel fedakârlık, bir çeşit milli gururla ödüllendirilmekteydi; sanayi cephesindeki tüm yeni zaferler kişisel başarılara eşitleniyor ve bu gurur resmi propagandayla körükleniyordu. Teknik alanlardaki Sovyet başarıları, örneğin Sovyet pilotların kırdığı rekorlar halkta coşku uyandırıyordu. Bu dönem de insanlık tarihindeki tüm olağanüstü buluşlar, gerçekler çarpıtılarak Ruslara maledildiyordu.

Stalin ortodoks marksistlerce sık sık proletarya enternasyonalizminin ilkelerini saptırarak yerine Sovyet şovenizmini geçirmekle eleştirilir. Gerçekten de döneminde, bir zamanlar aşağılanan «yurtseverlik» ve «anavatan» gibi kavramlar yalnız yeniden itibar kazanmamışlar, âdeta kutsal hale gelmişlerdir. Doğal olarak artık kastedilen sosyalist yurtseverlik ve sosyalist anavatandır; ancak bunlar anlamsız semantik ayrıntılardır.

Stalin bunlara neden izin verdi?

Bunun yanıtı Stalin'in yalnız insafsız bir insan değil, aynı zamanda son derece kurnaz bir politikacı olmasında yatar. 1930'ların ortalarında Sovyetler Birliği'nin Hitler Almanyası'yla nasıl olsa karşı karşıya geleceği belli olmuştu; Stalin hükümetinin o yıllardaki amacı, kaçınılmaz hesaplaşmayı olabildiğince ertelemek ve bu süre içinde, özellikle Sovyet gençliğini, psikolojik olarak yaklaşan savaşa hazırlamak idi. Bu yıllarda alınan pek çok önlem bu hedefe yöneliyordu.

Ahlaki gevşekliklerin acımasızca üstüne gidiliyor, cinsellik evlilik ve aile konularındaki liberal yasalar hemen hissedilmez bir şekilde sıkılaştırılıyordu. Boşanmalar zorlaştırıldı ve daha pahalı hale getirildi. Bir za-

manlar son derece yaygın olan kayıtsız evlilikler aşağılanmaya ve Mayakovsky'nin değişiyle «spor niyetine aşk yapanlar» basında afişe edilmeye başlandı. Evlilik dışı çocukların babalarının da çocukların bakımına katılmaları zorunlu kılındı; sosyalist ahlâk yüce bir erdem sayıldı. Sonuçlar gecikmeyecekti. Destek yasasının ilanını izleyen yıl içinde 180 000 kayıtsız evlilik kaydedildi, boşanmaların sayısında apansız bir düşüş görüldü. Aile yeniden sosyalist toplumun temeli olmuştu.

1939 Mart'ında başlatılan üçüncü Beş Yıllık Plan savaş nedeniyle sonuçlandırılamadı. O güne değin tarımın kolektifleştirilmesi tamamlanmıştı; köylülerin %94'ünden çoğu kolektif ya da devlet çiftliklerinde çalışıyordu. Savaş-öncesi yılları Sovyet halkından yine ağır bir çalışma beklemekteydi. Yeni savaş sanayiini kurma süreci büyük ölçüde hızlandırıldı, hükümet ülkenin savunma potansiyelini artırmak için bazı drakonyen yasalar çıkartmak zorunda kaldı. 1939 Eylül'ünde genel askeri seferberlik ilan edildi, 1940 Haziran'ında işçilere iş değiştirme yasağıyla yedi günlük iş haftası uygulamasına geçildi. Yeni ve gelişkin silahların kitlesel üretimi başladı, insan faaliyetinin her alanında disiplin sıkılaştırılmıştı.

Bu önlemlerin tümü Almanlarca da biliniyordu; Sovyetleri tek darbede yıkmak için hemen harekete geçmeyi kararlaştırdılar. Alman iktisadi ve askeri uzmanları çokuluslu Sovyet devletinin dağılacağından emindiler. Sovyet sınaî üretim rakamlarını salt propaganda olarak gözardı ediyorlardı.

Alman orduları 22 Haziran 1941'de vurdu. Savaşın tarihi burada anlatılmaya gerek bırakmayacak ölçüde güçlü bir dirençle karşılaştılar, ancak bunu kısa sürede altederek savaştan önce nüfusun %40'ının yaşadığı, ül-

kenin sınaî potansiyelinin %60'ını, tarımsal potansiyelinin ise %70'ini barındıran uçsuz bucaksız toprakları kısa sürede istila ettiler.

Bu felaketlere karşın Sovyetler Birliği dağılmadı; ve yılın sonuna gelmeden Wehrmacht kısa fakat gösterişli tarihinin ilk kötü yenilgisini tadacaktı. Tarihçiler, özellikle de Alman tarihçiler bunu hâlâ kötü hava, dondurucu kış soğukları, kullanılabilir yolların azlığı vb. nedenlerle açıklamaya çalışıyorlar, ancak yalın gerçek şudur ki Sovyet sanayii bu ilk darbenin etkisini son derece kısa bir süre içinde atlattı. Aralık ayında, Moskova muharebesi sırasında kenti savunan Sovyet birlikleri saldırgan Naziler üzerinde hava üstünlüğü sağlayabilmişti —üstelik Sovyet Hava Kuvvetleri'nin beş ay kadar önce tümüyle tahrip olmuş olmasına karşın.—

Savaşın başlamasından bir yıl sonra Sovyetler Birliği o sıralar Nazi denetiminde olan Avrupa sanayiilerinin toplam üretimini geçmişti. Sovyet birliklerinin kahramanlığı konusunda çok şey yazılıp söylenmiştir; ancak Sovyet cephe gerisinin desteği olmasaydı yenilgiyi hiçbir şey önleyemezdi. Alman savaş planyıcılarının hesaplarında dikkate almadığı, Sovyet sınaî belkemiğinin dikkate değer sağlamlığı idi.

Çağdaş sanayi, mal üretimi sürecinde kalifiye emeğe gereksinir. Rusya'da bu emeği büyük ölçüde kadınlar —çoğu durumda da derhal fabrikada erkeklerin yerini alıp, tüyler ürpertici koşullar altında günde ondört-onsekiz saat çalışan genç kızlar sağlamaktaydı. Sibirya'ya taşınan fabrikaların çoğunda işçiler alelacele çatılmış damların altında, kendilerini dondurucu Sibirya soğuğuna karşı koruyacak duvarlar olmaksızın çalışıyorlardı.

İçlerinden en az 500 000'ini kadın ve çocuk ki,

800 000 kişinin yaşamını yitirdiği dokuzyüz günlük Leningrad kuşatmasını hatırlamak, yetecektir. Bu süre boyunca Leningrad fabrikaları kentin savunması için silah ve cephane üretimini bir gün olsun aksatmamışlardı.

Sovyet kadınlarının savaşta gösterdikleri kahramanlık, hâlâ yazılmamış bir destandır; son tahlilde o tiksinti verici Nazi düşünü tarihin çöplüğüne fırlatıp atan etken de bu olmuştur.

Kadınlar Kızılordu saflarında, özellikle de Nazi hatları gerisinde faaliyet gösteren gerilla birimleri içinde çarpıştılar. Hava tugaylarının bir kısmı kadın pilotlardan oluşuyordu. Binlerce kadın sniper ve makineli tüfekli vardı; tıp ve işaretleme hizmetlerinde yoğunlaşmakla birlikte erkeklerle omuz omuza savaşan kadın sayısı da az değildi. Ünlü gerilla birliği Kavpak'ın komiseri Rudnev'in günlüğünde kısa fakat çarpıcı bir kayıt düşülmüş: «Bugün makineli Nina Sozneva'yı terhis ettik. Zavallı kız savaşın başından beri sekiz kez yaralanmıştı.»

Ancak farkı yaratan, cephe gerisinde çalışan Sovyet kadınlarının kahramanlığı oldu; aralarında küçük genç kızların yanısıra, altmışında büyükanneler de vardı. Bunlar artık cahil köylü **baba**'lar olmaktan çıkmışlardı; acılara ve yoksunluğa şerbetliydiler ve Nazilerin kendileri için düşündüklerini çok iyi biliyorlardı.

Alman savaş planlamacılarını savaş boyunca sürekli yanıltan ve çileden çıkartan gizli etken, Sovyet toplumunun kadın mayasıydı. Güçlü bir ahlakî ve fiziksel dokuyla donanmış bu zeki ve eğitimli kadınlar Sovyetlerin ünlü T-34 tanklarından da güçlü gizli silahlarıydı.

Herhangi bir toplumu ayakta tutmada kadının ro-

lü araştırılacak olursa, savaş yılları Rusyası buna en güzel örnek oluşturur.

Savaşın başlangıcında Nazi Almanyası Sovyetler Birliği'nden çok daha hazırlıklıydı; belki bir tek istisnayla: Nazi felsefesinin kadınlara yönelik tavrı. Bu tavır, kadını doğal **hausfrau** (ev kadını) ve **gelecek asker** kuşaklarının yetiştiricisi rolüne indirgeyen ortaçağ kavrayışı üzerinde temellenmekteydi ve Almanya —el— olmayan tüm kadınları ev kölesi olarak görmekteydi. Kadınların savaş sanayiinde çalıştırılması ancak savaşın sonlarına doğru, Albert Speer'in bakanlığı sırası gerçekleştirilmiştir; ne var ki sanayiinin gereklerine uygun yetiştirilmemiş ve yıllarca barbar Nazi felsefesinin yıkıcı etkileriyle karşı karşıya kalan kadınlar, savaşla birlikte hiçbir şekilde yararlı olamamışlardı.

Berlin'in yıkıntıları arasında Nazilerin son kalesi Reick binasını ele geçiren Sovyet askerleri arasında bir de kadının —binbaşı Anna Nikuline— bulunması, anlamlıdır.

Alman askeri tarihçileri savaşın sonundan beri Sovyetler Birliği'ne karşı Barborossa hareketini hazırlayan Alman askeri planlamacıların dikkatinden kaçan gizli etkeni arar, dururlar.

İçlerinden biri, Kurt Tippelskirch Alman başarısızlığını Sovyetler'in gizliliği eğilimiyle açıklar: «Sovyetler Birliği'nin gücünü yaklaşık olarak olsun belirlemek, olanaksızdı. Bir ülkenin silahlı kuvvetleri potansiyelinin harekete geçirilmesini belirleyen etkenlerin ve bunları destekleyen ekonomik hizmetlerin büyük çoğunluğu, meçhuldü.»*

Ardından, o Almanlara özgü kesinlikle Sovyetler

---

* K. Tippelskirch **The History of Second World War.**

Birliği'nde harekete geçirilebilecek azamî insan sayısını ve savaş için gerekli üretkenlik düzeyini sağlayacak savaş sanayilerinin gereksindiği insan sayısını hesaplıyor. Ve bir soru işaretiyle tamamlıyor araştırmasını.

Buna şaşmamak gerekir. Hesaplarının hiçbirinde kadınları bir işgücü kaynağı, ya da, daha önemlisi, cephede savaşan erkeklere moral güç kaynağı olarak gözönünde bulundurmuyor. Böylelikle «Ivan nasıl oluyor da koşabiliyor?» sorusu yanıtsız kalıyor.

Bu sorunun son derece yalın olan yanıtı «Maria,» hiçbirinin aklına gelmemiş gibidir.

Oysa ilk tarih çağlarından bu yana Slav aşiretlerinin başına gelen felaketlerde kadınlar erkeklerine daima destek olmuşlardır. Bu yakın zamanlara, Sovyetler Birliği'ne özgü bir olay değildir ve pek çok nedeni vardır. İçlerinden en önemlisi kuşkusuz Doğu Avrupa steplerinin sert iklimi ve yaşamı üretmeye gönülsüz kıraç topraklardır —özellikle tarihleri boyunca Slavlara barınaklık eden kuzeydeki orman arazileri—

Gerek Devrim, gerekse genç Sovyet Devleti'nin hayatta kalabilme mücadesi verdiği yıllarda kadınlar şevklerini çoktan kanıtlamışlardı. Lenin 1918'de Klara Zetkin'e şunları söylüyordu: «Proleter Petrograd'da, Moskova'da, hatta en uzak sanayi merkezlerinde kadınlarımız yiğitçe davranmasını bildiler. Onların katkısı olmasaydı kazanamazdık— ya da en azından kazanamayabilirdik. Ne cesaret gösterdiler ve hâlâ ne cesaret gösteriyorlar! Çektikleri acıları ve katlandıkları yoksullukları şöyle bir düşünün... Evet, kadınlarımız görkemlidir... Takdir ve sevgimizi faslasıyla hakkediyorlar. Hatta, itiraf etmeliyiz ki burjuva hanımları bile bize karşı savaşta erkeklerinden daha cesaretli davrandılar.»

Yıllardan 1918'di. 1941'de Hitler Bolşevizm'i tasfiye

ederek Alman **Lebensraum**'unun sınırlarını doğuda Urallar'a dek uzatmaya karar verdiğinde yeni bir Sovyet kadınları kuşağı yetişmişti. Onlar artık cahil ve yılgın değildi; hayattaki konumlarından gurur duyan, çelik çekirdek bir kuşaktı. Ve Sovyet liderleri onlara güven duyarak yetişmişti.

Bir süre önce hayatta kalan son Sovyet savaş liderlerinden Mareşal Zhukov'a bir mektup yazarak Stalin'in 1941 yazında Sovyetler Birliği'ni tehdit eden kaçınılmaz felaket karşısında nasıl olup da bu denli sakin kalabildiğini sordum. Zhukov, Stalin'in Hitler'in Sovyetler Birliği'ne saldırması halinde gücünün kaynaklarının başarıya ulaşmaya yetmeyeceğini bildiğini söyledi.

Stalin ya da herhangi biri bunu nasıl bilebilirdi?

Mevcut bütün gerçekler aksini gösterir yöndeydi. Almanya'nın elinde modern savaş konusunda son derece deneyimli, tam donatımlı dev bir ordu vardı. Her şeyiyle Kızılordu'dan kat be kat üstündü. Üstelik Almanya ve fethettiği ülkelerin tüm sınaî kapasitesi bu korkunç savaş makinesinin hizmetindeydi. 1941'de Nazi İmparatorluğu yılda 506 000 000 ton kömür üretiyordu. Sovyetler'de ise bu sayı 166 000 000 ton idi. Çelik üretimi Almanya'da 48 000 000, Sovyetler Birliği'nde 18 300 000 ton idi; ağır sanayi gereçleri üretimi ise Almanya'da 126 000, SSCB'nde 78 400 adet idi. Bu ve aynı ölçüde korkutucu diğer sayılar, savaş arefesinde Sovyet yetkililerince de gayet iyi bilinmekteydi.

Ve savaşın başlamasından birkaç gün önce, oransızlık daha da bariz hale gelmişti.

Şu halde, Sovyet hükümeti felaketle başa çıkmada neyine güveniyordu? Kızıl Ordu'nun paramparça olduğu ve Nazi tanklarının ülke içlerine dek uzandığı 6 Tem-

muz 1941 günü Stalin'i «Yoldaşlar! Kuvvetimiz sonsuzdur. Düşman bunu kısa zamanda keşfedecek!» diye haykırtan ne idi?

Belki de bu sorunun yanıtı Brejnev'in 8 Mayıs 1965 günü, Sovyet zaferinin yirminci yıldönümü vesilesiyle yaptığı şu konuşmada gizlidir.

«Sovyet kadınlarının sarsılmaz iradesi ve ülkelerine olan sınırsız bağlılıkları hiçbir zaman savaş yıllarında olduğu kadar dramatik bir tarzda sergilenmemişti; bu hem savaş hem de emek cephesi için böyledir. Cephede elinde tüfek ya da uçak lövyesi tutan kadınlarımızla, ateş hattında görev yapan doktor ve hemşirelerimizin bir fedakârlık ve kahramanlık sembolü olan imgeleri belleklerimizden silinmeyecek.

Ya kadınlarımızın zafer için cephe gerisinde yaptıkları? Kendileri ve cephedekiler için az mı uğraştılar? Terazinin bir kefesine askerlerimizin kahramanlığı, öbürüne kadınlarımızınki konacak olsa, terazi dengede duracaktır... Kadınlarımız kocaları ve oğullarının yanıbaşında, yiğitçe savaşmışlardı.»

Savaşın bitimi Sovyet kadının rahat bir soluk almasına olanak vermedi.

Savaşta çoğu erkek 20 000 000 Sovyet yurttaşı ölmüştü. Buna bir o kadar da yaralananlar ve sakatlananları eklemeli, 1000'in üstünde kent ve 65 000 köy yerlebir olmuş, baraj ve kanallar yıkılmış, fabrikalar tarumar olmuş, milyonlarca dönüm verimli toprak, çöle dönmüştü.

Bütün bunların, dişle, tırnakla yeniden inşaı gerekiyordu. Muazzam ölçüde emek gerekiyordu; bunun da tek bir kaynağı vardı.

1970 sayımları —savaşın bitiminden 20 yıl sonra— Sovyetler Birliği'nde 130 400 000 kadına karşılık hâlâ

111 300 000 erkeğin olduğunu gösteriyordu. 1945'de bu oransızlık çok daha fazlaydı; üstelik kayıpların ve zorlu yeniden inşa faaliyetine katılamayacak durumundaki sakatların çoğu gençti.

Yabancı iktisat uzmanları Sovyetler Birliği'nin savaşın yaralarını ancak 25 yılda sarabileceğini, sanayi dallarını ancak bu süre içinde yeniden kurabileceğini hesaplıyorlardı. Ancak Hitler'in uzmanları gibi bu uzmanlar da yanılmışlardı. Hesaplarını kadınların genellikle çalışmadığı duvar ustaları, yapı işçileri, dökümcüler, boyacılar, vinç ustaları gibi alanlarda mevcut nitelikli erkek işçilerin sayısı üzerine dayandırmaktaydılar.

Oysa savaş sonrası Sovyetler Birliği'nde bu işler kadınlar tarafından yapılmaktaydı. Bunlar için yeterli sayıda erkek işçi yoktu.

Ya nasıl çalışıyordu bu kadınlar?

Uç bir örneği ele alalım: Stalingrad kentini. 1941'de Aşağı Volga bölgesindeki en büyük sanayi merkezi, ülkenin de en büyük kentlerinden biriydi. Savaşın sonunda ise tümüyle yıkıma uğramıştı; kullanılabilir durumda tek bir makine parçası kalmamıştı elde. Stalingrad'ın yeniden kurulması, yeni bir kentin kurulmasından daha zordu, yıkıntıların temizlenmesi çok büyük miktarda ağır işçilik gerektiriyordu. Öyle ki bazı yabancı sanayiciler Stalingrad'ı devasa bir savaş müzesi olarak bırakıp yakınlarına yeni bir kent kurmayı öneriyorlardı.

Ancak Sovyet hükümeti kenti bulunduğu yerde yeniden inşa etmeye karar verdi.

Bu iş nasıl yapıldı? Bazıları bunu bir Sovyet propagandası sanabilir, ancak savaşın bitiminden yalnızca beş yıl sonra, Stalingrad'ın sınaî üretim düzeyi 1941'de-

kinin aynıydı; izleyen on yıl içinde de iki katına çıktı. Günümüz de Volgagrad (kentin bugünkü adı) en alımlı Sovyet kentlerinden biridir. Görkemli kıyıları, yolları, alanları ve parklarıyla yirmi millik bir alanda Volga üzerine yayılır.

Bu kentin yeniden kurulmasında kadınlar işlerin %70'den fazlasını yüklendiler, tüm ülkenin yeniden kuruluşu sürecinde de aynı orandan sözedebilir.

Savaş kuşağı çocukları büyüdükçe ve savaş sırasında genç olan kadınlar yaşlandıkça, genç yaş gruplarında cinsiyetlerarası oransızlık düzelmeye başladı. Ağır işleri üstlenecek erkeklerin sayısının çoğalmasıyla kadınlar Sovyet toplumundaki normal konumlarına dönmeye başladılar.

1970'de demografik durum tümüyle normale döndü. 1970 sayımı tüm meslek ve işlerde kadınların işgücünün %50.5'ini oluşturduğunu gösteriyordu. Bunun sektörlere göre dağılımı şöyleydi:

Alan	Kadınların %'si
Sanayi	48
Tarım	42
Ulaşım	24
İletişim	67
İnşaat	27
Ticaret, besin sanayii, dağıtım	75
Kamu hizmetleri	51
Kamu sağlığı hizmetleri	85
Eğitim	72
Güzel sanatlar	42
Bilim ve bilimsel araştırmalar	47
Bankacılık ve sigorta hizmetleri	77
Bütün idari düzeyler	60

Sendika üyelerinin yarıdan fazlası kadındır. ABD'de bu oran 1/5'tir. Ülkedeki doktorların (dişçiler hariç) %72'si, öğretmenlerin %70'den çoğu, yüksek mühendislerin %30'dan fazlası (ABD'de binde 5), yargıç ve yardımcı yargıçların %46'sı —ki Estonya Cumhuriyeti'nde bu oran %53'e varır— avukatların %35.4'ü (ABD'de %3.5), noterlerin hemen hemen %75'i, akademik ünvanlı tarım uzmanlarının %58'i kadındır.

Sovyet Bilimler Akademisi'nde 1500 kadın üye, 2300'ün üstünde kadın profesör ve doktor, 12 000 okutman ve 50 000'in üstünde kadın asistan bulunmaktadır. Tüm bilimsel ünvanların %38'ini kadınlar taşımaktadır. Kızlar orta dereceli okullardaki toplam öğrenci sayısının %52'sini, kolej ve üniversitelerde ise %46'sını oluşturur.

50 yaş ve daha altındaki grupta okur-yazar olmayan kadın yoktur.

Bu sayıları tam anlamıyla kavrayabilmek için, Devrim öncesinde kadınlar-arası cehaletin yaygın olduğu bölgeler de dahil olmak üzere tüm Sovyetler Birliği'ni kapsadığını belirtelim. Otuz Sovyet milliyetinin ulusal alfabeleri ancak 1939'ların ortalarına doğru derlenebilmişti. Örneğin Yakutlar arasında 1920'den önce 2 kadın okur- yazardı; günümüzde ise Özerk Yakut Sovyet Cumhuriyeti'nin başkanı —Alexandra Ochinnikova— bir kadındır.

Yine de ülke büyük ölçüde erkekler tarafından yötilmektedir. Sovyet kadını, siyaset alanında geriden gelmektedir. Birlik'in Bakanlar Konseyi'nde bir tek kadın bakan bulunmaktadır; Yüksek Prezidyum üyelerinin büyük çoğunluğu ise hâlâ erkektir. Burada yalnızca dört kadın bulunmaktadır.

Yine de genel görünüm, feministler için tümüyle

umut kırıcı olmaktan uzaktır. Cumhuriyetlerin konseylerinde 27 kadın bakan vardır, içlerinden birinin —Özbekistan'ın— başkanı da kadındır: Yadgar Nasreddinova. Özerk Cumhuriyetlerden beşinin başkanı da, benzer şekilde kadındır.

1970 seçimlerinde SSCB Yüksek Sovyeti'ne 463 kadın üye (bütün üyelerin %31'i) seçildi. (ABD'nin 91. Kongresi'ndeki 11 kadın, tüm üyelerinin %2'sini oluşturuyordu.)

Cumhuriyetlerin yüksek Sovyetlerinde ise 1962 kadın üye tüm üyelerin %34'ünü oluşturmaktadar. Özerk Cumhuriyetlerin Yüksek Sovyetlerinde tüm üyelerin %35 kadarı kadındır.

Ne ki bu Sovyet parlementoları, önceden alınmış kararları onaylamak üzere yılda birkaç kez toplanan proforma örgütlerdir. Gerçek idari görevler yöresel ve yerel Sovyetlerin sırtındadır. Burada ise 923 913 kadın üye bulunmaktadır —ki bu da tüm üyelerin %45'idir.—

Yine de kadınların nüfus içindeki oranları gözönünde bulundurulduğunda kadınların siyaset alanında gereğince temsil edilmediği söylenebilir. Bu bir ayrım mıdır?

Bu soruma Moskova'daki Sovyet Kadınlar Komitesi sekreteri Elena Shiberina «Hayır,» yanıtını veriyordu. «Bu durum, bütün siyasal çalışmaların toplumsal **nagruzka** yani ücretsiz, ancak zaman alıcı işler olarak yapılmasından kaynaklanmaktadır. Erkeklerin hâlâ kadınlardan çok daha fazla boş zamanı vardır; çünkü ev işleri ve çocuk bakımı kadınların vaktinin büyük kısmını almaktadır. Seçimlere aday gösterilen pek çok kadın bu gerekçeyle adaylıktan çekilmektedir. Ancak kadınların sırtındaki ev işi yükünün hafifletilmesiyledir ki mesleki faaliyetlerinin yanısıra, siyasette de daha aktif bir görev üstlenebilirler.»

4 — DOĞUM ORANI HAREKATI

1944 yazında Sovyet orduları savaş öncesi sınırlarına dek uzanmışlar ve savaşın sonucu belli olmuştu. Nazi istilacıların Sovyetler Birliğine verdiği muazzam zararı kavramak ilk kez mümkün oluyordu.

Fiziksel yıkımın büyüklüğü bir yana —ülkenin bir zamanlar hayat fışkıran toprakları çöle dönmüştü— uğranılan insan kaybı daha da feciydi. Nazi yetkilileri, geleceğin Alman kolonlarına yer açmayı öngören **Lebensraum** programı uyarınca planlı bir biyolojik itlaf programı yürütmüştü.* Bir örnek olarak, Belorusya'nın toplam nüfusunun dörtte birinin yokedildiğini belirtmek yetecektir, kanısındayız. Nazi yetkililer canıyane siyasetlerini özellikle nüfusun erkek kesimine yöneltmekle birlikte, milyonlarca kadın da katledildi ya da köle emeği olarak Almanya'ya sürüldü. Dahası Sovyet savaş tutsaklarının büyük bir kısmı da ya katledildi ya da açlıktan ölüme terkedildi.

Milyonlarca genç erkek ölmüştü. Ve daha milyonlarcası da biyolojik olarak işe yaramayacak ölçüde sakatlanmıştı. Cinsiyetler arasındaki dengesizliğin kesin rakamları hiçbir zaman yayınlanmadı; ancak savaşın bitiminden yirmiyedi yıl sonra Sovyetler Birliği'nde kadın sayısı, erkek sayısından 19 000 000 fazlaydı. Sovyet

---

* Nazi felsefesinin Musa ve Yuşa'dan ne denli etkilendiğini görmek ilginçtir. **Lebensraum**'u sağlamanın tek etkin yolunun soykırım olduğu biçimindeki seçilmiş-halk öğretisi, doğrudan Tevrat'tan kaynaklanmaktadır. Özellikle Yuşa toptan soykırımı, çoğunlukla iç bulandırıcı ayrıntılarına dek betimler.

kadınların topyekün cincel açlık tehlikesiyle, Sovyetler Birliği ise demografik bir faciayla karşı karşıyaydı.

Durum savaşın bitiminden çok önce Sovyet demograflarını kaygılandırmaya başlamıştı. Mevcut aileler kocalarının dönüşünden sonra birarada tutulabilse ve yeni evlilikler bütün yollardan teşvik edilebilse bile, durum ancak evli olmayan kadınların çoğuk doğurmaya ikna edilmesiyle etkin bir şekilde düzeltilebilirdi.

Buna uygun olarak, 8 Temmuz 1944 günü hükümet küçük değişikliklerle 1970'e dek yürürlükte kalacak olan Evlilik ve Aile Yasasını yayımladı. Bu ilginç ve tartışmalı bir yasaydı; yıllar geçtikçe ikinci niteliği daha da arttı. Büyük oranda mutsuzluğa neden oldu; ancak demografik düzeyde istenilen sonuçları da verdi. Ancak sosyalist yönetimli bir ülkede başarılı olabilirdi, sosyalist yönetimin gücünü yetkin bir şekilde sergilemektedir.

İlkin, bu acil yasa, boşanmaları son derece zorlaştırdı ve maliyetini yükseltti. Boşanmak isteyen her çift iki yasal aşamadan geçmek zorundaydı. Bölge mahkemesinin boşanma kararı alma yetkisi yoktu, ancak bütün başvuruları inceleyerek anlaşmazlıkları çözümlemeye çalışmakla yükümlüydü. Bunun olanaksız olduğu anlaşılırsa, dava bir hayli gecikmeli olarak, boşanma kararına yetkili daha yüksek bir mahkemeye devredilirdi. Ayrıca, oturum açık olmak zorundaydı, duruşmanın yeri ve saati yerel bir gazetede ilan edilirdi. İlan zorunluluğu, vatana ihanetle bir tutulan bir eylem konusunda gençlerin cesaretini kırmayı hedefliyordu. Boşanmanın ağır masraflarını göğüsleyebilecek önemli toplumsal ve siyasal konumlardaki erkek ve kadınların, kirli çamaşırlarını yurttaşların önüne dökmeden önce iki kez düşünecekleri hesaplanmıştı.

Yeni yasa (1926 yasasında yeralan) fiili evlilikleri

tanımıyordu; evliliğin meşru sayılabilmesi için, kaydedilmesi gerekliydi. Yalnızca kayıtlı evliliklerden doğan çocuklar babalarının desteğini talebedebileceklerdi. Boşanmış çiftlerin yasal olarak kaydedilmiş çocukları için baba bir nafaka ödemek zorundaydı. Bu otomatik bir ödemeydi ve tek işveren devlet olduğundan, kaçınmanın yolu yoktu, kesinti kaynaktan yapılıyordu. Mahkemelerin bu miktarı değiştirme yetkisi bulunmaktaydı. Boşanmış bir baba, bir çocuk için gelirinin dörtte birini, iki çocuk için üçte birini üç çocuk işinse yarısını nafaka vermek zorundaydı. Eğer çocuk sayısı üçten fazlaysa boşanma kararı alınamazdı.

Boşanmış bir erkeğin gelirinin boyutları dikkate alınmazdı; boşanmış kadınınki de öyle. Birinin, ya da ikisinin birden yeniden evlenmesi halinde de ödemeler sürerdi. Dolayısıyla ayda yüz ruble kazanan üç çocuklu, boşanmış bir adam, karısı 700 ruble kazanıyor ve yine yüksek gelirli bir başka erkekle evlenmiş de olsa, aylığının yarısını çocuklarına vermek zorundaydı. Bu adamın yeniden evlenip ikinci karısından çocuk sahibi olması halinde de sürerdi. Bu, boşanmayı özellikle erkekler için çok tatsız bir hale getirmekteydi.

Sonuçlar hemen alındı. Kaydedilmemiş, ancak beraber yaşayan çiftlerin büyük çoğunluğu çocuklarına yasal bir statü sağlayabilmek için evliliklerini hemen resmileştirdiler. Kayıtlı evliliklerin sayısı apansız yükselirken boşanma oranı da hızla düştü. 1940'da bu sayı Sovyet tarihindeki en düşük sayıya, 67 400'e düştü.

Durum kağıt üzerinde iyi görünüyordu; ancak evlilikleri tüm anlamını yitirmiş olmasına karşın hâlâ birarada yaşamaya zorlanan çiftlerce çok eleştiriliyordu. Evli bir adamın kural olarak ayrı bir konut edinemeyeceğini de hatırlatalım. Pek çok durumda bozulan be-

raberlikler yeniden kuruluyordu; ancak çoğunda yabancılaşmış erkek ve kadınların, birbirine diş bilemekle birlikte aynı yatağı paylaşmak durumunda kaldıkları tuhaf ilişkiler yaşanıyordu.

Bekâr erkeklere ağır vergiler yüklenilmişti. Erkek sayısının düşüklüğü gözönüne alındığında, kadınlar evlilikten kaçınmakla suçlanamazlardı.

Erkeklerin ve mevcut evliliklerin durumu buydu, peki milyonlarca genç bekâr kızın durumu ne olacaktı? Burada yeni yasa bu kadınları çocuk doğurmaya ve erkekleri de bu çabalarına destek olmaya teşvik ediyordu.

Analık yurtseverlik görevi ilan edilmişti. Çok sayıda çocuk sahibi olan kadınlara yalnızca mali destek değil, aynı zamanda madalya ve şeref ünvanları da veriliyordu. On ya da daha fazla çocuk sahibi olan kadınlar «Kahraman Ana» sanıyla taltif ediliyordu. Dokuz çocuklu kadınlara birinci dereceden Analık Şeref madalyası, sekiz çocuklulara aynı madalyanın ikinci derecesi, yedi çocuklulara üçüncü derecesi veriliyordu.

Çok çocuklu annelere aynı zamanda her doğum için bir miktar nakit yardım da yapılmaktaydı. Madalya ve ünvanlar kadınların evli olup olmamalarına bakılmaksızın verilmekteydi.

Sovyetler Birliği dünyanın en madalya düşkünü ülkelerinden biri olmasına karşın, madalya uğruna kaç çocuğun doğduğunu hesaplayabilmek zordur, ancak madalya sahibi kadınların sayısı bilinmiyor. 1967'nin sonlarında 104 000 Kahraman Ana madalyası, 260 000 birinci dereceden, 669 000 ikinci dereceden, 1 528 000 üçüncü dereceden Analık Şeref madalyası verilmişti. Buna ek olarak 2 777 000 kadın birinci dereceden, 5 009 000 kadın ise ikinci dereceden Analık Madalyası'na hak kazanmıştı. Bu sayılar o zamandan bu yana yükselmiş

olmalı, ne var ki bu artışın çok fazla olduğunu sanmıyoruz. Şimdiki genç çiftler aile planlamasına ağırlık veriyor, üstelik madalyalar eğitimli ve kültürlü genç çiftler arasında çekiciliğini yitirmiş durumda.

Her neyse, 1944 yasasına dönelim. Bu yasadan en çok evli olmayan anneler dolaylı olarak da onların anne olmasına yardım eden erkekler yararlanıyordu.

Bekâr anneler evli kadınlara oranla pekçok ayrıcalığa sahipti. Annenin başvurması halinde devlet babasız çocuğun kısmi, hatta bütün geçimini üstlenebiliyordu, tek umut kadınların —hele yüksek gelirlilerin— böyle bir başvuruda bulunmamasıydı, zaten kadınlar da bu ayrıcalığı suistimal etmediler.

Ne ki madalyalar tek başına çocuk yapamazdı, hattın bir noktasında bir erkeğin yardımı gerekiyordu. İşte bunu elde etmek, erkek sayısının çok düştüğü, mevcutların ise ya halen evli ya da büyük baskılarla evlenmeye zorlanıyor olduğu Sovyetler Birliği'nde bu yardımı elde etmek çok zordu. Bu sorun olağanüstü, ancak yasal bir tarzda çözümlendi.

Kaydedilmemiş evlilikleri tanımayan yeni yasa, erkekleri evlilik dışı çocukların ahlakî ya da malî sorumluluğundan tümüyle kurtarmaktaydı. Hiçbir kadının, evlilik dışı doğan çocuğu için babasının desteğini istemeye ya da yasal babalık iddialarıyla babayı güç durumda bırakmaya hakkı yoktu. Böylelikle erkekler, kendileri evli de olsalar hiçbir ahlakî, yasal ya da malî bir sorun doğmadan bekâr kadınlarla cinsel ilişkiye girebileceklerini biliyorlardı. Destek için doğal babaları zorlamak yerine anneler çocukların bakımı için Devlet'e yaslanabilirlerdi.

Bu olağanüstü yasadan kaç kadın yararlanarak anne oldu?

Bu konuda doğru bir sayı verebilmek hemen hemen olanaksız, çünkü içlerinden pek çoğu devlet yardımı için müracaat etmedi. Özellikle kırsal kesimde babasız çocuk doğuran genç kadınların büyük çoğunluğu bunu bir onursuzluk addederek çocuklarına kendileri bakıyorlardı.

Ancak yardım talebinde bulunan kadınların sayısı biliniyor. 1945'de, yasanın ilanından kısa süre sonra 280 000 bekâr anne devlet yardımı talebinde bulundu. 1950'de bu sayı 1 700 000'e, 1957'de 3 200 000'e yükselmişti. Ancak bu dahi babasız çocukların sayısını tam olarak vermez. Birçok bekâr annenin birden fazla çocuğu vardı, hatta içlerinden bazıları analık madalyaları almıştı.

Dahası, bekâr annelere çocuk doğduğu zaman bir ödül veriliyordu; kız çocuk için 100, erkek çocuk için 150 ruble. Görünüşte biyolojik bir garabet olmasına karşın bu teşvik işe yaramışa benziyor. Savaş sonrası yıllarda doğan erkek çocukların sayısı, kız çocuklardan fazladır: Aradaki fark %8'e dek çıkmıştır. Ya doğa insan eliyle yapılan bu tahribatı düzeltme yoluna gitmiştir, ya da bekâr analar kız çocukları için verilen ödülü almamayı yeğlemiştir...

1957'den sonra devlet yardımı isteyen bekâr annelerin sayısı düşmeye başlar. Bu kısmen refah düzeyinin yükselmesiyle açıklanabilecektir. Pek çok kadın, artık babasız çocuklarını kendi başlarına geçindirebilecek kadar kazanmaktadır. Cinsiyetler arasındaki orantısızlık genç kuşaklarda düzelmeye yüztutmuştur.

Yeni yasa bir bakıma son derece acımasızdı. Artık önyargıyla bakılmasa da gayrımeşri-meşru ayrımını yeniden canlandırmaktaydı. Babasız çocukların pasaportlarında baba adı hanesinde **procherk** sözcüğü yazılıyor-

du. Bunun yarattığı sıkıntıyı kavrayabilmek için, Rus toplumsal pratiğinde (ve bu âdet Sovyetler Birliği'nin Rus olmayan milliyetlerince de benimsenmişti) insanların adları ancak baba adıyla birlikte anıldığında tamam addedildiğini akıldan çıkarmamak gerekir. Şu halde İvan isimli birinden olma bütün kız ve erkek evlatlar kendi adlarından sonra ve soyadlarından önce İvanovna ya da İvanovich adını da taşıyacaklardır. Örneğin İvan **İvanovicch** İvanov ya da Maria **İvanovna** İvanova gibi. Toplumsal ilişkilerde baba adı mutlaka kullanılır. Kişiye hitab ederken önce kendi, ardından da baba adı söylenir, soyadı söylenmez. (Örneğin Lenin'e Vladimir İlyich, yani İlya oğlu Vladimir, hatta samimiyet ifadesi olarak yalnızca Ilyich diye hitap edilirdi). Sovyetler'i ziyaret eden bir Amerikalı'nın biraz da kabaca belirttiği üzere «Ruslar piç olmadıklarını ancak böyle kanıtlıyorlar.»

Ya resmi babaları olmayan kadın ve erkeklerin durumu ne olacaktı?

Gündelik yaşamlarında kendilerine diledikleri baba adını yakıştırabilirlerdi, buna kimse birşey diyemezdi. Ancak pasaportlarını çıkartır çıkartmaz piç oldukları ortaya çıkmaktaydı. Ve pasaportlar Sovyetler Birliği'nde önemli belgelerdir. Halk içinde yaygın deyişe göre insan üç öğeden oluşmaktadır: beden, ruh ve pasaport.

Devrimden önce gayrimeşru çocukların son derece bereketli bir İvan'dan oldukları varsayılır ve baba adı gerçekten İvan olanların tedirginliğine, hepsi İvanovich ya da İvanovna adıyla anılırlardı. Ancak 1944 yasasının böyle bir düzenlemesi yoktu. Bekâr analardan doğmuş bütün çocukların doğal babaları kendilerini tanısa da kimliklerinde baba adı hanesi boş bırakılırdı.

Bu uygulamanın nedenini kestirmek zor; belki kay-

dını yaptırmamış çiftleri çocukları uğruna evliliğe zorlamak hedefleniyordu. Ancak evli olmayan annelerin çocuklarına açık bir haksızlık olmaktaydı; üstelik kürtajın yasal ve ücretsiz olmasına, doğum kontrol gereçlerinin bolca bulunmasına karşın savaştan sonra bunların sayısı milyonları bulmuştu. Biyolojik analık ihtiyacı pasaport sakıncalarından daha yakıcı bir rol oynuyora benziyordu. Sovyet kadını biyolojik görevini en az savaştaki görevleri kadar kahramanca yerine getiriyordu.

Yıllar ilerledikçe 1944 yasası giderek fazla mutsuzluğa yolaçtı ve daha fazla protesto edilmeye başladı. Ellili yıllarda demografik anlamını da yitirmişti, hukukçular, nüfusbilimcileri ve sosyologlarca yoğun bir şekilde eleştirilmeye başladı. Buna, Kazanova'lar bekâr kadınları serbestce, hiçbir ceza görmeksizin baştan çıkartırlarken, boşandıktan sonra dahi kendi meşru çocuklarına bakmak zorunda kalan boşanmış erkeklerin protestoları da katılıyordu. Ama yasa yasaydı. Ve yasalar Sovyetler Birliği'nde çok yavaş ölürler. Olağanüstü savaş yasasının yerini yeni bir yasaya bırakması yirmialtı yıl sürdü.

Yükselen kamu baskıları sonunda drakonyan boşanma koşulları 1966'da yeniden düzenlenerek kolaylaştırıldı. Yöre mahkemeleri de boşanma kararı almayla yetkili kılındı, boşanma davalarında ilan zorunluluğu kaldırıldı. Yine de çocuğun bakımı kuralı yürürlükteydi ve mahkemenin bunu kaldırmak ya da hafifletmek yetkisi yoktu.

Uygulamada malî durumu daha iyi olan eski eş nafakayı kabul etmeyebilir ya da parayı eski kocasına iade edebilirdi. Bu tür özel düzenlemeler her zaman için mümkündü, ancak yasanın yerini hiçbir şey alamıyor-

du; ve çiftleri bu tür pürüzleri anlaşarak halletmeye zorlayacak hiçbir şey yoktu.

1944 yasası, ayrıca evlilik süresi içinde sakatlanan eşi boşanma olması halinde dahi diğer eşin geçindirmesi zorunluluğunu getirmişti. Yeni eşin, evliliğinden önce sakatlanmış karı ya da kocasına bakmak gibi bir yükümlülüğü yoktu. Bunun yanısıra, yetişkin çocukların da muhtaç ana-babaya bakması zorunluydu. Tüm bunlar Devlet'in bu alandaki yükünü hafifletmeyi hedefliyordu, ne ki Sovyet yurttaşının cinsellik ve aile konularındaki özgürlüğünü bir hayli kısıtlamaktaydı.

Boşanmanın kolaylaştırılması hemen sonuç verdi. 1966'da bir önceki yıl 300 000 olan boşanma sayısı 646 100'e fırladı. Doğal olarak bunların çoğu, mevcut durumun resmileştirilmesinden ibaretti.

Ya bekâr annelerin durumu? Yasal olarak kürtaja hakları bulunmasına karşın neden çocuk doğurmayı seçmişlerdi?

1968'de Elena Korenvskaya bu kadınlardan biriyle, mimar-mühendis Valentina Borovkova ile röportaj yapmıştı. Öyküsü oldukça yankı yaratacaktı. Borovkova yalnızca kendi isteğiyle bekâr anne olmaya karar verdiğini kabul etmekle kalmamış, gazetede kendi ve babasız çocuğunun resminin yayınlanmasına da izin vermişti —ki bu tür reklamcılık bu ülkede hiç hoş karşılanmamaktadır.

O sıralar otuzyedi yaşlarında gösterişli bir kadın olan Borovkova, Moskova'de iki odalı bir apartman dairesini anne-babası ve genç erkek kardeşiyle paylaşıyordu. Avrupa ve Amerika standartlarına göre bir hayli sıkışık olan bu durum, aşırı kalabalık metropol için büyük bir konfordu. Borovkova'nın babasıyla kardeşi bir odada kalırken kendi de annesi ve kızıyla öbür odayı

paylaşıyordu. Bu düzenlemeden hepsi hoşnuttu.

«Ben bekâr bir anneyim,» diyordu Borovkova röportajda. «Bundan gurur duymuyorum, ama utanç ya da üzüntü de duymuyorum. Bu durumu ben seçtim.

Bazı insanlar benim pişmanlık duymamı bekliyorlar. Neden olsun? Beni seven, benim de taptığım küçük bir kızım var. Kızlarının babasız bir çocuğa sahip olmasından hiç utanmayan çok anlayışlı bir annem ve bir babam var. Hiçbir şey gizlemediğim dostlarım, mimarlık enstitüsünde ilginç bir işim var. Gerçekte, son derece mutluyum.»

«Peki ya Svetlana'nın babası?» diye sormuştu Korenevskaya?

«Bu adamla bir ilişkim oldu. Daha önce evlendiğini ve karısını terkettiğini biliyordum. Hiçbir hayale kapılmış değilim. Hamileliğimi dört aylıkken, yani herhangi bir şey yapmak için çok geç olduğu bir zamanda söyledim. Hayır, ondan tavsiye istemedim; herşeye kendi başıma karar verdim. Bunun çok «ani» olduğuna dair bir şeyler geveledi ve beni ertesi gün arayacağını söyleyerek çekti gitti. Bu üç yıl kadar önceydi; bir daha da onu görmedim. Tabii üzülmüştüm. Ancak, doğrusunu söylemek gerekirse, onun karısı olmadığıma, Svetlana'nın yasal babası olmadığına çok memnunum.»

«Özel hayatınıza girdiğim için beni bağışlayın;» diyordu Korenevskaya. «İlişki sırasında hamile kalacağınızı hiç düşünüyor muydunuz, yoksa bir kaza mı oldu?»

«Bunu sormaktan tedirginlik duymanıza gerek yok.» diye gülümsedi Borovkova. «Tabii söylerim. Benimle evleneceğini hiçbir zaman düşünmedim. Ayrıca teklif etseydi de kabul etmezdim. Ama bir çocuk sahibi olmayı öylesine istiyordum ki. Sonra düşündüm. Neden bu adam olmasın? Hayır, soğuk bir hesaplama değildi

bu. Çocuk sahibi olmak, bir çocuk doğurmak isteği bütün benliğimi kaplıyordu. Adam da yabancım değildi, pek çok şeyi paylaşıyordum. Ne var ki... nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum, ona bağlıydım ama hayatımın geri kalan kısmını beraber geçirebileceğim bir tip değildi.

Ne olur, beni yanlış anlamayın, eğer evlenebileceğim bir adama rastlayabileceğimden emin olsaydım, beklerdim. Ama böyle bir güvence yoktu ortada. Kendi kendime şöyle dedim: Valia; yaşın otuzüçe geldi, sağlıklı bir kadınsın, iyi bir mesleğin, ilginç bir işin var, ekonomik olarak bağımsızsın, annen baban anlayışlı insanlar ve bir çocuk istiyorsun. O zaman belki hiçbir zaman gelmeyecek olan hayallerinin prensini beklemek niye? Üstelik, bir gün bu prens çıkagelirse, çocuğun mükemmel bir babaya kavuşmuş olur. Olmazsa da, çocuğunun bütün ihtiyaçlarını sen fazlasıyla karşılayabilirsin.»

Borovkova bu noktada gülmüştü.

«Bunları nasıl bu kadar kolaylıkla söyleyebildiğimi biliyor musunuz? Çünkü adeta ezberden okuyorum. Bu söylevi o kadar çok tekrarladım ki? Annem, babama, akrabalarıma, dostlarıma...»

«Tepkileri ne oldu?»

«Ebeveynlerim mükemmel insanlar. Babam yeni emekli olmuştu - hukukçuydu. Tam emekliliğe alışmaya çabalarken çocuğum olacağını öğrendi. Çok heyecanlandı, ama üzülmedi. Oğlun olursa 150 rublelik hükümet yardımı alacaksın» dedi. «Kız olursa 100 ruble... «Ben 100 ruble aldım...»

«Annem ise..» diye devam etti sözlerine Borovkova. «Önce biraz gözyaşı döktü, ardından bezlerden, biberonlardan, bebek eşyalarından sözetmeye koyuldu ve Svetlana'nın babasız statüsünden bir daha sözetmedi.»

«Ailenizin tepkisini önceden kestirebilirdiniz,» diye sordu Korenevskaya. «Peki işte ne oldu?»

«İş arkadaşlarımın nasıl tepki göstereceği konusunda en ufak bir fikrim yoktu. Ancak bir tek şeyi biliyordum. Kızarmış, yaş dolu gözlerle işe gidip ihanete uğramış kadını oynasaydım, bana mutlaka acırlardı. 'Zavallı kız. Ne alçak erkekler...' vb. Oysa ben bunu istemiyordum. Hiçbir şey olmamış gibi davranmaya karar verdim.. Oysa onlar beni mahcup ettiler! Bir gün ellerinde muazzam bir pastayla masama yaklaştılar. Başlangıçta anlayamadım bile. Benim ve müstakbel çocuğumun şerefine büyük bir ziyafetti bu.

Svetlena doğduğunda iş arkadaşlarım bana çok güzel bir bebek arabası armağan ettiler. Özellikle erkeklerin bana karşı tutumu çok dokunaklıydı. Her biri taktik uzmanı kesilmişti... Her biri sanki nadir bir tropikal çiçekmişim gibi beni korumak, benimle ilgilenmek istiyordu... Hatta hiçbir yükümlülük dayatmadan babalık hislerini tatmin ettiğim için bana minnet duymaları gerektiğini söyleyerek takılıyordum onlara.

Tabii herşey o kadar kolay değildi. Bazı akrabalarım, özellikle de kardeşim durumumu hiç de hoş karşılamadılar. Kendini aşağılanmış hissediyordu, öfkeliydi.. Diğerleri de utançlıydı. Bazıları hislerini açıkça gösteriyor, öbürküler ise gizlemeye çalışıyordu. Ama bu şaşırtıcı mı? Daima davranışlarınızı onaylamayan insanlar da çıkar, hele bu gibi ciddi ve hassas konularda... İnsan kendisi için karar vermeli ve sonuçlarını göze almalıdır.»

«Ama durumunuz sizce istisnai değil mi? Bekâr annelerin büyük çoğunluğunun aileleri sizinkiler kadar anlayışlı değil.»

«Tabii ben gerek ailem, gerekse iş arkadaşlarım ba-

kımından şanslıydım. Ne ki, durumumun istisnai olduğunu sanmıyorum. Bence ülkemizde kadınların yasal ve iktisadi bağımsızlığı kamuoyunun bu konulardaki tutumunu köklü bir şekilde değiştirdi. Bu, bekâr annelere olan tavrı da içermektedir. Ne olur sözlerimden bekâr anneliğin özel bir değeri olduğu sonucunu çıkartmayın. Tabii böyle birşey yok. Ben doğam itibariyle iyimserim ve kendimi nasıl kontrol edeceğimi bilirim. Ancak olaylar çok zor da olabilirdi. Sorunları bu tarzda ele aldığı için hükümete ve yoğun bir eğitim kampanyası yürüttüğü için basına teşekkür borçluyum. Bu haliyle biz bekâr anneler gerek moral gerekse malî, çok destek görüyoruz.»

«Ebeveynlerinizin yardımına güvenebilirdiniz» diyordu Korenevskaya. «Ama yapayalnız olsaydınız, bu yaptıklarınızı yapar mıydınız?»

«Evet. Ancak o zaman herşey daha güç olurdu. Svetlana doğduğundan beri annem ve babam bana hem maddi hem manevi, çok destek oluyorlar. Ancak Svetlena iki yaşından beri mahallemizdeki bir anaokuluna gidiyor. Sabahleyin oraya bırakıyor, akşam, işten dönerken de alıyorum. Orada iyi bakıyorlar ve üç öğün yemek yiyor. Durumundan çok hoşnut, öğretmenlerine ve küçük arkadaşlarına o kadar düşkün ki, bazen eve getirmede güçlük çekiyorum. Tüm bunlar da bana ayda 8 rubleye maloluyor, evli olsaydım bunun yüzde yirmi daha fazlasını ödeyecektim.

Evet ebeveynlerim bana çok yardımcı oldular, ne var ki enstitünün bana söz verdiği tek odalı daireyi alabildiğimde çok daha mutlu olacağım. O zaman Svetlana'yla yalnız kalabileceğim. Bu daire meselesinden dolayı iki kez daha iyi ücretli işleri geri çevirdim. Kızımdan kendi başıma bütünüyle ben sorumlu olmak istiyo-

rum. Bir de tabii insanın kendi yeri olması bambaşka birşey - ayrıca evlenmek ihtimalini de gözardı etmiyorum.»

«Valentina,» Korenevskaya soruyordu, «Svetlana soracak kadar büyüdüğünde babası için ne diyeceksin ona?»

«İş için gittiğini söyleyeceğim. Çünkü hâlâ evlenebileceğimi umuyorum. O zaman babası hayatına çok kolay girebilecek. İkiyüzlü değilim. Bir rahibe hayatı yaşamaya da niyetim yok. Ama artık yalnız değilim ve kızımı da düşünmeliyim. Onun çıkarları benimkilerin önünde gelir. Bu nedenle bu evlilik sorunu benim için özel bir boyut taşıyor. Geçen yıl bir teklif aldım ve önce ciddi bir şekilde üzerinde durdum. Ancak adamın Svetlana'ya tavrı nedeniyle reddettim. Şimdi başka biriyle birlikteyim. Ama acelem yok. Yalnızca kendını için iyi bir koca değil, kızın için de iyi bir baba bulmam lazım.»

«Son bir soru. Mutlu olduğunu söyledin. Çocuğunun bir ölçüde de olsa kişisel yaşamını kısıtladığını düşünmüyor musun?»

«Hayır, hayır, asla! Tabii vaktimin ve gücümün büyük bir kısmını ona ayırıyorum. Tatillerimi de, eskiden yaptığım gibi Karadeniz kıyılarında değil, onunla birlikte köyde geçirdiğim doğru. Ama hayatım öylesine dolu ki... 140 rublelik aylık kazancımla iyi giyinebiliyorum, tiyatroya gidebiliyorum vb. Ama en çok evimi seviyorum. Evcil bir tip olmalıyım. En büyük zevkim kızımla birlikte olmak, onunla oynamak, ona yemekler pişirmek, bir de geleceğe ilişkin hayaller kurmaktan hoşlanırım. Svetlana'nın iyi bir sporcu olmasını (daha üç yaşında olmasına rağmen ski üzerinde çok güzel yürüyor.), piyano çalmasını ve en az bir yabancı dil öğ-

renmesini istiyorum. Gerçekten çok yakın, birbirini seven iki dostuz. Bunun devam etmesini bütün yüreğimle isterim.»

Borovkova'yla görüşme 1968 Temmuz'unda popüler bir Moskova gazetesinde yayınlandığında, yayıncılar bekâr annelerden Borovkova'nın cesaret ve açıklığını öven yüzlerce mektup aldı. Kişisel yaşamları konusunda geleneksel olarak bir hayli kapalı olan Rus kadınlarından pek azı Borovkova'nın yaptığını yapmaya, yani özel sorunlarını milyonlarca okur önünde tartışmaya cesaret edebilirdi.

Ayrıca, sanırım Borovkova savaş sonrası Doğum Hareketi'nde evlilik dışı çocuk doğuran milyonlarca kadın arasında en okumuşlardan en geniş fikirlilerden biriydi. Pekçok genç kadın habersizce, sonuçlardan sorumlu tutulmayacağını çok iyi bilen Don Juan'ların tuzağına düşmüş olmalı. Sözkonusu erkeğin peşinden gitmeye kalkıştıklarında ise, evli aşıklarına şantaja yeltenen kadınlara vurulan damgayla, yani serüvencilikle damgalandıklarını göreceklerdi.

Başkalarıysa, birkaç babasız çocuk doğurmakla devletin eliaçıklığından yararlanarak kendilerine malî olanaklar yaratma peşinde olmalıydı.

Ne olursa olsun, 1944 yasası, kadınların savaşın yarattığı demografik dengesizliği düzeltmeye teşvik etmek üzere formüle edilmişti. Savaşın dört yılı boyunca muazzam güçlüklere göğüs geren kadınlar, bir kez daha ülkelerine hizmete çağrılmışlar ve onu yeniden nüfuslandırarak görevlerini yerine getirmişlerdir.

Savaş, bekâr annelerle ilgili sayısız insanlık trajedisi bırakarak sona erdi. Biri benim de dikkatimi çekti, tipik olduğu için aktarıyorum.

8 Mart 1969'da Moskova'daydım. En popüler Sovyet

bayramlarından biri, Kadınlar Günü kutlanıyordu. Artık dinsel bağlamından sıyrılmış dahi olsa eski Ortodoks festivalleri çizgisinde kutlanan bir bayramdı bu. Bugünde, paradoksal bir biçimde bütün gününü evde **blini** (ekşili bir çeşit krep) pişirmekle ve kendilerini tebrike gelen erkek konuklarını kabul etmekle geçiren kadınlar dışında kimse çalışmaz. Akşamın sonuna doğru bütün ülkede ayık bir erkek, ya da bitap düşmemiş bir kadın bulmak mümkün olmaz.

Ancak otelimizdeki üç kat hizmetçisi görevde kalmak zorundaydı ve servis odasında küçük bir kutlama düzenlediler. Blini, tütsü balık, mantar, turşu ve tabii votka ikram ediyorlardı. Beni de davet ettiler ve bu kadınlar partisinin tek erkek konuğu olmayı minnetle kabul ettim. Bu tür kişisel temaslar bir yazar için genellikle önceden ayarlanmış görüşmelerden çok daha verimlidir.

Kadınların üçü de elli yaşlarının başlarında olmalıydılar; içlerinden adı Xenia olanı ilgimi çekti, çok eskiden muhtemelen güzel olan bu kadının kırışık yüzü, çok zor bir hayat yaşadığını gösteren trajik bir ifade taşıyordu.

Votka şişesi yavaş yavaş dibine yaklaşırken, kadınların her biri —Rusların içerken genellikle yaptıkları gibi— kendi talihsizlikler dizisini anlatmaya koyulmuştu. Talihsizlikler savaşla bağlantılıydı —kadınların üçü de babalarını ve beş erkek kardeşlerini— savaşta yitirmişti. Ancak Xenia'nın öbür iki kadın kat görevlisinin çağrısıyla yanımızdan uzaklaştığı sırada bana anlattığı öyküsü özellikle çarpıcıydı. (Bu kat görevlileri tüm Sovyet otellerinde tipik bir özelliği oluşturur: Bunlar kattan bütünüyle sorumlu, olgun kadınlardı.)

Savaş bir Rus olan Xenia'yı doğruğu kent olan, Lat-

via'daki Rezekne'de bulmuştu. Babası komünist parti üyesi bir teknisyendi. Annesi ise öğretmendi; Xenia'ya göre iyi bir hayatları vardı. Xenia o sıralar okuldaydı ve sınıfın Komsomol lideriydi. Genişçe bir evleri vardı. Latvia 1919-1940 arasında özerk bir devlet olup ancak savaştan 11 ay önce Estonya ve Litvanya'yla birlikte Sovyetler Birliği'ne katıldığından bu mümkün olabiliyordu. Her üç cumhuriyet de bütünüyle Sovyetleşememişti, her birinde Baltık topraklarını istila eden Alman kuvvetlerine kucak açan hoşnutsuz unsurlar bulunmaktaydı.

Xenia'nın babası Kızıl Ordu'ya katıldı, kendisinden bir daha haber almak mümkün olmadı. Almanlar o kadar hızlı ilerliyorlardı ki, Xenia ve annesi, Almanlar geldiğinde kapana kısılmış gibi yakalandılar. Birlikleri Gestapo ve işgal altındaki bölgelerde yeni düzeni kurmakla yükümlü Nazi cinayet bölükleri **Einsatzgruppen** izliyordu. Komünist ya da sempatizan olduğundan kuşkulanılan herkes, bütün yahudiler hemen toparlanıp götürüldü, bunların pek azı sağ kalabilecekti.

İşbirlikçiler, Xenia ve annesini de ihbar etmişlerdi, Alman polisleri her ikisini de tutuklamak için eve geldiler. Xenia'nın ifadesine göre annesi gözlerinin önünde tecavüze uğradı, kendisinin aynı akibete uğramasını ise yerel bir **Volkdeutscher** (Alman kanından) olan ve Rusça konuşan bir polis yetkilisi engelledi ve bir süre sonra da evlerine yerleşti. Xenia'ya göre iyi bir adamdı, faşist değildi. Xenia ve annesine yiyecek sağlıyor, daha da önemlisi onları Nazi polisinden ve bütün Ruslardan nefret eden Latvia'lı işbirlikçilerden koruyordu. Bu koruma sayesindedir ki Xenia ve annesi işgal altındaki bölgelerde yaşayan milyonlarca genç kadına yapı-

dığı gibi köle işçi olarak Almanya'ya sevkedilmediler. Ve Xenia'nın sözleriyle «insanlar tahtadan yapılmadığından», Kızıl Ordu 1944 Temmuz'unda Latvia'ya girdiğinde, Xenia, hamileydi. Volkdeutscher'i bir gece, Xenia'yı karnında çocuğuyla bırakarak yokolmuştu.

Sovyet otoritesi yeniden kurulduğunda Xenia ve annesi yeniden, bu kez Alman işbirlikçiliğiyle suçlanarak tutuklandılar. Annesi Sibirya'ya sevkedilerek, bir süre sonra orada öldü. Xenia ise aynı akibete uğramaktan bir şekilde kurtularak bir kolhozda çalışmaya gönderildi. Burada oğlunu doğurdu. Bir süre rahatsız da edilmedi bekâr anne statüsü o sıralar son derece yaygındı. Ne ki, çiftliktekiler öyküsünü öğrenmekte gecikmeyecek ve bir anda «Fritz'in orospusu» olarak damgalanacaktı. Her fırsatta hakarete uğruyor ve oğlu derhal kreşten uzaklaştırılıyordu.

Bir süre sonra çiftliği terkederek Moskova'da yaşayan teyzesinin yanına yerleşti, bir işe girdi, kendisine ve Volodya'ya iyi davranan bir adamla karşılaştılar, ancak, nedense «imza atmadılar» ve bir süre sonra yine terkedildi. Bu sıralarda teyzesi ölmüş ve odası ona kalmıştı. Bir kez daha iyi bir hayat sürmeye başlamıştı, bir işi vardı ve babasını öldü bilen oğlunu yetiştirmeye çalışıyordu. Bu o kadar olağandı ki oğlu bu konuda başka soru sormamıştı. Zamanla çocuk yedi yıllık öğrenimini tamamlayıp bir mekanik okuluna girdi.

Herşey çocuk bir kıza rastlayıp aşık olana ve ona evlenme teklif edene kadar yolunda gitti —her ikisi de onsekiz yaşındaydı. «Ondan hoşlanmıştım,» diyordu Xenia. «Odamızda onun için de yer vardı. Öğrenciydi, ailesi de zengindi. Babası büyük bir Gastronom yiyecek dükkanının yöneticisiydi, annesi de orada çalışıyordu.»

Ama kızın annesi ve babası durumdan pek hoşnut

değildi -kız tek evlatlarıydı. Bir gün kızın babası Xenia'yı görmeye geldi, ona konyak ve portakal getirdi ve aralarında içten bir konuşma geçti. «Aptal gibi ona herşeyi anlattım.» Adam bu tip durumlara çok sık rastlandığını, kendisi için bir sakıncası olmadığını söylemiş ve çıkıp gitmişti. Ancak öyküyü önce kızına anlatmış, ardından Volodya'yı çağırarak kızının bir faşistin oğluyla evlenmesine izin veremeyeceğini söylemişti.

«Bir gün işten eve geldiğimde,» diyordu, Xenia, «Volodya'yı bavulunu hazırlarken buldum. Adam ona bir pasaport ve Sibirya'da büyük bir **strika**'da (sınai işletme, sözcük anlamıyla: bina) iş bulmuştu. Onunla konuşmaya çalıştığımda «Fritz'in orospusu» diye yüzüme tükürdü. Peşinden koştum ama arkasına bile bakmadan gitti. Annesinin yüzüne tükürdü, gitti... Şimdi nerede olduğunu bilmiyorum.»

Xenia bu noktada gözyaşları içinde odadan dışarı fırladı. Otelde birkaç gün daha kalmama karşın, onu bir daha görmedim. Sorduğumda ise hastalık iznine ayrıldığını söylediler.

Alman işgali sırasında böyle kaç çocuk doğdu? Bu konuda bir istatistik yok, böyle bir şeyi bulmak da olanaksız, ancak bu sayı oldukça yüksek olmalı. Almanlar üç yıl ya da daha fazla bir süre boyunca çok geniş toprakları işgal altında tuttular; Kızıl Ordu çekildiğinde geride pek çok genç kız ve kadın kalmıştı. Ve Xenia'nın da söylediği gibi insanlar tahtadan yapılma değildi. Bu çocuklara ne oldu?

Stalin'in demir yönetimi altında Sovyet otoriteleri Nazilerle işbirliği yaptığından kuşkulanılan herkese oldukça acımasız davrandılar. Açıkça işbirliği yapanlar da mahkeme edilerek öldürülürken, daha pasif kalanlar Sibirya ve Uzak Doğu'daki ıslah edici çalışma kampla-

rına sevkedildiler. Geriye dönen pek çok Sovyet savaş tutsağı ve Almanya'ya köle-işçi olarak gönderilen pek çok Sovyet yurttaşını da aynı kader bekliyordu.

Ancak savaş dönemi bekâr anneleri ve çocuklarına daha hoşgörülü davranmak genel bir tutumdu —özellikle bunlar Nazi barbarlığına kurban gittiklerini kanıtlayabilirlerse. Ve pek çoğu bunu iddia etti. «Bizimkilere zorla elde edildiğimi söyledim» demişti Xenia, «ama bu doğru değildi. Genç ve aptaldım, ve korkuyordum. Ve benim gibi pekçok kız vardı— pekçok.»

Bu tema artık pek popüler olmasa da savaş sonrasını izleyen ilk yıllarda bu konuda pek çok öykü yazıldı. En çarpıcılarından birini, savaşta Sovyet gerillalarına katılarak, Alman hattının gerisinde bir çok harekât düzenleyen, ünlü Birinci Ukrayna Partizan Bölüğünün komutanlığına yükselmeden önce Kiev'de bir film yönetmeni olan General P. Vershigora tarafından Neva için yazılmıştı. Vershigora savaştan sonra en çok satan Sovyet yazarları arasına girdi.

Öyküde bir Sovyet subayı savaştan önce çalışmakta olduğu kollektif çiftliğe döndüğünde önceden çok sevdiği bir kızla karşılaşır. Ne var ki kızın bir Almandan çocuğu olmuştur. Yüreğinden yaralı subay önce nasıl davranması gerektiğini tayin edemez. Diğer çiftlik işçileri kıza hakaretler yağdırmakta, işkence etmektedirler, ancak kız gururundan bir şey yitirmemiştir. Genç subay kıza ve özellikle de çocuğuna haksız davranıldığına karar verir.

Hayır, sonunda evlenmezler, hiçbir Sovyet kahramanı hiç değilse romanda, kendini bir Alman'ın eline terkeden bir kadınla evlenemez. Ancak kahramanın tutumu olasılıkla savaşı izleyen ilk yıllarda bu tür an-

neler ve çocuklarına yönelik genel duyguları yansıtmaktadır.

Ne yapar kahramanımız? Katı, dogmatik bir komünist olan kolhoz yöneticisiyle konuşarak, birer Komünist olarak görevlerinin bütün bu düşmandan olma çocukların yurtlarına bağlı Sovyet yurttaşları olarak yetiştirmek olduğunu söyler. Almanlarla Alman oldukları için değil, faşistlerle faşist oldukları için savaştıklarını Yoldaş Stalin de söylememiş midir? Hatta bu bağlamda eski bir Rus atasözünü de tekrarlamamış mıdır? «Kurtları renkleri boz olduğu için değil, kuzularımızı parçaladıkları için öldürüyoruz..»

Bu sözlerini desteklemek için öykünün kahramanı, Almanların Kızılordu önünden kaçarak boşalttıkları Kiev'in kurtuluşunu kutlamak için düzenlenen toplantıda olan gerçek bir olayı aktarıyordu.

Kiev'li işçilere seslenmek üzere söz alan ünlü bir Sovyet savaşçısı, önceden hazırladığı konuşmaya başlamışken birden sözünü keser:

«Hayır yoldaşlar, size söylemek istediğim bunlar değil Almanlar 1918'de Ukrayna'ya ilk kez geldiklerinde de insanlarımıza cza yapmışlar, kadınlarımızın ırzına geçmişlerdi... Ben onların birinin dölüyüm... Şimdi onlarla hesaplaşmaya çalışıyorum... Şimdiye dek yüz kadarını öldürdüm; ama bu yeterli değil.»

Bir alkış fırtınası kopmuştu.

Doğru olsun kurgusal olsun, bu öykü resmi Sovyet tutumunu yansıtıyordu. General Vershigora son derece dikkatliydi; Stalin'in ölümünden sonra bütün yapıtlarını gözden geçirerek kişilik kültüne ilişkin tüm izleri tek tek ayıkladı.

Bu tutum, Doğum Harekâtının bir parçası mıydı? Bu oldukça mümkün. Her durumda, 1944 yasası çocu-

ğun babalık durumunu hiç dikkate almıyor, hatta bunu gizli tutmaya özen gösteriyordu. Hiçbir bekâr anne babalığı tek başına ispat edemezdi, devlet de hiçbir soru sormuyordu. O yıllarda çocuk Sovyet Devleti için en önemli mülk servet unsuruydu.

5. KADINLARIN KURTULUŞUNA DOĞRU

Sovyet yasalarının kamuoyu hiç dikkate alınmaksızın, hükümetçe yayınlandığı yolunda yaygın bir izlenim vardır. Bu bütünüyle doğru değildir. Yeni bir yasa kabul edilmeden önce Sovyet basınında enine boyuna tartışılır. Ayrıca sayısız işçi toplantısında ve açık ve kapalı Parti oturumlarında da tartışmalar sürer. Bu kaynaklardan ileri sürülen tavsiyelerin zorunlu olarak yasaların özünü değiştireceği öne sürülmese de, bir kısmının dikkate alındığı doğrudur.

Yeni Evlilik ve Aile Yasası 1969'da Rus Federasyonu Süprem Sovyeti'nce ve ardından da ondört Cumhuriyetce benimsenmeden önce basında iki yıl süreyle tartışıldı. Binlerce öneri ileri sürüldü, bunlardan bazılarından yasanın son biçimlenişinde yararlanıldı. Bu nedenle Sovyet kamuoyunun uzlaşımını yansıtmaktadır. Bu bakımdan, öne sürülen bazı tavsiyeleri kısaca not etmek ilginç olacaktır.

Profesör Mikhail Sonin **Literaturnaya Gazette**'de şunları yazıyordu: «Tümüyle modası geçmiş mevcut yasanın ilga edilmesi yolundaki görüşlere tamamen katılıyorum. **Baba** hanesi boş bırakılmış doğum sertifikalarıyla dolaşmak zorundaki çocukların maruz kaldığı moral çöküntü, azımsanamayacak bir yıkımdır. Evlilik dı-

şı çocuk kavramı toplumumuz için ahlak dışıdır ve kabul edilemez.»

Profesör Sonin eski yasanın demografik ve iktisadi bazı gerçekçelere dayandığını ve belli bir dönem etkili olduğunu kabul ediyordu. Milyonlarca bekâr kadın çocuk doğurmuştu. «Ancak,» diye devam etmekteydi, «bu yasa olağanüstü nitelik taşımaktadır. Daha 1958'de pek çok etken değişmişti. Bu yıl devlet desteği talep eden bekâr anaların sayısı düşmüştü. İzleyen yıllar düşüşün istikrarlı bir karakter taşıdığını gösterdi. Yasa onbeş yıl boyunca amacına hizmet etmiş, ardından da demografik geçerliliğini yitirmişti.

Kadın nüfus fazlası daha ileri yaş grubuna kaymıştı. Analık sorununun 1944'de yakıcı bir önem taşıdığı kadınlar artık onbeş yıl daha yaşlıydılar; otuzbeş yaş ve daha genç gruplarda ise cinsler arası dengesizlik ortadan kalkmıştı.

Günümüzde bir genç kadın, hiçbir istatiğe gerek duymadan evliliğin kendisi için bir sorun olmadığını bilir. Öte yandan, kürtaj da serbest ve ücretsizdir. Neden babasız çocuk doğursun? Üstelik rakamlar şimdi çocukların büyük çoğunluğunun kayıtlı aileler içinde doğduğunu göstermektedir. Şu halde yasanın esas amacı, geçerliliğini yitirmiştir.

Şu halde, bir gerek olmaksızın, genç erkekleri sorumluluklarını anneye ve devlete terkettikleri çocukları doğurmasına ortam hazırlamak niye? (Bir iktisatçı olarak ben buna değiniyorum. Oysa işin bir de ahlaki zarar yönü var ki, bu çok daha fazla.) Öte yandan bütçe yükü de son derece ağır ve bekâr vergisi bunu karşılamaya hiçbir şekilde yetmiyor. Yasa yapıcıların beklentilerinin hatalı olduğunu kabul etmeliyiz. Böylesi bir harcamada bekâr anaların mali yükün çoğunu omuzla-

yacakları düşünüldü. Oysa babasız çocukların büyük kısmını devlet yüklendi. Bunun bütçeye yüklediği yük o denli ağır ki yalnızca çocukların çıkarlarıyla haklı gösterilebilir. Ne ki, babasızlığın çocuklara verdiği ahlaki/moral zarar çok daha yoğun oluyor.

Şu halde, baba desteğini yeniden getirecek miyiz? Evet başka bir yolumuz yok.

Buna tek itiraz, bazı sahtekâr kadınların ortaya çıkıp babalık iddialarını gerçek babalara değil de daha yüksek gelir gruplarındaki erkeklere yöneltebileceği yönünde olacaktır. Evet, bu tür durumlara 1944 yasası öncesinde de rastlanmaktaydı. Ne ki sayıları çok azdır. Yeni yasa gelgeç aşk serüvenleriyle çiftlerin birlikte yaşayıp aynı evi paylaştıkları ortaklaşa evlilikler arasındaki ayrımı belirtmelidir. Bu hukukçuların görevidir.»

Makale yaygın tartışmalara yolaçtı. Hukuk doktoru Alexander Beliavsky aynı gazetede hukuki görüşlerini şöyle savunuyordu: «Çocuğun desteklenmesi sorunu pekçok insanın çıkarıyla yakından ilişkili. Günümüzde dahi her yıl mahkemelerin önüne yarım milyona yakın iddia geliyor. Tartışılabilecek pekçok yön var.

Görünüşe bakılırsa zorluk olmamalı. Destek önlemleri, yalnızca kayıtlı evlilikleri, yani babalığın sorun olmadığı durumları kapsamaktadır. Oranlar genel bir özellik gösteriyor. Herşey görünüşte açık ve yolunda. Ne ki, bu açıklık hayatın ortaya getirdiği gerçek koşullarla uyum göstermiyor.»

Beliavsky bunu yeni yasa üzerinde çalışan yasama komitelerinin aldığı kimi mektuplarla örnekliyor. Çocuğun (baba tarafından -ç.) desteklenmesi, şikâyetlerin esasını oluşturmaktadır.

Omsk'lu bir bilim işçisinin şikâyeti şöyledir: «Boşanan erkeklerin ücretlerinden kesilen muazzam mik-

tarları kim hesapladı?... Mahkemeler neden her durumu kendi koşulları içinde değerlendirme yetkisinden yoksun bırakılarak, ellerine ne geçtiğine bakmaksızın malûlen emekli olmuş birinin maaşından da, akademisyenin ücretinden de aynı oranda kesinti yapmakla yükümlendirilmişler?»

Diğer şikayetler de aynı minvaldeydi.

«Nafaka yozlaşmayı besliyor. Bazı durumlarda gerekli olabilir, ama pek çoğunda tümüyle ahlâk dışı. Eski eşim onbeş yaşındaki oğlumuz için benden nafaka alıyor. Oğlundan, şimdiki kocasından, benden para alıp hepsini üstüne başına ve içkiye harcıyor...»

«Karımın ısrarıyla başka bir kentte iş buldum. Yanıma geleceğine söz vermişti, oysa kısa bir süre sonra mahkeme kanalıyla evi terk şikâyeti ve karımdan da bir mektup aldım. Başka birini bulduğunu ama çocuklarımız için nafaka istediğini yazıyordu. Bence kadın kendi isteğiyle kocasını terkettiği, boşanmada erkeğin kabahati olmadığı zaman çocukların bakımı kadının üstünde olmalı.»

«Oğlumun eski eşi kızlarını kendi ebeveynlerinin yanına bıraktı. Bu arada oğlumun kendisine ödediği 70 ruble aylığı tümüyle kendine harcıyor.»

«Komşum, benim çalışarak kazandığımın iki katı nafaka alıyor... Çevremde nafakaların hiç de yerinde kullanılmadığını görüyorum. Neden çocuk için gerekli miktar tesbit edilip de bunun yerinde harcanıp harcanmadığı kontrol edilmiyor?»

«Eski eşime çocuğumuz için gelirimin dörtte birini ödüyorum. Oysa şimdiki ailemde dört çocuğumuz var, yeni eşim çalışamıyor ve yaşlı babam bizimle oturuyor. Her bağımlı eşit paya sahip olmamalı mı?»

Mektuplardan bazıları farklı görüşleri ifade etmek-

teydi. «Çocukların masraflarının eşit şekilde paylaştırılmasına karşıyım. Evin içinde bir erkek olduğu zaman, evin, yalnız bir kadının usta çağırarak para ödeyeceği pek çok işini görüyor.»

Beliavsky yaşlı ebeveynler ve çalışamayacak durumdaki eşlerin bakımıyla ilgili birçok şikâyet de aktarıyor: «Babam, ben daha bir yaşındayken annemi ve beni terketti. Yirmi yıl boyunca ondan tek bir haber almadık. Şimdi gelmiş benden kendisine bakmamı talep ediyor. Bu doğru mu?»

Ve bir başka mektup. «Eski Yunanistan'da oğul, kendisine bir zanaat öğretmemişse babasına bakmakla yükümlü değildi. Babam bizi ben okuldayken terketti. Beni annem yetiştirdi. Şimdi ikinci karısı babamı evden attı ve yasaya göre babamın geçiminden ben sorumluyum.»

Destek yasaları farklı cumhuriyetlerde, birbirinden farklıydı. Malûl kadınlara boşandıkları kocaları Rusya'da bir yıl, Gürcistan'da üç yıl, Ukrayna'da ise yaşam boyu bakmak zorundaydı.

Beliavsky bu konuda şunları söylüyor: «Eşlerin birbirinden destek talebetme hakkı konusunda çok tartışma var. Mevcut yasa malul ve yardıma muhtaç durumdaki eşlerin hakkını tanıyor, ancak farklı durumlar sözkonusu. Örneğin bir subayın karısından gelen şu mektubu ele alalım: «Yirmibeş yıl boyunca bir garnizondan öbürüne, onun peşinden gittim.. Okulu terkettim, okumak istiyordum ama buna imkânım olmadı, bu nedenle ömrümün yarısını kocamın ahçısı ve hizmetçisi olarak geçirdim... Şimdi ellibir yaşında ve mesleksizim... Ve artık beni istemediğini söylüyor.»

«Eşi geçindirme yasasının, bir erkeğin yirmi yıldır birlikte yaşadığı bir kadınla bir yıl yaşadığı bir kadın

için aynı ölçüde adil olduğunu söylemek zor. Bence şekilde Kuzey bölgelerinde kocasıyla zor koşulları paylaşırken sağlığını yitiren bir kadının haklarıyla, ski yaparken bacağını kıran yeni evli genç bir kadının haklarını nasıl eşitleyebiliriz? Aile yasaları son derece zordur, çünkü birbirine benzer iki durum bulmak çok zordur. Her durum yeni bir sorun getirir ortaya. Peki bütün bu mektuplar gözardı mı edilmeli? Tabii ki hayır. Yasama komiteleri her birini ayrı ayrı ve dikkatle incelemeli. Yasa yapıcı hata yapamaz, bir alandaki en ufak bir kayma bile hayatın başka alanlarında derin sarsıntılara yolaçabilmektedir. Pek çok çözülmemiş sorun vardır ve milyonlarca insan insancıl yasa biliminin kararlarını beklemektedir.»

Tüm bunlar üç yıl önce yazılmıştı. Yeni yasa bütün bu sorunları çözümleyebildi mi?

Hayır. Kuşkusuz binlerce insan hükümlerini düşkırıklığıyla karşıladı. Militan feministler bunu son derece tutucu bulacaklardır, radikal bir yasadan başka her şeydir. Toplumun temel bireyi olarak aileyi gören geleneksel, tarihsel Rus tutumunun, her toprağa bağlı köylü ailesinin kendi içinde bir dünyayı temsil ettiği yüzyıllara dek uzanan bir tutumun yansımasından ibarettir.

Yeni yasa, mahkemelere ve velayet, vesayet organlarına (ki bunlar yerel Sovyetlerin birer unsurunu oluşturmaktaydı) her tekil durumu kendi koşulları içinde değerlendirme konusunda en geniş olanakları sağlama çabasındadır. Gerçekte kişisel sorunların ancak yerel düzeyde düzenlenebilecek olan sonsuz çeşitliliğinin farkındadır ve yalnızca mahkemelerin izlemesi gereken yönlendirici ilkeleri belirlemektedir. Esas amaç, her durumda çocukların korunmasıdır.

Yasanın 1. Maddesinin 1. Bölümü temel ilke ve amaçları şöyle tanımlamaktadır: «Komünist ahlâk ilkeleri üzerinde temellenen Sovyet ailesinin daha da güçlendirilmesi;»

«Tüm aile ilişkilerinin kadın ile erkeğin* gönüllü evlilik birliği ve her türlü maddi kaygıdan uzak sevgi, dostluk ve saygı duyguları üzerinde kurulması;»

«Çocukların Anavatan'a bağlılık, emeğe karşı komünistçe tutum ve komünist toplumun yaratılmasındaki etkin katılım ruhu içinde toplumsal eğitimle organik bir uyum içinde yetiştirilmesi;»

«Anne ve çocukların bütün çıkarlarının azami ölçüde korunarak her çocuğa mutlu bir çocukluk sağlanması;»

«Aile ilişkilerinde geçmişin âdet ve geleneklerinin bütün zararlı kalıntılarının nihaî olarak tasfiye edilmesi;»

«Aileye karşı sorumluluk duygusunun geliştirilmesi.»

Kulağa hoş gelen bir program, yine de pek çok semantik ikirciklilik içeriyor. Komünist aile nedir? Komünist ahlâk nedir ve genel olarak ahlâktan nasıl ayırdedilir? Herhangi bir aile üyeleri arasında karşılıklı sevgi ve saygı yasayla nasıl sağlanır? İnsan, çocuklarını komünist bir toplumun yaratılmasına katılmaya nasıl hazırlar?

Tüm bunlar, her yurttaşın adanmış bir komünist olduğunu ve bu öğretinin bütün ilkelerini bütünüyle kavradığını varsaymaktadır. Bunların tümünün hayat-

---

* Sovyet yasal dilinde erkek ile kadın şeklindeki değil, bu şekildeki formül kullanılır.

te gerçekleşmesini beklemek mümkün olamayacağından yasanın giriş bölümü iyimser bir idealizm olarak kalmaktadır.

Yeni yasanın eskisinden farklı yönlerine bakacak olursak:

EVLİLİK

Yalnızca ZAGS (Rusça Sosyal Statüye İlişkin Akitleri Kayıt Bürosu sözcüklerinin baş harfleri) adı verilen özel bürolara kayıtlı bulunan evlilikler geçerli sayılmakta ve yalnızca bu evlilikler, çiftlerin bütün yasal hak ve yükümlülüklerini yürürlüğe sokmaktaydı. Kaydedilmemiş birlikler, bunlardan doğan çocukların çıkarlarıyla ilişkin olmadığı ölçüde tanınmıyordu.

Evlilik için yasal gerekler:

1 — Her iki taraf da kararlarını etkileyecek hiçbir mali, ulusal, dinsel ya da sosyal kaygı olmaksızın özgürce evlilik birliği kurmak istemelidir.
2 — İki taraf da evlilik için yasal olan yaşı, erkek için de kadın için de onsekiz yaşını tamamlamış olmalıdır. (Yerel âdetlerin ağırlıkta olduğu bazı yörelerde bu yaş onaltıya dek indirilebilmektedir, ancak daha aşağısı olamaz. Yerel Sovyetler bu alanda yasal düzenleme hakkına sahiptir.
3 — Her iki taraf da evli olmamalıdır; önceki evlilikler yasal olarak sona ermiş bulunmalıdır.

Yakın akrabalar, vesayet altındaki insanlarla vasileri arasındaki, ya da taraflardan birinin bir akıl hastalığı nedeniyle evlenmeye ehil sayılmadığı evliliklere izin verilmez.

Nihai evlilik cüzdanının verilmesi öncesinde bir aylık bir bekleme süresi vardır. Yerel Sovyetler bu süreyi kısaltabilir ya da uzatabilir, ancak; üç aydan uzun olamaz.

İsteyenler için ücretsiz bir tören yapılır.

Tarafların ikiside evlilikte mutlak olarak eşit hak ve sorumluluklara sahiptir. Bütün aile sorunları karşılıklı anlaşmayla çözümlenmeli, iki taraf da mesleğini ve konutunu özgürce seçebilmelidir. Taraflar ayrı kentlerde yaşamayı seçerse ne olacağı pek açık değildir, sanırız aynı evde oturma koşulu getirilmemiştir.

Tarafların ikisi de evlilikte kendi soyadlarını korumak ya da ortak yasal adları olarak kadının veya erkeğin soyadını seçmek hakkına sahiptirler.

Evlilik sırasındaki kişisel mülk ve evlilik sırasında edinilen armağan ve miras, kişisel mülkiyet olarak kalır. Ancak evlilik sırasında edinilen bütük mülkler ortak addedilir.

Her iki ebeveyn de çocukların bakım ve eğitim konularında eşit hak ve sorumluluk sahibidir. Ayrıca her iki taraf da, diğerinin evlilik sırasında hastalanması ya da sakatlanması durumunda ona bakmakla yükümlüdür. İkisinin de sağlıklı ve çalışabilir durumda olması halinde böyle bir yükümlülük yoktur. Ancak hasta ya da sakat eşe bakmak yükümlülüğü evlilik boşanmayla sonuçlansa hatta taraflar başka evlilikler yapsa dahi devam eder. Bir önceki evlilik sırasında çalışma yetisini yitiren kişiye yeni eşi bakmak zorunda değildir.

ÇOCUKLAR

Yasanın 5. Maddesinin I. kısmı şöyle der: «Sovyetler Birliği'nde analık popüler bir onur ve saygıyla çevre-

lenmiştir ve doğum devlet tarafından korunur ve teşvik edilir.»

Kadınların bazı somut yararları vardır. Kadının durumunun gerektirmesi halinde bütün kocalar hamilelik sırasında ve doğumdan sonraki bir yıl boyunca karılarına bakmak zorundadır.

Erkekler eşlerinin hamileliği süresince ve doğumu izleyen bir yıl içinde boşanmak için başvuruda bulunamazlar. Kadınlar için böyle bir kayıt yoktur.

Sovyet yasa felsefesi çocuklara ilişkin olarak diğer toplumlardan oldukça farklıdır. Ebeveynlerin çocuklar üzerinde mülkiyet hakkı yoktur, çocuklar doğdukları andan itibaren topluma aittir, ebeveynler yalnızca devlet tarafından onların bakımı, yetiştirilmesi ve eğitimiyle yükümlendirilmişlerdir ve bu yükümlülük uygun tarzda ve doğru ideolojik çizgide gittiği sürece devam eder. Bütün çocuklar her türlü suistimal ve zararlı etkilere karşı devletin yetkili koruması altındadır. Her an ebeveynlerin velayetinden alınarak devletin ya da çıkarlarını koruyacak başka birilerinin velayetine verilebilirler.

Çocuklar sık sık Sovyetler Birliği'nin ayrıcalıklı sınıfı olarak adlandırılmışlardır, gerçekten de yasal çıkarlar ve hakları bütün yurttaşlarınkinden fazla korunmaktadır. Çocukların çıkarları bütün uygar toplumlarda yasal koruma altındadır, ama bu, Sovyetler Birliği'nde en ileri noktasına vardırılmıştır.

EVLİLİĞİN SONA ERDİRİLMESİ

Eşlerden birinin ölümü evliliği sona erdirir. Ancak evlilik boşanma ve iptalle de sona erer.

Boşanma işlemleri önceki yasalara kıyasla son dere-

ce kolaylaştırılmıştır. Mahkemeler boşanan çiftleri uzlaştırmak için mümkün olan her şeyi yapmalıdır, ama çocukların çıkarları tam olarak korunduğu sürece taraflardan birinin arzusu hilafına insanları evli kalmaya zorlayamaz. Geçimsizlik ya da sevginin bitmesi boşanma için yeterli gerekçedir. Ancak geçici tartışma ya da uyumsuzlukların aileyi dağıtmasına engel olmak için bir bekleme süresi tesbit edilmiştir.

Karşılıklı anlaşma bulunması, kadının hamile olmaması, yaşı küçük çocuk olmaması durumunda boşanma tarafların ZAGS bürolarına başvurmalarıyla kayda geçirilir ve başvuru tarihinden üç ay sonra karar resmiyet kazanır. Boşanma beratları için elli ruble ödemek gerekmektedir.

Yaşı küçük çocukların bulunması durumunda boşanma işi yetkili bir yerel mahkemeye havale edilir. (Önceki yasanın iki aşamalı eylemi ilga edilmiştir, boşanmalar ilan edilmemektedir.) Çocuğun çıkarlarının korunmasıyla yükümlü çocuk refahı görevlileri her davayı izlerler.

Eğer davaya itiraz edilmezse, çocuğun velayet ve bakımına ilişkin gerekli önlemler alındıktan sonra işlem genellikle çok basittir. Üç aylık bir bekleme dönemi sonucu boşanma beratı verilir.

İkisinin de çalışabilir durumda olması koşuluyla, çocuğun bakımından her iki ebeveyn de eşit şekilde sorumludur. Mahkeme çocuğun velayetini ebeveynlerden birine (büyük çoğunlukla anneye) verir. Öbür ebeveynin ödemesi gereken nafaka miktarını da tesbit eder. Bu nafakalar önceden olduğu gibi otomatik olarak belirlenmekte, her özel duruma göre, mahkemece tesbit edilmektedir. Gelirin belli bir yüzdesi halen esas alın-

makta, ancak her tekil durumda ebeveynlerin gelirine göre tesbit edilmektedir. Ebeveynlerin mali durumlarında bir değişiklik olması halinde boşanmadan sonra da her zaman değiştirilebilir.

Malların paylaşılması da mahkemece belirlenmektedir. Genel olarak ortak mülkiyet eşit olarak paylaşılırken kişisel eşyalar sahiplerinde kalır. Eğer ayrılan çiftler bu düzenlemeyi uzlaşarak yapmışlarsa, mahkeme bunu onaylar.

Mahkeme ayrıca boşanan çiftlerin çocuğu görme ya da kimi durumlarda dönüşümlü velayet sıralarını tesbit eder. Tartışmalı durumlarda çocuğun çıkarları dikkate alınır. Ebeveynlerden birinin ahlâksız ya da antisosyal davranışı ya da zararlı etkisi velayet haklarının reddi için yeterli gerekçedir. Gerçekte, boşanma talebi de ancak çocuğun aleyhine olması durumunda reddedilebilir.

Her boşanma mahkemenin taraflardan birine ya da ikisine birden yüklediği 50-200 ruble arası bir masrafla gerçekleşir.

İPTAL

Eşlerden birinin yasal olarak ölü ilan edilmesi, iz bırakmadan yokolması, vesayet gerektirecek bir akıl hastalığına tutulması ya da yüzkızartıcı bir suçtan üç yıl daha fazla bir süre hapse mahkum olması durumunda evlilik iptal edilir. İptal kararı, eşlerden birinin talebi üzerine alınabilir, diğer eşin mahkeme tarafından görevlendirilen yasal temsilcisi aracılığıyla buna itiraz hakkı vardır.

Evlilik, eşlerden birinin nikâh sırasında yaşının tutmadığının, önceden evli olduğunun ya da evliliğin maddi çıkarlar nedeniyle yapıldığının kanıtlanması ha-

linde de iptal edilebilir. Mahkeme bu konularda karar vermeye tam yetkilidir; çocuk bulunması halindeyse, çocuk refahı görevlilerinin katkısıyla karara varılır. İptal, çocukların yasal statüsüne yansıtılmaz ve kabahatli tarafın çocuğun geçimini sağlama yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.

İptali isteyen taraftan 50 kapik kadar sembolik bir ücret alınır. İptal işlemi mahkeme tarafından başlatılmışsa bu ücret alınmaz.

BABALIK

Mevcut yasa, evli olmayan annelerden doğma çocukların erkek ebeveynlerinden babalığa ilişkin bir şey taleb edilemeyeceği hükmünü taşıyan olağanüstü 1944 yasasından çok farklıdır.

Şimdi çocuğun babalığı ya baba tarafından gönüllüce kabul edilmekte ya da evli olmayan annenin talebi üzerine mahkemece tesbit edilebilmektedir. Ancak bu tür babalık iddiaları gelgeç gönül serüvenlerinden ziyade çiftlerin birlikte yaşaması durumuyla kanıtlanmalıdır. Babalık bir kez belli olduktan sonra, bekâr bir kadının çocuğunun babası, evli bir baba kadar çocuğun geçiminden sorumlu addedilir.

Babalığın tesbiti, erkeği, çocuğunun annesiyle evliliğe zorlayamadığı gibi bu gibi konularda gizlilik —herhalde olasılıkla evli olan erkeği korumak için olsa gerek— gözetilir. Evli bir erkek kaydedilmemiş ilişkileri sonucu dünyaya gelmiş çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirdiği sürece karısını bundan haberi olmasına gerek olmaz. Bu, mazbut erkeklere, evlilik hayatlarını altüst etmeksizin evlilik dışı çocuklarının geçimini sağlamak olanağını verir. Öte yandan yasa, fiili

(defocto) bir evliliğin, eşlerin bir evde oturuyor olmasını gerektirmekle erkeği temelsiz babalık iddialarına karşı korumaktadır.

Babalık durumunun belirlenemediği evli olmayan anneler ise, çocukları için bir önceki yasa oranında bir yardım alırlar, statülerinde ise, yasal bir lekelenme olmaz.

Evli olmayan kadınların çocukları babalığın tesbit edilememesi halinde de tam olarak korunurlar. Yasa, anneye, çocuğun kimliğinde **baba adı** hanesine istediği erkek ismini ve kendi soyadını yazdırma hakkını verir. Annenin medeni durumu konusunda hiçbir açıklama yeralmaz ve hiçbir çocuk kaydedilmemiş bir evliliğin ürünü olup olmadığını bilmek zorunda değildir.

Onsekiz yaşına gelen her çocuk, ayrı kimliğini çıkartırken soyadını resmen değiştirebilir.

Böylelikle meşruiyet ilkesi, gerek yasa gerekse fiiliyatta ilga edilmiştir.

EBEVENYLİK HAKLARI

Ebeveynlerden biri (ya da ikisi birden) her zaman çocuğun velayetini ve dolayısıyla da ebeveyn haklarını yitirebilir. Ebeveynlerden birinin ehliyetsiz ilan edilmesi halinde ebeveynlik hakları, boşanma olmasa da, diğer evebeyne ya da devlete devredilir. Bu, kabahatli ebeveyni çocuğun geçiminin sağlanması yükümlülüğünden kurtarmaz. Ebeveylik görevlerini yerine getirmeme, çocuğa kaba davranmak, ahlâk dışı ya da antisosyal davranış, kronik alkolizm ya da uyuşturucu alışkanlığı ve özellikle çocuklara zararlı etki, ebeveynlerden birinin talebi ya da çocuk refahı örgütünün tavsiyesi üzerine bu eylemin başlatılması için yeterli gerekçelerdir.

Mahkeme, konut göstermek yükümlülüğü olmaksı-

zın kusurlu ebeveynden evi terketmesini isteyebilir. (Konut tahsisleri devlet, yerel Sovyetler veya sendikalar eliyle yürütüldüğü için bu sistemin nasıl işlediğini kavramak zordur, ancak bu gibi durumlarda sendikaların gerekeni yaptığı söylendi bana.)

Ebeveynlik hakları, yoksun bırakılmış tarafın düzelme yolunda somut kanıtları sergilemesi halinde, talebi üzerine iade edilebilir.

Bazı durumlarda, ebeveynlik haklarına dokunulmaksızın çocuklar ailenin velayetinden alınabilir. Bu karar da çocuk refahı ofisinin tavsiyesi üzerine ve geçici bozuklukların düzeltilmesi amacıyla alınabilir. Konut koşullarının yetersizliği, zararlı fiziki çevre, ailede bulaşıcı bir hastalığın çıkması, ailenin çoğrafi yerleşiminin çocuğun düzenli bir eğitim görmesine engel teşkil etmesi vb. böyle bir eyleme temel oluşturabilir.

AİLE İÇİ YÜKÜMLÜLÜKLER

Yeni yasa bu alanda son derece tutucu görünebilir ama Sovyetler Birliği'nde yüzlerce yıldır varolan geleneksel aileyi yansıtmaktadır ve Devlet'in aileyi güçlendirme girişimiyle uyum içindedir.

Yasa, yalnızca ebeveynleri çocuklara bakmakla yükümlü kılmamakta, aynı zamanda yetişkin çocukları, çalışamaz durumdaki ya da yardıma muhtaç ebeveynlerine bakmakla yükümlendirmektedir. Dahası, torunun büyük ebeveynlere, büyük ebeveynlerin torunlara, çalışamavacak durumdaki kardeşlere ve vasi ile vesayet altındakilere yönelik sorumluluklarını da saptamaktadır.

Bu türden yasal yükümlülüklerin çok ender ve istisnaî durumlarda yürürlüğe konduğu söylenmektedir.

Mahkemeler insanları haksız taleplere karşı korumaya her bakımdan yetkilidir, ancak bu önlemlerin yasada mevcut olması dahi pekçok şikayete yolaçacağa benzemektedir.

Sovyet yasa yapıcıların bu alanda neyi düşündüklerini kestirmek zordur. Doğal olarak, üyeleri arasında karşılıklı sevgi bulunmayan bir aileyi birarada tutmak, olanaksızdır; çocukların çalışamaz ve yardıma muhtaç durumdaki ebeveynlerine bakma hükmünü, ebeveynlerin onların bakım ve eğitimlerini üstlenmiş olmasıyla la açıklamak mümkün olsa bile, büyük ebeveynler ve kardeşler konusunda bu sav, temelsiz kalmaktadır.

Sovyet Kadınlar Komitesi üyeleriyle tartıştığım zaman, bana bu önlemlerin geçici olduğunu ve halen mevcut emeklilik uykulaması halen kapsamında olmayan daha yaşlı grupları da kapsayacak şekilde genişletildiği zaman yürürlükten kaldırılacağını söylediler. Bugün için, devleti genel kamu refahının oluşturulmasına hiç katılmamış, çalışamayacak durumdaki insanların yükünden kurtarmak için gerekliydi.

Bu açıklamaların beni tümüyle ikna ettiğini söyleyemem, hâlâ bu maddelerin devleti, statüleri ne olursa olsun bütün yurttaşlarının refahıyla yükümlü kılan sosyalist ilkelerle çelişme halinde olduğunu düşünüyorum.

EVLAT EDİNME

Çocuklar ebeveynlerinin izniyle ya da yerel Sovyetle birlikte çalışan çocuk refahı örgütünün kararıyla evlat edinilebilir. Ebeveynlik haklarından yoksun bırakılmayacak koşulları haiz herkes evlat edinebilir. Evlat edinilecek çocuk 10 yaşından büyükse bu işlemde onun da rızası gerekmektedir. Eğer evlat edinecek şahıs evliyse, eşinin onayı da gereklidir.

Tüm evlat edinme işlemleri gizlidir. Kamuoyuna her türlü açıklama suç sayılır. Çocuk evlat edinildiğinde, yeni ebeveynlerinin soyadının yanısıra yeni bir isim de verilebilir.

Evlat edinen ebeveynler çocuğu uygun bir şekilde büyütemiyorsa, mahkeme tarafında evlat edinme işlemi iptal edilebilir, bu durumda çocuk, refah örgütüne iade edilecektir.

Evlat edinme işleminden çocuk onsekiz yaşına gelinceye dek —kendi isteği olmadığı takdirde— geri dönülemez. Bu yaştan sonraki iptaller çocuğun manevi ebeveynlerine karşı yükümlülüklerini —ki gerçek ebeveynlere karşı yükümlülüklerinin aynıdır— ortadan kaldırmaz.

VELAYET VE VESAYET

Bu konuda pek çok yasa olmasına karşın durum Batı ülkelerindekinden fazla farklı değildir. Bu konuda bütün yetki, yerel Sovyetlere aittir: On yaşından küçük çocuklar için veli, daha büyük çocuklar içinse vasi tayin ederler. Bu tür tayinlerde daima çocuğun çıkarı gözetilir ve çocuk refahı örgütü çocuk onsekiz yaşına gelene dek durumu gözetim altında tutar. Veli ve vasiler korumaları altındaki çocuğun yasal haklarını savunurlar. Bunun karşılığında maddi bir çıkar sağlamaları yasalarca engellenmiştir, aralarında evlilik de aktedilemez.

Veli ve vasiler bu konuda yetersizlikleri kanıtlandığında çocuk refah örgütünce değiştirilebilir. Çocuğun gerçek ebeveynleri, ebeveynlik hakları kaldırılmış dahi olsa, çocuklarının geçimini sağlamakla yükümlüdür.

YABANCILARLA EVLİLİK VE YURTDIŞINDA EVLİLİK

Bir zamanlar bu tip evlilikler olanaksızdı, ancak yeni yasa artık bunları da geçerli saymaktadır. Evlilik eşlerin yurttaşlık durumuna yansımamaktadır. Evlilik sırasında eşlerin ikisi de SSCB'nde ikamet ediyorsa, bu tip evliliklerden doğan çocuklar Sovyet yurttaşı addedilmektedir. Ancak, çocuklar yurtdışında doğmuşlarsa, yurttaşlık ebeveynlerin karşılıklı rızası ve doğdukları ülkedeki yasalara göre tesbit edilir.

SSCB'nde evlenen tüm yabancılar Sovyet yasalarına tabidir ve Sovyet yurttaşlarıyla aynı hak ve görevlere sahiptir. Sovyet yurttaşları ve yabancılar arasında dışarıda aktedilen evlilikler geçerli sayılır, yabancı eşler SSCB'nde ikamet ettikleri sürece evlilik ve boşanma hakları konusunda Sovyet yasalarına tabidir. Sovyet yurttaşları ve yabancıların yurtdışındaki boşanmaları, Sovyet yasalarında da geçerli sayılır.

Evlilik ve aileye ilişkin tüm Sovyet yasaları yasal olarak SSCB'nde yaşayan ancak yurttaşlığı bulunmayan herkes için geçerlidir.

Sovyet yurttaşlarıyla yabancılar arasındaki evliliklere ilişkin yasaların liberalleşmesi bu evlilikleri pratikte kolay kılmaz. Evlilik eşlerin yurttaşlık durumunu etkilemediğine göre, bir Sovyet yurttaşının yabancı eşine ülkede oturma izni verilemeyebileceği gibi, yabancıyla evlenen Sovyet yurttaşının eşiyle beraber olabilmek üzere ülkeyi terk etmesi yetkililerin iznine bağlıdır. Bu izin erkekler için hemen hemen imkânsızdır, ancak Sovyet yurttaşı bazı kadınların yabancı kocalarıyla birlikte yaşamak üzere ülkeyi terketmelerine izin verildiği olmuştur. Ancak bu her durum için garanti değildir.

Bu konuya yasada hiç değinilmemekte, her evli ya da evli olmayan kadının özel sorunu olarak ele alınmaktadır. Mevcut Sovyet yasaları bu alandaki en liberal yasalardır.

Kadının istemediği bir gebelikten korunmak ya da sona erdirmek hakkı Sovyet yasa sisteminin, devrimin hemen ardından ilan edilerek en zorlu demografik krizler sırasında dahi taviz verilmeyen bir parçasıydı.

Bu tutum Lenin'in inançlarından kaynaklanmaktadır. Nüfusun toplumsal iktisadi bir önlem olarak sınırlandırılmasından yana olan Malthus'cu öğretiye şiddetle karşı çıkmasına karşın, kadının doğum kontrolü hakkı bütün arkaik geleneklerden kurtuluşunun ayrılmaz bir unsuruydu.

1913'de St. Petersburg'da yapılan bir doğum kontrolü sempozyumunda sorunu, zenginlerin yoksulların çoğalmasına karşı bir önlem olarak yaklaşmakla eleştirirken şöyle söylüyordu: «Tabii, bu bizi, kürtajın ya da tıbbi doğum kontrolü bilgilerinin yayılmasını yasaklayan bütün yasaların ilga edilmesini talebetmekten alıkoymamaktadır. Bütün bu yasalar, yönetici sınıfların ikiyüzlülüğünden ibarettir. Kapitalizmin yaralarını tedavi etmez, aksine, onları işçi sınıfı için daha habis hale getirirler. Ancak, tüm yurttaşların demokratik haklarını koruyarak tıbbi bilgilerin yaygınlaştırılmasını talebetmek başka, Yeni —Malthusculuğu toplumsal bir önlem olarak vazetmek başka şeylerdir. Bütün bilinçli işçiler kendilerine bu korkakça ve gerici öğretinin dayatılmasına karşı amansız bir mücadele vereceklerdir.»*

* V. Lenin **İşçi Sınıfı ve «Yeni-Malthus»culuk.**

Günümüzde kürtaja ilişkin tüm kurallar yalnızca tıpla bağlantılıdır. Bir kadının bir ya da birden fazla kürtaj olmasını engelleyen hiçbir şey yoktur. Bu onun hakkıdır ve yalnızca kendi karar verebilir.

Doğum kontrolü sorunu günümüz dünyasında birçok düzeyde öne çıktığından, Sovyetler Birliği'nde nasıl çözümlendiğini görmek, ilginç olacaktır. Nüfus patlaması hayaletinin bu ülkede kol gezmediğini hatırlatmak yararlı olacaktır; aksine doğum oranını arttırmada hükümetin sonsuz çıkarı vardır. Bu nedenle kadının çocuk doğurmak ya da doğurmamak hakkının Sovyetler Birliği tarihi boyunca hiçbir şekilde ihlal edilmemiş ya da kısıtlanmamış oluşu özellikle ilginçtir.

Sovyet kadını bu konuda nasıl davranmaktadır?

Konu hakkında genel bir çekingenlik havası ülkeye hakim olduğundan cinsel eğitim sorununun oldukça ihmal edilmiş durumda olduğunu kabul etmek gerekir. Cinsellik yüzyıllar boyunca tabu bir konu olagelmiştir, günümüzde dahi tıp dergileri dışında, pek az söz edilmektedir.

Sovyet kadınları ülke içindeki yaygın kadın klinikleri ağından danışmanlık görmektedir. 1965 yılında bunların sayısı 19 300 civarındaydı ve bu sayı giderek artmaktadır. Bütün tıp hizmetleri gibi bu hizmet de ücretsizdir, ve diğer tıp hizmetlerinin aksine, yalnızca kadınlara yöneliktir. Sıkıntısı olan tüm kız ve kadınlar bunlardan birine başvurarak yardım isteyebilir. Medeni durumu ya da yaşı önemli değildir, hiçbir tedirgin edici soru sorulmaz, hiçbir baskı yapılamaz. Karar tümüyle kendisine aittir.

Büyük kentlerde ayrıca gençlerin cinsel sorunlarını uzmanlara danışabilecekleri ya da kendi aralarında tartışabilecekleri özel klüpler de vardır. Genç ebeveynler

ve yeni evli çiftler bu klüplere üye olmaya özellikle teşvik edilirlerse de, üyelik medeni duruma bakılmaksızın tüm genç insanlara açıktır.

Mevcut yasa, gebeliğine son vermek isteyen her kadının bölgesindeki kadın kliniğine başvurarak, kürtajın tıbbi bir sakınca içerip içermediğine karar verecek bir kadın hekim tarafından muayene edilmesini öngörmektedir. (1961'e dek iki ya da daha çok hekimin görüşü gerekliyken artık tek hekimin görüşü yeterli sayılmaktadır.)

Kürtajlar daima klinikte ve yetkili bir doktor tarafından gerçekleştirilmelidir. Diğer bütün kürtajlar suç sayılır ve ağır bir cezaya tabidir.

Kürtaj geçiren her kadın üç gün süreyle klinikte alıkonur. Çıkarken ise, genellikle beş gün süreyle ücretsiz hastalık izni gereksindiğini bildirir bir rapor verilir eline.

Çocuğun babasının, ya da yaşı küçük kızlar için ebeveynlerin izni gerekli değildir. Kimseye haber verilmez, gizlilik korunur. Evli olmayan kadınlar kürtaj konusunda evli olanlarla eşit haklara sahiptir. (genç kadınların kürtaj için başka bir kente gitmesi âdet olmuştur. Böylelikle eşinin ve iş arkadaşlarının olaydan haberi olmaz. İşyerindeki yöneticiler sırrını açıklamaya yetkili değildir, tıbbî kürtaj sertifikaları da kişiye özel belgeler arasında sayılır.)

Son aybaşını izleyen oniki hafta içinde kürtaja izin verilir. Hamileliğin daha uzun sürdüğü durumlarda ise özel izin gerekmektedir. Bu işleri karıştırdığından gizli kürtajcılar genellikle burada devreye girmektedir. Ancak bu tehlikeli ve çok yüksek maliyetli bir işlemdir.

Bir kadının geçirebileceği kürtaj sayısı sınırlandı-

rılmamıştır, ancak iki kürtaj arasında en az üç ay geçmelidir.

Kürtajın kadın tarafından talebedilmesi durumunda 5 ruble bir ücret ödemesi gerekir, işinden uzak kaldığı 5 gün, ücretinden kesilir. Ancak kadının aylık geliri 60 rubleden az ise, kürtaj ücretsiz gerçekleştirilir.

Bütün kadınlar özellikle hamilelik sırasında düzenli tıbbi muayenelere tabi olduklarından, kürtaj, doktor tarafından da talebedilebilir. Eğer kadın bu talebe itiraz ederse, bir hastaneye yerleştirilir ve doğumun sağlığına zararlı olduğu saptanırsa, isteği dışında dahi kürtaj yapılabilir.

Doktorun gerekli gördüğü bir müdahale için ücret alınmaz. Kadına bu durumda verilen izinde herhangi bir ücret kesintisi yapılmaz, tabii işi ve kıdemi de bir kayba uğramaz.

Sovyetler Birliği'nde her yıl gerçekleştirilen kürtajların sayısına ilişkin istatistik yoktur; ancak kürtaj en güvenli doğum kontrol yöntemi sayılmaktadır. Sovyet doktorları zararlı addettikleri hapları yazmaktan genellikle kaçınırlar; ritm yöntemi ise, ancak sorulduğunda kliniklerde öğrenilmektedir. Gebeliği önleyici araçlar bulunabilmelerine karşın ender olarak kullanılır. Ancak etkili ve güvenli addedilen bir araç rahme yerleştirilen küçük bir tüp, oldukça yaygındır. Bu yöntem yeni değildir, ancak çoğunlukla bünye tarafından reddedilmektedir. Doğum önleme aygıtı ters şemsiye ilkesine uygun olarak yapılmıştır, ancak doktor tarafından çıkartılabilir. Aygıtı yapan Gürcü doktorun Hemingway'ın ters dönmüş şemsiye öyküsünden esinlendiğini söylemesi ilginçtir, bu aygıt halk arasında Hemingway yöntemi adıyla anılır.

Devlet doktorlarının bazı durumlarda zorunlu kür-

tajı uygulaması kadınların özel hayatına müdahale gibi gözüküyorsa da, Sovyetler Birliği'nde sağlığın özel bir konu **addedilmediğini** ve devletin bütün yurttaşların sağlığını korumakla yükümlü olduğunu hatırlatmak gereklidir. Bütün tıp işçileri, ücretleri devlet tarafından ödenen devlet hizmetlileridir; bütün tıp hizmetleri ücretsizdir. Özel uygulamalara izin verilmediği gibi hastaların doktor seçme hakkı da yoktur. Ancak bu önlemlerin sık sık çiğnendiği de doğrudur. Sovyet günlük dilinde bu türden usulsüzlüklere **blat** denilmektedir; son yıllarda ülkede çok revaç bulan terimdir bu.

Sovyetler Birliği'nde kadın sağlığı konusu, son yıllarda bazı erkekleri kadınlara yersiz ayrıcalıklar sağlandığından şikayet ettirecek ölçüde önem kazanmış görünüyor. Son elli yılda ortalama kadın ömrünün otuzdan yetmişdört yıla çıkartılmış olması bu bağlamda sık sık anılır oldu, erkeklerde ise bu oran otuzdan altmışaltıya çıkartılabildi, arada sekiz yıllık bir avantaj var.

Ortalama hayat süresi bütün dünyada kadınlar için erkeklerinkinden daha uzun olsa da arada bu kadar fark olması ender bir durum. Günümüzde Sovyetler Birliği'nde her 100 kız için 104 erkek çocuğu doğmaktadır, ancak çocuklar üç yaşına vardığında bu fark kapanmış olur. Erkek çocukları arasında ölüm oranının daha yüksek olması Sovyet Birliğ'ne özgü bir durum değildir, ve bilimin henüz açıklayamadığı biyolojik bir olgudur.

Bu rakamlara karşın doğumun içerdiği tehlikeler nedeniyle kadınlar koruyucu çalışma yasalarına tabi tutulmuştu. 15 Temmuz 1970'te ilan edilen yeni İş Yasası, tüm cumhuriyetleri kapsamaktaydı.

Bu yasalarda yeni bir şey yoktur: 1918'de Lenin

tarafından Parti Programının Gözden Geçirilmiş Maddeleri'nde **(Revised Party Plank)** kaleme alınmışlar, ancak sanayileşme yıllarının zorlu yeniden kuruluş faaliyeti içinde hayata geçirilememişlerdi. Lenin'in programı, kadının sağlığına zararlı işlerde çalışmasının ve gece mesaisinin yasaklanmasını, hamilelik öncesi ve sonrasında ücretli izin ve bunun yanısıra ücretsiz tıbbî bakım ve ilaç sağlanmasını öngörüyordu.

Programda, ayrıca kadınların çalıştığı her yerde bebek ve küçük çocuklar için kreşler ve emzirme odaları kurulması, emzikli annelere özel ayrıcalıklar sağlanması ve çalışma saatlerinin sınırlandırılması öngörülüyordu.

Bu talepler Evlilik ve Aile Yasası'yla aynı sırada kabul edilen yeni İş Yasası'nda bütünüyle benimsenmişti.

68. Paragrafta şöyle denmektedir: «Kadınların zor ya da sağlığına zararlı olabilecek işlerde, ve bu arada fiziksel zorlama gerektirmeyenler ve tıp, sosyal hizmetlere ilişkin olanlar dışındaki her türlü yeraltı işinde çalışmaları yasaktır.» (Bu, kadınların madencilik, tünel inşaatı, çelik dökümü, kimyasal madde üreten fabrikalar vb. gibi —en yüksek ücretli— işlerde çalışmasını engellemektedir. Yabancı gezginlerin dikkatini o denli çeken genç ve pek genç olmayan ağır kadın işçiler, demek ki yavaş yavaş ortadan yokolacaktır, doğal olarak bu düzenlemeden tümünün hoşnut olduğu söylenemez.)

Paragraf 69: «Ulusal iktisadın geçici bir önlem olarak gerektirdiği koşullar dışında hiçbir kadın gece işinde çalıştırılamaz. Gebe, emzikli ya da bir yaşından küçük çocuğu olan hiçbir kadın **hiçbir** gece, ya da fazla mesaide ya da izin günleri mesaisinde çalıştırılamaz, kent dışına gönderilemez... Bir ile sekiz yaşları arasında çocuğu olan hiçbir kadın, kendi rızası olmaksızın fazla

mesaiye bırakılamaz ya da kent dışına gönderilemez.» (Fazla mesai ya da tatil mesaisi için ilk iki saat boyunca birbuçuk, daha sonraki süre boyunca da iki kat fazla ücret ödendiğinden bu kadınların kazanç kapasitesini kuşkusuz sınırlamaktadır. Benzer şekilde, kent dışı görevleri de cömert bir yollukla ödüllendirilmekte ve Sovyet işçilerince her zaman için arzulanmaktadır.)

Paragraf 70: «Gebe kadınlar, doktorlarının tavsiyesine uygun olarak gebelik süresince, ücretlerinden bir indirim yapılmaksızın daha hafif işlerde çalıştırılır. Emzikli ya da bir yaşından küçük çocuk sahibi anneler de ancak doktorun tavsiyesiyle ve ücret indirimi olmaksızın daha hafif işlerde çalıştırılır.»

Paragraf 71: «Kadınlar doğumdan önce 56, doğumdan sonra da 56 günlük ücretli izin kullanırlar. Bu ücret bu süre içinde sosyal fonlardan karşılanır. Çoklu ya da zor doğumlarda doğum sonrası izni 70 güne kadar uzatılabilir. Bütün anneler doğumdan sonra, çocuk bir yaşını tamamlayana dek ücretsiz izin kullanabilirler ve bu süre içinde iş ve kıdem kaybına uğramazlar.

Paragraf 73: «Gebeliğe, doğuma ya da emzirmeye ilişkin bir gerekçeyle bir kadını işe almayı reddetmek ya da ücretini düşürmek yasaktır. Gebe ya da emzikli ya da bir yaşından küçük çocuk sahibi bir kadını işten çıkartmak, işyerinin tasfiyesi dışında yasaktır, bu koşulda da bu kadınlara eşdeğer bir iş bulunmalıdır.»

Doğal olarak, kadınlar eşit işe eşit ücret, ücretli tatil ve emeklilik hakları gibi bütün öbür iş yasalarından erkeklerle eşit olarak yararlanmaktadır. Tek fark, kadınlar erkeklerden beş yıl daha erken emekli olabilmektedir.

Sovyetler Birliği'ndeki emeklilik kurumu, sözü edilmeye değer. İşçinin ücretinden hiçbir kesinti yapılmak-

sızın bütün emeklilik fonları işyeri tarafından karşılanmaktadır. Diğer ülkelerdeki emeklilik uygulamasından bir başka farkı da işçinin emeklilik aylığını tam olarak alırken aynı zamanda çalışma olanağına sahip olmasıdır. Ülkedeki kronik işgücü ihtiyacı gözönüne alındığında bu normal karşılanmalıdır. Yakın zaman önce tüm tarım emekçileri de emeklilik kapsamına alınmıştır; bu güne değin her biri bağlı olduğu kolhozun emeklilik düzenlemesine bağlıydı.

Azami emekli maaşı ayda 120 rubledir ve en az 15 yıl boyunca aynı işyerinde çalışmış erkek ve kadınlara verilir. Bu asgarî süreyi tamamlamamış olanlar ve sık iş değiştirenler için emekli aylığı daha düşüktür, ne ki ayda 45 rublenin altında olamaz.

Sibirya gibi zorlu iklim koşullarında, emeklilik yaşına doğru her çalışma yılı 1'7 ay olarak hesaplanır. Benzer bir uygulama tehlikeli olarak sınıflanan (ve dolayısıyla daha yüksek ücretli) işler için de sözkonusudur.

6. ÖZGÜR SOVYET KADINI

Yeni Evlilik ve Aile Yasası Sovyetler Birliği'nde özellikle kadınlar arasında farklı tepkilerle karşılanmıştır: Ne istedikleri pek belirgin olmasa da, yasadaki pek çok tutucu öngörü umutların gerisinde kalmışa benzemektedir. Kadınların önünde yeni kurtuluş kapıları açmadığı kesindir, aksine kadını ev ve ev işleriyle özleştiriyor gibidir.

Bugünlerde Sovyet kadınlarının yakınmaları çok fazlalaştı. Kadının durumu Devrim'den bu yana büyük bir gelişme kaydetti, ama çoğu bu gelişmenin yeterince

hızlı ya da radikal olamayışından yakınıyor. Evet, diyorlar, kadın yasalar önünde erkekle tam anlamıyla eşit, yine eşit eğitim olanaklarına sahip, ama bütün bunlar cahil köylü bir **baba**'nın veri kabul ettiği fizyolojik dezavantajları ön plana çıkartıyor. Çocuk doğurma, onları büyütme ve ev işlerinin yükü tümüyle kadının üstünde —ki bu karşılıksız, hatta çoğu zaman farkına bile varılmayan bir iş. Bu «insanı aşağılayan, insanlığından eden, iğrenç ölçüde ısrafa dayalı iş» (terimler Lenin'indir) eski toplumda kadının kaderiydi. Bu iş, ortalama bir Sovyet kadının hayatında yine vardır, ancak günümüzün okumuş, meslek sahibi kadını bunu veri kabul etmeye karşı çıkıyor.

Buradaki ortalama sözcüğü anahtar sözcüktür. Pek çok bilim kadını, fabrika ve kolhoz yöneticisi vardır. İstatistikler mevki sahibi kadın yüzdesinin diğer toplumlardakinden çok daha yüksek olduğunu gösteriyor. Ancak bunlar cinsiyetlerinin kendilerine dayattığı binlerce yıllık dezavantajlara rağmen başarıya ulaşmış kadınlardır. Ortalama Sovyet kadınlarının büyük çoğunluğu aynı ölçüde şanslı olamamıştır.

Evet, çalışabilir durumdaki kadınların hemen hepsi çalışmaktadır ve böylece, erkekler karşısında malî bağımsızlık elde etmiş durumdadır. Ancak bu temel bağımsızlık, iktisadi ve toplumsal eşitlikle eşitlenebilir mi? Eğer sokaktaki Sovyet kadınları arasında bir küçük anket düzenlense bu sorunun cevabının kocaman bir **nijet** olduğu görülecektir.

İstatistikler onları doğrulamaktadır. Kadınlar toplam iş gücünün yarısını oluşturmalarına karşın, Sovyet yurttaşlarının toplam kazancının üçte ikiye yakını erkeklerin cebine girmektedir. Bu konuda tam rakamları bulmak imkânı olmasa da, bu, yakın bir tahmindir.

Bu kimin suçudur? Gerçekten de Sovyet kadının önündeki tüm yollar açıktır. Okulunu, mesleğini ve meslekteki eğitiminin ölçüsünü kendi seçer. Bütün eğitim süreci ücretsiz olduğu gibi, okudukları sürece öğrenciler burslardan yararlanırlar. Ancak istatistikler bir eğilimi yansıtmaktadır. Alt ve normal okul öğrencilerinin %52'sini kızlar oluşturmaktayken bu oran üniversite düzeyinde %44'e düşer. Daha yüksek aşamalarda ise bu oran daha da inmektedir. Temel teknik eğitim gören öğrencilerin %50'sini kızlar oluştururken kadın mühendislerin oranı %30'dur. Bu kendi başına azımsanamayacak bir oran da olsa, aynı fırsatı bütün genç kadınların kullanamadığına işaret etmektedir. Diğer meslek alanlarında da benzeri bir durum görülür.

Bu eşitsizliğin nedeni nedir? En önemlisi kadınların anne olarak fizyolojik işlevleridir. Sovyet Kamuoyu Araştırma Enstitüsü'nün 1970'te gerçekleştirdiği bir araştırma, çalışan ortalama bir Sovyet kadınının, toplumsal faaliyetlere, okumaya, ek eğitime ve dinlenmeye erkeğin yarısı kadar zaman ayırabildiğini ve geceleyin bir saat daha az uyuduğunu gösteriyordu. Evli kadınlar spor ve açık hava eğlencelerine hiç zaman ayıramıyorlardı.

Burada da sözkonusu olan **ortalama** kadındır, yoksa Analık Zafer Madalyası taşıyan bir kadın değil. Çok çocuklu anneler evrensel şeref ve saygıyla onurlandırılmışlardır, ancak eğitimleri ne olursa olsun, meslek alanında erkeklerle başedemezler.

Ünlü bir Sovyet bilimcisi, kadının eşitliği sorununu bana şöyle özetleyivermişti: «Demografyacılar ülkede nüfus azalmasını önlemek için her çiftin en az 2 1/3 çocuk sahibi olması gerektiğini söylüyorlar. Evli olmayan ya da çocuk istemeyen kadın ve erkekler bundan

çıkartılacak olursa ortalamanın çift başına 2.2/3'e yükseldiği görülür. Ancak burada çift terimi yanıltıcıdır. İstatistiklerin bütün yükü kadınların omuzlarına yüklenmektedir. Meslek sahibi bir kadın her doğum izni alışında mesleğinin gerisine düşer. Ve bu yalnızca bir başlangıçtır. İki, üç, dört kez tekrar ettiğinde ne olacaktır? Üstelik iş bununla da bitmemektedir. Çocuklar hastalanırlar, yaralanırlar, başlarına iş açarlar. Kendi çocuğu başka bir hastanede yatıyorken bir kadın cerrahtan karmaşık bir ameliyatı gerçekleştirmesi nasıl beklenir? Evli ve çocuk sahibi kadınlar için tatil günleri iş gününden de yorucudur! Çocuklar evdedir, yapılması gereken binlerce iş vardır. Enstitüdeki genç evli kadınların pazartesi sabahı işe cuma akşamı olduğundan daha yorgun geldiklerini gözler dururum. Peki ne oluyor? Terfi zamanı geldiğinde kadınlar geri kalıyor, erkekler öne geçiyorlar.

«Peki çözüm nedir» diye sordum.

«Bilmiyorum, Yasa her türlü ayırımı yasaklıyor, ama bundan kaçınmak da olanaksızdır. En kalifiye unsurlar terfi etmeli ve çoğunlukla bunlar erkekler oluyor. Kadınları kayırıp terfi ettirirsek bile yeni işlerini yürütemiyorlar. Hem iş hem de bu zavallı kadınlar altüst oluyor. Beni yanlış anlamayın. Kadınlar erkekler kadar yetenekli, hatta çoğunlukla onlardan daha bilinçli, ama aynı anda işleri ve aile yükümlülükleriyle başedemiyorlar. Gün yalnızca yirmidört saat ve günümüzde bilgilenmenin kazandığı muazzam hızla, insanoğlu geri kalmak istemiyorsa tek bir saatini bile boşa harcamamalı. Size bir örnek vereyim. Benim alanımda —tıp- kadınlar büyük çoğunluğu oluşturuyor. Ancak bu meslek oldukça düşük ücretli oluşuyla ünlü —dahası kadınlar en düşük ücretli hizmetleri gerçekleştiriyorlar— hastabakıcı,

hemşire, ebe, genel pratisyen gibi. İleri tıbbî araştırmalarda az sayıda da olsa değerli kadınlar var. Ve çoğu bulundukları noktaya kişisel ve aile hayatlarını feda ederek gelmişler. Gerçek öykü bu.»

Ancak tıpkı bizim toplumlarımız da olduğu gibi pek çok kadın geleneksel erkek üstünlüğü hastalığının kurbanları olduklarına inanıyor. «Savaştan sonraki nadirlikleri erkekleri fazlasıyla şımarttı.» demişti Sibirya'da bir sosyal hizmet uzmanı bana. «Fiziksel güçleri nedeniyle hâlâ üstün olduklarına inanıyorlar. Bu tutumu silmek birkaç kuşak gerektiriyor, çünkü —ister inanın ister inanmayın— birçok kadın erkeklerin bu tutumunu destekliyor. Kadının fizyolojik yapısında bir çeşit doğuştan gelme bir aşağılık kompleksi olmalı. Bir süre önce Omsk'da büyük bir fabrikada işyeri temsilcisi seçimlerini izliyordum. İşçilerin %90'ı kadındı ve fabrika danışma komitesine yedi kişi seçilecekti. Doğru tahmin ettiniz, yedi erkek seçtiler! Birkaç kadın aday gösterildi, ancak genellikle evdeki işlerini gerekçe göstererek geri çekildiler. Ancak bu bir bahaneden ibaretti, bazıları evli dahi değildi. İçlerinden biriyse doğrudan doğruya 'Yoldaşlar,' dedi 'bu kadın işi değil.' Şu halde, kadınların tam eşitlik elde edebilmeleri için kendilerini yeniden eğitmeleri ve erkekler kadar iyi olduklarına ikna olmaları gerekiyor.»

Ona, Amerika ve Avrupa'daki kadınların özgürlüğü hareketinden sözettim, ilgiyle dinledi. Ancak Sovyetler Birliği'nde sorunun farklı olduğu kanısındaydı. Önemli olan eşit hakları kazanmak değil, onları kullanmasını öğrenmekti. Geleneksel tutumları değiştirmeye yönelik psikolojik bir sorundu. Pek çok kadın Sovyet yasalarının kendilerine önerdiği sorumluluklardan kaçınmakta, ön plana çıkmaktansa gölgede kalmayı yeğle-

mekteydi. Hala 'kocama sorayım'cılık hüküm sürmekte diyordu.

Urallardaki dev Troitsk Termal Elektirik Kompleksi'nin başarılı mühendisi Vera Rybka da bu görüşü desteklemekteydi. Ada Levina'yla yaptığı söyleşide yüksek yönetsel bir görevde kadın olmanın dezavantajlarını açıkça kabullenmekteydi.

«Kadın olmamın görevimi daha güçleştirip güçleştirmediğini soruyorsunuz. Pekâlâ, bazı gerçekleri gözönüne alalım. Ülkemizde teknik eğitim görmüş insanların yarıdan fazlası kadındır. Ama sınai işletmelerde, büyük projelerin başında kadınları görüyor muyuz? Ne yazık ki hayır. Demek ki eski önyargılar hâlâ yaşıyor. Belki eskiden olduğu gibi kadının yolunu kesmiyorlar, ama onu yavaşlatan çakıltaşları görevini görüyorlar. Kadın liderin sorumluluğu ne kadar büyükse işi o kadar güçleşiyor.»

Rybka, başarılı bir başka kadına büyük işletmedeki metalürji mühendisine atıfta bulunuyor: «Biz yönetici konumundaki kadınlar hata yapamayız. Eğer hatayı yapan erkekse, olabilir. Hatta insana özgüdür, hangimiz hata yapmayız ki, vs. Ama eğer ayağı kayan bir kadınsa —tabii **kadın**! Böyle bir yetkiyi bir **kadına** nasıl verirler? Erkeklerle eşit olmaya başlayabilmemiz için onlardan çok daha iyi olmamız gerekiyor.»

Resmi Sovyet propagandacıları kapitalist toplumların tüm çelişkilerinin Sovyetler Birliği'nde tasfiye edildiğini söyleyerek övünürler. Ne ki bu görüş sıradan Sovyet yurttaşlarınca pek paylaşılmamaktadır; ve Sovyetler Birliği'nde artık varolmaması gereken pek çok sorun resmi Sovyet basınında sık sık yansımaktadır. Tartışmaya açılan konulardan biri Sovyet dünyasında kadınların konumudur. Bu temel sorunun çözülmekten çok

uzak olduğu genel kabul görmektedir ve kadınlar saldırıda başı çekmektedir. Ülkede giderek fazla kadını kapsayan bir kadın hareketi mevcuttur.

Bir yıl kadar önce **Sputnik** dergisi sayfalarını bu sorunun tartışmasına açtı. Sovyetler Birliği'nde eleştirel bir yazar hâlâ adımlarını dikkatle atmak zorundadır, yoksa sadakatsızlıkla suçlanabilir. Yine de tartışmalardan bazı fikirler edinilebilir.

Tanınmış bir yayıncı, Elena Andreyeva tartışmayı «Patriyarkal Görüşlere Karşı« başlıklı kısa bir makaleyle açmıştı. Bir yerinde şu ifadeler geçiyordu. «Sovyetler Birliği'nde erkekle kadın yasa önünde eşittir. Bu büyük bir kazanımdır. Ancak bu yasal eşitlik henüz hayata geçirilememiştir, çünkü pekçok ailede kadın mesleğinin yanısıra ev işlerini tümüyle üstlenmek durumundadır.

Paradoksal bir biçimde, 'zayıf' olarak nitelenen cinsin güçlü addedilen cinsten çok daha fazla yük yüklenmek zorunda kalmış olması gerçeği bizi kaygılandırmaktadır. Bunun uzun erimli sonuçları vardır; kadınlar yaratıcı ve toplumsal yararlı faaliyetlere erkekler kadar zaman ayıramamaktadırlar.

Bazı insanlar bu sorunu, patriyarkal tutuma, kadınları çocuk doğuran ve yuvayı yapan dişi kuş konumuna döndürerek çözümleyebileceklerini düşünüyorlar. Bu tutumu da, genellikle şövalyelik, kadınları koruma arzusu olarak tanımlıyorlar.»

Son yılların resmi Sovyet propagandasında şövalyelik kadınların dişileştirilmesinin bir unsuru olarak çok vurgulanır oldu, kuşkusuz doğum oranını arttırmak güdüsüyle kadınların dış görüşlerini önemsemeleri erkeklerin de onlara karşı şövalyece davranması gerektiği söylendi sürekli. Sovyetler Birliği, kadınların ellerini

öpme âdetinin sürdürüldüğü tek Avrupa ülkesidir. Andreyeva da eleştirilerini tam bu yöne yöneltmektedir.

«Şövalyeliği hep yanlış yorumluyoruz. Kimileri kadının palto giymesine yardım eden erkeğin şövalye olduğunu düşünüyor. Ama bu şövalyeye sorun hele, evde karısına yardımcı oluyor mu? Bu soylu, ince ruhlu şövalyeler çoğunlukla evde kıllarını kıpırdatmamaktadır.»

Bazı yazarlar, evli kadının çalışma saatlerinin çocukların bakımı ve ev işleriyle uğraşmasına elverecek şekilde kısaltılmasını önermektedirler. Ancak bu, kadının aşağılanmışlık durumunu vurgulamak ve bu içler acısı durumu yasallaştırmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Çocukları yetiştirmenin yalnızca kadınların işi olduğu yolundaki tez de inandırıcı değildir. Çocukları erkekler de yetiştirebilir. Çocukların gerçek eğitsel gelişimi, evdeki atmosfere bağlıdır ve ahçılık ve ev hizmetkârlığı yapan bir kadın genellikle kötü bir eğitimcidir, aşağılanmış konumu çocukların büyümesi için uygun bir ortam değildir. Böylesi bir iş bölümünün kadını tümüyle erkeğe bağımlı kıldığı da cabası. Hayır, 'ev kadını' terimi bütünüyle ortadan kalkmalı!

Sorunu şu temelde çözümlemek daha doğru değil mi? Aile ve ev paylaşıldığına göre ev işleri ortaklaşa bir görev olmalı. Erkekler de bulaşıkları ve bebek bezlerini yıkayabilir, çocuklara banyosunu yaptırabilir ve onları giydirebilir. Adale gücü gerektiren işlerdense hiç sözetmiyorum. Bütün bunlar beraber yapılabilir.

Erkeklik ve dişilik konusunda da birşeyler söylemek istiyorum. Bazı erkekler dişiliği, güçsüz, yumuşak boyun eğici ve mutlak biçimde cinsel çekici olmak olarak algılıyorlar. Ancak böyle bir dişilik, ancak kadınları sözde erkeksi üstünlükleriyle köleleştirmek isteyen erkekler için gereklidir.

Aile sorumluluğu alanındaki gerçek —salt hukukî değil— eşitlik sorunu kadının toplum içindeki rolünü ve aile içindeki yerini etkilemektedir ve bugünkü haliyle tatmin edici olmaktan uzaktır.

Patriyarkal tutumlara karşı durarak yorulmak bilmez bir mücadele yürütülmelidir —ne kadar zor olursa olsun—. Bu zorluk pekçok kadını ürkütmekte ve temeldeki haksızlığı kavrayıp yüreklerinde karşı çıkmalarına karşın, boyun eğmeye itmektedir.»

Bu makale büyük yankı uyandırdı. Bir başka Sovyet gazetecisi Boris Riabi'nin bambaşka bir görüşü ifadelendirmekteydi: «Bir süre önce iki kadın arasındaki bir konuşmaya kulak misafiri oldum. Genç bir anne, daha yaşlıca olan arkadaşına, çocuğu sık sık hastalandığından ve evde bırakacak kimsesi olmadığından işinden bir yıl izin aldığından yakınıyordu.»

Daha yaşlı olan kadın ona hak verdi: «Ya, gerçekten de bir yıl evde oturmak moral bakımından çok zor...»

Hasta bebeğine bir yıl ayırmak zor mu? (Üstelik de moral bakımından zor!) Ve bunu söyleyen, kendisi iki çocuk yetiştirmiş bir anne.

Bu genç doktorun analık duyguları kuşkusuz mesleğine bağlılığından daha zayıftı. Bu doğru bir tavır mıdır? Bazıları bunu evet diye yanıtlayacak. Kadınları ev işlerinin köleliğinden kurtarmak için savaşmadık mı? Evet, ama kadınları yeni bir insan yetiştirmenin büyük mutluluğu ve sorumluluğundan kopartmak için değil. Kadınlar paha biçilmez hayat verici işlevlerini unutsunlar diye mücadele etmedik.

Her çocuğun ilk yıllarında annenin sevgi ve şefkati paha biçilmez ve yeri tutulmaz bir değer taşır.

Hayır, kadındaki **kadını** yoketmek, onun değerli analık içgüdüsünü silmek, kadını çekici, istenilir, güzel

ve yeri doldurulmaz kılan o temel niteliğinden etmek için mücadele etmedik. Şimdiyse onun doğasını bozmaya, sahte ve doğal olmayan bir şeyle değiştirmeye çalışıyoruz. Bütün alanlardaki düşkırıklıklarımızın temel nedeni işte bu, yepyeni yurttaş kuşaklar yetiştirmeye çalışmamız.

Bir kez, çocuğun zihnini biçimlendiren okulsa, duygusal yapısını biçimlendiren evdir. Ve anne her çocuğun duygusal sağlığının birincil kaynağıdır.

Normal bir kadının sevilmek, arzu edilmek, bir aileye, kendi evine sahip olmak istediğini kim inkâr edebilir ki? Bütün yolların önünde açık olduğu, istediği rollerden birini seçmekte özgür olduğu yolundaki bütün gösterişli söylevlerimiz, kadını kadın olmaktan çıkmaya zorladığımızda içeriksiz kalacaktır. Bunu kim reddedebilir ki?

Hangi birimizin onu buna zorlamaya hakkı var? (Ve daha da önemlisi, böyle birşey gerekli mi?) Kadını bütün geçmiş haksızlıklardan kurdardık, ancak şimdi ondan bir yandan iktisadî faaliyetlere tam olarak katılmasını, hem de eli kolu paketlerle dolu bir halde çarşı-pazar koşturmasını bekliyoruz.

Yanlış anlaşılmak istemiyorum. Geçmişe dönmeyi, kadını mutfağa zincirlemeyi ve kocalarının evinin dört duvarıyla sınırlamayı savunmuyorum. Bu, aşırı bir uçtur. Ancak öteki uç da aynı ölçüde tehlikelidir: Kadının analık sorumluluklarından, evinin sahibeliği rolünden, aile içindeki konumundan kurtarılması. Sağlam bir aile, sağlam bir toplum demektir. Sağlam aileler olmaksızın istikrarlı ve güvenilir yeni kuşaklar yetiştiremeyiz.

Ülkemizde eğitim alanında varlığı kabul edilen pekçok bozukluğun, bazı annelerin anne olduklarını unutup sıkıcı buldukları analık görevlerini ihmal etmele-

rinden kaynaklandığı düşüncesindeyim. Ev kadınları! Bu terim aşağılayıcı bir anlam kazandı. Ancak bu sözcüğün gerisinde analarımızın muazzam ve değeri hâlâ bilinmeyen, yeni kuşakları yetiştirme çabaları yatıyor.

Herhalde, bu sorunu çözümleyebilmek için kimi toplumsal önlemlerle yasal normlar oluşturmak zorundayız. Kişisel olarak, iktisadî bakımdan mümkün olduğu zaman çocuklu kadınların iş saatlerinin ücrette bir kesinti olmaksızın kısaltılabileceği kanısındayım. Ancak, bu fazla zamanı çocukların yetiştirilmesine ayırmak yükümlülüğü de getirilmeli. Belki, bazı ülkelerde olduğu gibi babaların ücretlerini arttırarak aileleri daha çok çocuk sahibi olmaya teşvik edebilir, onlara çocukları doğru dürüst yetiştirme olanağı sağlayabilir, aileleri mali kaygılardan kurtararak bütün dikkatlerini çocuklarına adamalarını sağlayabiliriz.

Tabii, kadın ülkenin iktisadi yaşamına katılmaktan geri kalmamalıdır. Sorun, onun toplumun iktisadi ve sosyal bakımdan üretimci bir üyesi olma rolüyle çocuklarına ve ailesine olan sorumluluklarının bağdaştırılmasında ona nasıl yardımcı olunabileceği sorunudur. Bunun için ne yapılabilir? İlkin ona kendine bakmak dahil bütün dişilik görevleri için yeterli zaman sağlanmalıdır. Bu, her fabrika ve yönetim binasında kreşler, dükkânlar ve güzellik salonları açarak kadınların angaryaya mümkün olan en az zamanı, kadın, eş ve anne olmaya ise en fazla zamanı ayırmasını sağlamakla mümkün olabilir.

Analık duygusu, herşeyden önce, topluma karşı bir sorumluluk duygusudur. Bu sorumluluğu başka hiç kimse üstlenemez, hiç kimse...

Bu bağlamda bir kadın arkadaşımın sözlerini beğeniyle tekrar edeyim: «Dünyaya açılmak anlamında işi-

mi seviyorum. Ama çocuklarım bana ihtiyaç duyduğu sürece, herşeyden önce, onların anasıyım.»

Taban tabana zıt görüşleri ifadelendiren bu makaleler okurlardan binlerce mektup aldı. Kadınlar hemen hemen tümüyle Andreyeva'yı, erkekler ise genellikle Riabinin'i savunuyorlardı.

Bir başka Sovyet gazetecisi, Spartak Gazarian her iki tarafı da haksız bulmaktaydı: «Andreyeva ve Riabinin'in ortaya getirdiği sorunların önemi, inkar edilemez. Ancak ne yazık ki taraflardan ikisiyle de tümüyle hemfikir olmak, olanaklı değil.»

Doğal olarak, evli kadının sırtındaki yükü hafifletmeliyiz. B. Riabinin'in tezleri bu bakımdan son derece geçerli. Ancak, annelerin boş zamanıyla çocuk yetiştirmedeki kalite, matematik olarak nasıl eşitlenebilir ki?

Bence evdeki eğitimin kalitesi tümüyle çocukların ebeveynlerinin kişiliklerine bağımlıdır. Ebeveynler öncelikle kendilerini eğitmeli ve ancak böylelikle çocuklarını eğitmelidirler. Çocuk ebeveynlerini beğenmeli, ne yaptıklarını, ilgilerinin, faaliyetlerinin, düşüncelerinin ne olduğunu bilmelidir. Bir aile ancak bu temellere oturursa sağlam olur.

Bazıları, kızlarla erkekleri tümüyle aynı tarzda yetiştirerek cinsler arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırabileceğini umuyor. Burada tez, fiziksel olarak erkekler kadar güçlü kadınlar ve kadınlar kadar yuva içgüdüsüne sahip erkekler yaratabilmektir. Tam bir eşitlik!

Peki, kusura bakmayın ama, sevgi ne olacak? Gerçek sevgi yalnızca karşılıklı cinsel çekicilik, hatta ruhsal yakınlık, görüş ve fikir ortaklığı temeline dayanmaz. Burada, başka bir şey sözkonusudur: Kadında dişilik, erkekte erkeklik özellikleri.

Andreyeva dişiliği güçsüzlüğe, sınırlılığa, boyune-

ğiciliğe indirgiyor. Neden? Bu o kadar anlamsız ki, hakkında tartışmaya dahi değmez. Güçlü, yiğit, sadakatli ve zeki dişi kadınlar olduğu gibi, sınırlı, boyuneğici, budala ev kadınlarının hepsinin de dişi olduğu söylenemez.

Dişiliği bir dizi basmakalıp sözcükle —yumuşaklık, şefkat, düşüncelilik, zayıflık gibi— tanımlamak zor. Daha farklı tanımları olmalı.

Örneğin uzun ve zor bir görevden dönen bir erkeğin traşsız yanağına bir kadının yumuşak eli dokunduğunda ya da umutsuzluğun ruhu sardığı, yenilginin kaçınılmaz göründüğü bir anda erkeğin ruhunda mücadeleye devam isteğini uyandıran, kadındır. Başarısızlığın hayaleti peşinden sürüklenirken kulağına «Üzülme sevgilim ... Her şey düzelecek» fısıltısıyla onu yeniden umuda kavuşturan, kadındır. Dişilik budur, anlamı ve gücü burada yatar.

Kadınların kendi yollarında yürümemeleri gerektiğini, esas rolünün erkeğin danışmanı ve yardımcısı olduğunu söylemiyorum. Ayrıca, erkeğin kendi düğmesini dikmekten, gömleğini yıkamaktan ya da yemek yapmaktan aciz olmasını da savunuyor değilim. Ancak cinslerin rollerinde fizyoloji ve psikolojilerinde öylesine kökleşmiş farklılıklar vardır ki, hiçbir yasa, buyruk ya da yeni eğitim biçimi bunları ortadan kaldıramaz.

Gelelim şu son moda şövalyelik sözcüğüne.

Bana öyle geliyor ki Andreyeva şövalyeliği nezaket kurallarıyla karıştırmaktadır. Bir kadının mantosunu giymesine yardımcı olmak, kalabalık bir otobüste ona yer vermek, ya da çiçek getirmek —bunlar şövalyelik değil, nezaket gösterileri. Ancak patatesleri soymak, çocuk bezlerini yıkamak, yerleri silmek de şövalyelik değil.

Bence şövalyelik sözcüğünün gerçek anlamı daha geniş toplumsal alanda yatar.

Yollarda ve caddelerde elleri kazma kürekli kadın kümelerine sık sık rastlayabiliyoruz. Lokantalarda ise sessiz adımları ve güleç yüzleriyle hizmet eden garsonların sayısı az değil. Birçok dükkânda, tezgâhın ardında, zarif, hoş genç çocuklara rastlamak mümkün. Neden iktisadi hayatta kimin ne iş yapacağına bir kerede karar vermiyoruz? Kadına düşen aracın kazma, erkeğe düşeninkinin ise tepsi ve peçete olup olmadığına, neden bir kerede karar veremiyoruz?

Gerçek şövalyelik bu olurdu.

Bundan sonra, bırakalım her evde karı koca beraberce patatesi kimin soyacağını bebeği kimin yıkayacağını kararlaştırsınlar. Zaten burada kimin ne yapması gerektiğine hiçbir yasa karar veremez.

Ancak Gazarian'in önerileri, Andreyeva'nın yanında saf tutup ataerkil görüşlerinden dolayı Riabinin'e saldıran kadın çoğunluğunu pek yatıştıramamıştı.

Örneğin Valeria Mikhailova şöyle yazıyordu: «Riabinin bize çalışan kadınların kendilerine çeki düzen verecek zamanları olmadığını ve onlara bu zamanın verilmesi gerektiğini söylüyor. Kadınların korunması, pohpohlanması ve kendini bir kraliçe gibi hissettirilmesi gerektiğini düşünüyor.

Mesleğini terketmeye isteksiz genç bir doktoru eleştiriyor. Ancak masrafları devlet tarafından karşılanarak eğitim görmüş bir kadından sözettiğini unutmayalım. Devlet, çeşitli alanlarda gerekli uzman sayısını planlayarak onların eğitiminde büyük paralar harcıyor. Oysa zaman zaman diplomasını mutfak duvarına asan bir ev kadını alıyor geriye. Meslek sahibi bazı genç kadınların işlerini bu denli kolayca terkedebilmeleri, bu kadınların

eğitimi yerine getirilmesi gerekli bir formalite, hatta, daha kötüsü iyi bir evlilik için anahtar olarak gördüğü kuşkusunu uyandırıyor insanda. Bu o kadar zararsız mı? Burada sözkonusu olan kendi yuvalarıyla uğraşmaktan toplumsal yükümlülüklerini ihmal eden kadınların bencilce istekleri değil mi? Genç kadın doktorları bebek odalarına geri gönderirken bütün bunlar gözönünde bulundurulmalı. Riabinin'in sözünü ettiği kadın, yalnızca bir anne değil, aynı zamanda bir doktordur. Bilimin ne denli hızlı geliştiğini hepimiz biliyoruz. Mesleğini bir yıl terketmekle işinde geri kalacağı kesindir.

Bir zamanlar ben de kadının işgününü kısaltmanın olası bir çözüm olacağına inanmıştım, ancak artık bundan kuşku duyuyorum. Ev işleri ve çocuk bakımını yalnızca kadının işi olarak gören bazı kocalar kuşkusuz bu öneriyi sevinçle karşılayacaklar, ne ki bu yalnızca mevcut adaletsizliği pekiştirip meşrulaştıracak.

Günümüzdeki yetersizlikleri çözümlemenin en pratik yolu, bence daha fazla sayıda yemekhane, ev işleri bürosu, kreş ve çocukların okuldan sonra kalıp annelerinin işten dönmesini bekleyebileceği sınıflar kurup bütün çalışan kadınları gereksiz ev işlerinin yükünden kurtarmaktır.»

Ancak başka bir kadın, Galina Subina daha da uzlaşmasızdı: «Çağdaş zeki bir kadının yalnızca evcillik içgüdüsüne değil, daha fazla öğrenmek ve dış dünyaya daha fazla katılmak isteğine sahip olduğunu tartışmak dahi abestir. Tabii, çocuklarımıza yalnız zamanımızı değil, hayatımızı da veriyoruz. Ancak bizler Riabinin'in sandığından daha yetkin, daha zeki, iç dünya bakımından daha zenginiz. Sorunun karmaşıklığını hiç gözönünde bulundurmadan, bize haksız ve aşağılayıcı nite-

likler yakıştırmakla yetiniyor o.

Burada çağdaş kadının gerçek trajedisiyle karşı karşıyayız. Yasal eşitlik, önünde geniş olanaklar açtı, ancak irili ufaklı tencerelerin üstünden aşıp bu kapıdan çıkabilmek ne zor iş! Sonuçta, kadınlarımız çifte baskı altında yaşıyor: Bir yanda yaratıcı bir işe duyulan müthiş özlem, öte yanda mutfak gereçleri. Ruhu ve beyninin kitaba, kızının çoraplarının ise onarıma ihtiyacı var. Ancak bir noktayı iyice berraklaştıralım: Çağdaş kadınlarımız yalnızca iyi eşler ve müşfik analar değil, kendi hayatının efendisi olmanın tadına varmış özgür insanlardır.»

Yüzlerce kadın benzer görüşleri ifadelendirmişti: Kadınlar bir kez özgürlüğün tadına vardıktan sonra onu o eski **hausfrau** konumuna döndürebilecek hiçbir güç olamazdı. Moskovalı bir kadın mimar, bana şöyle diyordu: «Bizden eski konumlarımıza dönmemizi istemek, tahliye olmuş bir mahpusa, bedava kalıp yemek yediği hücresine geri dönmesini salıkvermek gibi birşey. Burada hiçbir sav geçerli olamaz. Tarihsel olarak kölelik mahkumiyetimizi tamamladık —ve bugün o eski sözde güvenliğin düşüncesi dahi tüylerimizi ürpertmeye yetiyor.

Sovyet yayımcı R. Zhukov bu uzlaşmaz görünen iki görüşü uzlaştırma çabasındaydı: «İnsan soyunun iki yarısının, kadın ve erkek oldukları için, hiçbir zaman fiziksel olarak tam eşit olamadıklarını, olamayacakları inkâr edilmez bir gerçektir. Bu doğal farklılık, işlevlerinde bir farklılılaşmaya yol açmaktadır. Ne ki, ne cinslerden biri daha zayıf, öbürü daha güçlüdür, ne de biri biyolojik bakımdan diğerine göre daha değerlidir.

Erkek işi daha fazla fiziki ve zihinsel güç gerektirir. Bir kadın bu işi görebilir mi? Kuşkusuz gerektiğin-

de yapmışlardır da. Ancak günümüzde bu alanlarda kadının sağlığını koruyan bir dizi yasaya sahibiz. Bu yasa cinsler arası ayrım gütmemekte, yalnızca kadının özgül fizyolojik yapısının anne olduğunu ya da olacağını; hayatı üretip bebeğine ilk besini sağlıyacağını kabul etmektedir.

Kadının işlevi zor mudur? Hem de pek çok. Bugün kadının yaptığı işler hiç şüphesiz ağırdır. Ancak fiziksel ve psikolojik kapasitelerini erkekten farklı bir tarzda kullanmasını gerektirmektedir. Şu halde bu görevleri birbiriyle değiştirilebilir hale getirmektense, her iki cinsin de yükünü azaltmaya bakalım.

Şimdi, yasal eşitlik sorununa geliyoruz. Burada karşımızda bariz bir çelişki var. Yasa önünde kadınlarımız erkeklerle tamamen eşit haklara sahip; ancak, anneliğin getirdiği yükümlülükler nedeniyle bu eşitliği genellikle hayata geçiremiyor. Çözüm, gerek toplumsal ve yasal önlemlerle, gerekse koca ve babaları bu işlere dahil ederek kadının yükünü olabildiğince hafifletmekten geçmektedir.»

Bu, doğal olarak oldukça emniyetli bir tutumdur; ne var ki, mevcut ve insanlık tarihi boyunca bütün toplumlarda varolmuş bütün cinsel eşitsizliklerin ortadan kaldırılabilmesi için yeterince etkin midir? Bence bunun cevabı, hayır.

Sovyet kadınının konumu için bence söylenebilecek şey, erkekle toplumsal ve iktisadi eşitliği kazanma konusunda büyük bir mesafe katetmiş, ancak tam eşitliği kazanamamıştır. Evet, bağımsızdır, büyük bir sevgi ve saygı görmektedir; ama tam eşitlik? Hayır.

Aileyi güçlendirme eğilimine koşut olarak son yılların Sovyet edebiyatı da, zaman zaman burjuva sapmalarla romantik aşkın erdemlerini göklere çıkaran örnek-

lerle doldu. Ancak Karl Marx'ın özel yazışmalarını okuyan kimse romantik aşkın Marksist olmadığını iddia edemez. Aşağıdaki satırları 1836 yılında, yani evlenmelerinden nice yıl sonra karısına yazıyordu.

«Sevgilim! Sana yazıyorum, çünkü yalnızım; sen beni duyamaz ve cevap veremezken düşüncelerimde seninle konuşmak o denli zor ki. Resmin ne kadar silik olursa olsun, işime yarıyor; en hüzünlü ve en çirkin Madonna'nın dahi kendine tapan insanlar bulabilmesini anlıyorum... Ancak bu Madonna'ların hiçbiri senin resmin kadar öpülmemiş, böylesine bir saygıyla el üstünde taşınmamış, hiçbirine öpülmek için yaratılmış o güzel, o büyüleyici yüzünü gösteren resim kadar değer verilmemiştir... Canlı gibi hep gözlerimin önündesin; seni kollarımda taşıyor, tepeden tırnağa öpücüklere boğuyor, önünde diz çöküyor ve iç geçiriyorum. «Sizi seviyorum, Madame!» Ve seni gerçekten de Venedikli Magribi'nin sevebileceğinden çok daha fazla seviyorum... Gülümsüyorsun sevdiğim, ve bana, bu güzel sözleri niçin söylediğimi soruyorsun. Eğer o yumuşak, o temiz yüreğini kendiminkinin üstüne bastırabilseydim, tek sözcük dahi çıkmazdı ağzımdan. Ama seni dudaklarımla öpemediğimdendir ki, sana aşkımı iletebilmede sözcüklere sığınmak zorundayım... Kuşkusuz dünyada pek çok kadın var, içlerinden bazıları güzel de sayılır. Ama en küçük ayrıntısı, en küçük kırışığı dahi bana hayatımın en güçlü, en güzel anılarını hatırlatmaya yeten bir başka yüzü ben nerede bulabilirim? Senin o sevgili yüzünü öpücüklerimle kapladığımda en sonsuz acılarımı dahi altedebiliyorum. 'Kollarının arasına gömüldü, öpücükleriyle dirildi.' Evet kollarının arası ve öpücüklerin!»

Eğer aşk Marx'ı bu denli kendinden geçirebiliyorsa, daha az adanmış ölümlülere ne yapmaz ki?

Kahramanlık çağı Sovyet edebiyatında sözü pek az edilen aşk ve evlilik konuları, özellikle gençliğe yönelik yazılarda giderek daha çok anılır oldu. Romanda dahi Sovyet yayıncıları çağla yani resmi görüşle uyum içinde olmayan noktaları elemekte özen göstermişlerdir. Bu Igor Pchelko'nun Popüler Moskova dergisi Nedelya'da kısa süre önce yayınlanan öyküsü, bu yazıya ilginç bir örnek teşkil eder.

Öykü şöyle başlıyor: «Bu kızdan daha ilk bakışta hoşlanmıştı. Birincisi gerçekten güzeldi ve bıkmış dahi olsa güzel kızlara bakmaktan hoşlanıyordu. Bir kız seninse, tümüyle senin olmalıydı, yanında böyle bir güzelle yolda yürüdüğü zaman herkesin ona yiyecekmiş gibi bakmasından hiç hazetmezdi. Ayrıca basit bir köylü kızıydı...»

Kahramanımız daha ilk paragrafta Marksizm'e karşı iki günah işliyor: Birincisi erkek sahiplenmesi, ikincisi sağlıksız bir sınıf tavrı -«basit bir köylü kızı» Ancak çağ değişiyor, bir zamanlar günah olan günümüzde erdem haline gelebiliyor.

Romantizmi savunan bu propaganda ne denli etkili olabilmiştir? «İnsanların ruhunu bilmek olanaksız olduğundan» bu konuda istatistiki bir cevap verebilmek çok zordur. Ancak zaman zaman bir işarete rastlanmaktadır.

1970 sonlarında, Sputnik'de «1000 Teğmen» başlıklı bir araştırma yayınlandı —bu askerliği meslek seçmiş 1000 genç erkek arasında yapılmış bir araştırmaydı. Sovyetler Birliği'nde askerlik yaşam boyu güvence, otomatik ilerleme, yaşlılıkta yüksek emeklilik maaşı ile en istikrarlı mesleklerden biri, kalıcı evlilik bağları kurulmasında ideal bir temeldi. Ayrıca bu genç erkeklerin %95'den fazlası ya parti ya da Genç Komünistler Birli-

ği üyesi olduğundan Sovyet gençliğinin ideoloik bakımdan en istikrarlı parti çizgisindeki son eğilimlere karşı en duyarlı kesimini oluşturuyordu— bu Sovyet ailelerini güçlendirme ve çocuk sahibi olma yolundaki son yönelişi de içermekteydi.

Araştırmanın kapsadığı genç erkeklerin yaşı 22-27 arasındaydı. Aralarından 750'si evli, 562'si ise şimdiden çocuk sahibiydi. Bu genç ailelerden 482'sinin bir, 78'inin iki, 2'sininse üç çocuğu vardı, 188'i henüz çocuksuzdu. (Bu çocuksuz çiftlerin büyük çoğunluğu bir yıldan az bir süredir evliydi ve içlerinden bazıları ailelerine yeni katılmaları beklemekteydi.)

Sputnik evlilik ve aile sorunlarının asker gençliği meşgul ettiğini belirtiyor. Okul yıllarında mı yoksa mezun olduktan sonra mı evlenmenin daha doğru olduğu tartışılmaktaydı. Daha olgun olanları, genç adamın mesleğinin garantiye alındığı mezuniyetten sonra evlenmenin daha uygun olacağını savunuyorlardı.

Araştırma genç subayların üçte ikisinin mezuniyetten sonra, bazılarının rütbe takar takmaz evlendiğini gösteriyordu. Dörtte biri okuldayken evlenmişti. %9'u ise askerî okula girerken evliydi. Daha olgun olanların tavsiyesine uyulduğu görülmekteydi.

Genç ailelerin büyük çoğunluğu —Sovyet demografların kaygılandıran genel eğilim uyarınca, tek çocukluydu. Çocukların yaşları altı aylıktan dört yaşına, değişiyordu.

Ya eşleri? Çoğunlukla kocalarından daha gençti, pek çoğu ya çalışıyor ya da okuyordu. 144'ü öğretmen, 114'ü mühendis ve teknisyen, 108'i sağlık elemanı, 48'i fabrika ve çiftlik işçisi, 98'i büro işçisi, 66'sı besin dağıtımı sektöründe görevli (yani ahçı ya da garson) 69'u öğrenciydi. 64 kişi bu soruyu cevapsız bırakmış, 48'i

ise kendilerini ev kadını olarak tanımlamıştı.

Bu sayılar, genç subayların eşlerinin de çoğunlukla özel eğitim görmüş ve seçtikleri alanda çalışıyor olduğuna işaret etmekteydi. Mesleklerin çeşitliliği Sovyet kadınlarının gerçeğe uygun bir kesitini verdiklerini gösteriyordu.

Sputnik, bu evlilik düzenlemelerini yorumlarken bazı bileşimlerin çiftler arasındaki eğitim farkı nedeniyle gelecekte tehlikeyle karşı karşıya kalabileceklerini belirtmişti. Örneğin kocanın yüksek öğrenim mezunu, kadının ise vasıfsız işçi olması talihli bir bileşim addedilmemekteydi. Ne ki, en karanlık gelecek, kocaları dış dünyada sürekli ilerlerken ev kadını olmayı yeğleyip hayatlarını evde geçirmeyi seçen kadınları bekliyordu. **Sputnik,** kocalarının gerisinde kalmakla evliliklerini büyük tehlikeye düşürdükleri konusunda uyarıyordu onları.

Bu üç açmazlı bir çelişki içinde sıkışmış Sovyet kadınının ikilemini yansıtan, sağlıklı bir uyarıydı, kuşkusuz. Devlet ondan genel refaha katılmasını, yani çalışmasını, iktisadi bağımsızlığını kazanmasını ve mesleki vasıflarını sürekli ilerleterek kocasına ayak uydurmasını beklemektedir. Genç kadınların büyük kısmı çalışmakta —ancak yüzde onu evde oturarak kendilerini tam gün evlerine ve çocuklarına hasretmektedir. Bu grup dahi, gelecekte emekliliğe hak kazanabilmek için belirli bir dönem çalışacaktır. Demek ki, Sovyet kadını kural olarak zamanının büyük kısmını ofiste, fabrikada ya da tarlada geçirmektedir.

Devlet ondan ayrıca —mümkün olduğunca çok sayıda— çocuk yapmasını beklemektedir, çocuk ise ek iş ve ek kaygı anlamına gelir. Bu ek iş ücretsizdir, ek kaygı ise genellikle kadının mesleğine yansımaktadır.

Ve nihayet Devlet ondan ailesini güçlendirmesini, zamanının bir kısmını ev hayatını iyileştirmeye ayırmasını beklemektedir —bu da onun fiziksel ve sinirsel enerjisinin büyük kısmını alır. Başka bir deyişle, işçi ana ve ev kadını işlevlerini birleştirmelidir. Bu işlevlerden birini ihmal etmesi kaçınılmazdır; ya da üçünü birden aksatacaktır.

Sovyet yasa yapıcılar, iktisatçılar, sosyologlar, demograflar bu durumdan bir hayli kaygı duymaktadırlar. Bu yolda pek çok öneri geliştirilmiştir, ancak hiçbiri Sovyet kadınını tatmin edememiştir.

Kadının iş gününün kısaltılması önerisi, mesleki vasıflarına yansıyacağı ve onu sözüm ona kurtulduğu ev işlerine iteceği gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Sovyet iktisatçısı Viktor Perevedentsev bir başka öneri ileri sürmüştür. Bütün annelere, çocuklarını baktıkları sürece bir saat ücreti ödeyerek bu süreyi emeklilik yaşından düşmek. Profesyonel çocuk bakıcıları ve anaokulu görevlilerine ücret ödendiğine göre, en profesyonel bakıcıdan daha fazla çaba harcayan anneden bu ücret neden esirgensindi? İşin ilginç yanı, bu öneriye en fazla itirazın Sovyet annelerinden gelmesiydi. Bunun, kendilerini meslek sahibi kadınlardan ücretli dadılara döndüreceğinden kaygılanıyorlardı. Böylelikle mesleki faaliyetleri daha da sınırlanacaktı.

Şu halde, en işlerliği olan çözüm kreşlerin, yuvaların, anaokullarının ve yatılı okulların sayısının arttırılması gibi duruyordu. Ancak analık görevlerinin böyle kitlesel olarak yabancılara terkedilmesi ile çocuklara yakın ilgiyi gerektiren ailelerin güçlendirilmesi siyaseti nasıl bağdaştırılacaktı?

Burada bir Sovyet mizahçısının kadınları ev işlerinden kurtarmanın tek yolunun, her birine tam günlük

bir hizmetçi tutmak olduğu yolundaki esprisi geliyor insanın aklına.

7. S.S.C.B.'de EVLİLİK VE BOŞANMA

Devrim'den kısa bir süre sonra, eski toplum kurumları radikal biçimde yıkılırken, evlilik kurumunun kaldırılıp kaldırılmaması çok tartışıldı. Ancak evliliğin eleştirilmesi çok daha eskilere dayanır. On sekizinci yüzyıl Fransız düşünürü Charles Fourier, evliliği ekonomik ve sosyal fahişelik olarak tanımlamıştı. «Genç kız, onu kendi mülkü olarak sahiplenmeye hazır ilk varlıklı alıcıya sunulan bir meta konumunda değil midir?» diye soruyor ve şu sonuca varıyordu: «Matematikte iki eksinin bir artı verdiği gibi evlilikte de her iki fahişelik türünün bileşkesi bir erdem olarak sunulmaktadır.»

Friderich Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni'nde evlilikle özel mülkiyet duygusu arasında organik bir bağ olduğu sonucuna varır. Engels, kapitalizmin çökmesinden sonra evliliğin yepyeni bir biçim alacağını düşünmüştü. Gelecekte evlilikler yalnızca sevgi üstüne kurulacak, sevgi tükenirse, iki insanın birlikte yaşamalarını gerektiren hiçbir neden kalmayacaktı. Kuşkusuz boşanma, gelecekte kadın-erkek ilişkilerinin önemli bir öğesi olacaktı..

İlk Marksist kuramcılar, kadınların «sosyalizasyonu» unu ortak paylaşım olarak yorumlayan tutucuların sert eleştirilerine hedef oldular. Marx ve Engels, **Komünizmin İlkeleri**'nde bu konuya açıklık getirmek istediler.

«21. soru: Komünist sosyal düzel aileyi nasıl etkileyecektir?

«Yanıt: Eşler arasındaki ilişkiler kendi özel soru-

ları olacak, başka kimseyi ilgilendirmeyecektir; toplum bu ilişkiye müdahale etmeyecektir. Mülkiyetin kaldırılması ve çocukların devlet tarafından yetiştirilmesiyle evliliğin iki temel taşı; kadınların kocalarına ve çocukların ana-babalarına bağımlılıkları yıkılmış olacaktır. Bizi kadınları ortaklaşa kullanmakla suçlayan burjuva eleştirmenlere yanıtımız budur. Kadınların ortak kullanılması burjuva toplumunun bir özelliğidir ve fahişelik kurumuyla somutlaşır. Fahişelik özel mülkiyetten kaynaklanır ve onunla birlikte yokolacaktır. Bu nedenle, komünist düzen kadınların ortak kullanımına yol açmayacak, aksine önleyecektir.»

Komünist Parti Manifestosu'nda Marx ve Engels bu konudaki görüşlerine biraz daha açıklık getirdiler:

«Ailenin yokedilmesi! En radikal düşünceli kişiler bile Komünistlerin bu utanç verici amaçları karşısında öfkeleniyorlar.

Bugün burjuva ailesi hangi temele dayanır? Sermaye ve kişisel çıkara. En gelişmiş biçimiyle aile yalnızca burjuvazi için mevcuttur; proleterlerse cinsel perhiz ve yaygın fuhuşa itilirler. Burjuva ailesi ve özel mülkiyet, kapitalizmin çökmesiyle yok olacaktır.

Çocukların ana-babaları tarafından sömürülmelerine son vermeyi istediğimiz için de eleştiriliyoruz. Bu suçu kabul ediyoruz.

Aile eğitimi yerine toplumsal eğitimi getirmekle, en kutsal bağları parçaladığımız öne sürülüyor.

Ya sizin eğtiminiz! Onu da toplum belirlemiyor mu?..... Toplumun eğitim üzerindeki etkisini komünistler icad etmedi; onlar yalnızca eğitimin niteliğini değiştiriyor, ve egemen sınıfların etkisinden kurtarıyorlar.

Ama tüm burjuvazi, koro halinde, 'Sizi komünistler, kadınları ortak kullanmak istiyorsunuz,' diye bağırıyorlar.

Burjuva için karısı yalnızca bir üretim aracıdır. Üretim araçlarını toplumsallaştırmak istediğimizi duymuştur ve bundan da, doğal olarak, kadınların da bu toplumsallaştirmaya tabi olacağı sonucunu çıkarmaktadır. Amacımızın, kadını basit bir üretim aracı yapan duruma son vermek olduğunu aklından bile geçiremez.

Burjuva evliliği, gerçekte, evli kadınlar üzerinde ortaklıktır. Komünistler belki de kadın üzerindeki iki yüzlü ve gizli bir ortaklığın yerine açık ve yasal bir ortaklık getirmekle itham edilebilir. Ne varki bugünkü üretim tarzının kaldırılmasıyla, bundan kaynaklanan kadınlar üzerindeki ortaklığın —yasal ve yasadışı fuhuşun— kalkacağı açıktır.»

İlk Marksist kuramcıların cinsel konulardaki görüşlerinin oldukça belirsiz olduğu görülüyor. Kadınların, tarihte ilk kez endüstri üretimine katıldıkları ve yaygın biçimde sömürüldükleri bir çağda, endüstri devrimi sırasında İngiltere'de yaşıyorlardı. Fabrikatörlerin ve yöneticilerin genç fabrika işçilerinden haremler kurmaları sıradan olaylardandı. Gündüz tezgâhtarlık yapan genç kızlar, geceleri fuhuşa zorlanıyordu.

Lenin, bu durumun Rusya'da da sürmekte olduğunu görmüş ve dehşete düşmüştü. **Kapitalizm ve Kadın İşçiler**'de şöyle diyordu: «Kapitalist, inanılmaz ölçüde düşük tuttuğu ücretlerle geçinemeyen ve ek bir geiir sağlamak zorunda kalan işçileri kendi hizmetinde kullanır. Bütün dünyada kapitalistler, çalışan kadınları —Orta Çağ'daki serfler ve daha eski çağlardaki köleler gibi— ucuz öcretle odalık tutarlar. Ahlâkçı yakınmalar, dövünmeler (ki bunların da yüzde 99'u sahtedir,) bu kadın ticaretini önlemeye yetmeyecektir; ücretli kölelik kalkmadan fahişeliğin önüne geçilemez. Tarihte bütün sömürülmüş ve baskı altında tutulmuş sınıflar, bas-

kıcılara düşük maaşla iş gücü, efendilerine de odalık tutmaları için karılarını vermişlerdir.»

Lenin, kadın devrimcilerin öncülüğünü yaptığı serbest aşk düşüncesinden rahatsız oluyordu. En yakın yardımcılarından Inessa Armand bir broşürde serbest aşkın kadınların özgürlüğü için gerekli olduğunu savununca itiraz etmek zorunda kaldı. Ona yazdığı mektupta şöyle diyordu: «Geçici bir duygunun ve ilişkinin, evli eşlerin sevgi yoksunu öpücüklerinden çok daha saf ve şiirsel olduğunu söylüyorsunuz. Ve bütün bunları broşürünüze koymak istiyorsunuz. Çok iyi.

Ancak bu mantık silsilesine ne gerek var? Sevgisiz öpücükler iğrençtir. Katılıyorum. Yerine ne getireceğiz peki? Sevgi dolu öpücükler herhalde. Sense geçici (neden geçici?) duygular (neden aşk değil?) öneriyorsun. Bundan, aşka değer vermeyen (geçici) duyguları, evli çiftlerin sevgisiz öpücüklerine yeğlediğin sonucu çıkıyor... Tuhaf. Orta sınıftan bir köylünün basmakalıp, pasaklı, dinsel törenli evliliğini sevgi dolu bir sivil-proleter evliliğiyle karşılaştırmak daha doğru olmaz mıydı? (Israr ediyorsan, geçici bir ilişkinin bile saf ve temiz olabileceğini ekleyebilirsin). Bunun ötesinde, sınıfsal bir çatışmayı değil, özel bir durumu ele almışsın; tabii hayatta böyle durumlarla karşılaşılabilir. Ancak biz özel durumlarla ilgileniyor muyuz? Evlilikte sevgisiz öpücükler ve geçici bir aşk ilişkisinin saf ve temiz öpücükleri bir roman konusu olabilir. Ama bir broşürde bunlardan söz etmek?»

Lenin bütün yazılarında sevgi dolu bir evliliğin en ideal cinsel ilişki biçimi olduğunu savunmuş, maddi çıkarlar için yapılan evlilikleri eleştirmiştir. Ancak bir kurum olarak evliliğe karşı çıktığını görmüyoruz. İki özgür bireyin ortak sevgisinden başka bir temele dayan-

mayan tekeşliliği destekliyordu. Ancak boşanmayı da, bugünkü toplum düzeninde kadınların içinde bulundukları insanlık dışı konumdan kurtulmaları için gerekli bir kurum olarak görüyordu.

«Marksizmin Karikatürleştirilmesi ve Emperyalist Ekonomi Kuramı» başlıklı makalesinde şöyle yazıyordu: «Boşanma özgürlüğünün tam ve acil olarak sağlanmasını istemeden demokrat ya da sosyalist olunamaz; çünkü bu özgürlüğün kısıtlanması, zaten baskı altında tutulan kadınların iyiden iyiye ezilmelerine yol açacaktır —ne var ki kadınların kocalarını terk etme özgürlüğünün, **bütün** kadınları kocalarını terk etmeye davet etmek olmadığı da anlaşılmalıdır.»

Lenin'e göre boşanma hakkının kazanılması cinsel sorumlulukların kalkmasına, devrimden sonra popüler olan serbest aşk modasına yol açmamalıydı. K. Zetkin' le 1918'de yaptığı konuşmada, bir-bardak-su kuramının Sovyet Rusya'da bu denli yayılmasını şaşkınlıkla izlediğini söylemişti; o sırada komünist toplumda cinsel doyuma bir bardak su içer gibi rahatça ulaşılabileceği propagandası yapılıyordu.

«Bu kuram, gençlerimizin akıllarını yitirmelerine neden olacaktır. Şimdiden, erkek ve kız çocuklarımızı kötü etkilemiştir... Bir-bardak-su kuramını anti-komünist ve antisosyal buluyorum... Evet, komünizm çilecili ği değil, iyimserlik ve insan sağlını savunur. Ne var ki, kanımca, cinselliğin bütün çevremizde gördüğümüz gibi habire vurgulanması, iyimserlik ve insan sağlığı getirmek bir yana, onu yok etmektedir... Ve Devrim sırasında böyle bir durum, çok, çok kötüdür. Cinsel yaşamda aşırılılıklar burjuvaziye özgüdür; çürümenin göstergesidir... Gençliğimizin geleceği beni gerçekten endişelendiriyor...»

Lenin'in endişelenmek için yeterli nedeni vardı. Marx ve Engels'in aksine, kuramlarla değil gerçek yaşamla - büyük çoğunluğu cahil ve geri kalmış insanlardan oluşan eski ataerkil toplumdaki çözülmeyle uğraşıyordu. İnsan ilişkilerine yeni bir biçim vermek ne kolay ne de basitti.

Aynı konuşmada, «Bu çok yavaş ve çoğu kez acı bir süreç,» diye devam ediyordu. Doğal olarak, burjuva evliliklerinin kocaya özgürlük tanırken kadını köle gibi görmesi, cinsel ahlakın iğrenç ikiyüzlülüğü, boşanmanın zorluğu her aklı başında insanı öfkelendiriyordu... Halk bu sapkınlığa ve dehşete başkaldırıyor... Ancak cinsel konularda değişiklik arayışı, kolaylıkla kontrol edilemeyen sonuçlara yol açabilir.»

O halde Lenin, o sıralar, özellikle gençlik hareketini kötü yönde etkileyeceğini düşündüğü cinsel müsamahanın ifrata varmasını nasıl önleyecekti? Ancak, kadınların yeni toplumun kurulmasına kitle halinde katılmalarıyla bu durum önlenebilirdi. «Kadın devrimcilerin partimize katkılarından gurur duymalıyız. Ancak bu katkılar şimdilik sorunu çözmeye yetmiyor. Kentlerde ve köylerde, özellikle komünist evliliğin yerleştirilmesi uğraşımızda, sayıları milyonları bulan emekçi kadınları görevlendirmeliyiz. Kadınlar olmadan gerçek bir kitle hareketinden söz edilemez.»

Daha sonra: «Ama neden her yerde, Sovyet Rusya'da bile partide görev alan kadınların sayısı erkeklerden daha az? Politik kurumlarda profesyonel olarak görev yapan kadınların sayısı neden bu kadar az?.. Milyonlarca kadın olmadan gücümüzü gösteremeyiz, komünizmi onlarsız kuramayız.»

«...İsteklerimizin burjuva toplumlarındaki reformist düzenbazlıklarla ilgisi yoktur... Bu durum, zayıf kadın

haklarından mahrum edilince ortaya çıkan sefalet ve utanç verici sömürüyle doğrudan ilintilidir... Bu kadınların gereksinimlerini biliyoruz, nasıl baskı altında tutulduklarını biliyoruz, erkeklerin ayrıcalıklı konumunu biliyoruz ve bundan nefret ediyoruz —evet nefret,— ve emekçi kadını, emekçilerin karılarını, küçük insanları, hatta ayrıcalıklı sınıfların kadınlarını çökerten ve onlara işkence eden her şeyi yok etmek istiyoruz.»

Ne var ki, sorunun Sovyet Rusya'da, hatta kendi partisinde bile çözümlenmediğini kabul ediyordu: «Ne yazık ki bazı yoldaşlarımız iyi birer komünist olacaklarına bir haydut olmayı yeğlemektedir. Kadınlara karşı davranışları bu türlü kimseleri ele vermektedir. Küçük, yorucu, güç ve zaman öldüren işlerle, ev işi diye adlandırılan ve ufuklarını daraltan, kafalarını durgunlaştıran, gönüllerini katılaştıran ve iradelerini yok eden uğraşlarla kendilerini yıpratan kadınları soğukkanlılıkla seyreden erkekler, bu saptamamızın haklılığını gösteriyor. Bu uğraşları, kiraladıkları emekçilerin omuzlarına yıkan burjuva evlerinden söz etmiyorum. Hayır, kadınların büyük çoğunluğundan, emekçilerin eşlerinden, kendileri de eve ekmek getirmek için çalışan kadınlardan söz ediyorum... Partide ve kitlelerde eski köleci psikolojiyi kökünden söküp atmalıyız...»

Lenin'den ne kadar çok alıntı yaparsak, bugünkü Sovyet yaşamını yönlendiren ilkeleri o kadar tanımış oluruz. Lenin yalnızca Sovyet devletinin kurucusu değil, onun yaratıcısıydı. İlk Sovyet yasalarının tek bir maddesi bile onun onayı olmadan kabul edilmedi, bir çok maddeyi de kendisi kaleme aldı. Sovyet devletinin kuruluş yıllarındaki ilkeler, değişim geçirmişse de, pek azından tamamen vazgeçilmiştir.

Devrim'i takip eden yıllardaki evlenme ve boşan-

maların sayısını bilemiyoruz. Kiliselerdeki kayıtların çoğu tahrip edilmişti, ayrıca çiftler artık beraberliklerini yasallaştırmaya gerek görmüyorlardı. İnsanlar bir araya geliyor, sonra da ayrılıyorlardı. Dönemin kaotik yapısını sergileyen dramatik bir örnek, bir anda sokakları dolduruveren **bezpnizorniki** (terkedilmiş çocuklar) dır. Yetim çocuklardan oluşan çeteler kent ve kasabaların en sefil köşelerinde yatıp kalkıyor, dileniyor, çalıyor ve örgütlü suç işliyorlardı. Genç Sovyet devleti bu çetelerle başa çıkmakta güçlük çekiyordu. Çocukların barınacakları kurumlar yok denecek kadar azdı; sokaktan toplananlar kaçıp eski çetelerine katılıyorlardı. Bu çetelerden bazıları tecrübeli caniler tarafından yönetiliyordu; kimi yerde halk, bu canileri yakalayıp linç ediyordu.

1918'de, büyük olasılıkla Lenin'in şahsen kaleme aldığı Evlilik ve Aile Yasası çıkarıldı; bu yasayla o güne değin görülmemiş bazı özgürlükler getiriliyordu. Özellikle evlilik ve boşanma hakkı halk tarafından istismar edildi. Evlilik taraflardan birinin kararıyla sona erebiliyordu; bu durum, kadınları baştan çıkarıp evlendiklerinin ertesi günü kapı dışarı eden çapkınların türemesine yol açmıştı.

Bu aşırı örneklerin yaygın olduğu söylenemez; ancak yeni özgürlükler, geniş kitleler tarafından, evliliğin getirdiği bütün sorumluluklardan kurtuluş gibi yorumlanıyordu.

Lenin'den sonra Sovyet devletinin çarkını elinde tutan Stalin, Lenin'in düşüncelerine ihanetle suçlanmıştır. Stalin'in tiranca yöntemlerini aklamak istemiyorum; ancak Lenin'in kuramlarla uğraşırken çoğu kez ihmal ettiği maddi hayatla, ülke yeni baştan kurulurken karşılaşılan pratik sorunlarla Stalin başa çıkmak zorundaydı. Kaosu sona erdirmek gerekiyordu; acil olarak ele alınması gereken bir konu da insan ilişkileriydi.

1926'da, başlıca amacı evlilik bağlarını sağlamlaştırmak ve sorumluluk duygusunu yerleştirmek olan yeni bir Evlilik ve Aile Yasası çıkarıldı. Serbest ilişkiler yasal evliliklerle bir tutuldu; erkekler artık bütün sorumluluğu kadınlara bırakarak spor yapar gibi sevişemeyeceklerdi. Boşanmalar zorlaştırıldı ve boşanma ücretleri artırıldı.

1970'de Sovyet ekonomisti V. Perevedentsev, **Literaturnaya Gazetta** için yazdığı bir makalede son otuz yılda meydana gelen boşanmaların tablosunu verdi. Mahkemelerde verilen boşanma kararlarını dikkate almayıp, yalnızca evlenme dairelerindeki kayıtları gösteren bu rakamlar, oldukça ilginçtir. Boşanan çiftlerin, çoğu kez, ancak yeniden evlenmek istediklerinde evlenme dairesine başvurup kayıtlarını sildirdikleri unutulmamalıdır.

1940	205,600 boşanma
1950	67,400 boşanma
1960	270,200 boşanma
1965	360,400 boşanma
1966	646,100 boşanma
1967	646,300 boşanma

1950'de savaştan sonra boşanma zorlaştığı için düşük bir rakamla karşılaşıyoruz. 1960'taki artış, o yıl boşanma işlemlerine getirilen kolaylıkla açıklanabilir.

Ailenin güçlendirilmesi yolundaki propagandaya karşın Sovyet ailesinin gün geçtikçe dağıldığı bir gerçek. 1950'de her yüz evlilikten üçü boşanmayla sonuçlanırken, bu rakam 1960'da yüzde ona, 1966-67'de yüzde otuza ulaşmıştır. Bugün Sovyetlerde, her üç evlilikten birinin boşanmayla sonuçlanması beklenebilir. (Bu rakama yasal olmayan beraberlikler dahil değildir; ancak Sovyet istatistikçileri aynı yüzdenin bu kesim için de geçerli olduğuna inanmaktadırlar).

Sovyet ailesinin dayanıklı, ya da uzun ömürlü olması bölgelere göre farklılıklar gösterir. Hükümet kayıtlarına göre Latvia, onbin nüfusta 46 boşanmayla birinci sırayı almaktadır. Rusya ve Estonya 32 ile ikinci sırayı paylaşmakta, Ukrayna 30'la onları izlemektedir. Gürcistan ve Ermenistan onbin nüfusta 10 boşanmayla listenin altlarında yer alıyorlar. Orta Asya cumhuriyetlerinde bu sayı onbinde 11.

Genç çiftlerde boşanma oranı daha yüksek, boşananların yüzde 25'ini otuz yaşından küçükler oluşturuyor, bunların da yüzde 60'ı beş yıldan az, yüzde 21'i bir yıldan az evli kalmış.

Bölgelerde endüstriyel gelişme arttıkça, boşananların sayısı da artıyor. Kent ve kasabalar ne kadar büyükse, evliliklerin boşanmayla sonuçlanma olasılığı da o kadar fazla. Köylerde ve kasabalarda boşanma sayısı düşük. Bütün Sovyetlerde boşanma ortalaması onbinde 27 olarak görülüyor. Kentlerde ve büyük kasabalarda bu rakam 42'ye, 500,000'in üstünde nüfusu olan kentlerde ise 49'a kadar çıkıyor. Çok büyük endüstri merkezlerinde boşanmalar rekor düzeyde; Moskova'da 60, Leningrad'da 59, Odessa, Volgograd ve Riga'da 63 rakamıyla karşılaşıyoruz. Büyük kentlerde, gençler arasında sürekli ikamet edenlerin sayısı artıyor; küçük Sovyet kasabalarında gençlerin büyük bir bölümünü kırsal kesimden yeni gelenler oluşturuyor.

Perevedentsev, Sovyet ailesinin dağılmasını altı nedene bağlıyor:

1. Kadınların ulusal ekonomiye kitle halinde katılmaları. Kadınların ekonomik bağımsızlığı aile bağlarının gevşemesine neden olmuştur.

2. Savaştan sonra ortaya çıkan nüfus dengesizliği bugün aktif yaş gruplarında sona ermiş, 1969'da kırk-

iki yaşından küçük erkek ve kadınların sayısı eşit olmuştur. Bugün iş arayan bir kadın, koca bulamayacağı endişesine kapılmamaktadır.

3. Üç kuşağın bir arada yaşadığı eski, büyük aile kayıplara karışmaktadır. Eski ailelerde büyükler arabulucu bir rol oynuyor, eşleri, barıştırarak ataerkil düzenin sürmesini sağlıyorlardı.

4. Doğum oranı güç geçtikçe dramatik bir düşüş gösteriyor. Çocuklar aile bağlarını güçlendirir, oysa bugün çiftler çocuk sahibi olma konusunda aceleci davranmıyorlar. Çoğu zaman ilk çocuk dünyaya gelmeden çiftler ayrılıyor. Çok çocuklu evliliklere pek az rastlanıyor.

5. Aydın kesiminin ve uzman işçilerin genel nüfus içindeki oranı gün geçtikçe artıyor. Bu gruplarda eşler arasında psikolojik ve entellektüel uyumsuzluklar daha çok önem kazanıyor.

6. Toplumda boşanmalara ve evlilik dışı cinsel ilişkilere daha hoşgörülü bir yaklaşım hakim olmakta.

1970'de yeni yasanın çıkmasından sonra genç çiftler çocuk sahibi olma konusunda daha sakınımlı davranmaya başladılar; söz konusu yasayla çocuksuz çiftler mahkeme kararı olmaksızın ayrılabiliyorlardı. Bugün genç çiftler, ilişkilerinin sağlıklı olup olmadığını anlamak için bir iki yıl beklemeyi yeğliyorlar.

Moskova'da Sovyet Kadınlar Komitesi'nin bir üyesine, yasaların bir yandan anneliği öldüllendirirken öte yandan çocuk sahibi olmanın geciktirilmesini teşvik ettiğini, bu çelişki hakkında ne düşündüğünü sordum. Bu bayan bana devletin nüfus artışını desteklediğini, ancak bunun eşlerin mutluluğu pahasına olmadığını söyledi. Bazı genç çiftlerin ilk fırsatta çocuk doğurmamaları, ailelerin daha dayanıklı olmasını sağlayacaktır.

Evliliklerinin uzun ömürlü olacağına inanan çiftler çocuk sahibi olacaklar; yanlış beraberliklerde, çocukların işleri içinden çıkılmaz hale getirmeleri önlenecektir. Kadınların özgürlüğü her şeyden önemlidir. Bu yanıt mantıklı görünüyordu; ancak bu durumda evlenmeye ne gerek vardı? Çiftler evlenmeden de ilişkilerini sürdürebilir ve duygularını tartabilirlerdi.

Sovyetler Birliği'nin evlenme dairelerinde yılda iki milyon çiftin nikâh kaydı yapılmaktadır. Yani her onbin kişiden 87'si evlenmektedir ki bu rakam A.B.D.'nden farklı değildir. Avrupa'daki rakamlar ise şöyledir: Fransa onbinde 71, İngiltere 76, Doğu Almanya 88, Batı Almanya 97 ve Japonya 98.

Evliliğin cinsel ilişkiden öte bir anlamı olduğu anlaşılıyor. Cinsel baskının en yoğun olduğu ülkelerde bile, bu baskının evlenme oranını büyük ölçüde etkilemediği görülüyor.

Sovyetler Birliği'nde evlilik oranının bölgelere göre dağılımı büyük farklılıklar gösteriyor. Sibirya'nın yerleşime açılan bölgelerinde büyük bir artış gözleniyor; Kamçatka onbinde 103'le bütün bölgeleri geride bırakıyor. Bunun nedenini anlamak zor değil; her yıl binlerce genç insan bu bölgeye akıyor. Doğu Sibirya'daki dev hidroelektrik santralının yanıbaşına kurulan Bratsk kenti, evlenme ve doğum sayısında Sovyetler Birliği rekorunu elinde tutuyor.

Sovyet sosyologu Prof. Anatoly Kharchev, Leningrad Düğün Sarayında evlenen sekizyüz çift arasında bir anket yaptı. Aralarında çok sayıda öğrenci ve uzman işçi bulunan bu çiftler, büyük bir endüstri ve kültür merkezinden bir kesiti temsil ediyorlardı.

Sorulan soru şuydu: «Mutlu ve kalıcı bir evliliğin gerekleri nelerdir?»

Tahmin edileceği gibi ankete katılanların yüzde 76.2'si sevgi ve sevgiyle bütünleşen ortak ilgi alanlarını, güven ve içtenliği sağlam bir beraberliğin gereği saydıklarını söylediler. Yüzde 13. 2 eşitlik ve ortak saygıya önem veriyordu; yüzde 4 sevgi ve oturacak rahat bir ev, yüzde 1.6 sevgi ve iki bir ekonomik düzeyi, yüzde 0.6 çocuk sahibi olmayı, yüzde 0.2 ise yaşama gerçekçi bir anlayışla yaklaşmayı gerekli görüyorlardı. Kalan yüzde 4.2 yanıt vermekten kaçındı. Ancak Kharchev'in de değindiği gibi, bu «bilmiyorum»lar da maddi koşulları ön plana alsalar bile, maddi çıkarlara önem verenlerin sayısı yüzde 10'u geçmiyordu.

Ankete katılanların hemen hepsi ekonomik koşulların önemli, ama her şey demek olmadığında birleştiler. Genç Sovyet halkı temel ekonomik gereksinimleri açısından oldukça rahattır ve ekonomik açıdan avantajlı bir eş aramak pek yaygın bir davranış değildir.

Bu anketle ortaya çıkan bir başka ortak özellik de, gelin ve damat arasındaki yaş farklarının pek az olmasıydı. Bu fark genellikle üç yaşı geçmiyordu; çoğu kez eşler aynı yaştaydılar.

Bu durum da Devrim'den sonra Sovyetlerdeki genel eğilimi yansıtmaktadır. Devrim'den önce geleneksel olarak erkekler, özellikle küçük köylerde, kendilerinden ne az on yaş küçük kadınlarla evlenirlerdi. 1920'de ise eşinden yedi yaş büyük olan erkeklerin oranı kentlerde yüzde 27.5'e, köylerde yüzde 56.5'e düşmüştü. 1940'da aynı rakamlar, kentlerde yüzde 16.5, köylerde yüzde 23 olmuştu. Bugün bütün köy ve kentlerde evlenenlerin yüzde 66'sı üç yıldan daha az yaş farkına sahiptir.

Gelin olma yaşının yükselmesi, yaş farkının azalmasını etkileyen başlıca faktörlerden biridir. Büyük

kentlerde genç kızlar üniversite, kolej ve yüksek okullarda okumakta, diplomalarını alıp bir iş bulduktan sonra evlenmeyi yeğlemektedirler. Örneğin Kiev'de gelinlerin yalnızca yüzde 5.5'i yirmi yaşında veya daha küçüktür; Sibirya'nın bazı kasabalarında ise bu rakam yüzde 16'ya çıkar.

Bugün büyük kentlerdeki gelinlerin yüzde 21'i ve kırsal kesimdekilerin yüzde 16.5'i otuzüç yaşında ve daha yaşlıdır. Eski Rusya'da ise otuz yaşında bir kadına evde kalmış, yaşlı gözüyle bakılır, artık evlenme umudunun kalmadığı düşünülürdü.

Bir zamanlar çocuk gelinlere çok sık rastlanan, on altı yaşındaki kızlara bugün bile evlenme izni verilen Orta Asya cumhuriyetlerinde ve Kafkasya'da bile, genç gelinlerin sayısında bir düşüş göze çarpıyor. Örneğin Özbekistan'da, 1937'de gelinlerin yüzde 37'si onsekiz yaşında ya da daha küçüktü. 1957'de bu sayı yüzde 12.8'e düştü; bugün yüzde 5 ya da 8 olduğu ve düşmeye devam edeceği tahmin ediliyor.

Devrim'den önce evlenen çiftlerin büyük bir çoğunluğu aynı kasaba ya da köydendi; ancak savaş sonrasında nüfusun yer değiştirmesi ve kentlere akım bu durumu değiştirdi. Bugün eşler genellikle ülkenin farklı yörelerinden gelmektedir.

Sovyet gençleri nasıl tanışıyor?

Leningrad anketine göre çiftlerin yüzde 27.2'si gençlere ayrılan dinlenme ve eğlence merkezlerinde, yüzde 21'i işte, yüzde 17.5'i okulda tanışmış; yüzde 9'u birbirlerini çocukluktan tanıyor, yüzde 5.7'si evlerdeki partilerde, yüzde 5.2'si ortak dostların aracılığıyla, yüzde 5'i ise tatilde tanışmışlar.

Ayrı cumhuriyetlerden gelen çiftler arasındaki evlilikler de yaygınlaşıyor. Çarlık Rusya'sında Hristiyan-

ların başka dinden olanlarla evlenmeleri yasaktı; Müslüman ve Yahudi toplumlarında da aynı yasak geçerliydi. Bugün dinsel kısıtlamalar kalkmıştır, ancak bazı Sovyet cumhuriyetlerinde geleneksel bağlar etkisini sürdürmektedir. Rus kentlerinden Moskova ve Leningrad'da çift uluslu evlilikler, toplam evliliklerin yüzde 17'sini oluşturur. Taşkent ve Semerkant'ta bu rakam yüzde 20'ye, Bakü'de ise yüzde 30'a yükselir. İstatistikçiler, çift uluslu evliliklerin kalıcılık yönünden diğer evliliklerden farklı olmadığını söylemektedirler.

Genç Sovyet kuşağının ülke içinde rahatça dolaşması, evlilik adaylarının daha fazla seçenekle karşılaşmasını sağlıyor. Öte yandan bu durum, kısa bir tanışmanın ardından verilen ani kararların sayısını da artırıyor. Evlenme belgesi verilmeden önce geçmesi gereken otuz günlük süre, eşlerin birbirlerini daha yakından tanımaları için öngörülmüştür.

Yine de ankete katılanların yüzde 9'u birbirlerini çocukluklarından beri, yüzde 9.1'i beş ila sekiz yıldan bu yana, yüzde 25.6'sı iki-üç yıldan bu yana, yüzde 23'ü bir yıldan bu yana tanıyorlardı. Yalnızca yüzde 18.5'i bir yılan az bir süredir tanışıyorlardı. Bekleme döneminde düşüncelerini değiştirenler, bu rakamlara dahil edilmemiştir.

Gençlerin genelde evlenmeden önce iki yıl kadar bir arkadaşlık dönemi geçirdikleri anlaşılıyor. Yine de boşanma oranı oldukça yüksek ve bu oran geçtikçe artıyor. Bugün her üç Sovyet evliliğinden biri boşanmayla sonuçlanmaktadır ve bu rakam bir dünya rekorudur.

A.B.D.'nde her dört, Almanya ve Yugoslavya'da yedi, Fransa ve Doğu Almanya'da onbir, Japonya'da onüç evlilikten biri aynı akıbete uğruyor. Bu rakamlara pratikte bozulan, ancak (Polonya ve Fransa'da) dinsel

nedenlerle ve çoğu batı ülkesinde ekonomik nedenlerle sürdürülen evlilikler dahil edilmemiştir. Ne var ki Sovyetlerdeki boşanma kayıtları da yıkılan, ancak kağıt üstünde süren evlilikleri göstermiyor.

Sovyet kadınının ekonomik özgürlüğünün, bu ülkedeki boşanma istatistiklerini etkilediğine kuşku yok. İkinci, üçüncü evliliklerin de yüksek sayıda olması, boşananların ahlaki kaygılar yönünden de rahatladıklarını gösteriyor. Devrimden önce yeniden evlenme, yalnızca erkeklere özgü bir imtiyazdı. Bugün boşanan genç kadınların yüzde 45'i yeniden evleniyor; ancak bütün yaş grupları göz önüne alınırsa bu oran düşüyor.

Sovyet evliliklerinin bozulmasında ana etkenler nelerdir? Bu sorunun yanıtını bulmak kolay değil. Çoğu kimse özel hayatını uluorta açıklamaktan hoşlanmaz; boşanma davalarında söylenenler de çoğu zaman gerçekleri yansıtmaz.

Nedelya'da yayımlanan ve Leningrad'da boşanan 500 çiftle yapılan anket de bu konuda aydınlatıcı olabilir. Bu kadın ve erkeklerin yüzde 59'u otuz yaşının üstündeydi. Çiftlerin beşte biri on yıldan fazla ve dörtte biri beş-on yıl birlikte yaşamışlardı. Yüzde 20'si ise bir yıldan az bir süre evli kalmıştı.

Bütün eşlerden, evliliğin bozulmasına yol açan üç nedeni sıralamaları istendi. Anketi yapanlar, ruhsal, fizyonomik ve ekonomik anlaşmazlıklardan hangisinin evliliği daha çok etkilediğini merak ediyorlardı. Erkeklerin yüzde 66'sı ve kadınların yüzde 74'ü ruhsal uyumsuzluğu baş neden olarak gösterdiler.

Ortak görüş ve ilgi alanlarının eksikliği, uyumsuzluk, sevgi eksikliği, eşin ailesine karşı ilgisizlik, sadakatsizlik, içki tutkunluğu ve kaba davranışlar en çok öne sürülen nedenlerdi.

«Eşinizi seçmenizde hangi faktör etkili oldu?» sorusuna karşılık verirken, çoğunluk (yüzde 59.5), ruhsal nedenleri ileri sürdü; sevgi, ruhsal yakınlık, doğacak çocuğa karşı sorumluluk bu nedenlerden bir kaçıydı. Bu yanıtlar, evlenen çiftlerin verdiği karşılıklara çok benziyordu.

Evlenen çiftlerden farklı olarak, ekonomik nedenleri ve bir konut bulabilmek için evlendiklerini söyleyenlerin sayısı yüzde 7'yi buluyordu; yüzde 6 öyle gerektiği için evlendiklerini söyledi. Bu karşılıkların bir kaç anlamı olabilir. Evlenme dairesine kayıtlı olmayanlar, ilişkilerini yasallaştırmadan ev sahibi olamıyorlardı. Bazı durumlarda toplumun baskısı çiftleri evlenmeye itmiş olabilir. Aile baskısını da çiftleri evliliğe zorlayan bir faktör olarak sayabiliriz.

Anketi yanıtlayanlardan yüzde 60'ı, gerçek bir aşk evliliği yaptıklarını söylediler; yalnızca yüzde 3'ü aşkın önemsiz olduğunu ya da evliliklerinden önce de eşlerini sevmediklerini açıkladılar. Yüzde 15 soruyu yanıtlamadı.

Boşanan erkekler, gelecekteki eşlerinin her şeyden önce sosyal ve cana yakın olmasını arzuluyorlardı. Yüzde 15 için bu özellikler birinci derecede önemliydi. Yüzde 12, şefkat, evcillik, samimiyet ve alçakgönüllü olma gibi özellikler arıyordu. Kadınlar şefkat, duygu ve ilgiye önem veriyorlardı. Yüzde 16'sı da listeye cana yakınlık ve samimiyeti ekledi. Eşlerinin erkeksi ya da kadınsı olması da yüzde 8'lik bir grubun öncelikle önem verdiği özelliklerdi. Zekâ da hem kadın hem de erkeklerin yüzde 6'sı için önemliydi. Her iki cinsin de, cinsel çekicilik gibi son derece uygun ve önemli bir etkenden söz etmemesi ilginçtir. Ancak çoğunluk aşkı evlilik nedeni olarak gösterdiklerinden, cinsel çekicilliği de aynı bağlam-

da düşünmüş olabilirler. Sovyet günlük dilinde «aşk» sözcüğü cinsellik anlatır; cinsel çekicilik için de **oboyannye** (etkileme gücü) terimi kullanılır.

Boşananlara, eşlerinin başlıca kusurları sorulduğunda, duygusuzluk ve ilgi eksikliğinin en çok yakınılan konuların başında geldiği anlaşıldı.

«Eşinizin tartışma sırasında size hak verdiği de olur muydu?» sorusuna erkekler ve kadınlar benzer yanıtlar verdiler: yüzde 14-her zaman, yüzde 59-bazen, yüzde 30-hiçbir zaman.

«Ev sorunlarını eşinizle tartışır mıydınız?» sorusuna verilen yanıtlardan yüzde 46'sı her zaman, yüzde 41'i bazen ve yüzde 12'si hiçbir zamandı. Bu son yanıtlar, açıklamayı gerektirmeyecek kadar net bir tablo çiziyor. Tartışma sırasında birbirine hak vermeyen, ev sorunlarını kendi aralarında tartışmayan çiftlerin evli kalacakları da düşünülemezdi.

Ankete katılan her beş kişiden biri, eşinin sürekli içmesinden ötürü hayatın çekilmez hale geldiğini söylüyordu. Bir başka ortak yakarma konusu da, konut sorunuydu. Eşlerinin aileleriyle kavga edenlerin sayısı yüzde 41'i buluyordu.

Boşanan çiftlerle yapılan ankette eşlerden yarısının birbirini bir yıldan az bir süredir tanıdığını, on çiftin de bir kaç gün önce tanıştıklarını açıklaması, Evlenme Sarayı'nda yapılan anketle ilginç bir tezat oluşturuyordu. Boşananların yüzde 33.5'i altı aydan az bir süredir birlikteydiler; yüzde 24.5'i altı aydan bir yıla kadar, yüzde 23.5'i bir-iki yıldır, ve yalnızca yüzde 18.5'i iki yıldan fazla birlikte olmuşlardı.

Nedelya anketinde, boşanma dilekçesine yazılan yasal nedenlerin ötesinde, eşlerin kişisel duyguları da sorgulanıyordu.

Yasalar, boşanma dilekçesinde, evliliğin bozulmasına yol açan etkenlerin belirtilmesini gerektirir; boşanan çiftler oldukça ilginç ve akla yatkın nedenler göstermektedirler.

Profesör Kharchev, Leningrad mahkemelerine yansıyan bin kadar dosyayı inceledikten sonra, boşanan çiftlerin gerekçelerini bir tablo halinde sıraladı. Kadınların doldurduğu boşanma dilekçelerinin yüzde 29.2'sinde kocaların sarhoşluğu gerekçe gösteriliyordu. Yüzde 26.6 kocalarının kabalık ve anlayışsızlığını, yüzde 15 sadakatsizliğini, yüzde 12.4' ilk günkü ilgilerinin kaybolmasını, yüzde 9 uyumsuzluğu, yüzde 3 kocalarının hapse girmesini, yüzde 1.4 başka bir erkeğe duyduğu ilgiyi ve yüzde 1 cinsel tatminsizliği neden göstermişti. Kalan yüzde 2.4'de kıskançlık, aşırı kıskançlık, hastalık, kocanın çocuk istememesi gibi nedenler ileri sürüyorlardı.

Erkeklerde durum farklıydı: yüzde 30.5 uyumsuzluktan yakınıyordu; yüzde 24.5 karılarına eskiden duydukları arzuyu yitirdiklerini söylediler; yüzde 15.5 karısını sadakatsizlikle suçladı; yüzde 12.3 bir başka kadını sevdiğini söyledi; yüzde 7 karısının kendisine dostça davranmadığını, yüzde 2.5 kaynanasıyla kavga ettiğini, yüzde 2.5 karısının kısır olduğunu, yüzde 2.2 cinsel doyuma ulaşmadığını, yüzde 1.7 karısının yersiz ve aşırı kıskançlık gösterileri yaptığını, ve yüzde 1.3 de, (hastalık, sarhoşluk, konut sorunu gibi) başka nedenler öne sürdüler.

Literaturnaya Gazetta'nın yazarlarından felsefe doktoru N. Soloviev, bu sonuçları şöyle yorumluyordu; «Ailelerimizin yıkılmasına neden olan etkenler üç başlıkta toparlanabilir: uyumsuzluk, aşırı içki düşkünlüğü ve aileyi ciddiye almama.»

Soloviev, içki düşkünlüğü ve uyumsuzluğun belir-

siz ve esnek nitelemeler olduğunu kabul ediyor; ancak evliliği ciddiye almamanın daha somut ve ne yazık ki, daha yaygın bir etken olduğunu söylüyor. Örneğin Vilnius'ta evlilik başvurusunda bulunan her dokuz çiftten biri evlilik törenine gelmiyor; kayıt memurları bunların evlenmekten 'vazgeçtiklerini' söylüyorlar.

Soloviev'in bu durumu düzeltmek için bazı önerileri var:

«Bugünkü otuz günlük bekleme süresini altı aya çıkarmak, evliliği eski günlerde olduğu gibi resmi bir ilanla duyurmak yararlı olur sanıyorum.

Bütün öğretim kurumlarında ev bilgisi dersi zorunlu kılınmalı, kızlara ve erkeklere evlilikte sorumluluk, ev ekonomisi, ailede ortak ilgi alanlarının analizi gibi konularda bilgiler verilmelidir.

Bütün evlenme dairelerinde, çiftleri ilerde karşılaşabilecekleri güçlükler hakkında uyaran, onları bilgilendiren özel evlilik uzmanları bulunmalıdır.»

Soloviev'in satır aralarında söylemek istediği, ilkokuldan başlayarak bütün okullarda cinsel eğitimin gerekliliğidir. Sovyet eğitim sisteminde, bu alanda akıl almaz bir gerilik göze çarpıyor. Sovyet genç kızlarının çoğu en basit cinsel konularda bile bilgisizler; zamanı gelince de bu bilgileri çoğu kez yanlış kaynaklardan alıyorlar. Sovyet toplumunda, özellikle resmi çevrelerde bu tür konular açıldığında utangaç, sahte bir tavırla karşılaşıyorsunuz. Cinselliğin psikolojik boyutlarından yalnızca tıp dergilerinde söz ediliyor; cinsel sapkınlıklar hakkında basılı tek sözcük bulmak imkânsız. Açık sözlü, dürüst bir cinsel eğitim, özellikle kırsal kesimde, Sovyet toplumunun en büyük eksikliklerinden biri.

Sovyet ailesinin en azılı düşmanlarından biri de içki düşkünlüğüdür. Rus halkının her zaman bir içki so-

runu olmuştur; ancak bugün durum Devrim öncesinden daha ciddidir. Bu konuda Lenin'in K. Zetkin'e «proleterya kamçılanmak için sarhoş olmaya gerek duymaz. Ne cinsellikle ne de içkiyle uyarılmaya ihtiyacı yoktur onun. Sınıf kavgası, komünizm ideali onu kamçılamaya yetecektir,» derken yanılmış olduğunu kabul etmemiz gerekiyor.

Günümüzün iyi eğitim görmüş, ekonomik açıdan bağımsız Sovyet kadını, eski cahil ve bağımlı kadınlar gibi kocasının sarhoşluğuna ve taşkınlığına boyun eğmeyecektir. Kadınların yüzde 55.8'i, boşanma dilekçelerinde kocalarının sarhoşluğunu, kabalığını ve zalimliğini gerekçe göstermişlerdir (son iki gerekçenin de sarhoşluktan kaynaklandığı söylenebilir.) Sarhoş Rus erkeklerinin ne denli kaba ve çekilmez olduğunu bilenler, bu gerekçelere hak verecektir.

İkinci sırayı konut sorunu alıyor. Dev konut projelerine karşın Sovyetlerde bugün de, ailelerin yaşamlarını sürdürebilecekleri konutlara ihtiyaç duydukları anlaşılıyor. Aileler büyüdükçe, evler kalabalıklaştıkça, insanların bir arada yaşamaları zorlaşıyor.

1968'de bir baba, boşanma davası açan oğlunu şu sözlerle savunuyordu: «Oğlum evlendi, karısı da tek odalı evimize gelin geldi. Eve her gelişimde onları sevişirken buluyordum. Çok rahatsız edici bir durumdu.» (Mutlaka, özellikle genç çift için!)

Dini inançların zayıflaması da Sovyetlerde aile bağlarını gevşeten bir etken oldu. Tabii bir arada yaşamak için hiçbir nedenleri kalmayan çiftlerin ayrılmasını önleyen dini dogmaların yararı da tartışılabilir. Dini inançlar kağıt üstünde evliliklerin sürmesini sağlar; ancak çiftlerin mutluluğuna pek bir katkısı olmaz.

Son olarak, Sovyet çiftlerinin boşanmaları için yüz-

lerce neden sayılabileceğini belirtmeliyiz; hiçbir istatistik son kertede o denli güvenilir değildir. Sovyet ailesinin sorunları da öteki toplumlarınkinden temelde pek farklı değildir.

Erkek ve kadını bir araya getiren o elektrikli bağ koptuğunda, Sovyet ailesini bir arada tutan en önemli etkenin çocuklar olduğunu söyleyebiliriz.

Eskiden olduğu gibi bugün de çocuk sevgisi Rusların diğer Sovyet halklarının en önemli özelliklerindendir.

8 — BABA OLMAK YA DA OLMAMAK

Tuhaftır, «baba olmak ya da olmamak» deyişiyle ilk kez Moskova'da karşılaştım; üstelik Rus dilinde söylenmişti! Shakespeare Rusya'da çok popülerdir ve Ruslar da, diğer uluslar gibi, kelime oyunlarına bayılırlar. «Rodit' il' neh rodit'-vot v chem vapros?»

Bu sözcük oyunu, milyonlarca Sovyet kadınının endişesini dile getiriyor. Devletin çocuklara ihtiyacı var. Ama kadınlar da bütün gün çalıştıktan sonra sinemaya, tiyatroya, bir spor karşılaşmasına gitmek, kitap okumak ya da dinlenmek için boş vakitleri olsun istiyorlar. Çocuk - hele bir kaç çocuk yaptıktan sonra kadının günlük yaşamının bütün dengesi bozuluyor.

Sovyet kadını, annelik uğruna uygarlığın bütün nimetlerini tepmek istemiyor. Bütün ülkede doğum oranı gün geçtikçe düşmekte; bu durum Sovyet planlamacılarını nüfus patlamasından daha çok korkutuyor. Bütün dünya nüfus artışı karşısında dehşete kapılıp kara kara düşünürken, Sovyetler Birliği kadınlarından daha çok çocuk doğurmalarını istiyor.

Bu isteğin çeşitli nedenleri var. Sovyetler Birliği nüfus yoğunluğu oldukça düşük olan çok geniş topraklara sahiptir. Sibirya ve Kuzey bölgesini alalım; burada

nüfus yoğunluğu km² başına bir kişiden biraz fazladır. Son on yılda nüfus artışında başlıca etken, ortalama insan ömrünün uzaması olmuştur. Elli yıl önce otuz iki olan ortalama yaş sınırı, bugün yetmiş ikidir. Nüfusun büyük bir bölümü üretime katılmaz; çocuklar ve gençler eğitim görmektedir, yaşlılar ise emekli olmuşlardır.

Sovyetler Birliği, yeraltı kaynakları bakımından çok zengindir; bu kaynakların büyük bir bölümü henüz işletilememektedir. Hemen bütün işkollarında işçi açığı vardır; endüstrileşme arttıkça işçi sıkıntısı da büyümektedir. Son Beş Yıllık Planda üretimin artırılması öngörülmüş, ancak işçi sayısının nasıl artırılacağı düşünülmemiştir. Kısacası kadınların üretim sürecinin dışında kalmaları bir yana, iş gününün kısalması bile mümkün görünmüyor.

Öteki nedenler coğrafi ve etnik özelliklerden kaynaklanıyor. Korkunç bir nüfus artışına sahne olan Çin' le komşu olan kuzey-doğu bölgesinde, nüfus yoğunluğu son derece düşük, yeraltı kaynakları bakımından zengin uçsuz bucaksız topraklar uzanıyor. Bu sağlıksız durum Sovyet yöneticilerini doğal olarak tedirgin etmektedir.

Etnik dağılımda da dengesizlikler gözleniyor. Geleneksel olarak devlet mekanizmasını elinde tutan Rus ve Slav nüfus, büyüme hızı bakımından diğer halkların çok gerisindedir. Sovyet devlet mekanizması, bütün uluslara aynı ölçüde değer verir; ancak bu tutum beraberinde bazı tehlikeleri de getirmektedir. Slavlar hâlâ en güçlü etnik grup olma özelliklerini korumaktadırlar. Bugünkü gelişme devam ederse azınlık durumuna düşmeleri beklenebilir.

Sovyetler Birliği'nde geçmiş yıllardaki nüfus dağılımını inceleyelim. Son elli yılda nüfus yüzde 45 oranında artmıştır. Aynı dönemde Almanya'da nüfus artışı

yüzde 20, Fransa'da yüzde 28, İngiltere'de yüzde 40, Japonya'da yüzde 79, A.B.D.'nde yüzde 94, Hindistan'da yüzde 104 ve Brezilya'da yüzde 200 dür.

Birinci Dünya Savaşında iki milyon Rus eri ve subayı hayatını kaybetti. 1917'de, (Bugünkü Sovyetler Birliği sınırları içinde kalan) Rus nüfusu 163 milyon kadardı. İç savaşta da salgın hastalıklar, ambargo, kıtlık gibi nedenlerle milyonlarca kişi hayatını kaybetti.

1941'in ilk yarısında Sovyetler Birliği'nin nüfusu 199 milyondu. Hitler Almanya'sına karşı dört yıl süren savaşta 20 milyon kişi öldü. Savaş olmasaydı, 1945'de ülkenin nüfusu 212 milyon olacaktı; oysa beş yıl sonra, 1950'de, bu rakam 180 milyondu. Savaştan önceki nüfusa ancak 1956'da erişildi. On yıl sonra nüfus, 232 milyondu.

1960'tan sonra, savaş-sonrası yıllarda azalan doğumların etkisi hissedilmeye başladı. Savaş yıllarında doğan çocuklar sayıca azdılar ve artık büyümüşlerdi. Böylece 1950-1960'ta yüzde 1.7 olan yıllık nüfus artışı, 1965'te yüzde 1.1'e düştü.

1968'de Merkezi İstatistik Enstitüsü, 1980'de nüfusun 280 milyon, 2000'de 350 milyon dolaylarına ulaşacağını tahmin ediyordu. Bu rakamlar, 1969'daki nüfus sayımından sonra bulunmuştu. Bugün, özellikle büyük kentlerde Sovyet kadınlarının ikiden fazla çocuk yapmamaları, yıllık nüfus artışının yüzde 1'i aşmayacağını gösteriyor.

Uçsuz bucaksız toprakları, zengin yeraltı kaynakları ve sürekli gelişen ekonomisiyle, «Sovyetler Birliği'nde bugün nüfus artışı bir sorun oluşturmuyor. Ancak doğal olarak bu durum böyle sürüp gitmeyecektir. «Dünyadaki nüfus artışı gözönüne alınırsa, Sovyetlerin de günün birinde nüfus planlamasına gerek duyacakları açıktır.

Birleşmiş Milletler verilerine göre, yüzyılımızın son çeyreğinde genel nüfus artışı yüzde 2.6'yı bulacaktır. Bu durumda önümüzdeki 27 yıl içinde dünya nüfusunun iki katına ulaşması beklenmektedir. Son 10-15 yılda en hızlı nüfus artışları Orta Amerika, Asya ve Arnavutluk'ta görülüyor. Bir çok ülkede yıllık nüfus artışı yüzde 3'ün üzerindedir.

Profesör Bestujev-Lada, **Geleceğin Krokisi** adlı kitabında bu rakamları şöyle yorumluyordu: «Önümüzdeki 30 küsur yılda dünya nüfusu 6-7 milyara ulaşırsa, nüfus yoğunluğu (ortalama olarak) km²'ye 50 kişi sınırına ulaşacak demektir. (Kutup bölgeleri dışında.) İnsanlar ıssız vadilere, uçsuz bucaksız ovalara ve ormanlara veda etmek zorunda kalacaklar; bugün en kalabalık Avrupa ülkelerinde görülen yaşam tarzı bütün dünyaya hakim olacak. 2300 yıllarında dünya nüfusu 100 milyara erişirse, Arktika, Antartika, bütün denizler ve okyanuslar da dahil olmak üzere, bütün dünya bugünkü kentleri andıracak.»

Sovyet bilim adamlarının bir bölümü bu tehlikeyi kabul etmiyorlar. A. Strumilin **Literaturnaya Gazetta'** ya yazdığı bir makalede dünyayı bekleyen tehlikenin nüfus patlaması değil, yatırımlar için kullanılacak işgücü bulunamaması olacağını ileri sürdü. 2000 yılında ulaşılacağı tahmin edilen km²'ye 50 kişilik nüfus yoğunluğu bugün bir çok ülkede aşılmıştı; 1965'de Fransa'da km² başına 88, İngiltere'de 222, Japonya'da 264, Hollanda ve Belçika'da 300 kişi düşüyordu. Bütün bu ülkelerde, km²'ye iki kişi düşen Afrika'da yaşamak isteyen bir kişi çıkmıyordu.

Genel olarak, bolluk ve refahın artmasıyla doğum oranlarının azaldığını söyleyebiliriz. Sovyetler Birliği'nde bugün doğum oranı, 1913'te Çarlık Rusya'sındakinin

kırkta biri kadardır. Son elli yılda İtalya'da doğum oranı yüzde 37, İngiltere'de yüzde 22, A.B.D.'nde yüzde 15 azalmıştır.

Strumilin devam ediyor: «Doğum oranındaki düşüşün devam etmesi, bambaşka bir soruna yol açabilir; açlık sorunu yerini işgücü açığına bırakabilir.

Bugüne dek Sovyetler Birliği'nde bu sorun varlığını hissettirmedi; çünkü bir yandan nüfus artışı yavaşlarken, öte yandan insan ömrü ondan daha hızlı bir tempoda uzuyordu. (Bu durum bütün dünya için geçerlidir; nüfus artışı insan ömrünün uzamasıyla yakından ilişkilidir.* Ne var ki insan ömrünün de sınırları vardır ve bugün o sınıra hızla yaklaşmaktayız. 1960-65 yıllarında Sovyetler Birliği'nde ölümler hafif bir artış göstermişti 1960'da onbin kişiden 71'i ölürken, 1973'te bu rakam onbinde 73'tü (1958'de Japonya'da onbinde 75, Finlandiya'da 89, A.B.D.'de 95, Fransa'da 112, ve İngiltere'de 117 kişi ölüyordu). Öte yandan doğum oranı düşmeye devam etti. Bu tablodan, önümüzdeki otuz beş yıl içinde dünya nüfusunun iki katına ulaşacağını söyleyen yazarların ne denli haklı (!) olduklarını çıkarabiliriz.

Malthus, nüfusun geometrik artışına karşılık, besin maddelerinin aritmetik artışla, yani nüfus artışından çok daha ağır bir tempoyla çoğaldığını söylemişti. Ona göre dünyamız; açlık, savaşlar, salgın hastalıklar ve nihayet kitle ölümlerinden sonra eski düzenine dönebilecekti. Malthus Yasası'nın iki noktada hatalı olduğu anlaşılmıştır; öncelikle, teknolojinin gelişmesiyle besin üretimindeki artış, nüfus artışının önüne geçmiş-

* Çocuk ölümlerinin azalması da bu konuda önemli bir etkendir. Ç.

tir. İkinci olarak, nüfus artık geometrik olarak artmamaktadır.

Gerçek tablo şöyledir; bütün dünyada insan ömrünün uzaması yaşlı ve biyolojik açıdan üretken olmayan insanların çoğalmasına yol açarken, gençlerin sayısı azalmaktadır. Nüfus-bilimciler henüz bu yapısal değişikliği yeterince kavrayamadılar.

Bütün bu nedenlerden ötürü, nüfus patlaması tehlikesini gerçekçi bulmuyorum.»

Strumilin'in kuramında bir çok açık nokta var. Herşeyden önce, teknolojinin gün geçtikçe otomatikleştiğini ve bu gelişmenin önemli ölçüde üretim artışı sağladığını hesaba katmıyor. Nüfus dağılımının çok büyük dengesizlikler gösterdiğini, kimi bölgeler ıssızken başka yerlerde nüfusun çok yoğun olduğunu unutmuşa benziyor. Bu koşullar, çok tehlikeli politik gelişmelere zemin hazırlayabilir. Özellikle Sovyetler Birliği'nde, ıssız denecek kadar boş bölgelerde (Yakut cumhuriyeti'nin bir çok bölgesinde 50 km²'ye bir kişi düşmektedir), çok zengin ve henüz değerlendirilmemiş yeraltı kaynakları yatmaktadır.

Literaturnaya Gazetta'nın aynı sayısında Dr. Eduard Arabogly farklı bir tablo çiziyor: «Malthus'un geometrik artış kuramı için tasalanmaya gerek olmadığı görülüyor. Ancak Akademist Strumilin'in kuramının da fazla iyimser olduğundan kuşkuluyum.

Hızlı nüfus artışının, daha uzun süre dünyanın gündeminde kalacak bir sorun olduğu tartışılmaz. Her toplum bir seçim yapmak zorunda; belirli bir nüfus için daha yüksek bir refah seviyesini mi tercih edecek, yoksa bugünkü refah düzeyini daha çok sayıda nüfus için sağlamaya mı çalışacak? İki kişinin aynı tastan çorba içemeyeceğini unutmamak gerekiyor.

Yatırım ve büyüme hızı, özellikle, yıllık nüfus artışı 50 milyona ulaşan ve yoksulluk, açlık ve sefalet içindeki gelişmekte olan ülkeler için önem taşıyor. Bu ülkelerin hükümetleri çetin sorunlarla karşı karşıyadır; tarıma önem vererek besin üretimini mi artırsınlar; işsizliğe son vermek için ilkel endüstriyi mi desteklesinler, yoksa halihazırdaki endüstriyi daha verimli hale getirip işsizliği ikinci plana mı atsınlar?

Önümüzdeki yüzyılda dünyamızın 50 milyon insanı mı yoksa 100 milyonu mu doyurabileceğini tartışmak ilk bakışta ilginç görünüyor. Sanki bu rakamlardan birini kabul etmekle nüfus sorunu halledilecek.

Gerçek iyimserlik, insanlığın bütün temel sorunları, bu arada nüfus sorununu kontrol altına almanın bir yolunu bulacağını düşünmek ve Engels'in deyişiyle, 'her üretim gibi insan üretimine de bir düzen geleceğine' inanmaktır.

Yeni Malthusçularla Marksistler, birinciler doğum kontrolunu savundukları ve ikinciler karşı çıktıkları için ayrılmıyorlar. Fark, bu önlemlerin sosyal yaptırımlarla ne denli bağdaşacağının değerlendirilmesinde. Marksistler, doğum kontrolunun ekonomik ve sosyal yaralar için bir ilaç olamayacağını savunuyor. Ancak, bilimsel yöntemlerle, bazı bölgelerde doğumun teşviki, başkalarında mantıklı bir planlama, sosyal gelişme için ikinci dereceden önlemler olabilir.»

Doğal olarak Arabogly, sosyalizmi, sosyal gelişmenin tek güvenilir yöntemi, doğum kontrolunu da ikinci dereceden bir yöntem kabul ediyor. Malthusçular ise doğum kontrolunun radikal sosyal değişimleri gerektirmeden, toplumdaki huzursuzluğu giderebileceğini savunuyorlar.

Bir başka Sovyet ekonomisti, P. Podyachikh, çağ-

daş nüfus uzmanlarının önerdiği doğum kontrol yöntemlerinin etkisiz olduğuna inanıyor: «Nüfus sorununun çözümü için önerilen doğum kontrolu yöntemleri, belirli koşullar sağlandıktan sonra, ancak halkın kültürel düzeyinin yeterli olduğu bölgelerde olumlu bir rol oynayabilir. Engels de, eğitimin insanın üreme güdüsüne gem vurmak için tek yol olduğunu söylemiştir. Doğum kontrolu yöntemlerini eğitimsiz halk yığınlarına uygulatmak gerçekçi bir yöntem değildir.

Belgrad'daki Dünya Demografi Konferansı'nda Hindistan temsilcisi M. B. Raman, Hint kadınlarının yüzde 87'sinin okuma yazma bilmediğini, bunların büyük bir bölümünün doğum kontroluna karşı çıktıklarını, hatta bu öneriyi bir hakaret saydıklarını anlattı. Öte yandan eğitim düzeyinin yükseldiği bölgelerde, halkın kendiliğinden önlemler almaya başladığı görülüyor.

Kimi yazarlar Japon örneğini, doğum kontrol politikasının başarısı olarak sunuyorlar. Gerçekte bu ülkedeki durumu sosyo-ekonomik gelişmeye ve her şeyden önce endüstrinin gelişmesine, kültür düzeyinin yükselmesine ve kadınların kitle halinde ekonomik üretime katılmalarına bağlamak doğru olacaktır. Bu ülkede hükümetin aldığı önlemler, talep olan yerde prezervatif sunmaktan öteye gitmiyor.»

Ekonomist Podyachikh daha sonra, Birleşmiş Milletlerin özel bir bülteninde yer alan, sosyal gelişmeyle nüfus artışı arasındaki bağlantı (E/3895, 24 Kasım 1964) konusunda Sovyetler Birliği'nin görüşlerini aktarıyor:

«Endüstriyel, tarımsal ve kültürel ilerleme, Sovyetler Birliği'nin, Çar rejiminin ve savaşın kötü mirasını yenmesini sağlamıştır. 1964'te S.S.C.B.'nde ulusal gelir, 1913'tekinin 23 katıydı. Büyük kentlere kitle halinde

göç, genel kültürel düzeyin yükselmesi, kadınların üretime katılması; bütün bu gelişmeler doğum oranını yarı yarıya azalttı. Bu arada nüfus artışı doğal seyrini takip etti. 1966-67'de gayri safi milli hasıla yüzde 7.2 oranında arttı.

Gelişmekte olan ülkelerde doğum oranının artması bir sorun yaratıyorsa, çözüm ekonomik ve kültürel gelişmedir.»

Podyachikh bir toptan-çözüm öneriyor: «Bütün dünyada bir tek ülke bile doğum kontrolunda başarılı olamamıştır. Sorunun çözümü ancak ve ancak radikal sosyo-ekonomik değişikliklerle olabilir.»

Ne var ki Moskova'da Novosti basın ajansının politika yorumcusu G. Gerasimov da şunları söylüyor: «Demograflar yılda yüzde 1 nüfus artışı sağlamak için gayri safi milli hasılanın en azından yüzde 4 artması gerektiğini söylüyorlar. Yüzde 8 gibi yüksek bir gayri safi milli hasıla artışına ulaşan bir ülkede yüzde 2'lik bir nüfus artışı, ekonomik gelişmenin bütün nimetlerini silip süpürecektir. Dünyada demografik gelişme göstergesi de, yüzde 2 civarında dolaşmaktadır.

Hiç kuşkum yok: Nüfus patlamasına karşı en büyük silah, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmedir. Ancak demografik önlemlerin de yardımcı bir yöntem olarak dikkate alınması gerekir.

Sovyetler Birliği'nde yurttaşların çocuk sahibi olmasına hükümet değil, aileler karar verir. Hükümet çok çocuklu annelere yardım eder ve bekârlardan vergi alır. Böylece doğum oranının artmasını teşvik eder. Ancak çocuk aldırmak da yasal ve parasızdır; her türlü gebeliği önleyici araç da mevcuttur. Kısacası devlet Sovyet ailesine istediği seçimi yapma hakkını verir.»

1969'da **Nauka i zhizn** (Bilim ve Hayat) dergisin-

de, Sovyetler Birliği'nin önde gelen demografi uzmanlarından Prof. Boris Urlanis'le ülkedeki nüfus sorununu konu alan bir görüşme yayınlandı.

«Soru: Doğum oranı açısından Sovyetler Birliği'nde durum nedir?»

«Yanıt: Sovyetler Birliği'nde doğum oranı son beş yılda önemli ölçüde azalmıştır. 1963'te nüfusumuzun her onbin kişisi için 212 doğum kaydedilmişti. 1967'de ise bu rakam 174'e inmiştir. Doğum oranının yurt içindeki dağılımı da büyük farklılıklar gösteriyor. Örneğin 1967'de Azerbaycan'da onbinde 324, Türkmenistan'da 356 doğum kaydedilirken, Ukrayna, Estonya, Latviya ve Lithuania'da doğum çok düşüktü. En düşük doğum oranları Moskova, Leningrad, Kiev, Kharkov ve diğer büyük kentlerde kaydedilmiştir.»

«Soru: Yüzyılın başlarında kırsal kesimde doğum oranı kentlerdekinden bir hayli yüksekti. Bugün bu durum değişmekte midir?»

«Yanıt: Kırsal kesimde doğum oranı bugün de kentlerdekinden fazladır; ancak bu fark eskiden olduğu kadar büyük değildir - genellikle yüzde 25'in üstüne çıkmamaktadır. Ne var ki 1913'de nüfusun yüzde 82'si köylerde yaşarken, bugün yarıdan çoğu kentlerde yaşamakta, kente göç olgusunun bütün hızıyla sürmesi beklenmektedir.»

«Soru: Biyolojik faktörler doğum oranını etkiliyor mu?»

«Yanıt: Hayır, ancak kalıtımsal kısırlığı olan kadın ve erkekler nüfus oranının azalmasında bir etken sayılabilir. Daha önemli bir etken, annelik yaşıdır. Devrim öncesi Rusya'sında yüksek doğum oranı, kadınların çok erken yaşta evlenmesine bağlanıyordu. 1910'da evlenen kadınların yarısı yirmi yaşının altındaydı. Son

elli yılda bu durumun nasıl değiştiği aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Gelinin Yaşı	1910'daki yüzde	1960'daki yüzde
20'nin altında	54.5	26.0
21-25	31.0	40.7
26-30	7.3	11.6
31-40	4.7	10.9
41-50	1.9	4.2
50'nin üstünde	0.6	6.3

«Soru: Doğum oranını kontrol altına almak mümkün mü?»

«Yanıt: Bugün bir büyük ülke doğum oranını yarıya indirmeyi başardı ve dolayısıyla nüfus artışını kontrol altına aldı. Bu ülke, nüfusu büyük bir olasılıkla hiçbir zaman 100 milyonun üstüne çıkmayacak olan Japonya'dır. Hindistan hükümeti de gelecekte doğum oranını yarıya indirmeyi planlıyor.

Düşük doğum oranıyla tanınan Fransa, bu duruma büyük ölçüde devletin önayak olduğu nüfus planlamasıyla ulaşmıştır. Aynı planlama stratejisi Macaristan, Bulgaristan, Yugoslavya ve başka bazı ülkelerde de uygulanmaktadır.

Bu gelişmeler doğum artışına müdahale edilebileceğini, dolayısıyla doğumların kontrol altına alınabileceğini gösteriyor.»

«Soru: Sizce bir karı-koca en fazla kaç çocuk sahibi olmalı?»

«Devletin çıkarları açısından her Sovyet ailesi iki ya da daha fazla sayıda çocuk sahibi olmalıdır. Bugünkü nüfus yoğunluğunu korumak için her on çiftin en az yirmiüç çocuğu olması gerekiyor.»

«Soru: Çiftler, evliliğin hangi aşamasında çocuk yapmaya karar vermeli?»

«Yanıt: Tıp bilimi genç annelerin, otuz yaşının altındaki annelerin en sağlıklı çocukları doğurduğunu bildiriyor.»

«Soru: Sovyetler Birliği'nde doğum oranını artırmak için ciddi önlemler alınması gerektiğine inanıyor musunuz?»

«Yanıt: Doğum oranı düşük olan cumhuriyetlerde devlet ikinci ve üçüncü çocuklara maaş bağlamak gibi kalabalık aileleri destekleyici önlemler almalı; birinci çocuk genellikle ekonomik açıdan bir yük getirmemektedir. Nüfus artışının azaldığı bölgelerde nüfus politikamızdaki bu tür değişikliklerin etkili olabileceğine inanıyorum.»

Sovyetler Birliği'nde, birden fazla çocuk sahibi olanlara ikramiye verilmesi yeni bir düşünce değil; bugün de oldukça mütevazi ölçülerde bu yardım yapılıyor. Ancak kadınlar arasında bu yöntemi aşağılayıcı bulanların sayısı oldukça fazla. Bir kadın, bu yöntemle kadınların damızlık domuzlara benzetildiğini söylemişti. Anneliğe teşvik edilmek Sovyet kadınına, özellikle kültür düzeyi yüksek kadınlara hakaret gibi geliyor.

Devrimin temel ilkelerinden biri, Sovyet insanının bütün maddi güçlüklere karşı korunmasıydı yine de günlük yaşantıda ekonomik sorunlar önemli bir rol oynuyor. Refah düzeyinin artmasıyla maddi konulara ilgi de artmakta. Refah düzeyinin ve yaşam şartlarının çok iyi olduğu bölgelerde, doğum oranında belirli bir artış gözleniyor.

Sibirya'nın Bratsk bölgesinde doğum oranı rekor düzeyde. Burada çalışanlar ikramiyelerle birlikte, ülkenin diğer bölgelerindeki işçilerin iki katı maaş alıyor-

lar. Bir başka örnek de, Sibirya Arktik kuşağının hemen üstündeki Norilsk metalurji bölgesi. Burada 155 000 nüfusun 50 000'i çocuk. Bu durumu her yıl dört ay süren Kutup gecesine bağlamak pek gerçekçi olmayacaktır; gerçek neden büyük bir olasılıkla işçilerin çok yüksek ücret almaları ve daha konforlu bir hayat sürmeleridir. Sovyetler Birliği'nde düşük yaşam koşullarıyla çiftlerin büyük aile kurmak istememeleri arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Daha önce boşanma konusundaki görüşlerini verdiğimiz V. Perevedentsev, bu ilişkiyi açıkyüreklilikle kabul ediyor. **Literaturnaya Gazetta** için kaleme aldığı «Kaç Çocuk Yapmalı» başlıklı makalede doğum oranını artırmak için devletin ekonomik önlemler almasını savunuyor.

«Çok uzak olmayan bir geçmişte ana-babalar çocuklarını, yaşlılıklarında kendilerine bakmaları için yetiştirirlerdi. Bir tür yaşlılık sigortası. Çocukların bu işlevleri gün geçtikçe azalıyor; yaşlıların büyük çoğunluğu çocuklarının yardımından çok, emeklilik maaşlarına güveniyorlar.

Aynı zamanda, devletin yardımına karşın, bugün çocuk yetiştirmenin maliyeti eskisinden çok daha yüksektir (kreşler, anaokulu, okul, sağlık hizmetleri vb. maliyetler). Daha 40 yıl önce Sovyetler Birliği'ndeki nüfusun yüzde 80'ini kırsal kesimde yaşayanlar oluşturuyordu; bugünse çoğunluk kent merkezlerinde yaşamaktadır. Kırsal bölgelerde on-on iki yaşında çocuklar üretime katılıyorlardı; bugün çocuk yirmi yaşına değin tüketici kimliğindedir. Bir zamanlar ana-babalar çocuk yetiştirmek için harcadıkları emek ve parayı yaşlılıklarında geri alıyorlardı. Bugün çok daha büyük boyutlara varan bu emek ve külfetler geri dönmüyor. Bütün har-

camalar aile yerine topluma, hem de eskisinden daha büyük bir değer olarak geri dönüyor.

Doğal olarak aile planlaması için bir çok gerekçeler sayılabilir; ancak ekonomik nedenlerin de gözardı edilmemesi gerekiyor. Çocukların yetiştirilmesi gün geçtikçe daha büyük bir külfet oluşturuyor; bu külfetin meyvelerini öncelikle toplum topluyor. Bu durumda, toplumun bu külfetin önemli bir bölümünü yüklenmesi daha adil olacaktır. Çocuk yetiştirmek gerçekten büyük emek gerektiren, zahmetli bir iştir. Bu külfetin bütün ağırlığı kadınların omuzlarındadır. Çalışan anne iki yönlü bir külfet altındadır; günde sekiz saat çalıştıktan sonra, evde beş-altı saatini çocuk bakmakla geçirmektedir.

Çocuk yetiştiren kadınlar toplumun en önemli gereksinimini karşılarlar: Maddi ve manevi değerleri üreten insanların yetiştirilmesi. Ve bu çok önemli emek, karşılık almadan yapılan belki de tek sosyal çalışma biçimidir. Çok çocuklu ailelerin küçük ailelere oranla ekonomik açıdan daha sıkıntılı durumda oldukları bir gerçek.

Sovyetler Birliği'nde devlet ana-babalara parasal yardım yapmaktadır. Bu yardım çok büyük rakamlara ulaşmakla birlikte, bireylerin eline geçen miktar doğum artışını desteklemekten uzaktır. Her üçüncü çocuğun doğumunda çiftlere 20 ruble; dördüncü çocuk için doğumda 65 ruble ve ilk dört yıl boyunca her ay 4 ruble ödenmektedir. Bu rakamlar beşinci çocuk için 85 ve 6 ruble, altıncı için 100 ve 7 ruble, yedi ve sekizinci için 125 ve 10 ruble, dokuzuncu ve onuncu için 175 ve 12.5 ruble, onbir ve daha fazla çocuk için 250 ve 15 rubledir.

Ancak en büyük ekonomik güçlükler çoğu kez ilk çocuğun doğumunda baş gösterir. Şöyle bir varsayım

yapalım: Ayda 100 ruble kazanan iki genç evleniyor. Yalnız yaşıyorlarsa bu para yeterlidir. Bir çocuk doğuyor. Anne, doğum izni bittikten sonra, sık sık işten izin almak zorunda kalacaktır. Artık üç kişi 100 rubleyle geçinmek zorundadır. Genç ana-baba, eski günlerini hatırlayarak, bu dengeyi yinelemek istemeyeceklerdir.

Çocuk yetiştirmenin meyvelerini toplum topladığına göre, sosyalist toplumlarda nitelik ve nicelik açısından bütün yararlı işler için yapıldığı gibi, çocuk yetiştirmek de ödüllendirilmelidir.

Bu durumda çok büyük rakamların söz konusu olması kaçınılmaz. Anne-babaya bu ödemeyi yapmak için gereken kaynağı nereden bulacağız? İşçi ücretlerini düşürüp aradaki farkın çocuklu ailelere ödenmesini önerenler çıktı. Çocuksuz erkeklerin ödedikleri vergiyi de, bu öneriyi de adaletsiz buluyorum.

Şu çözüm bana daha akla yatkın geliyor; ücret artışlarının bugünkü hızı azaltılabilir ve aradaki fark çocuklara, **düzenli olarak artan bir gelir** şeklinde yansıyabilir. Ve belirli bir süre için bu ödeme yalnızca düşük gelir gruplarındaki ailelere yapılabilir.

Hayat standardının, ücret artışlarıyla yükseltilmesine 1953'de başlandı. Bu tarihten önce tüketim mallarının ucuzlatılmasıyla hayat standardı yüksek tutulmaya çalışılıyordu.

Tüketim mallarının ucuzlaması, ücret ve gelirlerin artması, çocuklar için ikramiye ve düzenli aylık gelir, halkın yaşam düzeyini yükseltmek için düşünülen yöntemlerden birkaçı. Bu yöntemlerden en çok yararlananlar çok çocuklu aileler. Yararlanamayanlar da çocuksuz ve tek çocuklu çiftler olacak.

Bu önlemlerin nüfus artışına katkısı, çocuk sayısı-

nın yaşam düzeyine etkisini azaltmak, ekonomik kaygılarla çocuk yapmayan çiftleri teşvik etmek şeklinde olacaktır.

Burada önemli bir sorun da, ödemelerin kimlere yapılacağıdır. Nüfus uzmanlarının çoğu, ailenin erkek üyesinin maaş veya ücretine katkı yapılmasını önermekteler. Ben böyle bir uygulamanın doğru olacağına inanmıyorum. Kadınların ekonomik bağımsızlığını güçlendirmek mi istiyoruz? Ödemeler, bütün zamanını çocuk bakımıyla geçiren eşe yapılmalıdır; genellikle bu eş de annedir. Ödeme, çocuk bakımı için verilen bir maaş şeklinde olmalıdır.

Bu ödemelerle doğum oranının **normal** düzeyine kavuşacağına inanıyorum.

Doğal olarak, gözönüne alınması gereken başka faktörler de vardır. Bunlardan biri, ülke ekonomisine katılan kadın sayısını azaltmak olabilir. Toplum böyle bir özveriye hazır mı? Konuyu ilke açısından inceleyelim. Kadınların ekonomiye katılması çok ilerici bir uygulamaydı. Kesinlikle kadınların çalışmasından yanayım; ancak yaşamlarının bütün evrelerinde değil.

En akılcı çözüm, ilk çocuğun doğumundan son çocuk büyüyene kadar annenin çalışmamasıdır. Bu sürecin uzunluğu, büyük ölçüde, annenin devletten aldığı yardımın miktarına bağlı olacaktır ki bu miktar bugün oldukça yetersiz bir düzeydedir.

Bir de işe pratik açıdan bakalım. Bir kaç milyon kadının ulusal ekonomiye katkılarına son verdiklerini düşünelim. Ülkede, işgücü açığından çok söz ediliyor. Bir uzman olarak, bu kanıda olmadığımı belirtmek isterim. İşte size işgücü kaynağı olabilecek üç çalışma alanı:

Öncelikle endüstri. Bir çok endüstri kurumunda işgücü fazlalığı göze çarpıyor. Uzmanlar kimi yerde iş-

gücü fazlasının yüzde yirmilere, otuzlara çıktığını söylüyorlar. Bu kurumlardaki çalışanlar, işgücü açığı olan başka alanlara kaydırılabilir.

İkinci olarak tarım geliyor. Emekçilerimizin yüzde 30 kadarı bu sektörde görev alıyor; oysa başka ülkelerde bu oranın yüzde 5-10'larda kaldığını görüyoruz.

Üçüncü işgücü kaynağı emekliler olacaktır. Emeklilerin büyük bir çoğunluğunun üretime katılmaktan zevk alacaklarını sanıyorum.

Ülkede işgücü kaynaklarının, kadınları çocuklarını büyütürken serbest bırakmaya yetecek kadar bol olduğu kanısındayım. Kadınlar annelik görevini yerine getirirken maaşa bağlanmalı, çocuk bakmakla geçirdikleri süre emekliliklerine sayılmalıdır. Bu önlemler, kadınların ekonomik bağımsızlığını pekiştirecektir.»

Makalenin yayınlanmasından sonra editör, ülkenin hemen bütün kesimlerindeki kadınlardan protesto mektupları aldı. Perevedetnsev, kadınları yeniden mutfağa çocuk yuvalarına tıkmak isteyen kötü niyetli bir şovenist olmakla suçlanıyordu.

Bu konuda komünist partisinin resmi görüşü, 15 Haziran 1969'da Helsinki'de yapılan Dünya Kadınlar Kongresi'nde bir bildiri sunan dünyanın ilk ve tek kadın kozmonotu Valentina Tereshkova-Nikolaeva'nın konuşmasında dile gelmiştir. Sovyet Kadınlar Komitesi'nin başkanı olan Nikolaeva, aynı zamanda büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu Komünist Parti Merkez Komitesi'nin de üyesidir.

Nikolaeva, bütün toplumlarda kadınların özgürlüklerini kazanmaları için tek çıkar yolun ekonomik sürece katılmaları olduğunu şiddetle savundu. Sovyet kadını, kazandığı hakları yitirmemekte kararlıydı. Çalışan Sovyet kadınlarıyla yapılan bir ankete göre kadınların yüz-

de otuzu kendisini çalışmaya iten nedenler arasında manevi değerleri sayıyor, ancak hemen hepsi birinci neden olarak ekonomik kaygıları gösteriyordu.

Nikolaeva, kadınların çocuklarına ve evlerine bakmak için ekonomik haklarından vazgeçmelerine yol açacak bütün girişimlere karşı olduğunu söyledi.

«Bazı modern bilimciler,» diyordu, «kadının bu iki alanda yerinin doldurulamayacağını, cinsiyetler arasında geleneksel iş bölümüne dönülmesini savunuyorlar. Bu uzmanlara göre erkek çalışarak ailesine bakmalı, kadın da karı ve anne olarak evle ilgilenmelidir. Bu tavır günümüz gerçeklerine bütünüyle aykırıdır. Kadınların ekonomik etkinliklere katılması, geri dönüşü olmayan bir süreçtir.

Bu olgunun farkında olan başka uzmanlar, kadının omuzlarındaki yükü hafifletmeyi öneriyorlar. Ne var ki bunu, kadının yaşam düzeyini yükseltmeyi hedefleyen sosyal önlemlerle değil, çalışma hayatını kısarak yapmayı amaçlıyorlar.

Küçük çocukları olan annelerin, çocukları büyüyene kadar işlerine ara vermeleri öneriliyor. Bu düşünceye göre kadının yaşamı üç aşamadan geçmeli; eğitim, çocuk doğurmak ve bakmak, otuzbeş-kırk yaşlarında da çalışmaya başlamak. Bu görüşü desteklemek için de kadınların erkeklerden daha uzun yaşadığını ve emeklilik yaşlarının altmışbeşe kaydırılabileceğini söylüyorlar.

Yaşam bu tabloyla bağdaşmıyor. Böyle bir uygulama bir çok sorun doğurabilir. En önemli sorun da, kadınların işlerindeki başarıları olacaktır. Bilim ve teknoloji o kadar hızla gelişiyor ki, çalışan herkes gelişmeleri yakından izlemek zorunda. On beş ya da yirmi yıl çalışma hayatından uzak kalan bir kadın işine uyum sağ-

lamakta güçlük çekecektir. İş bulmakta zorluk çekecek, ancak düşük ücretli işlerde, uzman olmayan bir işçi gibi çalışabilecektir. İstatistikler, bütün dünyada, işsiz kadınların yarısından çoğunun otuz yaşın üstünde olduğunu gösteriyor.

Bazı sosyologlar kadınların günlük çalışma saatlerinin azaltılmasını teklif ediyorlar. Böyle bir önlemin çalışma hayatıyla ev işleri arasındaki uyumsuzluğu önleyebileceğini öne sürüyorlar. Part-time çalışan kadın hem işinden uzak kalmayarak ailesinin gelirine katkı sağlayacak, hem de çocuklarını yetiştirmeye fırsat bulacaktır.

Ne var ki profesyonel çalışma hayatında part-time çalışanlara pek yer yoktur; ya da bunlar geçici ve yardımcı işlerde çalışırlar.»

Nikolaeva'ya göre çözüm, çocuk bakımını üstlenen kurumların, aile kulüplerinin, komünal yemekhanelerin vb. çoğaltılmasıdır. Kadının profesyonel çalışma hayatı değil, evdeki hayatı yeniden düzenlenmeli; kadının üretim dışı etkinlikleri azaltılmalıdır.

Bu görüşe katılmamak mümkün değil. Marx ve Engels de zamanla devletin çocuk bakımını üstleneceğini düşünmüşlerdi. Böyle bir uygulama ideal çözüm gibi görünüyor ;ancak kadının yalnızca çocuk doğurmak değil, çocuğuna bakmak ve onu büyütmek gibi biyolojik gereksinimleri nasıl karşılanacak? Dahası, böyle bir uygulama Sovyet devletinin aileyi güçlendirme hedefiyle çelişmiyor mu?

Bir başka Sovyet kadınına, iki çocuk annesi genç bir doktora kulak verelim. Zeki, açık düşünceli, özgürlüğüne düşkün ve özel bir toplantıda canlı ve kesin bir dille konuşmaktan çekinmeyecek kadar cesur bir genç kadın bu. Özel konuşmamızda şunları söyledi:

«Bugüne dek ülkemizde kadınlar için getirilen önerilerin tek kusuru, önerenlerin erkek olması. İyi bir Marxist olarak kadınların sorunlarını erkeklerinkinden ayırmamam gerektiğini ve kadınların gerçek özgürlüklerine, bütün dünya sosyal ve ekonomik baskılardan kurtulunca kavuşabileceklerini, bunun da ancak komünizmle gerçekleşeceğini biliyorum.

Yine de ben bir kadınım, siz ise bir erkeksiniz. Olağanüstü kuramlar tasarlayabilirsiniz; ama sonuçta çocuğumu doğuracak olan benim. Hiçbir erkek bir annenin duygularını anlayamaz, düşleyemez.

Biz sekse fazla önem vermeyiz. Devekuşu gibi kafamızı kuma gömerek bu konuyu geçiştirmeye çalışırız. Ama devekuşları bile arada sırada kafalarını kumdan kaldırırlar ve seks her insanın fizyolojik yapısının önemli bir parçasıdır. Seviştikten sonra kadın cinsel etkinliğin izlerini üstünde taşır; bu açıdan seks onun için daha da önemlidir. Ne var ki çoğu kez seks şehvetle karıştırılıyor ve bu konuda erkekler kadınlardan daha şaşkın.

Bunları neden anlatıyorum? Çünkü kadının çağdaş dünyadaki yerini ekonomi ve sosyolojiyle kısıtlıyoruz ve sorunun cinsel yüzünü göremiyoruz. İlk çağlardan bu yana erkekler tarafından biçimlendirilen cinsel tavırlar yalnız ülkemizde değil bütün dünyada gözden geçirilmeli ve yeniden düzenlenmeli.

Nüfus dağılımını dengelemek için her kadının kaç çocuk yapacağına karar vermek işin kolayı. Bütün bu planlamacılar, ekonomik değişikliklerin kadınların özel yaşantılarında çok büyük değişikliklere yol açtığını görmüyorlar. Ekonomik baskılar kadınların kararlarını bir yere kadar etkileyebilir; ancak bunlar radikal değil, geçici çözümlerdir. Kadın, doğurma güdüsü sona erince

çocuk sahibi olmak istemeyecektir; ondan sonra da kimse ondan doğurmasını bekleyemez. Bu durumun önüne geçmek için baskı yapılırsa da, Lysistra'nın yaptığı gibi direniş gösterecektir.

Bu davranış havailik, sorumsuzluk gibi görünür, ama değildir. İşimin gereği olarak, çocuk aldırmak isteyen binlerce genç kadınla konuştum. Çoğu ekonomik nedenlerle bu yola başvuruyordu; ancak erkeklerinin zoruyla bize gelenlerin sayısı da az değildi. Bu baskılar, çoğu zaman farkında olmadan yapılsa da, kadınları incitmektedir. Aslında nüfus sorununu gerçekçi bir yaklaşımla incelemek açısından doğum klinikleri nüfus planlama enstitülerinden daha güvenilir kurumlardır.

Hayır, erkek ve kadın arasında bir cinsiyet savaşı olduğu düşüncesine katılmıyorum. Bu saçma bir şey, çünkü kadınlar da erkekler kadar seksten zevk alıyorlar; sevilmeyi de sevmeyi de istiyorlar. Erkekler onlara tutulduğu gibi, onlar da erkeklere tutuluyorlar. İki cinsin de birbirine ihtiyacı var. Aynı şeylere ilgi duyuyorlar; kadını üzen her şey erkeği daha çok üzüyor. Kadın doyuma ulaşmazsa ve sıkılırsa, erkek daha çok sıkılıyor. Bunu ilk kez Engels söylemişti.

Söylemek istediğim şu; kadınların görüşü alınmadan ekonomik ve sosyal hiçbir önlem alınmamalı. Şövenist olduğum için değil, kadının katkısı olmadan alınan kararların uzun süreçte başarılı olamayacağını bildiğim için böyle konuşuyorum. Kadın, cinsel etkinliği kadar, başka hiçbir alanda bu denli baskı altında tutulmamıştır. Dinler, gelenekler, görenekler, hükümetler, bilim adamları ve genel olarak erkekler ona cinsel etkinliği ne zaman nasıl ayarlaması gerektiğini, nasıl zevk alacağını, ne zaman ve nerede çocuk yaparsa doğru davranmış olacağını söyleyip durdular. Duygusal ve fizyo-

lojik özgürlüğü, asırlar boyunca, bedeninden daha çok baskıya uğradı; bu durum sürmemeli ve sürmeyecektir. Bütün sosyal ve politik gelişmeler cinselliğe bakış açısını da değiştirir. Bu doğal ve sağlıklı bir değişimdir; ne yazık ki çoğu kimse bu gerçeği görmek istemiyor. Her yeni davranışında, kadını eski alışkanlıklarına döndürmek isteyenler çoğunlukta.

Neden cinsellik üstünde bu kadar duruyorum? Çünkü bu konu ısrarla gözardı ediliyor erkeklerin yargılarına bırakılıyor. Kadın belki de cinselliğe erkekten daha az önem veriyor; ama o katılmadan cinsel etkinlik de olmaz. Yaşamı boyunca kendi kararlarını almayı öğrenen çağdaş kadın, bu konuda da olayların akışına seyirci kalmayacaktır.

Kadın sorunu adı verilen —ve cinselliği de içeren— bu konunun enine boyuna tartışılması; evlilik, aile, çocuk ve evet, cinsellik —evlilik içi ve dışı cincellik— konularında alınan kararlara kadınların aktif katılımı bizi doğru çözümlere götürecek ve 'aileyi' kurtaracaktır. Aile ilişkilerinde en büyük zorluklar, güçlükler, acılar kadına düştüğüne, aile bağlarını kadın bir arada tuttuğuna göre, aile konusunda verilecek bütün kararlarda kadın da söz sahibi olmalıdır. Onun katkısı olmadan çıkarılacak yasalar, ne denli iyi niyetli olursa olsun, işe yaramayacaktır. Çağdaş, eğitimli ve özgür kadın, fırsat verildiğinde, toplumda bugünkü konumundan doğan çelişkileri giderecek, biyolojik işlevlerini bilinçle ve sorumlulukla, etkili bir biçimde yerine getirecektir. Ama sosyologların, ekonomistlerin, demografların, politikacıların **kendisi için** aldığı kararları kabul etmeyecektir.»

Çok etkilenmiştim. 'Ne kadar cesur ve zeki bir kadın.' dedim kendi kendime. Ne var ki kitabımda adını

kullanmak için izin istediğimde sessizleşti. Adını kullanmamı istemiyordu. «Adım önemli değil,» dedi, «ancak yanlış anlamalara yol açabilir. Özellikle ülke dışında.»

9 — CİNSELLİK VE SOVYET GENCİ

Sovyetler Birliği'nde, herşey gibi, cinselliğin de ideolojik iniş ve çıkışları olmuştur.

Devrimin ilk yıllarında cinselliğe olumsuz bir yaklaşım hakimdi... Burjuva duygusallığı ve romantizmiyle alay ediliyordu. Cinsellik fizyolojik bir olguydu «leylaklara gerek duyulmadan da yapılabilen» ortak ve zevkli bir fizyolojik etkinlik. Kadın ilk kez zevk aracı olmaktan çıkıp erkekle eşit hakları olan bir eş konumuna yükselmişti. Bir çok genç kız, dinsel ve geleneksel tabulardan kurtulduğunu göstermek için darmadağın bir halde dolaşıyordu.

Daha sonra, endüstrileşmenin başladığı yıllarda Orwell puritanizmi hakim oldu. Genç kızlar kösnül duygularını köprülere ve traktörlere yöneltmek, ancak boş zamanlarında cincelliklerini doyurmak zorundaydılar. Genç erkeklerden, bütün arzu ve heyecanlarını politikaya vermeleri, adeta cinsiyetlerini unutmaları bekleniyordu. Evlilik, bilinçli iki işçi arasında yapılan bir anlaşma gibiydi. Herhalde ikisinin bir arada Marx'ı daha yi tartışacakları umuluyordu. İdeal evlilikte ideolojik yakınlık en önemli rolü oynuyor, düzenli cinsel etkinlik bedeni daha verimli çalışmaya hazırlayan bir egzersiz olarak görülüyordu. Cinsellik ruh sağlığı için de iyiydi; verimi artırıyordu. Aşk, sosyalist toplumu kurmak gibi muazzam bir görev üstlenen iki yoldaşın yakınlaşmasını sağlayan bir araçtı.

Savaş yıllarında romantizm geri döndü. Kadın imgesi tarihin ilk çağlarından beri askerlerin moral gücünü besleyen bir silahtır. İlkel insanın iki temel gereksinimi yiyecek ve kadındı; ikisi için de savaşmak zorundaydı. Tarihin ilk çağlarında kadınlar savaş ganimetinden sayılırdı. Tanrı'nın ilk sözcülerinden Musa, savaştan kadın ve çocuk esirlerle dönen İsraillilere şöyle seslenmişti: «Bütün kadınların canını bağışladınız mı?... Küçüklerin arasındaki bütün erkekleri ve erkeklerle yatan bütün kadınları öldürün. Ama erkeklerle yatmayan, onları tanımayan genç kızları kendinize saklayın.»

Yakın geçmişte de cincellikle savaşın bütünleşmesinin örneklerine rastlıyoruz. Son büyük savaşlarda popüler olan şarkılarda hep bir kadın imgesine rastlanır: «Madeleine», «Lili Marlene», «Mary from Tipperary», Mademoiselle from Armentier». Son savaşta Sovyet askerleri arasında en popüler şarkı, sevgilisinin hasretini çeken ve o dönünceye dek sevgisini kalbine gömen «Katusha»nın şarkısıydı.

Savaş zamanında kadın imgesi, hemen her zaman iki yönüyle öne çıkıyordu; evinde askerin dönüşünü bekleyen sadık sevgili ve savaş sırasında askerin gönlünü eğlendirecek, kolay elde edilen güzel kız.

Savaştan sonra Sovyetler Birliği'nde nüfus sorunu baş gösterince anne imgesi önem kazandı. Çocuk yapan kadın, Sovyet annesi ve çocuk en çok saygı uyandıran imgeler oldu. Güzel, şefkatli, müthiş çekici, müthiş saf, kocasızlığına karşın alabildiğine saygıdeğer bu anne en yüksek idealleri dile getiriyordu.

Ne var ki cinselliği hepten yok saymak kolay iş değildi. Zamanla —Stalin'in ölümünden sonra— cinsel yaşam konuşulup tartışılan bir konu olmaya başladı ve son zamanlarda aşk, erkek ve kadın söz konusu olduğunda

cinsel bir vurgu da taşıyan saygıdeğer bir sözcük oldu. Romantizm ve kadına hürmet gibi bir zamanlar küçük görülen kavramlar resmi Sovyet terminolojisine sızdı. Sovyet Kadınlar Komitesi'nden bayan Shibarina bana şunları söylüyordu: «Yüksek Sovyet kültürünün gerçek erkeğinde aranan vasıflar şunlar...»

Tempora Mutantur...

Cinsellik, Komünist kuramcıların hiçbir zaman tam bir açıklıkla düşünce yürütmedikleri bir etkinliktir. Gerçek bir komünist toplumda cinsellikle ekonomi arasında hiçbir bağlantı kurulamayacak; cinsellik, evlilik ya da başka ilişkilerle, alınan ya da satılan bir meta olmaktan çıkacaktır. Para ve diğer kişisel mülkiyet araçları ortadan kalkacağından kimse cinselliği satın alamayacak, hiçbir kadın bu amaçla kendini satmak ya da sevdiği ve onu seven adamdan sakınmak zorunda kalmayacaktır. Evlilik yasal bir bağ olmaktan çıkacak, ortak bir ilişki kuran iki insanın özgür beraberliği olacaktır. Bu beraberlikler, eşlerden birinin vazgeçmesiyle sona erecektir.

Çocuklar? Bu konuda da ekonomik kaygıların hiçbir rolü olmayacaktır. Toplum, anne-babaya hiçbir sorumluluk yüklemeden onların bakımını ve eğitimini üstlenecektir.

Kuramsal olarak bu durum, bugünkü toplumda insanların birbirine yük olmasından doğan sorunlara son verecek, çiftlerin mutlu olmasını sağlayacaktır. Ancak burada yalnız kadının tam bağımsızlığı değil, erkekle ekonomik ve duygusal eşitliği de öngörülmektedir. Her iki cinse de çifte standartla yaklaşan «barbar kapitalizm» tarihe gömülecektir.

İyi ama, aşk ne olacak? Ya kıskançlık? Biyolojik ve fizyolojik sahiplenme, karşılık görmeyen aşk, cinsel sap-

malar ve ekonomiyle ilgisi olmayan daha bir dolu sorun ne olacak?

Marksizm'in bu sorulara verilecek bir yanıtı olmadığı anlaşılıyor. İdeal komünist toplumda bu sorunlar toplumun baskısı olmadan, kendiliğinden aşılacaktır.

Ancak hiç kimse, en hızlı Komünistler bile, bugün bu ideal toplumun Sovyetler Birliği'nde kurulduğuna inanmıyor. Sosyalizm uygulamasının, az ya da çok uzak bir gelecekte gerçekleşmesi beklenen komünizme zemin hazırlayacağı umuluyor. Bu umutla sona ulaşana dek toplum bütün etkinlikleri ve doğal olarak cinselliği, yasalarla kısıtlamak zorunda.

Bugün Sovyetler Birliği'nde evlilik kurumu ve birlikte yaşamanın getirdiği ekonomik sorumluluklar çok ciddiye alınıyor. Sovyet evliliğinin batıdaki evliliklerden tek farkı, kadının bazı gereksinimlerinin devlet tarafından karşılanabilmesi, boşanan kadının ekonomik açıdan hiçbir sorunla karşılaşmaması. Kadınların büyük bir çoğunluğu gibi düşük bir ücretle çalışıyor olsa da, temel gereksinimlerini karşılayabiliyor.

Evliliğin kadına ekonomik bir güvence sağlayan, yaşam düzeyini yükselten bir işlevi yok. Bu kuralın istisnaları da yok değil tabii; yüksek dereceli bir memur, bir bilgin ya da sanatçının karısı, bir kamyon sürücüsünün ya da fabrika işçisinin karısından daha iyi durumdadır. Bu yüzden —batılı toplumlar kadar olmasa da— evlilikte ekonomik kaygılar belirli ölçüde rol oynayabilir.

Evlilik cephesinin görünümü bu. Sovyet kadını, genellikle genç yaşlarda evlenmiyor; erkekler daha da ileri yaşlara kadar bekliyorlar. Şimdi de bu süre içinde cinsel yaşamlarının ne durumda olduğuna bakalım.

Evlilik öncesi cinsel davranışlar ülke bütününde bü-

yük farklılıklar gösteriyor. Çeşitli bölgelerde, kentlerde, köylerde, büyük ve küçük kasabalarda farklı eğitim düzeylerindeki insanlar arasında çok farklı âdet ve alışkanlıklar hüküm sürmektedir.

Sovyet yurttaşlarının cinsel etkinliklerine ilişkin bir istatistik mevcut değildir. Partinin resmi görüşü, cinselliğin her erkek ve kadının özel sorunu olduğu ve öyle kalması gerektiği yolunda. Seksoloji bir bilim olarak kabul edilmese de, doktorlar, öğretmenler, sosyologlar, psikologlar ve hukukçular (yasa koyucular) cinsel konularla ilgilenirler. İsteyen herkes, cinsel konular hakkında istediği bilgileri elde edebilir. Ancak kitap, magazin, seks gösterileri ya da seks filmleri halka açık yerlerde teşhir edilemez, satılamaz. Cinselliğin bir meta olarak kullanımı yasaklanmıştır.

Bu görüş, resmi bir puritanizmi andırıyor. İlgililer özellikle pornografi ticaretine karşı kesin tavır alıyorlar. Ne var ki pornografinin sınırlarını açıklamak kolay değil. Bir çok ülkede mahkemeler bu konuda kesin bir sonuca varamadılar. Moskova'da, tanınmış bir bilim adamından pornografiyi tanımlamasını istediğimde, «Bir çocuğun normal olmayan ilgisini çeken her şey» karşılığını verdi.

Sık sık ülke dışına çıkan ve günümüzde pornografi ve müstehcenlik kavramlarının eski anlamlarını yitirmekte olduğunu farkeden ünlü bir Sovyet yazarı bana daha ayrıntılı bir açıklama yaptı: Sanatta cinsel özgürlüğü savunarak cinsel konuların daha serbest konuşulmasını istiyenler, temelde dürüst davranmıyorlar; çünkü bir ilkeyi değil, kendi yararları için pornografi üretmeyi ve satmayı amaçlıyorlar ve bunu yaparken yol açtıkları zararları hiç düşünmüyorlar. Pornografi üretimi serbest bırakılıp yalnızca ticari dağıtımı ve kâr sağlan-

ması yasaklansa kimbilir ne ilginç bir manzarayla karşılaşırdık. Öyle sanıyorum ki cinsel özgürlük militanlarından pek azı idealist amaçlarını savunmaya devam ederdi. İşin aslı şudur: pornografi üreten yazar, sanatçı ve yayımcılar kâr amacıyla ve çoğunlukla yalnızca kâr amacıyla hareket ediyorlar. İçlerinden bir bölümü de dikkatleri üstüne çekmek için bu işe girişiyorlar.

Amerika ve İngiltere'de pornografiye karşı açılan bazı davaları izledim ve genellikle ruh sağlığı uzmanlarına, eğitimcilere danışılmadığını gördüm. Uzman adı verilen bazı kişiler suçlanan nesnenin sanat eseri olup olmadığına karar veriyorlardı. Ancak 'sanat', 'müstehcenlik'ten daha belirsiz bir kavramdır.

Cinsel eğitimden söz etmiyorum, bu farklı bir konu. Hayvanları gözleyen bütün köylü çocukları cinsel birleşmenin doğal ve normal olduğunu, anne-babalarının da büyük bir olasılıkla birleştiklerini bilir. Bu bilgi onu tedirgin etmez, insani değerlerini de sarsmaz. Ve insan organizmasının bu etkinliğine, öteki etkinliklerden daha fazla ilgi duymaz. Kimse iki köpeğin —ya da iki insanın— çiftleşmesini izletmek için ondan para istemediği için insani değerlerini koruyabilir.

Her özgürlüğün bir sınırı vardır. Konuşma özgürlüğü, kimseye kalabalık bir tiyatroda kargaşa çıkarmak ve insanların birbirini ezmesini sağlamak için **'yangın var'** diye bağırmak hakkını vermez. Yasalar, bireyin hakkını kısıtlayarak toplumu korurlar. Hükümetin görevi, bireylerin ya da insan topluluklarının toplumu tehdit etmesini önlemektir. Kimse ticaret özgürlüğünü öne sürüp eroin satamaz. Yasalar bireysel özgürlükleri şu ya da bu şekilde kısıtlar. Pornografiyi, insan güdülerini ya da ilgisini sömürmeye yönelik sanat yapıtlarını yasaklamakla toplumu, özellikle de çocukları ve gençleri

koruyoruz; çünkü bilimsel veriler bu tür yayınların zararlı etkileri olduğunu gösteriyor.

Şunu belirtmek isterim ki Rusya'da kişilerin özel yaşamları, cinsel etkinlikleri yasalarla kısıtlanmamıştır. Bu tür kısıtlamalar zaten uygulamada zorluklar çıkaracaktır. Zorlamanın olduğu yerde şantaj ve rüşvet de olacaktır. Özellikler kadınlar; 'Beni sapıklığa zorladı, boşanmak istiyorum,' diyerek nafaka talep edebileceklerdir.

«Ama bugün Rusya'da bir kadın bu savla mahkemeye başvursa boşanamaz mı?»

«Kuşkusuz boşanır, ama tek kapik alamaz. Bütün sorun burada. Biz cinselliğin ticari sömürü ya da teşhircilik aracı yapılmasına karşıyız. Pornografi yazılabilir; ama basılamaz ve satılamaz. İstediğiniz eşle istediğiniz türden cinsel ilişki kurabilirsiniz; ancak bunu para karşılığında ve herkesin önünde yapamazsınız. Moskova'da yabancı turistlerle para karşılığında yatmaya hazır olan kızlar olduğunu söyleyeceksiniz. Tabii var. El altından basılan, dağıtılan ve satılan pornografi yayınları olduğundan da kuşkum yok. Ancak böyle şeylerin var olması başka şey, var oldukları için onları yasallaştırmak başka şey. O halde hırsızlık ve cinayeti de yasallaştıralım; onlar da var ve tarihte hiçbir yasa bu suçları yok edememiş.

Toplumun kurallarını ve sosyal sağlığı hiçe saymamak gerek. İsveç ve Danimarka'da bile insanların parklarda çiftleşmelerine ve kaldırımlara işemelerine izin verilmez. Sizin ülkenizde pornografinin büyük bir bölümü skandal yaratmak, hemen hepsi de kâr etmek amacıyla üretilir, hiçbiri sanatsal kaygılarla yapılmaz. Milo Venüsünün edeb yerine biraz kıl yerleştirince daha mı sanatsal oluyor? Ama daha çok ilgi ve para çe-

keceği kesin —insanlar böyle bir resme bakmak için para ödeyebilirler. Sizin yazarlarınız, sanatçılarınız ve yayımcılarınız da bunu yapıyor— Mallarını başka türlü satamadıkları için edeb yerlerine kıl yerleştiriyorlar.

Bir yerde, Başkanınızın pornografik yayınlara öfkelendiğini, ama bunları durdurmanın yasal bir yolunu bulamadığını okumuştum. Kendisine bir önerim var. Vergi memurları böyle iğrenç yayınları üretenleri ve satanları dikkatle izlesinler. Al Capone'u durdurabildiklerine göre, bu özgürlük düşmanlarının da hakkından gelebilirler.»

Bu pratik bir çözüm olabilir. Genelde Ruslara yasalardaki gediklerden ya da yasaların yokluğundan ötürü hükümetlerin nasıl çaresiz kaldığını anlatmak zor. «Halkın çoğunluğunun yararına değilse, bir yasayı kaldırmak daha demokratik değil midir?» en çok öne sürdükleri sav. Bu yalnızca bir Sovyet görüşü değil, Ruslar tarih boyunca yasal düzenlemeleri tersyüz edip durmuşlar. Bir Rus atasözü: «Atın yönü değiştikçe arabanın izi de değişir,» diyor.

Rusça bilmeyen bir gezgine Sovyetler, cinsellikten arınmış bir toplum gibi görünebilir. Dergilerde, kitap kapaklarında, reklamlarda, hatta takvimlerde cinsel mesaj bulamazsınız. Park sıralarında birbirine sarılmış, flört eden çiftlere rastlayamazsınız. Toplu yerlerde öpüşmek bile uygunsuz bir davranıştır. Aşıklar en fazla el ele tutuşarak birbirlerine duydukları sevgiyi açığa vururlar.

Bu izlenim yanıltıcıdır. Özellikle toplantılarda kadınların alçakgönüllü ve utangaç davranması, yüzyıllardan gelen eski bir Rus geleneğidir. Yakın geçmişe kadar cinsellikle ilgili konuların değil konuşulması, cinsel tonlama taşıyan sözcüklerin bile kadınların yanın-

da söylenmesi ayıp sayılırdı. Bu gelenekler zamanla değişti, ama bugün de batıdaki her iki cinsten gençlerin serbest tavırlarına Rusya'da rastlanmaz. Konuşma sırasında kullanılan sözcükler dikkatle seçilir. Belden aşağı sözcükler, ara sıra dil sürçmesi olsa da, genellikle yalnız erkekler tarafından kullanılır.

Rus erkekleri kendi aralarında konuşurken belden aşağı sözcükleri rahatça kullanırlar, cinsel tonlamalarla imalar yaparlar. Bu konuşma biçimi özellikle Devrim'den sonra, entellektüeller arasında bile moda oldu. Devrimi izleyen ilk yıllarda proleter kökenli olmak çok önemliydi —her türlü incelik gösterisi kuşku uyandırıyordu. Bugün bu durum değişmişse de, günlük konuşma dilinde izlerine rastlamak mümkündür. Hatta bu kaba dil, bir tür zekâ ve açıkgözlük belirtisi sayılmıştır. Benim de hazır bulunduğum ve yalnız erkeklerin katıldığı bir iş toplantısında, saygıdeğer bir firma temsilcisi yapılan anlaşmanın yalnızca bir ilk deneme olduğunu anlatmak istedi. Sözlerini şöyle çevirebiliriz: «Unutmayın yoldaşlar, şimdi burada bir bakireyi s...ruz.» Bu konuşma tarzını kimse yadırgamadı: «O kadar da değil, geçen yıl Mosfilm'de de böyle yapmışlardı,» gibi yanıtlar verildi.

Toplantıda bir kadın bulunsaydı böyle bir konuşma asla olmazdı. **Muzhichestvotat** (köylüler gibi) terimiyle adlandırılan bu eğilimde kadınların yeri yoktur. Aslında Devrim'den önce kadınlar ve kızlar yanlarında açıksaçık konuşulmasına alışıktılar; bugünse böyle bir davranış görgüsüzlük sayılır. İyi eğitim görmüş bir kadın, tartışmayı renklendirmek için ortaya bir kaç açık saçık söz atabilir, ama genelde Sovyet kadınları son derece edepli konuşurlar. Bugünün Sovyet kadını, eskiden olduğu, anatomiyle ilgili bir konuda bile tümden cahil ol-

duğunu göstermeyecektir; buna karşın bulunduğu yerde açık-saçık konuşulmasına da izin vermeyecektir. Erkekler kendi aralarında çok rahat konuştuklarından, kadınlarla konuşurken çoğu kez ağızları kilitlenir.

Sovyetler Birliği'nde cinsel tutum ve davranışlar hakkında birçok araştırma yapıldıysa da, net bir tablo çizmek kolay değil. Kişisel izlenimler, bilgili kimselerle yapılan samimi konuşmalar (kadınlarla cinsel konuları açıklıkla konuşamazsınız) bu konuda daha iyi bir fikir sahibi olmanızı sağlayacaktır.

Genel kanı, Devrim öncesi patriyarkal dönemden, hatta Stalin puritanizminden kalan cinsel değerlerin değiştiği yolundadır. Bu değişiklik özellikle kadınları etkilemiştir; çünkü erkekler patriyarkal toplumda cinsel özgürlüklerini kullanabiliyorlardı. Bu yüzden bugünkü değişim, genel olarak kadın özgürlüğüne doğru atılmış ileri bir adım sayılmaktadır.

Küçük cumhuriyetlerde ve etnik gruplarda bazı eski gelenekler sürdürülmektedir. Ne var ki gençlerin büyük kentlere göçmesiyle bu geleneklerin de yavaş yavaş ölmekte olduğu görülüyor. Kafkasların tepelerindeki küçük köylerde kimi zaman bir kocanın bakire çıkmayan yeni gelini ailesine geri götürdüğüne rastlanabilir; ancak bu tür olaylar çok enderdir ve genellikle köylülerin geriliğini vurgulamak için anlatılan öykülerde rastlanır.

Kent merkezlerinde genellikle bekâr bir kızın cinsel ilişkide bulunması gayet doğal karşılanır ve hiçbir gelinden bakirelik **(virgo intacta)** belgesi istenmez. Kadınlık zarının, kadın anatomisinin doğal bir parçası olduğunu bilmeyen erkeklere rastladım. Ve birçok tıp yetkilisi bana kızların bu engeli parmaklarıyla ya da ameliyatla kaldırdıklarını söyledi. Bir Rus doktoru, kendi-

sine başvuran on sekiz yaşındaki bir genç kızın evlenmek üzere olduğunu ve kocasının, daha önce hiç cinsel ilişkide bulunmadığını öğrenmemesi için bu tür bir ameliyat istediğini söylemişti.

Bu bir uç örnek olabilir, ancak kadınların bugün solan menekşe rolünü oynamaya niyetli olmadıkları kesin. Sovyet okullarında cinsel eğitim dersleri verilmiyorsa da on beş, hatta daha genç yaşlardaki kızlar, kadın kliniklerinden istedikleri bilgileri alabilirler. Utangaç kızlar, klinikten bilgi alan, daha rahat kız arkadaşlarına danışabilirler. Erkekler için bu tür kliniklerin olmaması, genç erkeklerin bugün cinsel konularda kızlardan daha bilgisiz olabilmelerine yol açıyor. Genç erkekler bu bilgileri deneyimli ağabeylerinden almak zorundalar. Burada bir üstünlük duygusundan da söz edilebilir: geleneksel olarak erkeklerin her şeyi bildikleri kabul edilir; kızlar ise yeni kazandıkları özgürlüğü kullanmak için bilgi edinmekte zaman kaybetmemektedirler.

Genç Rusların cinsel etkinlikleri ne durumda? Bilgili bir Rus yazarı bir gün bana, «Sinekler gibi çiftleşiyorlar,» demişti. Bunun bir abartma olduğunu biliyorum; ancak on yedi yaşında olan ve o güne dek dokuz kez çocuk aldıran, bu konuda açık yürekle konuşmaya da hazır olan bir genç kızdan söz edildiğini hatırlıyorum. Sovyet kadınlarının cinsel konulardaki özgür tavırları göz önüne alınsa bile bu uç ve tipik-olmayan bir örnektir ve büyük bir olasılıkla kızın gözükaralığının bir sonucudur.

Yerel geleneklerin ve etnik bağların büyük farklılıklar gösterdiği Sovyet toplumunda gençlerin cinsel alışkanlıklarını genelleştirmek olanaksızdır. Genç insanların birlikte yaşadığı ve çalıştığı büyük endüstri mer-

kezlerinde ve kızlarla erkeklerin birlikte okuduğu okullarda alışkanlıklar, herkesin birbirini tanıdığı, ataerkil anlayışın hakim olduğu kırsal yörelerden elbette ki farklıdır.

Genel izlenimim, Sovyetler Birliği'nin büyük kentlerinde gençlerin, cinsel ilişkilere batıda olduğu gibi aşağılayıcı, hoş olmayan, kösnül bir yaklaşımları olmadığıydı. Cinsellik, son derece doğal bir fizyolojik olgu olarak kabul edilir. Çağdaş Sovyet gençlerinin çoğunun köy kökenli olması, cinselliği daha olağan karşılamalarını sağlamış olabilir. Kösnül duygularını kamçılayacak kitapların ve filmlerin olmaması da, bu durumu güçlendiren bir başka etken.

Gençler normal cinsel ilişkide bulunurlar, genellikle de daha fazlasını yapmazlar. Fransız öpücüğü denilen ağızla tahrik, daha deneyimli kimseler arasında yaygındır. Kadın cinsel organının ağızla tahrik edilmesi (cunnilingus) de erkekler arasında yaygındır, bütün hayvanlar çiftleşmeden önce bu etkinlikte bulunduklarından son derece doğal sayılır. Kadının, erkek organını ağızla tahrik etmesi (fellatio) çok ender ve ancak deneyimli kadınların tercih ettiği bir sevişme şeklidir. En arzulu kadınlar bile, ağızlarına boşalınmasından hoşlanmazlar.

Kinsey Enstitüsü ya da Masters Araştırma Merkezi gibi kurumlar olmadığı için bu tür etkinliklerin ne denli yaygın olduğunu bilmiyoruz, ancak batıdakiler kadar yaygın olmadığını tahmin edebiliriz. Büyük olasılıkla kentlerdeki erkeklerin yüzde 10'u hayatlarında en az bir kez cunnilingus, kadınların da yüzde 5'i fellatio'yu denemiştir.

Moskova'da yıllardır oturmakta olan ve kadınlara düşkünlüğüyle tanınan bir yabancı bana, Sovyet kadın-

larının cinsel temizliğe dikkat etmediklerinden yakınmıştı. Bunun nedeni, cinsel sağlık gereçlerinin ticari piyasada pek bulunmaması ve reklamınının yapılmaması olabilir.

Gebeliği önleyici tek araç, erkekler için her yerde satılan prezervatiflerdir. Klinik araştırmalar henüz sona ermediği için hap uygulanmasına başlanmamıştır. Herhangi bir ilacın piyasaya sürülmesinden önce uzun yıllar üstünde deneyler yapılır. Evli kadınlara genellikle bir uzman doktor tarafından gebeliği önleyici bir rahim içi cihazı takılır. Evli olmayan kadınlar bu cihaza pek rağbet etmezler. Erkekler —ve bazı kadınlar— prezervatiflerin cinsel temasın zevkini azalttığını düşündüklerinden, cinsel ilişkilerin istenmeyen meyvelerinden kurtulmanın en yaygın yolu, çocuk aldırmaktır.

Tıp otoriteleri Sovyetler Birliği'nde cinsel hastalıkların Avrupa ülkelerine göre çok az olduğunu söylüyorlar ve bu durumu fahişeliğin olmamasına bağlıyorlar. Yine de erkeklere bazı koruyucu önlemler önerilir; bunlar parasız, kimi zaman da zorunlu olarak verilir. Askerlik hizmetinde izinden dönen bütün erler muayene ve tedavi edilir. Doktorların büyük çoğunluğu kadın olduğundan, tedavi sırasında askerlerin yersiz utanma duygularını yenmelerine çalışılır. Ancak cinsel hastalıklarda erkekler erkekleri, kadınlar da kadınları tedavi ederler.

Kadın haklarındaki gelişme, onların da evlilikte ve evlilik dışında seksten zevk almaya hakları olduğu görüşünü güçlendirmiştir. Eski Rusya'da saygıdeğer bir kadın cinsel ilişkiden zevk aldığını belli etmeye korkardı; bugünün genç Sovyet kadını zevk aldığını açıklamakla kalmıyor, bu zevki erkeğinden istiyor da. Sovyet erkekleri kadınlarının zor beğenir ve kibirli olma-

larından, cinsel ilişkide istemli davranmalarından yakınırlar; sağlam bir yuva kurmak isteyen Sovyet erkeğinin, cinsel konularda da yetenekli olması gerekir.

Büyük Sovyet kentlerinde grup seksleri yapıldığına ilişkin söylentiler de duyulmuştur ama bunlar kuşkusuz abartmadır. Toplu seks henüz Rusya'ya girmemiştir. Batı ölçüleriyle karşılaştırıldığında Sovyet kızları hâlâ son derece masumdur.

Kuşkusuz konut sıkıntısı insan ilişkilerini de etkilemektedir. Yaşamak ve sevişmek için konut bulmak, özellikle gençler için son derece güçtür. Moskova'da, evini arkadaşlarının kullanması için kiraya veren bir kadın tanımıştım. Anne-babalar çoğu zaman oğullarını ve kızlarını yalnız bırakmak için dışarı çıkar; partilerde çiftler bir odayı sırayla kullanırlar. Ancak bütün bunları batıdaki orjilere benzetmek son derece yanlıştır. Seks Rusya'da hâlâ özel bir ilişkidir.

Gençlerin cinsel serbestliğinin bir tür protesto eylemi olduğu da söylenmiştir: yaşam sıkıcı ve tekdüzedir, seks de devletin el atmadığı tek alandır. Bu düşüncede doğruluk payı olabilir; seks gerçekten devlet denetiminin sıfıra indirgendiği bir etkinliktir. Genç kızlar, özellikle de öğrenciler için bu cinsel serbestlik anne-babaların kısıtlamalarına bir başkaldırı ve erkeklerle eşitliklerini kanıtladıkları bir etkinlik olabilir, ancak ne olursa olsun Sovyet genç kızları hiçbir dış etkiye kapılmadan kendi serbest iradeleriyle cinsel ilişkide bulunurlar. Gençler arasındaki cinsel ilişkilerde ekonomik kaygıların hiçbir rolü yoktur; genç erkeklerin kızları etkileyecek ne paraları, ne de hızlı otomobilleri vardır.

Rusya'da cinsel sapıklıktan hemen hiç söz edilmez. Eşcinsellik bir sorun olarak görülmemektedir. Gençler eşcinselliği bir doğu âdeti olarak tanırlar. Bir zamanlar,

yerel geleneklerin erkeklerle kızların bir arada bulunmalarına izin verilmeyen ve yüksek **kalym** (başlık) ücreti yüzünden bir çok genç erkeğin kadınsız kaldığı Kafkaslarda ve Müslüman bölgelerinde eşcinsellik çok yaygındı. Başka bir deyişle, normal cinselliğin gelişmediği ortamlarda geçici olarak eşcincelliğe başvuruluyordu. Aynı durum, erkeklerle kızların ayrıldığı yatılı okullarda, askeri kamplarda ve işçi kamplarında da görülüyordu. Bugün bu manzara sona ermiş ve 'zorunlu' eşcinsellik tarihe karışmıştır. Eşcinsellik kınanmamakta, çoğu zaman biraz alaycı bir toleransla karşılanmakta, kişinin özel yaşantısının kimseyi ilgilendirmediği kabul edilmektedir. Gerçekten de eşcinsellere çok ender rastlanır ve yalnız tıp çevrelerinde bu eğilimin sözü edilir.

Devrim'den önce erkek eşcinselliği, üst sınıflar arasında çok yaygındı. Bu davranış biçimi İngiltere gibi batılı toplumlarda bir suç kabul edilirken, Rusya'da anlayışla karşılanıyordu. Evlilik denemesi trajediyle sonuçlanan ünlü besteci Çaykovski'ye dostları ve hayranları büyük sempati duyuyorlardı. Rusya'da çok popüler olan Oscar Wilde'ın başına gelenler, Rus hayranlarını şaşkına çevirmişti. Ünlü yazarın eşcinsel ilişkide bulundu diye hapsi boylaması anlaşılmaz, barbarca bir tutum olarak görülüyordu.

Rusya'da eşcinsellik hiçbir zaman yasadışı bir davranış olmadı; Sovyet yasaları da toplum önünde yapılmadıktan, toplumun düzenini bozmadıktan ve çocuklara kötü örnek olmadıktan sonra eşcinselliği cezalandırmaz.

Kadın eşcinselliği hakkında hiçbir şey bilinmiyor. Her halükârda bu ilişki kolayca saklanabilir; çünkü kızlar ve kadınlar arasında duygulu ve ateşli ilişkiler de eski Rus geleneklerindendir. Kızlar toplum içinde bir-

birlerini, batılıları hayrete düşürecek bir ateşle kucaklar ve öperler; Sonia'ya ya da Natasha'ya aşığım diyen bir genç kızdan kimse kuşkulanmaz.

Batılı konuklar, erkeklerin birbirini öpmesini önce yadırgarlar; ancak bu eşcinsellikle hiçbir ilgisi olmayan eski bir gelenektir. Akrabalar, yakın dostlar böyle karşılanır. Rus televizyonunu izleyen herkes, yüksek bir Sovyet yetkilisinin yabancı bir meslektaşını ağzından öpüvermesine tanık olmuştur.

Rusya hiçbir zaman batılı anlamda serbest bir toplum olmadı; ne var ki kimi bölgelerde cinsel konularda şaşılacak düzeyde hoşgörülü davranışlara rastlıyoruz. Kırsal bölgelerde, özellikle gelin-kayınbaba ilişkilerinde insest olayları görülüyor. Hatta bu tür kayınbabalar için kullanılan özel bir terim bile var: bu çapkın dedelere **snokhoch*** deniyor. Kilise bu ilişkileri lanetlemiştir; ancak bir saldırı söz konusu olmazsa yerel kolluk güçleri bu olaylara pek önem vermezler. **Soldatka**'lar ya da asker karıları da eski Rus köylerinde hafif meşrep olarak tanınırlardı. 19. yüzyılda askerlik görevi 25 yıl sürebilirdi; askere alınanlar ömürlerini talim ve savaşmakla geçirirlerdi.

İğfal, Sovyetler Birliği'nde son derece ağır bir suçtur. Halk bu konuda çok hassastır, kadınlar da kendilerini korumasını iyi bilirler. Bütün cinsel konularda söz hakkı genellikle kadınlardadır; bu evlilikte de böyledir ve karısını istemediği hareketlere zorlayan koca iğfalle suçlanabilir.

Batı Avrupa ve Amerika'da son yıllarda masturbasyona daha hoşgörülü bakılması, Sovyet anne-babalarını hiçbir şekilde etkilememiştir. Çocukların böyle alış-

---

* Snokha: Rusça gelin demektir.

kanlıklar edinmesi zararlı sayılır ve kimi yerlerde masturbasyon yaparken yakalanan çocuk cezalandırılır. Masturbasyonun cezayla engellenemeyeceği açıktır. Ruslar, iki türlü insan olduğunu söylerler; «Masturbasyon yapanlar ve yaptıkları halde saklayanlar.»

Sovyet sosyologları, Devrim'in fahişeliği ortadan kaldırdığını söylemekten büyük zevk alırlar. Bu yargı bütünüyle doğru değil. Rusya'nın büyük kentlerinde yalnız başına dolaşan her yabancıya, genellikle genç ve güzelse, bir kaç dil bilen, kültürlü bir kız yaklaşacaktır. Bu yaklaşmanın amacının kapitalist ülkelerdekinden farklı olmadığı kısa zaman sonra anlaşılır. Kız, kendi evine ya da yabancının odasına gitmeyi önerir. Yabancı bu ilişkinin kaça patlayacağını sorarsa, ne uygun görürse verebileceği söylenir. Genellikle beş Amerikan doları ya da iki İngiliz Sterlin'i yeterlidir; ancak ödemenin bir armağan şeklinde yapılması gerekir. Cinsel ilişki kurmak ya da armağan almak yasak değildir; ancak seks yapmak için para almak ağır bir suçtur. Bu güzellerden hiç biri, miktarı ne olursa olsun, Sovyet rublesi kabul etmeyecektir. Bu teknik bir ayrıntıdır; beş dolarlık bir bonknot ya da iki İngiliz poud'u bir armağan olabilir; ama Sovyet rublelerini güvenlik güçlerine açıklamak kolay olmayacaktır (Bu kızlardan birinin, güvenlik güçlerine, doların para olduğunu bilmediğini söylediğini duymuştum. Dava sonunda kız üç yıl çalışma kampıyla cezalandırılmış.) Karaborsada yabancı paralar resmi kurun birkaç misline alıcı bulmaktadır. Yalnız dövizle satış yapılan mağazalar ucuz ve kaliteli mallarla ağzına kadar doludur.

Kim bu kızlar? Nereden geliyorlar? Onları sorgulamakla, ağızlarından laf almakla bir yere varamazsınız. Çalıştıklarını ya da okuduklarını söyleyeceklerdir. Bu

doğru olabilir, ya da asıl mesleklerini saklamak için çalışıyor olabilirler.

Bu kızların, yabancıları izleyen gizli ajanlar oldukları da söylenmiştir. Ülkeyi ziyaret eden üst düzeyden politikacılar söz konusu olunca bunun mantıklı bir varsayım olduğunu söyleyebiliriz; ancak Oklahoma'lı bir öğretmenin ya da Dulwich'li bir kitapçının, hükümetin o denli ilgisini çekeceğini sanmıyoruz.

«Bunlar serseri», bir Sovyet gazetecisi, fahişelerle ilgili sorumu böyle yanıtlıyordu; «Kolay para arayan dejenereler. Pislik bunlar. Dikkatli ol, bunlar genellikle şantajcılarla birlikte çalışır. Bizde bu tür insanlar da var.»

Bu doğru olabilir. Ama ben başı şantajcılarla derde giren hiçbir batılıya rastlamadım. Yabancı diplomatların, polisle birlikte çalışan kadınlar tarafından kandırıldığı olmuştur; ancak bunlar son derece ender rastlanan olaylardır ve son yıllarda hemen hiç görülmemektedir. Yabancılarla temasın yasak ve tehlikeli olduğu Stalin döneminde, yabancılarla ilişki kurup polise bilgi veren **mozhno** kızları vardı, (mozhno Rusça'da izin verilmiş demektir) Ama gizli polisin genç kızları örgütleyip önemsiz yabancıların üstüne salması son derece zayıf bir olasılıktır. Yine de otellerde mekân tutan kızların en azından otel yöneticileri tarafından tanınması gerekir. Belirli bir otelde kalan her bekâr yabancı için bahşiş aldıkları da söyleniyor. Karımla birlikte olduğum gezilerde **hiçbir** zaman karşıma çıkmayan bu güzeller, yalnız olduğum **her** yolculukta bana yaklaştılar —kimi zaman da odama telefon ettiler. Sovyet otellerinde telefon santralı bulunmaz, her odaya ayrı hat bağlıdır. Bu yüzden bu kızların müşteriler hakkında bilgileri olduğu anlaşılıyor. Bu durum, bu kızların turistik otel-

lerde çalışan bir tür mozhno kızlar olmaları olasılığını güçlendiriyor.

Moskova ve Leningrad'a iş için gelen ve kadın arkadaş arayan Sovyet yurttaşlarına bu kızların hiç yüz vermediklerini öğrendim. Ancak yalnız başına dolaşan her yabancı erkek, bunlardan biriyle mutlaka karşılaşır.

Bu durum, polis denetiminin gevşemesi, refah düzeyinin artması, kaliteli tüketim mallarının çoğalmasıyla açıklanabilir. Paranın, özellikle yabancı paranın değer kazanması, kızları yasaları çiğneme noktasına getirmiş olabilir. Başka bir olasılık da bu kızların döviz karaborsacılarıyla, ya da küçük rüşvetler karşılığında olay çıkarmamaları koşuluyla çalışmalarına göz yuman yerel polislerle anlaştıklarıdır. Kızlar gerçekten terbiyeli davranmakta, hiçbir olaya meydan vermemektedirler. Daha çok turist çekmek için bunların çalışmalarına göz yumulduğu da söylenir, ancak bu biraz aşırı bir varsayım gibi görünüyor.

Gerçek ne olursa olsun, yabancı ve yalnız erkeklere dikkatli olmaları ve bir kadınla yatmak suç sayılmasa da, ona para ödemenin suç olduğu anlatılmalıdır. Bu kızların kendi evlerine gitmek tehlikeli olabilir; kızlar şantajcı olabilir, ya da evde yabancıyı döverek parasını almak isteyen bir belalı bulunabilir.

Yaşlı ve evli bir erkek olarak bu güzellerin meslekteki ustalıkları hakkında bir bilgi edinemedim; ancak bazı bekâr arkadaşlarım, paralarının hakkını fazlasıyla aldıklarını söylediler. «Yanlış anlamayın,» diyordu bunlardan biri, «bunlar birer profesyonel. Amatör bir yanları yok. Ne yaptıklarını ve nasıl yapmaları gerektiğini çok iyi biliyorlar.»

Bu kızların diğer Rus kızlarından başlıca farkları,

çok iyi giyinmeleri ve ağırbaşlı, uslu tavırları. Bazıları gerçekten güzel, hemen hepsi genç ve iyi eğitim görmüş. Genellikle otellerin barlarında, dövizle alış-veriş yapılan kulüplerde ava çıkıyorlar.

Bu tabloyu bütün Rusya'ya maletmek anlamsız olacaktır. Moskova bir metropoldür, bu tür manzaralara da bütün turistik kentlerde rastlanır. Sibirya'da dolaşırken, hiçbir zaman fahişelikle karşılaşmadım ve oradaki dostlarım Moskova'da başıma gelenleri anlattığımda hayrete düştüler. İçlerinden biri; «Bu tür şeylere göz yummak belki de doğru bir davranış,» dedi, «Polisimizin bu fahişelerden habersiz olmasına imkân yok Profesyonel fahişelik bizde yürümez, ahlaki değerlerimizden değil, toplumsal koşullardan ötürü.»

Nedir bu koşullar?

Her şeyden önce, Sovyetler Birliği özel yaşamın son derece kısıtlı olduğu bir toplum. Bir ev sahibi olmadan özel yaşamı yürütmek imkânsız. Hükümet, sendikalar aracılığıyla evleri dağıtır ve ancak iyi halli vatandaşlar ev sahibi olabilir. Bundan başka, ev sahipleri bölgelerindeki karakollara kayıt yaptırmak, başka bir deyişle oturma izni almak zorundadır. Oturma izni almak için iş sahibi ya da öğrenci olmak, ya da birlikte oturacağı bir aile ya da akrabaları olmak gerekir. Her sağlıklı yurttaş çalışmak zorunda olduğundan, çalışmayanlar hemen dikkati çeker. Bütün özel ticari girişimler spekülasyon olarak değerlendirilir. Sosyalist toplumda en büyük suçlardan biri spekülasyondur.

Profesyonel fahişelik yapmak isteyen bir kadın, bu engelleri nasıl aşacaktır?

Part-time çalışacağı paravan bir iş bulup, asıl gelirini fahişelikten elde edebilir. Ancak bu durumda da komşuların dikkatini çekeceğinden çok dikkatli olması

gerekecektir. Erkekleri odasına davet edebilir; onlarla sevişebilir de. Ne var ki eve aldığı adamların sayısı artarsa, komşular ev yöneticisine ya da bütün evleri denetleyen konut komitesine şikayet edebilirler. Fahişe'nin yöneticiye de rüşvet verdiğini düşünelim. Ancak bu durumun uzun sürmeyeceği açıktır.

Gerçekten, part-time çalışsa bile fahişelerin son derece uyanık ve yaratıcı olmaları gerekiyor; çünkü yetkililer her an harcamalarını kontrol edebilir; fahişeliğin sonu çalışma kamplarında biter, ağır ve ciddi bir suç olduğu unutulmamalı. Sovyet erkeklerinin çoğunun yeterli parası olmaması da, profesyonel ya da açık fahişeliği önleyen etkenlerden biri. Ancak bir davranış biçimi olarak fahişeliğin sürdüğü söylenebilir. Bir kızın, istediği kadar erkek arkadaşı olabilir ve onlardan, beraberliğine karşılık, para değil ama değerli armağanlar alabilir.

Kesinlikle yok edilen bir kurum, zorla yaptırılan fahişeliktir. Batı toplumlarında kızların borçlu bırakılarak fahişelik yapmak zorunda kaldıkları bilinir. Hiçbir Sovyet kızı fahişeliğe zorlanamaz, bunu ancak kendi özgür seçimiyle yapabilir; ve hiçbir zaman sürekli bir iş olarak benimsemez. Her zaman için, kendi emeğiyle yaşadığını kanıtlayabileceği bir işi olmalıdır. Rusya'da hüner iş bulmakta değil, işsiz kalmaktadır ve bu hemen hemen olanaksızdır. Arada sırada istisnalara rastlanır. Refah düzeyleri yükseldikçe kadınlar kendilerini ev işlerine vererek kocalarının geliriyle yaşamaya başlarlar. Bugün çalışabilir durumdaki kadınların yüzde 10'u ev kadınlığı yapmaktadır. Bu yasal bir tercihtir; ancak ev kadınlığı pek saygı uyandırmayan bir uğraştır ve bazı ciddi sorunlara yol açabilir. 45 rublenin üstünde bir emeklilik maaşı alabilmek için belirli bir süre çalışmış

olmak gerekir ve bugünkü Rus ekonomisinde emeklilik maaşı çok önemli bir faktördür. Çalışmayan eşlere evde ne kadar yaşama mekânı kapladıkları bile sorulabilir.

Bazı kızlar profesyonel yazar ya da sanatçı gibi denetimi zor alanlarda çalışıyormuş görünebilirler. Bunlar evde çalıştıklarını da öne sürebilirler. Ancak bu kimseler de belirli bir sendikaya ya da işçi kuruluşuna bağlıdır ve çalışma statülerini korumak için işlerinde ilerlemeleri şarttır.

Yüksek dereceli memurlar arasında, genç ve bekâr sevgililerini sekreter olarak tutanlara da rastlanır. Ancak bunların, batıdaki fahişelerle uzaktan yakından bir ilgisi yoktur.

Sovyet toplumu bugün, dış görünüşüyle son derece mazbut ve sade bir tablo çiziyor. Toplu yerlerde hiç bir cinsellik emaresi göremezsiniz; ancak kişilerin özel yaşamlarında batıdaki gibi cinsel aşırılıklara rastlanabilir. Bu aşırılıkların, sosyalist toplumdaki kısıtlamalara karşı bir tür protesto olması mümkündür. Ancak bütün cinsel eğilimleri doğrudan doğruya toplumsal, ekonomik ve politik nedenlere bağlamak da doğru değildir. Bütün dünyada, her türlü düzen her gün protesto edilir. Olasılıkla biyolojik kökenli, psikolojik bir olgudur bu; genç kuşaklar hemen her zaman yaşlıların işlerine karışmamalarını istemişlerdir. Cinsel sapkınlıklar düzeni protesto etmenin bir yolu olabilir; unutmayalım ki bu tür bir protesto, fiziksel şiddetten daha az tehlikelidir. Aynı zamanda biriken kaygılar için bir boşalım yoludur. Bu yüzden toplum sağlığını bozmadığı, aksine düzelttiği söylenebilir.

Kadınların evlilik dışı ilişkileri, Sovyetler'de gün geçtikçe daha bir hoşgörüyle karşılanıyor ve normal bir

gelişme olarak kabul ediliyor. Bu eğilim Sovyet plancılarını endişelendirmemeli. Kadını cinsel kısıtlamalardan ve tabulardan kurtarmadan ona özgürlüğünü vermek olanaksızdır. Kadının cinsel seçimini kendisi yapması da son derece normal bir davranış; fiziksel yönden cinselliğin kadın için farklı ve çok daha derin bir anlamı vardır. Evlilikten önce bütün duygusal ve ekonomik bağımlılıklardan kurtulmuş olması onu, erkeği için daha iyi bir eş ve çocukları için daha iyi bir anne yapacaktır.

Ailenin bütünlüğünü savunan Sovyet hukukçuları, sosyologları, nüfus planlamacıları bu tür ilişkileri hoş karşılamıyorlar. Ancak evlilik öncesi ve evlilik dışı cinsel ilişkinin evlilik kurumuna zararlı olduğunu söyleyebilir miyiz? Evlilik öncesi cinsel ilişkiler, genç insanlara sorumluluklarını öğreten, yararlı bir deneyim olamaz mı?

Yanıt ne olursa olsun, bugünün Sovyet genç kızı, cinsel doyuma ulaşmanın tek geleneksel ya da yasal yolunu evlilikte görmüyor. Evlilikte, ya da evlilik dışında cinsel hayatını dilediği gibi düzenlemek onun en doğal hakkı.

10 — KIRMIZI GÜZELDİR

Eski Slav dilinde kırmızı ve güzel, aynı sözcükle ifade edilir. Çağdaş Rusça'da da **prekrasny** (koyu kırmızı) aynı zamanda güzel demektir. Rus halk öykülerinde krasnaya-devitza (kırmızı kız) deyimi güzel kızlar için kullanılır. Moskova'daki ünlü Kızıl Meydan'ın adı Devrim'den çok önce konmuştu ve «güzel meydan» anlamına geliyordu.

Hep bildiğimiz gibi, 'güzellik bakanın gözündedir.' Kadın güzelliğinin ölçüleri, toplumdan topluma farklılıklar gösterebilir. Afrika'da iri dudaklı kadınlar, Raquel Welch'ten ya da Brigitte Bardot'dan daha çok ilgi çeker. Çin'de bir zamanlar küçük bırakılarak deforme edilen kadın ayakları güzel kabul edilirdi; kısa bir süre öncesine kadar Japonya'da kadınlar sımsıkı sardıkları göğüslerinin dışardan farkedilmemesi için çaba gösterirlerdi.

Orta Çağlarda çıkık ve yumuşak göbekli kadınlar revaçtaydı, bu beğeni Rubens'in yapıtlarıyla ölümsüzleşmiştir. Milo Venüs'ü bugün dünyaya gelse, batı ölçülerine göre pek güzel sayılmayacaktır.

Bugün Rusya'yı ziyaret eden bütün yabancılar, özellikle orta yaşlardaki Rus kadınlarının son derece itici olduklarını söylerler. Çoğu batı ölçülerine göre aşırı şişmandır ve göğüsleriyle kalçaları çok iridir. Ne var ki Rus erkeklerinin çoğunluğu da, dünyanın en güzel kadınları olduğuna içtenlikle inanırlar.

Sovyetler Birliği'nde batılı gözlere güzel görünebilecek kadınlar da vardır; hem de çok sayıda. Ülkenin bazı bölgelerinde erkekler ve kadınlar nefesleri kesecek kadar güzeldir; Fransızların Larousse Ansiklopedisi'ne göre Gürcü erkekleri —efsanevi Gürcü prensleri— Devrim'den sonra sürüldükleri Avrupa ve Amerika'da kadınlar tarafından paylaşılamamışlardı. Orta Asya'daki Müslüman cumhuriyetlerinin kadınları da son derece güzeldir. Ukrayna'lı genç kızlar bütün güzellik yarışmalarında favori olabilirler. Özellikle giyinik olurlarsa; çünkü bacakları batı ölçülerine göre kalıncadır.

Rus erkeğine kalırsa hiçbir güzel, iri bacaklı, iri göğüslü, kalçalı, hafif kalkık burunlu ve kırmızı yanaklı Rus güzelinin eline su dökemez.

Geleneksel olarak güçlü kuvvetli kadınların daha çekici ve arzulanır oldukları kabul edilir. **Zdorovoya** (sağlıklı) sözcüğünün güzel kadınlar için kullanılması boşuna değildir. Rus kadınlarının son zamanlara kadar kilo almaktan neden çekinmedikleri anlaşılıyor. İri bir vücut, sağlık, güç ve canlılık işaretidir.

Bu beğeninin kökenleri, kadınların dış görünüşlerinden çok çalışma kapasiteleriyle değerlendirildikleri köylü toplumuna uzanır. Eski bir Rus deyişine göre «Kadının suratından su içilmez.» Köylüler evlenecekleri kızın yüzüne değil, bacaklarının ve sırtının kalınlığına bakarlardı. Böyle bir kızın bir de kırmızı yanakları, parıldayan gözleri varsa, kısacası güzel bir yüzü varsa bir güzellik abidesi olurdu, köyün delikanlıları da peşini bırakmazdı. Ancak cömert çıkıntıları olan heybetli bir vücut ilk tercihti; yüz güzelliği sonra gelirdi.

Çoğunluk nişastalı ve yağlı yiyeceklerden oluşan Rus mutfağı, acı soğuklarla birlikte Rus kadınına pek lütufkâr davranmıyordu. Soğuktan korunmak için yağlı yiyecekler yemek gerekiyordu. Köylü ailelerin sofralarında aylar boyunca ekmek, darı, patates gibi nişastalı yiyeceklerden başka bir şey bulunmazdı. Kuşaklar boyunca bu yemek alışkanlığı, güçlü, esnek yaradılışlı, her türlü zorluğa göğüs geren, en güç işlerin altından kalkan, atın yanında, çoğu kez at **olmadan** pulluğu çeken tipik Slav kadınının ortaya çıkmasına yol açtı. Eski Rus köylerinde bu kadınlara çok saygı duyulur ve cinsel yönden çekici bulunurlardı.

Slav köylü kadınları anaç olmalı, çok çocuk doğurmalıydı. Kırsal bölgeleri kasıp kavuran trajik çocuk ölümlerinden bezginlik getiren halk, gürbüz, güçlü kadınların sağlıklı çocuklar doğuracağına inanıyordu. Çocukların köy ekonomisinde çok önemli bir yeri vardı.

Anne- babaların güçleri tükenince bütün yük çocukların omuzlarında kalacaktı. Çok küçük yaşlarda bile anne-babalarına yardım eden bu çocuklara önemli bir yatırım gözüyle bakılıyordu. Beş yaşında bir çocuk kazları güderken, aynı yaştaki kız kardeşinin civcivlere yem vermesi ve annesine yardım etmesi olağan bir görüntüydü.

Genetik açıdan Ruslar bir köylü toplumudur. Bir zamanlar ülkeye hakim olan ayrıcalıklı sınıflar tamamen yok edilmiş, ya da Devrim ve iç savaş sırasında yurt dışına sürülmüştür. Bu ayrıcalıklı sınıfların genetik açıdan köylülerle pek az ortak yönleri vardı. Yüzyıllar boyunca onlardan ayrı yaşadılar, çoğaldılar ve bambaşka davranış biçimleri ve alışkanlıklar edindiler. Aralarından balolarda, tiyatrolarda ve sosyete salonlarında göz kamaştıran güzeller çıktı; ancak sıradan bir köylü böyle bir güzele ikinci kez bakmazdı bile. Üst sınıfla köylüler arasındaki sosyal ilişkinin, Güney Afrika Boerleriyle, Bantu yerlileri arasındaki ilişkiden fazla olmadığını söylersek abartmış olmayız. Üstelik bu köylüler efendileriyle az çok aynı dili konuşuyorlar, aynı dini ve tarihi paylaşıyorlardı.

Etnik bir Rus, hatta Slav tipinden söz edilemez. Birbirine çok yakın etnik gruplar arasında bile çok farklı tiplere rastlanır. Kuzey Rusları çoğu kez sarışın, mavi gözlüdür ve yüz hatları serttir; Ukraynalılar daha ince yüzlü ve koyu renk gözlüdür. Ancak bu tanımlar bir genellemeden öteye gitmez. Slavlarda başka köyden kız almak yaygındır; ırkların üstünlüğüne inanmazlar. Çoğu melezdir. Üç yüz yıl süren Moğol hakimiyeti izlerini bırakmıştır. «Bir Rus'un derisini yüzün, altından Tatar çıkar.»; Napolyon'un bu sözlerinde gerçek payı vardır.

Bugün, özellikle gençler arasında çok güzel kadınlar bulunur; ancak bunların asıl çekiciliği, **oboyannye**' lerindedir, başka dillerde karşılığı bulunmayan bu sözcük çekicilik, kişilik ve güzellik gibi vasıfları içerir. Bütün dünyada milyonlarca TV izleyicisi, Münih Olimpiyatlarındaki bir kaç dakikalık gösterisinden sonra genç Rus jimnastikçisi Olga Karbut'a hayran oldu. Ancak Olga Karbut modern bir Sovyet kızıdır ve geleneksel, gürbüz Sovyet kızlarının tipik bir temsilcisi olamaz.

Genellemek gerekirse, Rus kadınların çoğu batı ölçüleriyle güzel sayılmaz. Rusya'yı ziyaret eden gezginler bu kanıyı paylaşacaktır. Yakın geçmişe kadar da bu durumu, özellikle de vücut ölçülerini değiştirmek için bir çaba göstermediler. Erkeklerinin de onları değişmeye zorladıkları söylenemez.

Devrim'de, ülkenin yeni baştan inşa edildiği günlerde, savaş ve savaş sonrası yıllarda, 1960'lara değin köylülerin güzellik ölçüleri geçerliliğini korudu; bu uzun süreçte kadınlar ağır işçilik yaptılar ve fiziksel dayanıklılıkları ülke ekonomisinde önemli bir rol oynadı. Naylon çorap, sütyen, iç çamaşırı ve en ilkel tuvalet malzemeleri gibi Batı Avrupalı ve Amerikalı kadınların vazgeçilmez kabul ettikleri malzemelerin hiç birini kullanamadılar. Bir pamuklu elbise ve bir çift **tapochka** (topuksuz terlik) le yazı; bir çift keçe bot, kalın bir şal ve çoğu kez asker parkalarından bozularak yapılan ceketleriyle kışı geçirdiler. Açık havada ağaç keserek, hendek açarak, tuğla döşeyerek çalıştıkları kış ayları boyunca, domuz yağıyla pişirilmiş bir kap sıcak çorba hayatlarını çekilir kılmaya yetiyordu.

Bugün bütün bu çileler geride kaldı ve yeni bir çağ, bir bolluk dönemi başladı. İşin tuhafı, bu bolluk döneminin bir göstergesi de, kadınların serbestliği ve

özgürlüğüdür. Batılı kadınlar dişiliğiyle ilgili bütün emareleri, özgürlüğünü kısıtladığı ve onu alçalttığı savıyla silerken, çağdaş Sovyet kadını dişiliğe dönüşü savunmakta ve bu hareketin öncülüğünü genç, zeki ve iyi eğitimli kadınlar yapmaktadır.

Nüfus planlamacıları ve hukukçular, doğum oranının artmasına ve Sovyet ailesinin güçlenmesine yardım edeceğine inandıkları bu dişiliğe dönüş akımından son derece hoşnutlar. Son zamanlarda çıkarılan işçi yasalarından bazıları, örneğin kadının çalışmasını kısıtlayan yasa, Avrupa ve Amerika'daki militan feministleri ayağa kaldırmaya yeter. Sovyetler Birliği'nde de bazı kadınlar bu yasaları protesto etti; ancak genelde refah artışının bir göstergesi olarak kabul edildi. Kadın kuruluşları ve sendikalar yasayı desteklediler.

Doğum oranının artırılması, cinselliğin üretken bir sürece oturtulmasıyla gerçekleşecekti. Birey yeniden ön plana çıkarılmalıydı; kadın gizemli, çekici, özgün ve istek uyandıran dişi olmalıydı. Erkeğin sınıf bilincine değil, libidosuna hitap etmeli, onun biyolojik sahip olma güdüsünü harekete geçirmeliydi.

Yüzyıllar boyunca kadın bu amaca ulaşmak için fizyolojik hilelere başvurmuş; giysiler, kozmetikler kullanarak, vücudunun en güzel yerlerini açarak ve yeterince güzel olmayan yerlerini kapatarak kendini özel ve arzulanır bir meta olarak sunmuştur. Bugün, amaçları farklı olmakla birlikte, Rusya'da bu eğilim göze çarpıyor.

Büyük Sovyet kentlerini ziyaret edenler, saçları yapılı, boyanmış, elleri manikürlü, bakımlı ve çekici genç kadınlarla karşılaşacaklardır. Yaşlı kadınlar genellikle iri-yarı ve bakımsızdır; ama şişman bir genç kız ya da kadına rastlamak çok zordur. Şişman kadınlar en azın-

dan genç erkekler için eski çekiciliğini kaybetmiştir. Bu eğilim bütün ülkede gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır.

Üç yıl önce Sibirya'da yolculuk ederken, bu muazzam ve çok vahşi ülkenin en ıssız köşelerinde genç ve güzel kadınlarla karşılaşmak beni çok etkilemişti. Bir tayga'nın ortasında, hidroelektrik santralının yapımında çalışan işçilerin dinlenme evinde konuk edildim. Burada elli- altmış kadar genç kadın vardı ve her sabah lobide sıraya girip kilolarını ölçüyorlardı. Yol arkadaşımla birlikte yaptığım bu incelemede, içlerinden birinin bile batı ölçüleriyle şişman sayılamayacağını gördük. Bir genç kız 85 kilo geldi; ancak onun da boyu 1.80'in üstündeydi. 40 yaşının üstündeki kadınlar arasında şişmanlara rastlanıyordu; ancak gençler son derece formundaydılar. Hepsinin de saçları son modaya göre kesilmiş, giysileri düzgündü; kozmetik ve parfüm kullanmıyorlardı. Sovyet yol arkadaşım da etkilenmişti; beş yıl önce aynı bölgede manzaranın çok farklı olduğunu söyledi. «Bunlar çıldırmış,» diyordu, genç ve hoşsohbet bir adamdı; «Evli olduğuma hayıflanıyorum,» diye ekledi.

Sosyalist toplumdaki her şey gibi, bu eğilim de bir planlamanın sonucudur. Bugün Moskova'da, belki de Avrupa ve Amerika kentlerinden daha çok sayıda kuaför salonları vardır; hükümetin denetlediği ücretlerle en alt gelir gruplarındaki kadınlar bile bu salonlardan yararlanabilir. Büyük bir olasılıkla Avrupa standartlarının altında da olsa, her tür kozmetik kadınların hizmetine sunulmuştur. Kozmetik endüstrisi devlet kontrolundadır ve Moskova'da iyi bir Sovyet parfümü, bir çift erkek çorabından daha ucuzdur. Naylon çoraplar da her yerde satılmaktadır; ancak fiyatları o kadar

düşük değildir. Bazı hanım iç çamaşırları da son derece fantezi çizgiler taşır. Bunların arasında Türkistan ipeğinden yapılanları da var; ancak Sovyet müşteriler sentetik ürünlere daha çok ilgi gösteriyorlar. Sovyet ticaretinin bir özelliği bu; az bulunan ve yurt dışından gelen mallara talep her zaman büyüktür. Sibirya'da bir İngiliz kadınının sentetik kumaş kürkünü Bratsk'da mink bir kürkle değiş-tokuş ettiğini ve bu sentetik kürkün sahibinin o bölgede epey sükse yaptığını işitmiştim.

Sovyetler'e yaptığımız gezilerden birinde, karım yanında koyu kırmızı bir alış-veriş çantası taşıyordu. Moskova'da yolunu kesip çantayı satın almak isteyen kadınlardan gına getirdi ve sonunda oteldeki oda hizmetçisine çantayı armağan etti. Orta yaşlı hizmetçinin gözleri yaşarmıştı.

Genç kızlar arasında mini-etekler (**miroyoubka'** lar), dar kazaklar çok revaçtadır. Sovyet yapısı bikiniler de oldukça cüretlidir. Kadının vücudunu sergilemesi artık bir burjuva adeti olarak görülmüyor. Tabii bu açıklığın bir sınırı var. Strip-tease gösterilerine ve üstsüz kızların servis yaptığı barlara Rusya'da yer yok.

Sovyet kadınlarını Fifth Avenue, Knightsbridge ya da Chams Elysees'de rastlanan kadınlarla karşılaştırmak haksızlık olur. Onları Avrupa'nın bütük kentlerin işçi merkezlerindeki kadınlarla kıyaslamalısınız; çünkü Sovyet kadını çalışan bir kadındır. Sovyetler Birliği'nde doktor, mühendis ve mimarlar, Amerika'daki hizmetçilerden ya da Londra'daki gündelikçi kadınlardan daha az kazanırlar. Sosyal yardım bakımından biraz daha avantajlı olabilirler, ancak bu avantaj, aradaki uçurumu kapamaya yeterli değildir. Bu çerçevede, Sovyet ka-

dınının son yıllarda dişiliğe dönmekle, kendine olan saygısını artırdığı söylenebilir.

Bu olgu bir tesadüf değil, yoğun bir propaganda ve ekonomik zorunlulukların sonucudur. Bugün Rusya'da moda desinatörlüğü saygı gören bir uğraştır ve içlerinden biri, Viacheslav Zaitsev, dünya çapında ün kazanmıştır. Ne var ki erkekler hâlâ kaba saba giyinirler; erkek giysileri pahalı ve kadınlarınkiyle karşılaştırıldığında, oldukça zevksizdir. Kadınlar hem ekonomik hem de manevi değerler açısından ulusun göz bebeği olmuşlardır ve bugün Kızıl seks pazarındaki yerlerini hakkıyla elde etmişlerdir.

Seks pazarı mı? Bu, belki de bütün özel ticaretin yasaklandığı bir ülke için uygun bir deyim olmadı. Ne var ki Sovyet kadını kendini pazarlamaz; devlet bu işi onun için yapar. İşçi yasasındaki son değişiklerle çalışma hayatına ilişkin hakları kısıtlanmıştır. Edebiyatta ve diğer sanat dallarında romantik aşk temasının ağırlık kazanması, kadınlara karşı nezaket, hürmet ve koruyucu tavırların sosyal değerler olarak tanınması, posterlerde, ve, evet takvimlerde güzel ve çapkın bakışlı kızların resimleri kadının değişen rolünü göz önüne seriyor. Bunlara, Sovyet kadınının değerini düşürecek davranışlara izin verilmemesini de ekleyebiliriz. Moskova'da kadın fotoğrafları seçerken nazik, ancak ısrarlı bir uyarıyla, çirkin kadınları seçmemem istendi. «Bunca güzel kadınımız varken, neden şişko canavarların resimlerini basacaksınız? Sovyet kadınının **gerçek** yüzünü gösterin. Ne de olsa sosyalizm mutluluk demektir; mutluluk da en etkili güzellik aracıdır.»

Bir Intourist ofisine uğrayıp reklam broşürlerine göz atmak yeter. Hemen hepsinin kapağında genç, güzel bir kadın size gülümser; yazlık tatil köylerinin rek-

lamlarında soyunmakta olan kızların kimi zaman oldukça cüretkâr pozlarına yer verilir.

Üç yıl önce Sibirya'da bir fotoğrafçıyla dolaşırken, yaşlı ve çirkin kadınların resimlerini çekmemem istenmişti; «Sibirya'da o kadar güzel kızlar var ki, filmlerinizi harcadığınıza değmez.»

Başka bir deyişle, kırmızı güzeldir.

'Yansız bir gazeteci' olarak (İki zıt özelliği bir araya getiren ilginç bir Sovyet deyimi bu), elimden geldiğince bu arzularına uymaya çalıştım. Ancak şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, Sibirya'da, bütün Sovyetlerde görmediğim kadar çok güzel kızla karşılaştım. Belki de bu izlenim, Sibirya'daki kızların genellikle çok genç olmasından kaynaklanıyor. Ve Sovyetler Birliği'nde genç kızlar, on beş yıl önceki ilk ziyaretimden bu yana epey yol almışlardı.

Bu kızların çoğu yakından incelenirse, oldukça güzel, içlerinde olağanüstü güzel olanları da var. Bu değişikliğin, yemek alışkanlıklarına dikkat etmelerinden kaynaklandığını söyleyenler oldu ki bunda gerçeklik payı olabilir. Ancak geçmiş yıllarda kozmetik kullanmamaları ve şekilsiz giysileri de, Sovyet genç kızını sevimsiz göstermiş olabilir. Kaba giysiler, doğanın yıprattığı suratlar, kırık tırnaklı, nasırlı eller ve kaslı bacakların ardında güzellik belirtileri bulmak kolay değil. Bir çift naylon çorabın ve güzel bir elbisenin kadın vücudunu nasıl değiştirdiğini görmek oldukça şaşırtıcı.

Slav kadınının en büyük düşmanı yağdır; otuz beş, hatta otuz yaşlarında bütün vücutlarını bir yağ tabakası kapamaya başlar. Kırklarına erişince domuzlar gibi şişerler ve zayıflamak için bir çaba göstermezler.

Yıllar süren yiyecek sıkıntısı ve açlıktan sonra, 1960'larda Sovyet halkının oburluk hastalığına tutuldu-

ğu da söylenmiştir. Slavlar (yiyecek bir şeyler bulduklarında), her zaman olağanüstü iştahlıdırlar. Rusya'da **kalori** hiçbir zaman popüler bir sözcük olmadı bugün de değildir. Ne yazık ki Rus mutfağının hemen bütün yemekleri nişastalı yiyeceklerden oluşur. Ruslar çok ekmek yerler; her yemekten önce de üstünde yağ tabakaları birikmiş, koyu bir çorba içilir.

Ruslar bugün, yemek bolluğu karşısında uğradıkları şoku atlatmış görünüyorlar; ancak iştahlarının kapandığı da söylenemez. Bir Rus sofrasına konuk olmak gastronomik bir felaketle sonuçlanabilir. Hem çeşit, hem de miktar açısından çok zengin olan bu sofrada boğulana kadar atıştırmazsanız, ev sahibinizi gerçekten gücendirebilirsiniz.

İdeal vücut ölçülerine kavuşan Sovyet kızlarının değişmemelerini ve annelerini biçimsizleştiren yemek alışkanlıklarını bırakmalarını diliyoruz. Genç erkeklerin beğenisi, genç kızların kararlarında diyet tablolarından daha önemli bir rol oynayacaktır; ne var ki bazı genç erkekler, bugün de etli-butlu kızları tercih ediyorlar.

Genç kızların, oburluğun en büyük bir tehlike olduğunun farkında olmadıklarını sanmıyorum. Moskova'da, Ukrayna Otelinde çok güzel bir asansörcü kıza rastladım. İri yarı, ama şişman değildi; bacakları da Slav kadınlarında rastlanmayan güzellikteydi. İkide bir asansörün kapısını kilitler, müşterilerin söylenmesine aldırmadan lobideki büfeden sosisli ya da balıklı sandviç alır, yeniden yerine dönerek afiyetle yerdi. Asansör kuyruğunda bekleyen müşterilerden biri lobide oturan ve görünüşe göre asansör trafiğinden sorumlu olan şişman, anaç bir kadına şikayette bulundu. Kadın omuzlarını silkerek, «Kızcağızı rahat bırak,» dedi. «Bugün

çok mutsuz. Kocasıyla kavga etmiş.»

Kızcağız mutsuzluğunu isli balıkla gidermeye çalışıyor olmalıydı. Kocasıyla barıştığını ve vücut ölçülerini bozmadığını ummaktan başka çaremiz yok.

Moskova otellerinde genç kızların kahvaltı edişlerini izlemek bir müddet sonra sinirlerinizi bozabilir. Rus gastronomisinde kahvaltının çok önemli bir yeri vardır; ancak Rus kadın ve erkekleri bu işte de aşırıya kaçarlar. Bir kadının kahvaltıda altı yumurta, soslu ve patates salatalı iki büyük frankfurter (sosis), sekiz dilim yağlanmış beyaz ekmek, üç porsiyon tatlı ve bunun üstüne büyük bir bardak Ermeni konyağı (Rusların en gözde içkisi) nı mideye yuvarladığını gözlerimle görmesem inanmazdım. Gerçek bir Rus güzeli olmayı kafasına koyduğu anlaşılıyordu. Yüzü gerçekten güzeldi, ama bacakları küçük bir fili andırıyordu.

Dişiliğe dönüş, genç Sovyet erkeğini evine bağlayacak, daha çok çocuk sahibi olmasını sağlayacak mı? Savaştan sonra kadınların sayıca fazla olması erkekleri şımartmış, kadına fazla önem vermeyen bir tavır geliştirmelerine neden olmuştur. Bu tavrın bugün de sürmesi, Sovyet nüfus planlamacılarını endişelendiriyor. Sosyal amaçlı toplantılarda genç kızlar birbirleriyle dansederken erkeklerin sıkıntıyla etrafı süzmeleri ya da birbirleriyle dansetmeleri olağan manzaralardan! Bu adetler, iki cins arasındaki fiziksel temasın hoş karşılanmadığı eski köylü geleneklerinin devamıdır; eski Rus halk oyunlarında da iki cins birbiriyle temas etmez.

Genç erkeklerin kızlara karşı ilgisiz, biraz da küçümser bir tavır takınmalarında, savaş sırasında iki cinsin aşırı yakınlık kurmalarının da rolü olmuştur. Kuzey kutbuna yakın bölgelerde, Sibirya'da büyük endüstri projelerinde genç kızlar ve erkekler bir arada görev

alır, kimi zaman genç kızların lojmanlarına erkeklerin, ya da erkeklerin lojmanlarına genç kızların verildiği olurdu. Savaşta genç kızlar erkeklerle omuz omuza dövüştü, birlikte yemek yedi ve yattılar. Ne var ki bu yakınlaşma, hiçbir zaman cinsel taşkınlıklara yol açmadı; aksine, çekiciliğin en önemli etkenlerinden biri olan cinsel merakın kaybolmasına neden oldu.

Bugün bu durum yavaş yavaş değişmektedir. Refah düzeyinin artması; özellikle konut sorununun halledilmesiyle iki cins birbirinden uzaklaşıyor. İki ya da üç çiftin aynı odada yatıp kalktığı günler geride kaldı. Ancak bir tür teklifsizlik bugün de hükmünü sürdürüyor; uzun tren yolculuklarında bile yataklı vagonlarda cinsiyet ayrımı yapılmaz; küçük kasabaların otel ve lokantalarında kadınlar erkeklerle aynı tuvaleti kullanırlar.

Ancak son yıllarda kadınlar genç erkeklere karşı daha mesafeli ve gizemli bir tavır içine girmişlerdir. Bu tavrın kökenleri, cinsel çekiciliğin ilk kurallarına uzanır. Çağdaş Sovyet kızı güç geçtikçe daha nazlı, işveli bir kimliğe bürünüyor; çıktığı gencin onunla flört etmesini istiyor. Koruyucu, nazik ve cesur erkek tipi revaçtadır. Çağdaş genç kızlar kolay elde edilemeyeceklerini kanıtlamak istiyor, karşısındakinden saygı bekliyor ve bu saygıyı görüyor.

Pornografinin olmaması, ya da en azından ortalıkta satılmaması da kadınların çekiciliğini artırıyor. Her gün her yerde çıplak kadın vücutlarıyla karşılaşmak, erkeklerin cinsel arzularını köreltmektedir. Cinsellik fantezilerle beslenir. Amerika, İngiltere ve İskandinavya ülkelerinde son yıllarda sayıları gittikçe artan, kadın vücutlarını ve erkek-kadın ilişkilerini hayal gücüne yer bırakmayacak şekilde sergileyen yayınların Sovyetler Birliği'ne sızması önlenmiştir ve bu tutumun

kadının çekiciliğinin artmasında önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Sovyet fotoğraf ve resim sanatında bacaklar tümüyle görüntülenebilir; ancak göğüsler ve meme uçları, anneleri çocuklarını beslerken gösteren resimlerin dışında —ki özellikle kırsal kesimdeki Rus kadınları bu işi her yerde rahatça yaparlar— hâlâ bir tabudur.

Cinsel bölgelerdeki kıllar, büyük kentlerde el altından satılan pornografik resimlerde bile görülmez. (Orta Asya ve Kafkaslardaki Müslüman kadınlar evlenmeden önce çoğu kez barbarca bir yöntemle cinsel bölgelerindeki kılları temizlerlerdi; söz konusu bölgeler çamurla sıvanır, kuruduktan sonra kılların köklerini de koparacak şekilde kazınırdı. Bu adet, Müslüman erkeklerin sünnet geleneğiyle birlikte yavaş yavaş terkedilmektedir. Bugün bu tür operasyonlar ancak uzman hekimler tarafından yapılabilir. Bu yüzden, en dindar Yahudi ailelerinde bile sünnetli gençlerin sayısı azalmaktadır. Rabbiler, uzman değillerse sünnet yapamazlar.)

Yontularda çıplak kadın figürlerine rastlanmaktadır. Son zamanlarda çevrilen bazı filmlerde —cinsel mesaj taşımayan— çıplak kadınlar görünmüştür. Konchalovsky'nin **İlk Öğretmen** filminde kadın kahraman tamamen çıplak ve (Müslüman olduğu için) cinsel bölgesi kıllardan arınmış biçimde görünür. Son derece güzel bir film olan Andrei Rublev'de çırılçıplak genç kızlar birkaç saniye perdede görünürler. Her iki sahne de, cinsel konularda oldukça hassas olan Sovyet sansürünü aşmıştır.

(Rusların çıplaklığa yaklaşımı oldukça belirsizdir. Küçük bir çocukken, benden büyük arkadaşlarımla St. Petersburg yakınlarında, kadın ve erkeklerin birlikte çırılçıplak denize girdikleri bir plaja gittiğimizi hatırlı-

yorum. Bütün bir aile, kumsalda üstünde bir şey olmadan dolaşabiliyordu. O zaman altı yaşlarında olduğum halde, memeleri sarkarak suda yıkanan kadınların manzarası beni rahatsız etmiş ve korkutmuştu. Bugün Sovyetler Birliği'nde böyle bir sahne tekrarlanamaz; bu da Çarlık Rusya'sının bazı konularda Sovyet toplumundan daha ilerde olduğunu gösteriyor!)

Dişiliğe dönüş akımı Sovyet kadınının özgürlük ve serbestlik tutkusuyla nasıl bağdaşıyor? Erkeklerle her alanda tam bir eşitliği hedefleyen kadın için geri atılmış bir adım olmasın bu akım?

Son derece zeki bir Rus kadınıyla —bana adının önemsiz olduğunu söyleyen kadınla —bu konuda uzun bir tartışma yapmak olanağını buldum. Komünist Partisi üyesi olmalıydı; ama tavırlarında Parti üyelerine özgü o pragmatik dogmacılıktan eser yoktu. İngilizce konuşuyor ve okuyordu; Betty Friedan, Gloria Steinem ve Kate Millett'i, Germaine Greer ve diğer kadın hakları militanlarını okumuştu. Bazı insani konularda hükümetinin yaklaşımını eleştirmekten çekinmiyordu.

Ancak, Sovyet yurttaşlarıyla yapılan tartışmalarda hemen hemen her zaman aynı sorunla karşılaşılır; bir Sovyet yurttaşının sistemin bozukluklarından yakınmasını dinleyebilirsiniz, ama siz sistemi eleştirmeye başlarsanız alınırlar. Biraz önce kendilerinin şikayetçi oldukları bir konuyu siz yinelerseniz kırılırlar. Benim muhatabım akılsız biri değildi; ama ben Sovyet kadınını dişileştirme politikasının çelişkileri hakkında sorular sormaya başlayınca bir anda savunma vaziyeti aldı.

Tartışma sırasında not almadığım için (Bir Sovyet yurttaşıyla konuşurken sakın not almayın, ortalık bir anda buz kesebilir) konuştuğumuz her sözcüğü hatırlamıyorum; ancak özetle şunları söyledi: «Aman, Tanrı

aşkına!» (Sovyet entellektüelleri konuşma sırasında bir kaç kez Tanrı'nın adını anarlar) «dişiliğin kadın özgürlüğüyle ve eşitlikle nasıl çeliştiğini bana söyleyebilir misiniz? Size bir şey söyleyeyim; bizim toplumumuzda bu akım doğrudan doğruya kadın özgürlüğünün bir sonucudur. Sovyet kadını artık erkekle eşit durumda olduğunu kanıtlamak için kaba ve erkeksi görünmek gereğini duymuyor —eşitliği kanıtladı ve artık dişi olabilir. Bir kadın ve bir doktor olarak, dengeli bir cinsel hayatı olan ve duygusal yönden sağlıklı olan her genç kadının beğenilmekten— ve, evet, çevresindeki erkekler tarafından arzulanmaktan hoşlandığını söyleyebilirim. Fiziksel görünümün en göz alıcı yönlerini sergilemek, erkeklerle yaşamın bütün alanlarındaki eşitliğini hiçbir şekilde etkilemeyen tamamen normal, biyolojik bir dürtüdür.

Sizin dünyanızda durum farklı. Sizde kadın bu işi kendini satmak, iyi bir koca ya da zengin bir aşık bulmak için yapar. Bu, onun için ekonomik bir zorunluktur. Bizim kadınımız için böyle bir durum söz konusu değil. Tabii, o da bulabileceği en iyi erkeği kendine çekmek isteyecek; yakışıklı, temiz, güçlü ve zeki, kısacası ideal erkekler de sayıca fazla olmadığı için doğal olarak bir rekabet söz konusu. Ama bu biyolojik bir rekabet, ekonomik değil. Erkeklerin soğan ve ter kokan pasaklı kadınlardan çok; iyi giyimli, temiz, güzel ve bakımlı kadınlara ilgi duyacağını bilen kadın, idealindeki erkeği bulmak ve ilgisini çekmek için elinden geleni yapıyor. Ancak burada önemli olan, her ikisinin de birbirlerini satın almadıkları; kısacası, fizyolojik üstünlüklerini sergileyen bir kadın fahişelik yapmıyor.»

«Fahişelik belirsiz bir terim,» diye yanıtladım, «Her ikisi de aranan özelliklere sahip iki kişiden biri fabri-

ka işçisi, öteki yöneticisi olsa bu durumun kadının seçimini etkilemeyeceğini mi söylüyorsun?»

«Belki, ama ortada kaç tane fabrika yöneticisi var ki? Böyle bir durumda da ancak işçiyi sevdiği halde yöneticiyle yalnızca makamı için evlenirse fahişelik yapmış olur. Kadınlarımız arasında fahişeler vardır; ama biz ortalama Sovyet kadınından, sokaktaki kadından söz ediyoruz. Sovyet genç kızının durumunu tartışıyoruz, özel durumları değil! Sovyet kızı, evlenmekle gelir düzeyinin yükselmeyeceğini bilir; aksine, çocuk sahibi olunca ekonomik durumu bozulacaktır. Ekonomiyi cinsellikten —ve evlilikten— ayırmayı başardık, ya da hemen hemen başardık sayılır. Bu da kadının gerçek özgürlüğüne doğru atılmış dev bir adımdır. Evlilikte ya da evlilik dışı ilişkide kadının köleliği, erkeğe mali yönden bağımlı olmakla başlar. Yakın geçmişte sizde iyi giyimli, bakımlı ve güzel kokular süren genç kızların —bir zamanlar doğudaki esir pazarları gibi— alıcılara sunulduğu tanışma baloları tertiplenirdi. Drahoma ve başlık parasıyla birlikte çok şükür bu barbarlığın sonu geldi. Rusya'da bir zamanlar aç kalmamak ve yatacak bir yer bulmak için cinselliğini satmanın tek çıkar yol olduğunu anlattığımızda, genç kızlarımız bize inanmak istemliyorlar.

Tabii ki kadınlarımızın dişi ve çekici olmalarını istiyoruz. Evlenmelerini ve çocuk yapmalarını istiyoruz. Edepli olmalarını istiyoruz Bir fahişe gibi davranmakla erkeklerle eşit duruma geleceklerine inanmıyoruz. Kadın militanlarınız '.ik', 'ikiş', '.m' gibi sözcükler kullanmakla (bunların Rusça karşılıklarını söylemişti) içlerindeki aşağılık duygusunu açığa vurmaktan başka bir şey yapmıyorlar. Belki de sizin toplumunuzda dikkati çekmek, sizin deyiminizle kamuoyunun ilgisini

uyandırmak için böyle yapmak gerekiyor; ama biz bu evreyi çoktan geride bıraktık. Kadınlarımız erkeklerle eşit durumda olduklarını kanıtlamak için küfretmek zorunda değiller; bunu kanıtladılar bile ve bugün kimse onları aşağı görmüyor. Artık kadın gibi davranabilir ve giyinebilirler; kimse aşağılık duygusuyla böyle davrandıklarını söyleyemez. İyi giyinmek, ellerin ve saçların bakımlı olması, güzel kokmak, kısacası güzel olmak hoş bir duygu. Bizim için böyle davranmak sosyal terbiye icabıdır, başka bir şey değil.»

«Kadınların bir çok iş kolunda ve meslekte görev almasını engelleyen yasalara ne demeli?» diye sordum.

«Her şeyden önce kadınlara yasaklanan işler çok az. Yalnızca sağlıklarını bozan işler yasak. Ha, biliyorum, militan feministleriniz kadınların, erkeklerin yaptığı bütün işleri yapabileceklerini söyleyeceklerdir; sperm üretmek hariç. Ve bir kadının, erkeğin yaptığı işi yapmaya **hakkı** olduğunu söylerken, bir ilkeyi hayata geçirmek istiyorlar. Bu haklarını kazanmaları gerek. Oysa bizim kadınlarımız çok zaman önce bu ilkeyi hayata geçirdiler. Maden ocaklarında çalıştılar, hendek ve kanal kazdılar, tren ve gemilere yük taşıdılar. Ancak ortalama bir kadının, ortalama bir erkeğin yaptığı işi yapabileceğini öne sürmek, fiziksel açıdan, saçmalıktan başka bir şey değil. Bunu anlamak için anatomi tablosuna bakmanız yeter. Hayır, ortalama bir kadın sperm üretemeyeceği gibi, ortalama bir erkeğin kaldırdığı ağırlığı da kaldıramaz. Neden kaldırsın ki? Bu onun erkekten aşağı olduğunu kanıtlamaz. Doğa ona başka yetenekler vermiştir, ve bu yetenekler kömür çıkarmaktan çok daha değerli ve önemlidir.

Görüyorsunuz, sizin toplumunuzda hala iki cins arasında bir savaş sürüyor. Ama biz bu kardeş savaşının

ekonomik nedenlerini ortadan kaldırdık ve cinsler arasındaki işbirliğinin toplumu daha ileriye götüreceğini kanıtladık. Gerektiğinde, kadınlarımız en ağır işlerde çalıştılar, çok zaman sağlıklarını hiçe sayarak. Bu yüzden bizim bir ilke sorunumuz yok. Acil bir durumda yine çalışırız. Ama şimdi acil bir durum yok, bu yüzden özgürlüklerini kanıtlamak için kendi sağlıklarını ve kadınlık işlevlerini tehlikeye atmaları gerekmiyor. Kadınlarımız yalnızca dişi değil, toplumun tam sorumlu birer üyesi. Toplumun görevi yurttaşlarının sağlığını korumak ve insan kaynaklarını, herkesin yararına, en üretken ve iyi biçimde yönlendirmektir. Bazı işlerin kadınların sağlığını bozduğu ve biyolojik açıdan kadınlara zararlı olduğu tıp uzmanları tarafından kanıtlanmıştır. Kadınlık işlevini yerine getirmek, toplum için, kömür taşımaktan çok daha değerli bir hizmettir.»

«İyi ama, bu durumda kadının ortalama kazancı erkeklerden düşük olmuyor mu?» bam teline bastığımı biliyordum, bir çok kadın bu konuda bana yakınmıştı. Dostum, sorumu yanıtlamadan önce biraz durakladı.

«Evet, oluyor -parasal açıdan tabii. Bir kömür işçisi, söz gelimi bir bakteriyologdan dört kat fazla ücret alır; bir doktordan da fazla kazanır. Ancak biz parasal konularda rekabete sizin kadar önem vermeyiz. Bir insanın değerini parasıyla ölçmeyiz- herkes ömür boyu iş bulma garantisi, temel ihtiyaçlarının karşılanması paranın önemini azaltmıştır. Bu işe bir de başka açıdan bakalım. Kömür işçisi, çok zor şartlar altında, renksiz bir yaşam sürer. Bütün gücünü işine verir; kendini geliştirmek ve ilerletmek için enerjisi kalmaz. Bu yüzden, söz gelimi, kendini geliştirmek ve bir doktor ya da bilim adamı olmak için her türlü fırsata sahip olan bir laboranttan daha çok ücret alması normaldir ve hak-

kıdır. Gerçekten, laboratuvarda çalışan bir kızın, birkaç ruble daha kazanmak için işini bırakıp maden ocağına gireceğini ve sağlığını tehlikeye atacağını düşünemiyorum. Ve eğer böyle bir şey yapacak kadar ahmaksa, toplumun görevi onu durdurmak olmalıdır. Unutmayın; kadınımız, —ortalıkta erkek yokken— madende çalışabileceğini kanıtlamıştır; bu yüzden onun bir ilke sorunu yoktur. Bence ekonomik özgürlüklerini güvence altına aldıktan sonra, yeteneklerini ve güçlerini daha değerli ve üretken alanlara yöneltmekle onlara büyük bir iyilik yapıyoruz; onları onurlandırıyoruz.»

«Bütün kadınlar sizin gibi mi düşünüyor?»

«Hayır, tabii ki değil. Bir çoğu yakınıyor, kimi zaman haklı nedenleri de var. Kadınları ilgilendiren yasalar hâlâ yetersiz, çoğu zaman bunun nedeni yasaları yapanların erkekler olması. Ama bütün yabancılar bizim bir geçiş toplumu olduğumuzu unutmuş görünüyor; şimdiki sistemimiz de geçici bir sistem. Komünizme doğru yürüyoruz, unuttunuz mu? Bugünkü örgütlenmemizde bir çok eksikler var; ve her gün yeni bir sorunla karşılaşıyoruz. Ama bu sorunlar ilerlediğimizi, katı olmadığımızı gösteriyor ve ekonomik kapasitemiz ölçüsünde hatalarımızı düzeltiyoruz. Bazı kadınlar, haklarının kısıtlandığını haykırıyorlar, ama bütün toplumlarda kısıtlayıcı yasalar vardır. Sizde kadınların çalışmasını kısıtlayan yasalar yok mu?»

«Amerika'da kadınlara ayırım yapılmasını önleyen bir yasa var,» diye karşılık verdim. «İnsan hakları yasasının bir maddesidir bu ve bu yasaya göre, iş için yeterli vasıfları olan hiçbir kadın, cinsiyetinden ötürü işten men edilemez.»

Dostum, «Bunu bilmiyordum,» dedi. «Peki, kaç ka-

dın işçi maden ocaklarında ya da demiryolunda çalışıyor?»

«Belki de hiçbir kadın bu işlerde çalışmıyor, ama ilke olarak çalışabilirler.»

«Yine ilke sorunu! Biz o sorunu aşalı çok oldu. Belki de biz şanslıyız. Annelerimiz, kocalarının sıcak yataklarından kalkıp elleriyle ekmek pişirmek ve bunu çocuklarına yedirmek zorundaydı. Başlangıçta bir şok geçirmiş olmalılar; yüzme bilmeden suya atlamak gibi bir şey bu. Çırpınıp durdular; içlerinden bazıları suda boğuldu. Ama çoğunluk yüzmeyi öğrendi ve o günden beri gayet iyi yüzüyorlar. Ben o günleri görmedim, ama benim kuşağımın kızları için müstakbel kocalarımıza ekonomik açıdan bağımlı olmak düşüncesi, saçma, âdeta ayıp geliyor. Kadınlarınız evde oturup çocuk bakmanın ve kocalarına bağımlı olmanın en aşağılık türden bir fahişelik olduğunu anlayana dek, cinsiyet ayrımını önleyen yasaların hiçbir anlamı olmayacaktır. Bu paradoks gibi görünüyor; gerçekten kadınların özgürlüğü, yasal ve geleneksel yollardan erkeklere bağlanmaktan vazgeçtikleri gün başlayacaktır. Ekonomik bağımsızlık —kazanılmış bağımsızlık— olmadan eşitlik olmaz; sorumluluk olmadan hak olmayacağı gibi. Kadın cinselliğini sattıkça köle olacaktır ve köle olarak davranılmayı hak edecektir.»

«Belki.» dedim. «Sovyet kadınının son elli yılda büyük ilerleme kaydettiğini biliyorum. Bu yüzden yeni Evlilik ve Aile Yasası bana şaşırtıcı ölçüde tutucu, hatta patriyarkal geldi. Devrimci hiçbir yönü yok, bizim feministler bu yasaya kesinlikle karşı çıkardı.»

«Sanırım karşı çıkarlardı; çünkü sizin feministleriniz hâlâ ideallerle uğraşıyorlar, gerçeklerle değil. Ve devrim denince yıkıp ezmeyi anlıyorlar. Ama yıkımla-

rın bittiği, yerlerin temizlendiği ve yeni bir yapı kurmanın gerekeceği gün de gelir. Yeni bir yapının kurulması da, radikal bir değişiklik söz konusuysa, devrimci bir çabadır; ama bu işte gerçeklerle uğraşmak zorundasınız, ideallerle değil.»

«İdealinizden vazgeçme pahasına?»

«Hayır, onları gerçeklerle bağdaştırarak. Lenin, 'realist bir idealist olun,' demişti. Yıkıcı, anarşist dönem geride kaldı; ortada yıkacak bir şey kalmamıştı. Bazı eski pratik yöntemlere yeniden başvurmak gerekti.»

«Kadınları yasal evliliğe ve doğuma zorlamak gibi mi?»

Dostumun tepesi atmaya başlıyordu; «Bu haksız bir yargı. Her şeyden önce, kimse kimseyi zorlamıyor. Her kadın istediği kadar bekâr kalabilir ve isterse 20 kez çocuk aldırabilir. Biz, normal bir kadının çocukları ve ailesiyle mutlu yaşayacağı bir ortam yaratmak istiyoruz. Mutlu yaşayacağı diyorum; çünkü böyle bir ortam kadınların biyolojik işlevleri açısından bir zorunluluktur. Aileyi güçlendirmeye çalışıyoruz, ancak sorun şu; hangi aileyi? Karı-kocanın ekonomik açıdan birbirlerinden tamamen bağımsız oldukları, aynı sorumluluk ve hakları taşıdıkları aileyi. Yasa kocaya, hasta ya da sakat karısına bakma yükümlülüğünü getiriyor; aynı yükümlülüğü karısına da veriyor. Her ikisine de çocuklarına karşı eşit sorumluluk veriyor. Ayrılırlar da çocuk babada kalırsa, anne nafaka ödemek zorunda. Bu patriyarkal bir gelişme mi? Kadının kocasıyla bir lokma ekmek ve yatacak bir yer için birlikte olduğu eski evlilik düzenini geri getirmeye çalışmıyoruz.»

«Bazı Rus kadınlarının ev kadınlığı yaptıklarını duydum.»

«Doğru, ancak genellikle çocuklarına bakmaları ge-

rektiğinde, geçici olarak evde kalıyorlar. Evlendikten sonra işini bütünüyle bırakan kadın sayısı çok az. Bilmiyorum, belki de bütün çalışan kadınların yüzde onu kadar, ama zamanla bu oran azalacak. Çocuklar çalışan kadınları meşgul ediyor, ama zamanla bu durum da değişecek. Her şey bir anda olmaz. Bugüne değin kadını ekonomik bağımlılığından kurtardık; bunu başardık. Hiçbir kadın, bir erkekle kendisine bakıyor diye yatmak zorunda değil; eğer yatıyorsa bunu kendi seçimiyle yapıyor demektir. Zamanla kadın ev işlerinin zahmetinden ve bütün zamanını çocuklarına vermekten kurtulacak; devlet bütün sorumluluğu üstüne alacak. Bugün bu sorun var; ama hiç olmazsa yarın dertlerimizin azalacağını biliyoruz. Bu yarını kadınlar kuracak. Şu bilinsin ki kadınlarımız bu ülkenin en dinamik ve yaratıcı güçlerinden biridir. Kendi çıkarlarını korumaya da kararlıdırlar. Bu ülkeyi erkeklerle omuz omuza kurdular, kollarıyla ve kafalarıyla çalışarak kurdular. Kendi emekleriyle kazandıkları ömür boyu güvenlik duygusunun, ekonomik bağımsızlığın tadına vardılar. Şimdi kimse onları eski seks kölesi rolüne döndüremez.»

«Kadınlarınız gerçekten müthiş,» diyerek ona hak verdim. «Ama refahın artması ve geleneksel dişilik eğilimleri onların dayanıklılıklarını azaltıp, yeni yaşantılarının rahatlığıyla gevşemelerine ve dejenere olmalarına yol açmasın?»

«Yeni yaşantının rahatlığı mı?» dostum gülümsedi. «Yaşam, aktif yaşayan biri için, bizim kadınlarımız için hiçbir zaman o denli rahat değildir; yalnızca asalaklar kolay para kazanır ve yaşarlar. Biz asalaklığın yasal dayanaklarını kaldırdık. Bu yüzden, sizin deyiminizle dişilik, her kadının biyolojik hakkıdır. Kadınlarımız ekonomik bağımsızlıklarını kazandılar ve eşitliklerini ka-

nıtladılar, artık biraz nefes alıp kendine bakabilir, giyinebilir ve güzelleşebilirler. Kızlarımız mini etek ve dar kazak giyiyor, ruj ve oje kullanıyor, erkeklerle flört ediyorlarsa —bin yaşasınlar. İnsanın, bunu koca bulmak, ya da —sizin deyiminizle— avlanmak için yapmıyorlar; en iyi hayat arkadaşını bulmak için böyle davranıyorlar. Hayat arkadaşlarını, efendi ya da sahiplerini değil. Ve her kadının buna hakkı vardır.

«Son bir soru» dedim, «Kadın özgürlüğü militanlarımıza, kendilerinden esirgendiğini öne sürdükleri hakları kazanmaları için bir öneriniz var mı?»

Dostum bir süre düşündü. «Biyolojiyle savaşmayı bırakıp, biyolojiyi kullanarak onları köle yapan ekonomik sistemle savaşmalarını öneririm. Ekonomik sistemin kıskacında, en az kendileri kadar ezilen erkeklerle savaşmayı bırakmalarını. Bu gereksiz bir savaş, çünkü ezilenleri ezenlere karşı birleştireceğine, onları bölüyor. Ve hepsinden öte, cinsiyetlerini satın alınabilir bir meta olmaktan kurtarmalarını ve özgün insanlar olarak yaşamdan tad almalarını. Ve tabii, bu utanç verici ticareti mümkün kılan koşullarla savaşmalarını önerirdim.»

«Başka bir deyişle, bir devrim başlatmalarını mı?»

«Hayır, başlamış olanı sürdürmelerini. Sizin dünyanız da, aynı biçimde olmasa da, bizimki gibi süratle değişiyor. Belki de bizim anladığımız biçimde bir devrimi sizin yapmanıza olanak yok, belki gerek de yok. Siz kendi yolunuzu kendiniz bulacaksınız, bugünkü koşulları çok daha iyisiyle değiştireceksiniz. Kadınlarınıza, ellerinden geldiğince temiz, bakımlı, dişi ve güzel kalmalarını öğütleyin, dünyada gereğinden çok çirkinlik var.»

Rusya'da feminist olmak kolay. Sovyet kadınları-

nın büyük çoğunluğu feminist; kendilerini ortaçağ baskısından kurtaran Devrim'den bu yana, onlara yepyeni bir dünyanın kapılarını açan kadın hareketinin ulaştığı noktayla gurur duyuyorlar. Ve olabildiğince yansız bir gözlemci olarak samimi düşüncem, kendilerine verilen tarihsel fırsattan yararlanmayı başardıklarıdır.

11 — SONUÇ

Bu çalışma, çok geniş ve oldukça karmaşık bir konuyu ayrıntılı olarak incelemek gibi bir sav taşımıyor. Resmi istatistikler ve dökümanlar aktarıldı; derinlemesine bir araştırma yapılmadı. Ülke içindeki uzun yolculuklar sırasında karşılaşılan Sovyet kadınlarının —ve erkeklerinin— görüşleri alındı.

Sovyetler Birliği'nin etnik yapısındaki muazzam farklılıklar, araştırmayı güçleştiren bir etkendi. Ancak Rus dilinin bütün etnik gruplar tarafından konuşulması, ve bütün ülkede insan ilişkilerinin (bir kaç istisnayla) temelde benzer özellikler göstermesi; üç Slav cumhuriyetinde, Sovyet Rus Federasyonu, Ukrayna ve Belorusya'da kadının konumu hakkında yapılacak bir araştırmanın, bütün ülkedeki kadınların durumunu az çok yansıtacağı kanısını uyandırmıştır. Getireceği bütün tehlikelere karşın, bu çapta bir araştırmada genellemelere başvurmanın zorunlu olduğunu da belirtmeliyiz.

Son elli yılda Sovyet kadını neler başardı? Böyle çok boyutlu bir soruyu yanıtlamadan önce, gelişmelerin başlangıç noktasını bulmak gerekir.

Çarlık Rusya'sında bütün ülkede kadınlar yasal medeni haklardan mahrumdular. Dahası, nüfusun yüz-

de 80'ini oluşturan köylülerin hemen hepsi eğitimsizdi. Rus köylü kadınlarının çoğu, Müslümanlar ve küçük etnik gruplara mensup kadınların hemen tümü okuma-yazma bilmiyordu.

Devrimle bütün imtiyazlı ve iyi eğitim görmüş sınıflar yurt dışına sürüldü, ya da yok edildi; bu da kadınlar arasında okuma - yazma oranını düşüren başka bir etkendir. Devrim'den sonraki birinci yılın sonunda, ülkedeki kadınların en az yüzde 90'ı okuma yazma bilmiyordu.

Bu kadınların çoğu, erkeğin üstünlüğünü kayıtsız şartsız kabul eden eski dini geleneklere bağlıydı. Meslekleri, sanatları yoktu; tarlada çalışmaktan başka iş bilmezlerdi.

Yüzyılın başlarındaki Rus kadınını Amerika ya da Batı Avrupa ülkelerindeki kadınlarla karşılaştırmak, Rus kadınının bugünlere nasıl geldiği hakkında doğru ve anlamlı bir yargıya varmamızı güçleştirecektir. Devrim öncesinin Rus köylü kadınını, Ortaçağ Avrupa'sının feodal köylü kadınıyla karşılaştırmak daha doğru olacaktır.

Daha kapsamlı bir özet vermek için, sorunu her biri insan etkinliklerinin özel bir bölümünü kapsayan üç ana başlığa indirgeyip, Sovyet kadınının bugün bu alanlardaki konumuna açıklık getirebiliriz.

1. Yasalar Karşısında Eşitlik

Sovyet hükümetinin çıkardığı ilk yasalardan biri, ki Lenin tarafından kaleme alındığı söylenir, istisnasız bütün yasal konularda, iki cins arasında tam ve mutlak eşitlik öngörüyordu. Çoğu eski kilise yasalarından yola çıkılarak hazırlanan eski, ayrımcı yasalar, dini

yetkilerin bütün yasal dayanaklarıyla birlikte kaldırılmıştı.

Özellikle kırsal kesimde eski âdet ve geleneklerin kaldırılması kolay olmamıştı; ancak bugün Sovyet kadını, yalnızca kağıt üstünde değil, pratikte de erkeklerle tam bir eşitliğe sahiptir.

2. Eğitim ve Kültür

Sovyet kadını Devrim'le birlikte, sıfırdan başlayarak en büyük aşamasını bu alanda yapmıştır. Bugün Sovyetler Birliği'nde elli yaşının altında okuma-yazma bilmeyen kadın yoktur; Sovyet kadınının ortalama eğitim düzeyi en ileri Batı ülkelerinden ilerdedir. Sovyetler Birliği'nde kadın doktorların, mühendislerin, mimarların, hakimlerin ve her alandaki işçilerin toplam nüfusa oranı da batı ülkelerinden ilerdedir.

Son zamanlara dek Sovyet üniversitelerindeki kadın öğrencilerin sayısı erkeklerden fazlaydı, ancak son bir kaç yıldır erkek öğrencilerin sayısında belirli bir artış gözlenmektedir. Son istatistiklere göre üniversitelerdeki öğrencilerin yüzde 53'ü erkek, yüzde 47'si kadındır. Daha genç kuşaklarda kız-erkek oranının aynı olması, Sovyet kadınlarının erken evlendiğini ve bir bölümünün çocuklarına bakmak için öğrenimine ara verdiğini gösteriyor. Ne var ki bu kadınların hemen hepsi de bütün üniversite ve yüksek okulların bünyelerinde bulunan mektupla eğitim kurslarına katılırlar. Bu yüzden üniversitelere devam eden kadınların sayısı, eğitim gören kadınların toplam sayısını vermemektedir.

Bütün kültürel etkinliklerde kadınlar ön sırayı alırlar. Öğretmenler, öğretim üyeleri, güzel sanatlara devam eden öğrenciler, tiyatro ve müzelerde çalışanlar,

kütüphaneciler, tiyatrocular, vb.nin büyük çoğunluğu kadındır.

3. İş Bulma

Sovyet anayasası, işin yalnızca bir hak değil, cinsiyet gözetilmeksizin, eli tutan her yurttaşın görevi olduğunu kabul eder ve her yurttaşa, aktif çalışma hayatı boyunca, yeteneklerine ve vasıflarına uygun bir iş bulmayı taahhüt eder.

Bütün Sovyet kadınları yaşamlarının bir bölümünü çalışarak geçirirler, bu kuralın çok az istisnası vardır. Hiç çalışmayan kadınlar genellikle çok çocuklu annelerdir ve bunların sayısı pek azdır. Çocuk büyütmek yasalarla ödüllendirilir.

İş alanında kadınlara bir çok ayrıcalıklar tanınmıştır; doğumdan önce ve sonra ücretli izin, hasta çocuklarına bakmak için izin ve terfi hakkını kaybetmeden her doğumdan sonra bir yıl ücretli izin gibi. Her iş için eşit ücret garanti edilmiştir ve işçi alırken cinsiyet ayrımı yapmak ağır bir suçtur. Kadınlar elli beş, erkekler altmış yaşında emekli olurlar.

Son çıkarılan işçi yasasıyla bazı ağır ve tehlikeli işler kadınlara yasaklanmıştır. Ayrıca hamile kadınların fazla mesai yapması, gece çalışması yasaklanmıştır ve hamilelikleri sırasında, ücretleri aynı kalmak koşuluyla, daha hafif işlerde çalıştırılırlar. Bu düzenlemelere karşın çocuk yapan kadının ortalama kazancı bir miktar düşerse de, Sovyetlerde toplumun çıkarları bireyinkinden üstün tutulur ve kadın sağlığı, güç geçtikçe düşen nüfus artış hızını yükseltmek çabasında olan devletin en çok önem verdiği konulardan biridir.

Temelde tam bir ekonomik bağımsızlık elde eden

kadınlar, parasal kazanç açısından henüz erkeklere yetişememişlerdir. Rakamlar, toplam ücretlerin yüzde 65'inin erkeklere gittiğini gösteriyor. Ne var ki işsizlik sorunu olmayan ve yaşam boyu ekonomik güvence sağlayan bir toplumda para, serbest ticaret ekonomilerinde olduğu kadar önemli bir rol oynamaz.

Herhalde, «Herkes ihtiyacı kadar, herkesten yeteneği kadar» ilkesinin hayata geçirileceği komünist toplum gerçekleşince gelir dağılımındaki eşitsizliğin de sona ermesi beklenmektedir. Bugün Sovyet formülü «Herkesten çalıştığı kadar»dır ve gelir eşitsizliği de bu formülden kaynaklanıyor.

4. Politika

Sovyet devlet çarkının bugün de erkeklerin elinde olduğu söylenir. Bu sözde gerçek payı var. Komünist Partisi ve İdari Konseyler (Sovyetler)'in bütün kademelerinde kadınların oranı yüzde 35'i aşmaz. Bu rakam, bütün dünyanın demokratik toplumlarında, idari mekanizmada görev alan kadınların sayısından fazla ise de, Sovyet kadınının politikaya erkekler kadar hevesli olmadığı görülüyor.

Sovyetler Birliği'nde politikacılığın kazançlı ve profesyonel bir çalışma alanı olmaması, kadınların bu işe heves etmemelerini açıklayabilir. Politika, kişinin gündelik hayatına eklenen bir **nagruzka** (angarya) dır. Komünist Partisi üyeleri her hafta belirli bir süreyi Parti için çalışmakla geçirirler.

Çocuk doğurmak, bakmak, ev işleri için ne kadar zaman gerekeceğini hesaplarsak, ortalama Sovyet kadınının erkekten daha az boş vakti olduğu anlaşılır, bu durumda kadının politikayla harcayacak zamanı da yok-

tur. Kadınların çoğu da politikayı erkeklere bırakıp ev işleri ve aileleriyle uğraşmaktan memnundur. Kadınların yüzde otuz beşinin bile politika yapacak zamanı bulmaları şaşırtıcıdır.

Politika alanında da Sovyet kadını işe sıfırdan başladı. Devrim'den önce kadınlar politik ve idari etkinliklerde bulunmazlardı. Kadının büyük bir aşama gösterdiğini teslim etmek gerekir; ancak yakın gelecekte de ev işlerinden başını kaldırıp politik etkinliklerde bulunması olası görünmüyor.

5. Evlilik ve Aile

Çar zamanında çıkarılan aile ve evliliğe ilişkin bütün yasalar, erkeğin tanrısal bir görevle ailenin başına getirildiği patriyarkal kilise kavramlarının bir uzantısıydı. Devrim'den sonra bu yasalar tamamen kaldırıldı ve yerine, eşlerin eşit haklarına dayanan bir medeni hal yasası getirildi. Bu yasa, dünyadaki örnekleri arasında en özgürlükçü olanıydı.

Ne yazık ki ülkenin içinde bulunduğu koşullar yasanın kötü kullanılmasına yolaçtı. Yasa o zamandan beri bir kaç kez değiştirilerek, ideal evlilik koşullarının yasal çerçevesinin çizilmesine çalışıldı. Eşlerin birbirlerine ve çocuklarına karşı sorumluluklarının belirlenmesi ve her iki eş de mümkün olduğunca özgür olmalıydı.

Yasanın aldığı son biçimle Sovyet kadınının hak ve sorumlulukları nelerdir?

Kadın, özgür iradesiyle evlenmek hakkına sahiptir. İstediği takdirde yasal kimliğini ve kızlık adını korur. Evlendiği sıradaki mülkü ve evlendikten sonra elde edeceği bütün miras ve armağanlar üstündeki hakları korunur. Eşiyle birlikte yaşamasını güçleştirse bile, iste-

diği işi seçme hakkına sahiptir. Cinsel yaşamını dilediği gibi düzenler; bu konuda eşler evlilik hukukuyla bağlı değildirler. Çocuk istemiyorsa, tıbbi koşullar da uygunsa ücretsiz olarak çocuk aldırabilir; bu konuda yalnızca kendi kararı belirleyicidir. Evliliğini istediği anda, kocasıyla anlaşarak (çocukları yoksa) ya da mahkeme kararıyla (Yetişkin olmayan çocukları varsa mahkemeye gitmek zorundadır) boşanabilir. Boşandıktan sonra, yetişkin olmayan çocuklarının bakımını ve çıkarlarını korumak şartıyla, istediği kadar yeniden evlenebilir.

Kocasıyla birlikte aileyi ekonomik açıdan desteklemeli, çocuklarının bakımını ve eğitimini üstlenmelidir. İçlerinden biri hastalandığında ya da sakat kaldığında, öteki eş ona bakmakla yükümlüdür. Evlilik sırasında edinilen bütün mülk, boşanırken eşit olarak dağıtılmak koşuluyla çiftin ortak malları sayılır.

Yasa, kadınlara bazı ayrıcalıklar tanımıştır. Koca, çocuğunun doğumunun üstünden bir yıl geçmeden boşanamaz. Boşanırken çocuklar genellikle annede kalır ve çocukları almayan eş nafaka öder.

Kuramsal olarak ideal Sovyet evliliği, ekonomik açıdan bağımsız, birbirlerine ve çocuklarına eşit hak ve sorumluluklarla bağlı, birbirlerine maddi hiçbir kaygıları olmaksızın sevgi ve saygı duyan kadın ve erkeğin, özgür sevgi beraberliğine dayanır.

Sovyet evliliğini özgün kılan başka bir hüküm de, her iki eşin, çocuklarını «Anayurt'a bağlılık ruhuyla... ve onları komünist toplumun kurulmasında aktif görev almaya hazırlayacak komünist bilinçle (yetiştirmeleridir).

Kadının mülkiyet edinme hakkını ve diğer yasal haklarını hiçe sayan eski geleneksel kilise evliliğiyle

karşılaştırıldığında, Sovyet evliliği büyük bir gelişmenin göstergesidir. Eşlerin sorumluluğu yok sayılmamakta ,her iki tarafa da eşit hak ve yükümlülükler getirilmektedir. Aile yasasının kadını biraz kayırdığı bile söylenebilir.

6. Cinsellik

Cinsel konularda kadın ve erkek, yasalar önünde her bakımdan eşittir. Kadınlara uygulanıp da, erkekler için gözardı edilen yasal kısıtlamalar yoktur. Toplumun huzurunu bozmayan bütün cinsel etkinlikler, kişilerin özel sorunudur; yalnız kendilerini ilgilendirir. Hiçbir cinsel etkinlik yasayla kısıtlanamaz, yeter ki yukarda değindiğimiz koşullara uyulsun. Eski dini geleneklerin uzantısı olan tabuların yasalar önünde hiçbir anlamı yoktur.

Ne var ki uygulamada geleneklerin kimi zaman bazı kısıtlamalar getirdiği görülür. Genel olarak erkeklerin ve kadınların cinselliğe yaklaşımları farklıdır; kadınların cinsel konularda daha ölçülü ve kapalı olmaları beklenir.

7. Gelenekler

Davranış biçimlerini değiştirmek kolay bir iş değildir; Sovyet toplumunda da geleneksel davranış biçimleri hâlâ tam anlamıyla terkedilmemiştir. Erkeğin daha güçlü olduğu mili, yalnız erkekler değil, kadınlar arasında da hükmünü sürdürmektedir. Özellikle iş alanında, yasaların cinsiyet ayrımını yasaklamasına karşın, erkeklerin sorumluluklarını kadınlardan daha iyi yerine getireceklerine inanılır.

Kadınların geri, patriyarkal bir toplumdan yarım yüzyıl gibi bir sürede uygulanan yasal ve pratik önlemlerle nasıl özgürleştiklerini ve bağımlılıktan kurtulduklarını anlamaya çalıştığımız bu araştırmadan nasıl bir sonuç çıkarabiliriz?

Her şeyden önce, aktif yurttaşlık görevinin bütün hak ve sorumluluklarını üstlenen kadın, yaratıcı ekonomik etkinliğin bütün dallarında erkekle rekabet edebilmektedir. Bundan başka, ait olduğu toplumun ekonomik hayatına her açıdan katkıda bulunurken, bir yandan da 'can verme' gibi çok önemli bir biyolojik işlevi yerine getirir ve en önemli üretimini; topluma bir yurttaş kazandırma işini yapar. Toplumun da yardımıyla. annelik görevi, üretken ve sorumlu bir birey olmasını engellemez.

Sovyet kadını, ülkesinin bütün beklentilerine karşılık verdi. Ancak bu kolay olmadı. Ortalama ve ortalamanın üstündeki Sovyet kadını profesyonel işçi, iyi bir anne ve ev kadını üçgeninin cenderesine sıkışmıştır.

Bu durumun pratikte nasıl olduğunu anlatmak için kitabımızın sonuna Natalia Baranovskaya'nın «Diğerleri Gibi Bir Hafta» başlıklı uzun hikayesinden oldukça kısaltılmış bölümler aldık. Öykü ilk kez, A. Soljenitsin'in **İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün**'ü basma cesaretini gösteren popüler edebiyat dergisi **Novyi Mir (Yeni Dünya)**'da yayımlandı.

Öykünün kahramanı Olga Voronkova, bir araştırma enstitüsünde çalışır. Kocası da kendisi gibi mühendistir ve iki çocukları vardır.

P.tesi: Koşuyorum, koşuyorum, merdivenlerde Yakov Petrovich'e rastlıyorum. Beni içeri davet ediyor. Geç kaldım, on beş dakika. Geçen Pazartesi on yedi dakikaydı.

Yakov Petrovich'in minik gözbebekleri pembe, dolgun suratında dönüyor. Yumuşak ve temkinli bir sesle konuşuyor:

«İşimize duyduğun ilgiyi ve, şey, vasıflarını göz önüne alarak, genç bir çalışma arkadaşından boşalan yeri sana verdik. İşe şey, zamanında gelmeyişinin bizi üzdüğünü saklamayacağım...»

Sesim çıkmıyor. İşimi seviyorum. İşimde dürüstüm. Ama hep geç kalıyorum. Özellikle Pazartesileri. Apartmanımızın inşaatı bitmeyen kaldırımlarının buz kestiği, otobüsler, trafik sıkışıklığı gibi bir şeyler mırıldanıyorum... ve birden bulantılı bir duyguyla bütün bunları daha önce de söylediğimi hatırlıyorum. Olağanüstü boğuk bir sesle özür dileyerek salona doğru yürüyorum... koşuyorum ve laboratuvarın kapısında bu sabah saçlarımı taramadığım aklıma geliyor. Tuvalete koşuyorum. Firketeleri lavaboya koyuyorum, saçlarımı tarıyorum, aynada kendime bakıyorum ve kendimden nefret ediyorum. Dağınık saçlarım, uykulu gözlerim, oğlan suratım, koca burnum ve gözlerim.

Saçımı tarıyorum, kazağımı üstüme çekiyorum, ağır adımlarla koridorda yürürken bir yandan düşüncelerimi bir düzene sokmaya çalışıyorum... Yakov Petrovich altı ay önce beni kendi grubuna alarak yeni numuneleri test etmemi istediğinde, bu riski göze almıştı. Bu iş için

aday olan Bayan Chiastikova'yı alsaydı endişe etmesine gerek kalmayacaktı. Ancak bu iş benim uzmanlık dalıma daha uygundu ve İngilizce bilmem bir avantajdı. Ya şimdi gidip Lydia'ya işi almasını söylerse, yaptığım bunca deneyden sonra? Neden her zaman acele ediyorum ve her zaman geç kalıyorum?

Laboratuvar ayağımızın bağı. Bazı cihazların önünde uzun kuyruklar var. Laboratuvar yöneticisi Valentina'ya beni araya sokması için yalvarıyorum. Başıyla olumsuz işareti yapıyor, yeniden yalvarıyorum. En sonunda hafta içinde yeniden gelmemi söylüyor.

Çalışma odamıza geçiyorum. Dokuz kadın bu odada çalışıyoruz ama ortada yedi masa var. Neyse ki her zaman boş bir masa bulunuyor; kızların bir kısmı fabrikada çalışıyorlar. Boş bir masa buluyorum; 40 dakika geç kaldım!

Odaya girdiğimde altı çift göz bana bakıyor. Laboratuvara uğradığım için geciktiğimi söylüyorum. Ludmilla'nın gözleri dehşetli açılmış. Lucia'nın ateşli Ermeni gözleri beni suçluyor. Maria Matveyena gözlüklerinin ardından beni süzüyor. Alla'nın boyalı gözleri ilgisiz. Shura'nın yuvarlak gözleri tam bir daire biçimini alıyor. Zenaida'nın keskin göz bebekleri beni suçluyor; «Laboratuvar tabii. Yine geç kaldın!»

Lucia, Ludmilla ve ben aynı gruptayız. Yakov Petrovich şefimiz. Lucia Markarian başkanımız. Yeni plastiği Lucia bulmuştu. Ama Yakov'a maledildi. Bu konuyu açtığımda Lucia, «Tuhaf bir hikâyedir,» deyip geçiştirdi. Bir daha da sormadım.

Yerime oturuyorum. Ve aniden önümde uzun bir anket kağıdı buluyorum. «Kadınlar İçin Bir Anket» yazıyor üstünde. Bir göz atıyorum. Aileniz hakkında bilgi... kaç çocuğunuz var... yaşları... birlikte yaşadığınız

akrabalar... Kolay bir anket; bir koca, iki çocuk, bakımını üstlendiğimiz akraba yok. Çalışırken çocuklarınızı nereye bırakıyorsunuz? Biri kreşte, biri yuvada. Ev durumu? Hmm, en iyisinden. Yeni bir daire, üç odalı, rahat. Her şeyi bilmek istiyorlar. Bir haftada ortalama kaç saat (a) ev işi (b) çocuk bakımı (c) kültürel etkinlikler ve sporla uğraşıyorsunuz?

Sporlardan en çok yarışı seviyorum. Evden otobüse, otobüsten metroya, tekrar otobüse, Metro, iş ve işten eve. Uzun mesafeli koşularda iddialıyım.

Bir sonraki soruyu görünce bütün neşem kaçıyor. Siz ya da çocuklarınız hasta olduğu için işe gelmediğiniz günlerin sayısı. Zayıf noktam. Şefimiz iki küçük çocuğum olduğunu biliyor, ama onların yüzünden gelmediğim günleri saymış mıdır? Aralık ayındayız... Kasım'da iki çocuk da nezle olmuştu. İki hafta sanırım. Ekim'de soğuk almışlardı. Galiba beş gün. Eylül'de su çiçeği. Karantinayla, neredeyse üç hafta... Peki ilerde ne olacak? Öksürük, kızamık ve soğuk algınlığı... soğuk algınlığı! Doktorlar acele ediyor. Biz de. Çocukları tam iyileşmeden okula götürüyoruz ve bahar gelinceye kadar öksürüp tıksırıyorlar.

Lucia ve Ludmilla'yla birlikte koridora çıkıyoruz. Lucia bir sigara yakıyor. Ludmilla açıklıyor; «Bu sabah geldiler... Nüfus uzmanları. Bütün kadın enstitülerinde anket yaptıklarını söylediler. Ne öğrenmek istiyorlar?»

Lucia: «Kim bilir? İstatistik moda şimdi. En çok kadınların neden doğurmak istemediğini öğrenmek isterler; üzülme Ludmilla —sen bekâr bir annesin. Olga da sırasını savdı. Ya benden nüfus artışına katkıda bulunmamı isterlerse? O zaman— elveda tezim!

Ludmilla'ya bakıyorum. Küçük, tombul, kuzu gibi

kıvırcık. Kocası yok. Vova'sının babası evli olduğunu söylemedi. Birden kayıplara karışıverdi. Ludmilla'nın annesi köyden geldi, onu bir güzel dövdü, yetkililere yakarmak istedi. Sonra ağladı, bütün erkeklere küfretti ve şimdi küçük çocuğa o bakıyor.

Lucia'nın kocası önde gelen bir bilim adamı. Kooperatiften aldıkları geniş bir dairede oturuyorlar, yeterli paraları var. Mutluluk? Daha zamanı var. Kocası Lucia'nın işi bırakmasını ve daha çok çocuk doğurmasını istiyor. **Normal** bir aile istiyor.

Odamızdaki dördüncü anne olan Shura hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Öyle anlaşılıyor ki içlerinde en şanslı benim.

Ludmilla nüfus artışına katkı şakasını ciddiye alıyor; «Ne katkısı? Gerçekten bir nüfus planlaması mı var?» Sonra, iyimser bir ifadeyle, «Hayır, kızlar! Annelere bir sürpriz yapacaklar. Belki de iş saatlerini kısaltacaklar!»

Lucia kafasını sallıyor: «Daha çok çocuk yapmamızdan başka bir şey istemiyor onlar... Bakın kızlar, ben bir çözüm buldum. Neden üçümüz evlerimizi değiştirmiyoruz? Olga benim evimi alsın, ben Ludmilla'nın, Ludmilla da Olga'nınkini.»

Bu kez Ludmilla şaka yaptığımızı anlıyor: «Üç odalı evini benim tek odalı komünümle mi değiştirmek istiyorsun?»

«Hayır, ama koşullar beni buna zorluyor. Sürekli bir çocuk bakıcısına istiyacım var, senin annen. Ayrıca beni hamile bırakıp duran kocadan da kurtulmam gerek. Olga işine yakın bir evde otururşa geç kalma sorunu olmaz. Merak etme, Olga'nın Dima'sı harikadır. Benim Suren de çok heyecanlanacak; Olga benden genç ve daha şişman.»

Maria Matveyevna yanımıza geliyor. «Nedir bu toplantı, Yoldaşlar?» Hepimiz ona saygı duyarız. Onun idealizmine hayranız. Geçmişi başarılarla dolu: otuzlarda komünal çalışmalara katılmış, savaşta yararlılıklar... Kızları çocuk evlerinde büyümüş, evlenip kendi yuvalarını kurmuşlar. Yalnız başına, işi ve politika için yaşıyor. Yetmişine yaklaştı. Em-Em'e (bu adı biz taktık) derin saygı duyuyoruz.

İçtenlikle anlatıyorum. «Çocuklarla konuşuyorduk... İşte, ben yirmi altı yaşındayım, beş yıldır evliyim ve iki çocuğum var...»

«Devrim öncesi köylüler gibi,» Lucia sözümü kesiyor. Maria Matveyevna öfkeleniyor. «Öyle söyleme! Olga iyi bir anne ve iyi bir işçi olduğu için gurur duymalı. Gerçek bir Sovyet kadını o!» Düşünüyorum. Gerçekten iyi bir anne miyim? İyi bir Sovyet kadını olmanın anlamı ne?

Odamıza dönüyoruz. Daha vaktimiz var -anket kağıtlarını gelecek Pazartesiye kadar toplamayacaklar. Çalışmaya başlıyorum. İyi iş yaptık. Plastiğimizin kimyasal yapışkanlığını artırdık. Şimdi yeniden deneylere başlamalıyız... Plastiğimle çalıştıkça, işimi daha çok seviyorum. Grafiklerin içinde kayboluyorum. Biren omuzumun üstünde bir ses:

«Saat ikiye on var Olga, ben gidiyorum. Ne almamı istersin?»

Bu Shura. Bugün odadaki dört anne için alış-veriş sırası onun. Öğle tatilimizin ikiyle üç arasında olmasını biz istedik; dükkânlar bu saatte daha tenha oluyor. Biraz yağ, bir kilo dana sosisi, biraz ekmek ısmarlıyorum. Burada yiyerek kaybettiğim zamanı kazanmak istiyorum. Lucia da kalıyor. Bir kurt gibi aç. Shura döndüğünde, elimizle böldüğümüz ekmekle birlikte sosisin ya-

rısını yiyoruz, üstüne de lavabodan bardaklarımıza doldurduğumuz suyu içiyoruz.

Yeniden işe dönüyorum. Günün ikinci yarısı hızlı geçiyor. Paydos saati. Otobüs yine itiş-tıkış. Yine metro. Sıkışık. Belorusskaya aktarma istasyonunda bir insan seli. Acele etmeliyim, acele, acele! Dima ile çocuklar yedide evde olacaklar. Bir tren daha. Bir köşede, duvara dayanarak rahat bir yolculuk yapıyorum. Öyle esniyorum ki genç bir adam dayanamıyor: «dün gece ne yaptığını bilmek isterdim?» «Çocuklarıma bakıyordum,» ondan kurtulmak için ters ters bakıyorum.

Bu sabahı düşünüyorum. Tipik bir Pazartesi. Altıya çeyrek kala saat çalıyor... Dima'nın koca eli sırtımda beni uyandırıyor:

«Haydi Olga, kalk artık! Yine deliler gibi telaş edeceksin.»

Kalkıp giyiniyorum. Kemerimin kancası yok. Zamanım da yok. Mutfağa koşarken, salondaki halıya takılıyorum. Bir kibrit yakıp, parmaklarımı yakıyorum; gazı yakmayı unutmuşum. Sonunda banyo. Yıkanıyorum, yüzümü yumuşak havluya gömerken bir an dalar gibi oluyorum. Aniden uyanıp haykırıyorum: «Kahretsin, ne hayat!»

Saçmalama Olga! Hayat güzeldir. Yeni bir apartman dairen var. Kostia ve Gulika güzel çocuklar. İlginç bir işin var. Dima'yla sevişiyorsunuz. Harika.

Salı. Normal bir kalkış. Altıyı on geçe, saçım hariç hazırım. Akşam yemeği için patates soyuyorum, bulamacı karıştırıyorum, kahve ve süt hazırlıyorum. Dima'yı uyandırdıktan sonra çocukları kaldırmaya gidiyorum. Odalarının ışığını açıyorum. Günaydın, canlarım! Gulika'yı karyolasından çekip alıyorum. Ağlıyor. Dima'ya sesleniyorum, ama o traşını olmakta. Mutfaktan yeni

bir ses: sütün altındaki ateşi kapamayı unuttum. Gulika'yı yere bırakıp koşuyorum.

Çocukları uyandırmaya çalışıyorum. Dima sofrayı hazırlıyor, aradığı bir şeyi bulamayınca bana sesleniyor. Bu sırada Gulika tarağımı bir yere saklıyor. Arayacak zamanım yok. Sonunda masaya oturuyoruz. Çocuklar sütlerini içip dilimlerini yiyorlar. Dima yiyor. Ben biraz kahve içiyorum.

Yediye on var. Dima hala yiyor. Çocukları giydirmeliyim. Koşuşturup duruyorum: çorapları ısıt, pantalonları ısıt, kazakları, eldivenleri. Kostoa'yla boğuşuyoruz. Sonunda Dima yardıma geliyor. Çocuklar hazır. Botlarımı giyerken tarağımı buluyorum.

Çocukları Dima'ya teslim edip, yokuş aşağı otobüse doğru koşuyorum. Uzun bir sıra var. Otobüsler dolu geliyor; iki, üç yolcu aldıktan sonra gidiyorlar. Son anda kapının koluna asılıyorum; biri beni içeri çekiyor.

Enstitüye zamanında ulaşıyorum. Önce deneyler için Valentina'ya. «Sana söyledim. Haftanın ikinci yarısında!» Odama gidiyorum. Çalışmaya başlıyorum. Kütüphaneye gidip bazı Amerikan dergileri alıyorum. O sırada saatin ikiye beş kaldığını anlıyorum. Alış-veriş siparişimi vermedim.

Odada büyük bir toplantı var. Bizim kattaki bütün kadınlar burada Anketi tartışıyorlar.

«Olga'ya sor!» biri bağırıyor.

Em-Em açıklıyor: «Zenaida bir soru sordu: bir kadın —Sovyet kadını— ailesini kurarken devletin çıkarlarını düşünmeli mi?»

Bu konuda uzmanım: dört yıldan az bir zamanda iki çocuk. Anketteki soruları tartışıyorlar: çocuğunuz yoksa nedenlerini sıralayın; sağlık sorunu, konut sorunu, aile durumu, kişisel nedenler, vb.

Alla anketi son kerte patavatsız buluyor. Ludmilla savunuyor: «Nüfus sorununa bir çözüm bulmak zorundayız!» İki hayranı olan bekâr Lydia söze karışıyor: «Çözümü evlenenler bulsun.» Varvara Petrovna onu düzeltiyor: «Bu ulusal bir sorun ve bütün kadınları ilgilendiriyor, belirli bir yaşa kadar tabii.» (kendisi bu yaşı aştı.) Lucia omuz silkiyor: «Neden böyle anlamsız bir soruyla zaman kaybediyoruz?»

Em-Em tartışmanın gidişini beğenmiyor: «Kadınlarımızı özgürleştirmek çok büyük bir iş başardık; onlar da gerekirse devlete yardım edecekler!»

«Belki de daha pratik bir yaklaşım gerekiyor,» Lucia söze karışıyor. «Fransa'da doğan her çocuk için ikramiye.»

«Aynı domuz çiftliği,» Alla sertçe sözünü kesiyor. «Çocuklarımız domuz değildir!» Em-Em onu azarlıyor. «Ayrıca Fransa kapitalist bir ülke.»

Bu tartışma beni yoruyor. Dahası, açım. Annelerden birinin alış-verişe gitmesi gerek. Saçımı da taramalıyım. Olduğum yerde doğruluyorum. Herkes bana dönüyor.

«Yoldaşlar!» diyorum. «Çok çocuklu bir anne olarak, yalnızca ulusal çıkarlarımız için çocuk yaptığımı belirtmek isterim. Ve hepinizi bu üretkenlik yarışına davet ederim.»

Şakam müthiş bir kargaşanın doğmasına neden oluyor. Herkes aynı anda konuşmak istiyor. «Böyle ciddi bir sorunu hafife alıyor!» «Biyolojik dürtüler ne olacak?» «Çocuksuz kadınlar egoisttir!» «Yaşamlarını zehir edenler!» «Gönüllü olarak nüfus artışına katkıda bulunmalıyız!» «Yeteri kadar işçi olmazsa emekli maaşımızı kim, nasıl ödeyecek?» «Yalnızca çocuklu kadın gerçek bir kadındır!» Sonra Em-Em'in kızgın bas sesi:

«Nedir bu gürültü, Yoldaşlar? Herkes kendi kaderini kendisi çizer!»

Sonra Zinaida'nın küçük, egoist ruhu su yüzüne çıkıyor: «İyi de, onlar çocuklarına bakarken, onların yerine de çalışmak zorunda kalıyoruz.»

Eve dönerken bütün bunları kafamdan geçiriyorum. Kaderimi ben mi çizdim? Gulika'nın nasıl doğduğunu hatırlıyorum. Başka çocuk istemiyorduk. Hamile kaldığımı öğrendiğimde Kostia bir buçuk yaşındaydı. Adımı çocuk aldırma listesine yazdırdım. O sırada birkaç kadın karnımın biçimine bakarak bu kez kız doğuracağımı söyledi. Kliniği terkedip eve döndüm. «Bir kız çocuğu istiyorum!» dedim Dima'ya. Tartıştık. Sonra Dima yumuşadı. «Tamam, ağlama! Kazandın bir çocuğumuz daha olacak. Ya oğlumuz olursa?»

Kız oldu. Fabrika'daki işimi bıraktım. Dima bir iş daha buldu. Harcamalarımızı kıstık. Dima'ya fazla sigara içmemesini söyledim. İki çocukla başa çıkamayacağımı düşünerek Kostia'yı yatılı kreşe verdim.

Bütün bunları ben mi istedim? Hayır. Mutsuz muyum? Yüz kere hayır. Çocuklarımı seviyorum.

Eve koşuyorum. Pazar çantaları ayaklarıma dolaşıyor. Buzlu, kaygan yoldan merdivenlere ulaşıyorum. Çocukların ağzı dolu —Dima onlara ekmek vermiş. Bütün ocakları yakıyorum— patates, süt, çay. Tavaya biraz köfte atıyorum. Yirmi dakika sonra yemeğe oturuyoruz.

Yemekten sonra çocukların uykusu geliyor. Acele bir duş ve doğru yatağa. Şükürler olsun.

Dima çayını içiyor, gazeteleri okuyor. Masayı temizliyorum, bulaşıkları yıkıyorum, çocukların çamaşırlarını yıkıyorum (çamaşırlar sürekli kirleniyor), sabah giyecekleri giysileri hazırlıyorum. Dima paltosunu getiriyor; metroda düğmelerinden biri kopmuş. Yeri süpü-

rüyor, çöp tenekesini dolduruyorum. Dima çöpü atıyor.

Her şey tamam, gidip duşumu alıyorum. Dima bu arada yatağı yapıyor. Yatakta kemerimin kancası aklıma geliyor. Ama şu anda dünyada hiçbir güç beni yataktan kaldıramaz. Dima yatağa giriyor. Ne gözlerimi açabiliyorum, ne de öpücüğüne karşılık veriyorum.

Çarşamba. Kimse dünkü tartışmayı hatırlamak istemiyor. Sessizce çalışıyoruz. Elektrik laboratuvarı. Ludmilla gelmiş bile, yeni teknisyenle flört ediyor. Garip bir kız. Bana terzi olmak istediğini söylemişti. «Ama bu zamanda kim bir terziyle evlenmek ister?»

Bugün alış-veriş sırası bende. Kuyrukta bekleyenler homurdanıyor. «Lokanta için erzak mı alıyorsun? Bizi bekletiyorsun, ama!» En iyisi bir şey duymamış gibi yapmak. Pazar çantalarımı doldururken birisi laf atıyor: «Bir de paramız yok diye yakınırlar.»

Çantaları peşimden sürüklerken bir kuaförün önünden geçiyorum. Daha yirmi dakikam var. Acele bir tıraş. Kaşlarını hepten yolmuş bir kadın saçlarımı mahvediyor. Ağlamak üzereyim. Yönetici genç bir adama sesleniyor: «Bak, Lenya, yukarıda bu kızın saçlarını kesmişler. Sen bir şeyler yapabilirsin belki.»

«Çocuksu bir hava verebiliriz,» diyor. Lenya. Gözlerimi kapıyorum, Lenya hızla çalışıyor. Sonunda gözlerimi açıyorum. Aynada komik bir kız çocuğu bana bakıyor. Gülümsüyorum, o da bana gülümsüyor. Bir kahkaha atıyorum. Lenya sırıtıyor. Avucuna bir ruble sıkıştırıp kol saatime bakıyorum. Üçü yirmi geçiyor!

Odaya girdiğimde nefes nefeseyim. Tabii! Şef beni arıyor. Kütüphaneye koşuyor ve onu beni beklerken buluyorum. Gülümseyerek bana bakıyor. «Gençleşmişsin... bir sayfalık bir çeviri var, onun için arattım seni.»

İngilizce bir kitap veriyor. Çeviriyle uğraşırken,

Ludmilla'nın cam kapının ardından el-kol hareketleri yaptığını görüyorum. Ne oluyor? Çeviri bir değil, üç sayfa sürüyor! İğne üstünde oturuyorum. Sonunda bitiriyorum, Yakov teşekkür ediyor ve dışarı fırlayıp Ludmilla'yı arıyorum. **Güvenilir kaynaklardan,** mekanik laboratuvarına acil iş çıktığını öğrenmiş. Sıra bize mi gelecek?

Valentina'yı sıkıştırmalıyım, yoksa deneyi tamamlayamam ve Aralık'ta deney bitmezse mahvoluruz. Bu yılki hedefimiz, raporumuz mahvolur. Her yere bakıyorum, ama Valentina yok. Yoksa saklanıyor mu?

Paydos saatinden onbeş dakika önce Zinaida tiyatro biletlerini dağıtıyor. Yeni bir oyun. Bana ve Dima'ya göre değil. Annesi kızkardeşinin çocuklarına bakıyor, benim Vera teyzem de Leningrad'da oturuyor. Kimse bize yardım edemez.

Dışarı çıkıyorum, kaldırımlarda taze kar var. Temiz, serin bir hava. Biraz yürümek istiyorum, bir şey düşünmeden, yürümenin tadına vararak, sorumsuz, rahat bir genç kız olduğum günleri hatırlayarak, yürümek.

Bu iyi olmadı. Geç kaldım! Metronun yürüyen merdiveninden koşar adımlarla iniyorum, çantalarım ayaklarıma dolanıyor... Evde üçü de ayakta, ellerinde ekmek dilimleri, evin içinde dönüp duruyorlar. On dakika sonra masaya kocaman bir omlet getiriyorum.

Çocuklar mutfağa koşuyor. Kostia bana bir göz attıktan sonra haykırıyor; «Baba, bak! Annem oğlan olmuş!»

Dima gülüyor. Akşam yemeğinde gazete okumaz ve ara sıra bana bakar. Bulaşığa yardım eder, yeri bile süpürür. «Olga... beş yıl önceki gibi olmuşsun.»

Bu yüzden saati kurmayı unutuyoruz.

Perşembe. Yedi buçukta yataktan fırlıyorum! Dima koşup çocukları uyandırıyor. Mutfağa koşuyorum. Yalnız süt ve kahve. Sonra Dima'yla birlikte çocuklar. Mucize, zamanı durdurduk galiba!

Kostia birden ağlamaya başlıyor. «Maya Mikhailovna beni suçsuz yere cezalandırıyor...» Elbiselerini giydirirken boğuşuyoruz. «Kostia! Baban da ben de işe geç kalacağız!» Kostia hüngür hüngür ağlıyor. Sonunda Dima öğretmenle konuşacağına söz veriyor. Ben de ağlamak üzereyim. Onu zorla okula götürmek çok ters geliyor. Dima'ya bu kadınla konuşmasını ve ne olduğunu öğrenmesini söylüyorum. «Yirmi sekiz çocuk var orada. Biri bir hata yapabilir.» diye homurdanıyor.

Şimdi de Gulika ağlamaya başladı. Dayanamıyorum. Onu Dima'ya doğru itekleyip dışarı fırlıyorum. Gelen her otobüsün üstüne atlıyorum. Üçüncüsünde yer buluyorum.

Yolda, Kostia'yı düşünüyorum. Evet, yuvada yirmi sekiz çocuk var, oysa kurallara göre en fazla yirmi beş çocuk olmalı. Yuva açılırken, beni de çalıştırmak için çok dil döktüler. «İyi ücret... bir de yardımcı veriyoruz.» Tanrım! Yirmi beş pantalon, atkı, palto, şapka, katlanır yatak, elli çorap teki, deri bot, eldiven. Giydir, soy, yemek yedir günde iki kez yürüyüşe çıkar. İki kadının bu işin üstesinden geleceğini kim hesapladı? Belki çocuğu olmayan, ya da çocuğu yuvaya gitmeyen biri.

Metroda hatırlıyorum; bu gece politika dersimiz var ve konu hazırlama sırası bende. Aman boşver, bir şeyler düşünürüm.

İlk sorun mekanik laboratuvarı. Valentina yine ortalarda yok. Ona bir not bırakıyorum. Odama gidiyorum. Bizim kızlar çok şeker. Herkes yeni saçımı övüyor. Geç kalmamla ilgili tek laf edilmiyor. Biraz sonra Va-

lentina'nın beni görmek istediğini öğreniyorum.

Dışarı fırlıyorum, ama içerden geri çağırıyorlar. Telefonda Dima. Öğretmenle konuşmuş, her şey yolunda. Telefonu kapattıktan hemen sonra akşamki dersi ve bir buçuk saat geç geleceğimi söylemediğimi hatırlıyorum. Evde de hiç bir şey hazırlamadım! Dima'yı işinden arayamam. Boşver, daha sonra, şimdi Valentina'yı görmeliyim.

Valentina bu akşam genel yönetim toplantısı olduğunu, saat dörtten sonra bütün cihazların serbest kalacağını söylüyor. Dört! Ders beşe çeyrek kala başlıyor! Açıklamaya çalışıyorum, ama beni dinlemiyor. «Bu senin sorunun. Bu saatte çalışmak isteyen başkaları da var.» Dörtte geleceğimi söylüyorum.

Dönerken, düşünüyorum. Hayır, kimse benim yerime deneyi tamamlayamaz. Bir tek çözüm var. Dersi unutmuş gibi davranmalıyım. Yarın beni ayıplasınlar.

Masamda çalışmaya başlıyorum. Ludmilla başıma dikiliyor: «Ne almamı istersin?» Ona üç rublelik bir banknot veriyorum. Biraz et, ne olursa. Açlığımı bastıracak bir şeyler (Kahvaltı da etmedim.)

Malzeme odasından çağrılıyorum. Bana paket var. Örnekler. Odacı Youra'yı arıyorum. Her zamanki gibi kayıp. Paketleri üçüncü kata taşıyorum. Ludmilla yanıma geliyor. «Olga! Lotus gelmiş! Listeye senin de adını yazdım ama birinin gidip getirmesi gerekiyor.»

Lotus bir deterjan tozu. Çok ihtiyacım var, ama bugün onunla uğraşamam. Saat üçü geçiyor ve daha deneylerimi hazırlamadım. Masamdaki torbada iki dilim ekmekle peynir duruyor. Yiyecek zamanım yok.

Dörde beş kala odadan çıkıyorum.

Laboratuvarda çalışmaya başlıyorum. Elektrikli havanı ayarlıyorum. Düşüyor. Yaşasın! Plastik yerinde

duruyor. Sıra öteki deneylerde. Yapıştırma gücü, yoğunluk, sıkıştırma, basınç. Boş bir laboratuvarda çalışmak ne rahat. Birden bir ses duyuyorum: «Voronkova! Voronkova!»

Yakalandım. Lydia kapıda. Örneklerimi toplayıp dışarı fırlıyorum. Ders başlamış bile. Dima'ya da haber veremedim... Yeni bir politika öğretmenimiz var, emekli bir albay. Beni ayıplıyormuş gibi bir duyguya kapılıyorum.

Sonunda ders bitiyor. Çantamı alıp vestiyere koşuyorum. Yediye çeyrek var! Bir taksi bulmalıyım!

Tabii taksi bulamıyorum. Otobüs. Metro. Eve ulaştığımda ter içindeyim. Neredeyse dokuz olmuş. Çocuklar üstlerinde giysileriyle uyuyakalmışlar. Gulika yatağında, Kostia divanın üstünde. Mutfakta bir bulaşık yığını, Dima oturmuş teknik bir kitap okuyor, bir yandan da soğuk patlıcanlı sandviç yiyor.

Bugün başıma gelen felaketleri anlatıyorum, ama özür kabul etmiyor. Ona haber vermeliydim. Kendimi savunmaya çalışmıyorum. O haklı. Çocuklara ne yedirdi? Biraz süt, ekmek, soğuk patlıcan diyor. Kostia'yı soyup yatırmak istiyorum, ama Dima karşı çıkıyor. «Önce yemek yiyelim.» Tartışmıyorum. Kostia'nın üstünü örttükten sonra mutfağa dönüp büyük bir tabak yumurtalı sosis hazırlıyorum.

Yemek yiyoruz. Ev darmadağınık. Her şey sabah nasıl bıraktıysak öyle duruyor. Çocukların eşyaları yerlerde. Dima hiçbir şeye dokunmamış. Annelik görevimi ihmal ettiğim için beni protesto ediyor.

Yemekten sonra Dima yumuşuyor. Birlikte Kostia'yı soyup yatağa yatırıyoruz, sonra da odamızı topluyoruz. Mutfağı toplayıp bulaşıkları yıkıyorum, biraz çamaşır yıkıyorum. Geceyarısından sonra yatağa giriyo-

rum. İki buçukta Gulika'nın ağlamasıyla uyanıyoruz. Karın ağrısı ve ishal. Soğuk süt ve patlıcan! Altını temizliyoruz, bezini değiştiriyor ve su ısıtıp bir su torbasıyla karnının üstüne koyuyoruz. Dima, «Sabah iyi olur,» diyor.

Sabaha, evet. Ama şimdi, karyolanın yanında diz çöküp bir yandan sıcak su torbasını Gulika'nın midesine bastırırken, bir yandan da «Uyu bebeğim uyu, bir tavşan da çalıların ardında uyuyor» diye mırıldanıyorum... Kolum karyolanın kenarına yaslı, başım da koluma.

Dörde doğru yatağıma giriyorum. Ve gözlerim kapanırken saatin ziliyle yeniden uyanıyorum.

Cuma. Sabah herkes politika dersini atlatmaya çalıştığım için tepeme çıkıyor. Onları dinliyor ve çocukları düşünüyorum. Gulika'yı kreşe götürdük, oysa evde kalabilirdi. Bir gün işe gitmesem ne olurdu. Hayır! Testler ve analizler yaptırmamı isteyeceklerdi. Birkaç gün alır bu. Bu yüzden kızcağızı kreşe götürdük.

Çalışmaya başlıyoruz. Haftanın sonu geldi. Herkes meşgul. Bitmeyen işleri bitirmeli, raporlar hazırlamalı. Öğle tatilinde —manikür, saç bakımı. Ve alış-verişi biz anneler yapmalıyız— üç gün için.

Bir de anket var! Ludmilla'yı; gelmediğimiz günlerin listesi için personel dairesine gönderiyoruz. Biliyorum, şampiyon benim.

Çalışmaya başlıyorum. Genel gösterge tablosuna ihtiyacım var ve bulamıyorum. Her yere bakıyorum ve gittikçe daha çok telaşlanıyorum. Dün laboratuvara mı götürdüm? Oraya koşuyorum. Yok. Kaç günlük çalışmamı kaybettim!

Geri dönüyor, bir sandalyeye yığılıyorum. Her yanım uyuşmuş. Artık düşünemiyorum. Birden omuzum-

da Lucia'nın elini hissediyorum. Yüzümü eline yapıştırıyorum. Gösterge tablomu kaybettiğimi söylüyorum.

«Peki, bu ne?» diyor masamda katlı duran büyük bir kağıdı göstererek. Açıyorum. Tablo! Gülmeye başlıyorum ve bir türlü susamıyorum. Lucia elimden tutup beni salona götürüyor. Durmadan gülüyorum, yanaklarımdan göz yaşları dökülüyor.

«Olga, sen kaçıksın!»

«Kaçık sensin...» diyorum yavaşça. Yüzümü bir mendille siliyorum. «Yalnızca gülüyordum. Çok komik bir hayatım var, gerçek bir kokteyl... Hayır, kaçık değilim, daha değil. Ama senin gözlerinin altı morarmış. Asıl senin bir derdin var.»

«Benim yıllardır bir derdim var. Ama senden altı yaş büyüğüm ve evdeki yaşantımı biliyorsun... Ama sen gençsin, sağlıklısın, iyi bir kocan var... Zekisin, hayat dolusun sen, tamam! Birlikte alış-verişe çıkalım ve bana her şeyi anlat!»

Dışarda ona çalışmalarımı, laboratuvarda başıma gelenleri, şefimi anlatıyorum. Çocukları anlatıyorum.

Lucia ilgiyle dinliyor. «Olga, bana bu yeni plastik ve Yakov Petrovich hakkında sorduğun soruyu hatırlıyor musun? Evet, komik bir hikaye bu. Benim buluşumdu... Ancak hamileydim ve çocuğu yapmaya karar verdim. Son anda korktum ve çocuğu aldırdım. Şimdi buluş onun oldu, benimse çocuğum bile yok. Her zamanki gibi bundan kocama söz etmedim. Kolay oldu. Leningrad'a birkaç günlük bir iş yolculuğu. Hamile olduğumu ona hiçbir zaman söylemem.

Elini bulup ellerimin arasına alıyorum.

Dükkânlar kalabalık, ancak birlikte ortalığı duman ediyor ve dört büyük çantayı dolduruyoruz. Saat üçte geri dönüyoruz. Shura bize doğru koşuyor: «Size yardım edeyim!»

Shura'yı ortamıza alıyor ve çantaları birlikte taşıyoruz. Kaldırımdan aşağı iniyoruz, geçen arabalara yol vermek için ikide bir durmamız gerekiyor.

«Hey, kızlar, erkeğe ihtiyacınız var mı?» İki çocuk bize bağırıyor.

«Geç kaldınız!» Ben de bağırıyorum. «Bizim erkeklerimiz evde bekliyor!»

Kendimi iyi hissediyorum, mutluyum. Çünkü güneşli bir gün, çünkü üç kişiyiz. Çünkü yalnız değilim.

İşe dönüyorum. Ludmilla listeyi getiriyor. Tabii, ben birinciyim! 78 gün gelmemişim! Suçluymuşum gibi utanıyorum. Evet, iki çocuk annesi olduğum için suçluyum. Ankete dönelim.

Anneler bir araya geliyoruz. İçimizden üçü kentin varoşlarında yaşıyor ve her gün işe gelmek için üç saatini yolda geçiriyor. Bu soruya ne demeli: Haftada kaç saatinizi çocuk bakımıyla geçiriyorsunuz? Hangi hafta? Bu hafta mı, yoksa herhangi bir hafta mı?

«Ben bu haftayı yazacağım,» diyorum. Benim için sıradan bir hafta bu.»

Bir kadın ev işleriyle geçirdiği zamanı nasıl hesaplar? Lucia çalışma, yol ve uykuyla geçirdiğimiz zamanı çıkararak kalan süreyi hesaplamamızı öneriyor. Haftada kırk sekiz-elli üç saat «serbest» zamanımız olduğu ortaya çıkıyor! O halde neden hep eksik kalan bir şeyler var? Kim bilir? Aile hayatı denen etkinliğin bir kadının hayatında ne kadar yer tuttuğunu kim bilebilir?

Anketi eve götürmeye karar veriyorum. Lucia da öyle yapıyor. Bu öğleden sonra işimiz var.

Eve dönüş bir kabûs. İki dolu çanta taşıyorum, sebze hariç her şeyi aldım. Metro kalabalık. Çantalardan biri elimde; biri ayaklarımın arasında bir köşeye sığınıyorum. Ne kadar para harcadığımı hesaplamaya çalı-

şıyorum. Hep fazla harcamışım gibi geliyor. Etrafımda oturan adamlar ya bir şeyler okuyor, ya da kadınlara yer vermemek için uyukluyormuş gibi yapıyor.

Aktarma istasyonu. Otobüs bekleyen kalabalık. Dolu bir otobüse binmeye çalışıyorum, basamaktan kayıp dizimi inciliyorum. Herkes bağırıyor, ben haykırıyorum. Güçlü kuvvetli bir adam beni otobüse çekiyor. Az daha yere kapaklanıyorum. Biri bana yer veriyor. Yırtılan çorabımı ve kanayan dizimi inceliyorum. Sonra paketler. Birkaç yumurta kırılmış, bir süt kartonu da ezilmiş. Çorabıma çok üzülüyorum, dört ruble verdiğim en iyi çorabım.

Eve sürükleniyorum. Çocuklar salona koşuyor. Dima paketleri elimden alıyor. Deli bir kadına benziyorum herhalde... Kostia üstüme atlıyor ve neredeyse beni yere yıkıyor. Gulika portakal istiyor. Dizimi gösterip banyoya seğirtiyorum. Dima tentürdiyot ve pamuk getiriyor. Herkes benim için üzülüyor. Kahramanlaşıyorum ve bu hoşuma gidiyor.

Cuma akşamlarını seviyorum; masada çene çalar, çocuklarla oynarız, onların geç yatmasına izin veririz. Bir şey yıkamak zorunda değilim. Küvete gömülebilirim.

Ama bu akşam, Gulika'nın dün geceki hastalığından sonra, hepimiz çok yorgunuz. Çocukları yatırıyoruz ve mutfağı olduğu gibi bırakıyoruz.

Yataktayım. Dima hala banyoda. Çok uykum var, ama birden Dima'nın saati kurmuş olabileceğini düşünüp telaşlanıyorum. Saati yatağın altına itiyorum. Tiktakları kulağıma kadar geliyor. Mutfağa götürüp büfenin gözüne kilitliyorum.

Cumartesi. Cumartesi sabahı geç kalkarız. Bize kalsa daha da yatacağız ama çocuklar sekiz civarında ayaklanırlar. Cumartesi sabahı haftanın en mutlu zamanıdır; önümüzde iki koca tatil günü var.

Dima çocuklarla ilgilenirken mutfağı temizliyorum ve dev bir kahvaltı hazırlıyorum. Sonra Dima'yı çocuklarla dışarı yollayıp çalışmaya başlıyorum. Önce bir çorba yapıyorum, çorba kaynarken evi temizliyorum. Her şeyin tozunu alıyorum, yerleri yıkıyorum, battaniyeleri balkondan silkiyorum (yanlış bir davranış). Çamaşırları ayırıyorum. Dima'nın ve benim çamaşırlarımız Lotus'la yıkanıyor. Çarşaflar ve büyük parçalar çamaşırcıya gidiyor. Eti makineden geçiriyorum, patatesleri soyuyorum, bir meyve kompostosu yapıyorum. Üçe doğru yiyoruz. Çocuklar için geç bir saat, ama temiz havadan olabildiğince yararlanmalılar.

Dima ve çocuklar geliyor. Kostia, Dima'dan ona kitap okumasını istiyor, ama Gulika huysuzluk ediyor. Onu yatırıyoruz; yoksa bize rahat vermeyecek. Sallayarak uyuttuktan sonra (bir yanlış daha) yatağına yatırıyorum.

Şimdi yeniden mutfağı toparlamam gerek. Bulaşığı yıkamalı, ocağı temizlemeli, yeri süpürmeliyim. Sonra saçımı tarayacağım, birkaç parça çamaşır yıkayacağım, çocukların giysilerini ütüleyeceğim, Gulika'nın pantalon-çorabını tamir edeceğim ve kemerimin kancasını takacağmı.

Dima çamaşırhaneye gitmeye hazırlanıyor. Kostia da onunla gitmek istiyor. Kızağı alıp dışarı çıkıyorlar. Artık yalnızım ve rahatça çalışabilirim. Yediye doğru **erkekler** dönüyor ve çay istiyorlar. Gulika'nın hala uyuduğu aklıma geliyor, onu kaldırıyorum ve ağlamaya başlıyor. Dima'nın kucağına verip akşam yemeğini hazırlamaya girişiyorum. Erken yemeleri gerek, çünkü çocukları yıkamak istiyorum. Gulika mızıklayıp duruyor, fazla uyuduğundan olacak.

Önce Kostia'yı yıkıyorum. Gulika da küvete girmek

istiyor. «Dima! Kızını yanımdan çek!» diye bağırıyorum.

«Bu akşam çalışmam gerek, kusura bakma!»

Kostia'yı yatağına taşıyorum. Bunu genellikle Dima yapar, ama şimdi teknoloji kitaplarına gömüldü. Yanından geçerken, «Rastlantıya bak, ben de yüksek okul okudum,» diyorum.

«Tebrikler,» diyor, ekşi bir sesle.

Bu yanıt bana çok kaba geliyor. Gulika'yı yıkarken göz yaşlarımın küvete damladığını görüyorum. Gulika çırpınıyor ve küvetten çıkmak istiyor. Poposuna vuruyorum, bir çığlık atıyor. Dima içeri dalıyor ve kızgınlıkla, «Öfkeni çocuklardan çıkarma!» diyor.

«Sen utanmıyor musun?» Ağlıyorum. «Ne kadar yorgun olduğumu görmüyor musun?»

Şimdi yüksek sesle ağlıyorum, ne kadar iş yapsam, o kadar iş biriktiğini, gençliğimin gittiğini, sabahtan beri oturmadığımı haykırıyorum.

Birden çocuk odasından Kostia'nın çığlığı yükseliyor: «Baba! Anneye vurma - Anneye vurma!»

Dima Gulika'yı kucaklayıp çocuk odasına götürüyor. Kostia yatağında ayağa kalkmış, göz yaşları içinde. Onu kollarıma alıyorum, yatıştırmaya çalışıyorum. Dima ve ben, kucağımızda çocuklarla, birbirimize yaklaşıyoruz.

«Anne biraz yorgun...» diyor Dima. «Kolları ağrımış... bacakları... sırtı... zavallı, zavallı Anne...»

Bu kadarı fazla. Kostia'yı onun kucağına bırakıyorum, banyoya koşup bir havlu alıyorum, yüzümü havluya gömüp sarsıla sarsıla ağlıyorum. Dima içeri giriyor ve beni kucaklıyor: «Yeter... Sakinleş artık... Özür dilerim...»

Şimdi gerçekten kendimden utanıyorum. Bana ne oldu?

Dima artık iş yapmama izin vermiyor. Beni bir çocuk gibi yatırıyor, çay yapıp getiriyor. Çayı içtikten sonra üstümü örtüyor. Onun ayak seslerini, akan suyun, mutfakta yıkanan tabak-çanakların sesini dinleyerek uyuyorum.

Uyanıyorum, saat kaç, günlerden ne, bilmiyorum. Oda karanlık. Masa lambasının üstü gazeteyle örtülmüş. Dima kitap okuyor. Alnının bir bölümünü, yanağını görebiliyorum. Çukurlaşmış yanağı, yorgun gözüküyor. «Zavallı Dima... Onun da hayatı kolay değil... Bir de benim krizlerim... Dima, seni seviyorum...»

Ayağa kalkıyor, bana bakıp gülümsüyor: «Yaşıyor musun, sevgilim?»

Yorganın altından kollarımı çıkarıp ona doğru uzatıyorum.

Pazar. Yataktayız, öylesine uzanıyoruz, kafam çenesine değiyor, o kollarıyla beni sarmış. Küçük şeylerden konuşuyoruz, bugün alınması gereken sebzelerden. Kostia'nın yuvasından.

«Dima, aşkımız sonsuza dek sürecek mi?»

«Biz sonsuza dek süreceğe benzemiyoruz.»

«Orası doğru... Ama aşk nedir, ne düşünüyorsun?»

«Şey, insanların birlikte rahat yaşamaları, seninle benim gibi.»

«Çocukları da olursa?»

«O da var... Hayatın bir parçası bunlar... Haydi, kalkalım artık...»

«Birbirleriyle hiç konuşmasalar da mı?»

«Hımmm. Nelerden konuşmak istiyorsun?»

Susuyorum. Nelerden konuşmak istediğimi bilmiyorum. Yalnızca konuşmak. Sebzelerden değil, ama bir konu bulamıyorum.

«Beş rublemiz kaldı» diyorum.

Dima gülüyor. Bu mu konuşmak?

Kızıyorum. «Ne gülüyorsun? Para, yemek ve çocuklar, bir tek bunlar var konuşacak.»

«Saçmalama. Biz bir sürü şeyden konuşuruz.»

«Nelerden? Söyle bana.»

Dima düşünüyor. Ben de düşünüyorum, gördün mü, yakaladım seni.

«İşte, politikadan...» diyor. «Evrenden —çok konuştuk... buz balesinden— spor mu sanat mı diye tartıştık. Vietnam'dan, Çekoslovakya'dan... Yeni bir TV'den, dördüncü kanaldan... Sahi, ne zaman bir renkli TV alacağız?»

«Beş rublemiz kaldı.»

«Sandığımız var!»

Evet, büyük harcamalar için özel bir sandığımız var. Benim eski çantamda saklıyoruz. Almamız gereken çok şey var. Dima'ya bir yağmurluk, bana ayakkabı, yeni bir giysi (bu listenin başında), çocuklara yazlık giyecekler. Sandıktaki para çok yavaş artıyor.

«Yiyeceğe çok para harcıyorsun,» diyor Dima.

«Çok yediğin için,» diyorum.

Dima alınıyor. Ben de alınıyorum. Şimdi yatakta yüzyüze oturuyoruz. Birbirimize laf yetiştirmeye çalışıyoruz. Sonunda Dima: «Ev harcamalarıyla başa çıkamıyorsan söyle!» diyor.

Yataktan fırlıyorum. «Evet, hiçbir şeyle başa çıkamıyorum. Salağım ben!»

Banyoya koşuyorum. Yüzümü biraz soğuk suyla ıslatıyorum. «Yeter,» diyorum kendi kendime. Sonunda kendimi dizginlemeyi başarıyorum. Neden bu kadar çabuk kızıyorum? Belki de şu haplardan, her an hamile kalmaktan korktuğum için. Bu tür bir aşka ihtiyacım var mı? Kendim için, Dima için üzülüyorum. Ilık bir

duş beni sakinleştiriyor. Banyodan çıktığımda daha canlı ve sakinim.

Çocuklar gülüşerek çığlıklar atıyorlar, Dima'yla oynuyorlar. Temiz bir şeyler çıkarıp onları giydiriyorum. Kahvaltıda bugün neler yapacağımızı kararlaştırıyoruz. Sebze almalıyız, çocukların çamaşırını yıkamalıyım ve her şeyi ütülemeliyim.

«Boşver canım!» diyor Dima. «Dışarı çıkalım. Bak, ne güzel, güneşli bir gün.»

Boyun eğiyorum. Bunları öğle yemeğinden sonra yapabilirim. Kızağı alıp kanala gidiyoruz. Çocuklar neşeyle koşuşuyorlar. Atçılık oynuyoruz, gülüyoruz.

Üşümüş, aç ve mutlu bir halde eve dönüyoruz. Önce Dima'yı doyurup sebze almak için çarşıya yollamaya karar veriyorum. Makarna pişiriyorum, çorbanın ve etin altını yakıyorum. Dışarı çıktıktan sonra yeni bir insan oldum, canlandım. Yemekten sonra çocukları yatağa, Dima'yı çarşıya yolluyorum. Sonra da her şeye bir anda saldırıyorum; çamaşırları makineye at, masanın örtüsünü ört, ütüyü çıkar. Aniden eteğimi kısaltmaya karar veriyorum. Neden yaşlı bir kadın gibi, diz kapaklarımı saklayarak dolaşayım? Fazla kumaşı kesip atıyorum. Dima döndüğünde beni böyle bulacak. Yeni eteğimi üstümde deniyorum ve Dima kuşkulu bakışlarla beni süzüyor.

«Yarın hava sıfırın altında yirmi derece olacak, pişman olacaksın. Yine de, bacaklarının güzel olduğunu kabul etmeliyim.»

Plileri ütülemeye başlıyorum. Dima, elim değmişken pantolonunu da ütülememi istiyor. Söyleniyorum. Ütü yaparken ona anketten ve işe gelmediğim günlerden söz ediyorum.

«Olga, bak,» diyor. Bir müddet işi bıraksan iyi olmaz mı?»

«Bütün gün evde mi oturayım istiyorsun? Senin kazandığın parayla nasıl geçiniriz?»

Dima, eliyle, merak etme der gibi bir hareket yapıyor. «Sen kendini ev işlerine verirsen ben daha verimli çalışabilirim. Ayda iki yüz - iki yüz elli kazanabilirim. Bu para, işe gitmediğin için ücretinden kesilen miktarı karşılar. Basit bir ekonomi hesabı.»

Protesto ediyorum: «Bütün sıkıcı işler bana, ilginç işler sana kalacak! Ekonomi hesabıymış! Seni kapitalist!»

Dima sırıtıyor. «Bu para sorunu değil. Çocuklar için iyi olacak...»

«Dima,» diyorum. kararlı bir sesle. «Biliyorsun, çocuklar için yapmayacağım şey yok. Ama bu önerin beni delirtebilir. Beş yıl üniversite, diplomam, çalışmalarım, tezim. Hepsini balkondan mı atayım? Evde kalırsam nasıl bir kadın olacağımı düşünebiliyor musun? Hep kızgın, sinirli, dırdırcı. Hayır, hayır, hayır!»

«Kızma, Olga. Belki de haklısın. Belki de yaşamımızı daha - şey, verimli düzenleyebiliriz diye düşündüm. Bu konuyu açtığım için özür dilerim.»

Dima dışarı çıkıyor. Onu kırdığım için üzülüyorum. Birazdan çocukların odasından sesler geliyor. Dima çocukları kaldırıyor. Süt içiyorlar. Yeniden dışarı çıkıp yürüyelim mi? Evde kalmayı yeğliyoruz. Dima yorgun, benim de daha bir sürü işim var.

Kostia yerde, yapı taşlarıyla oynuyor. Gulika onun oyununu bozuyor. Kostia ağlıyor. Gulika da ağlıyor. Gulika'ya bir 'bez bebek' yapıyorum. Eski bir pijamanın içini çaputla doldurıyorum. Üstüne küçük bir yastık,

gözler ve ağız. Gulika bebeklerden hoşlanmaz, ama bu 'kızı' seviyor, eline alıp dolaştırıyor, onunla konuşuyor.

Pazar akşamları huzurlu geçer. Çocuklar oynar, Dima çalışır, ben ütü yapar, akşam yemeğini hazırlarım. Kemerimin kancasını unutmamalıyım. Sonunda her şey tamam. Gelelim ankete! Çocukları yatırdıktan sonra.

Çocuklar her zamanki yaramazlıklarından sonra nihayet uyuyorlar. Oyuncakları topluyoruz, ben ütüyü ve bulaşıkları bitiriyorum. Hâlâ biraz zamanım var. Bir şeyler okumalı, yoksa TV mi izlemeli? Kahretsin, anket! Oturup anketi doldurmaya çalışıyorum. Dima sırtımdan bakıyor, laf atıyor. Kendi işine bakmasını söylüyorum. Ve sonunda bitiyor. Bu hafta hemen hemen bütün boş zamanımı bu anket doldurdu, ama yakınmıyorum. İki çocukluyum ve hâlâ gencim!

Şimdi eline bir kitap al ve divanın üstüne kıvrıl.

«Hey, benim pantolonum ne olacak?» Dima'nın aklına pantolonu geliyor.

Pazarlık yapıyorum. Ben pantolonunu ütüleyeceğim, o da bana kitap okuyacak. Ama roman istemiyor, boşa zaman harcamakmış bu. **Bilim Dergisi**'nin yeni sayısında anlaşıyorum. Bir ameliyat tekniği hakkında bir şeyler okuyor, ama şemalara bakmadan onu izlemem imkânsız. Sonunda Dima beni ütüyle başbaşa bırakarak yatak odamıza gidiyor.

Yataktayım. Dima çalar saati getiriyor, kuruyor ve ışıkları söndürüyor. Ancak o zaman kemerimin kancasını hatırlıyorum. Aman, cehenneme kadar yolu var!

Gece yarısı uyanıyorum, nedenini bilmeden. Sıkıntılıyım. Dima'yı uyandırmamaya çalışarak dikkatle yataktan kalkıyor ve çocukların odasına gidiyorum. Ço-

cuklar uyuyor. Üstlerini örtüyor, elimle alınlarını yokluyorum. Üşüyor gibiler. Uykularında esniyor, bir şeyler söylüyorlar. Yavaşça, tembel tembel.

Nedir bu sıkıntı? Bilmiyorum. Gözlerim kapalı yatıyorum; gecenin sessizliğini dinleyerek. Radyatörler su kaynatıyor, yukarı dairede ayak sesleri var. Çalar saatin tik-takları durmak, dinlenmek bilmiyor.

Bir hafta daha geçti. Diğerleri gibi bir hafta.

Sosyalizm, Sovyet kız kardeşlerimizin pek çok sorununa çözüm getirdi, ancak Cennet Bahçesi'nde lanetlenen kadının kaderini değiştirmedi. Yoksa lanet değil de kutsama mıydı bu? Şurası kesin; Sovyet kadını, diğer ülkelerin kadınlarından çok farklı değil; o da yaşamında en çok aşka değer veriyor. Onlara bahşedilen bu eşsiz armağanı hiçbir zaman ellerinden bırakmayacaklarını umuyorum; çünkü muazzam güçler, aynı zamanda insanlığın en büyük umudu bu armağanda saklı.

"Son bir soru" dedim, "Kadın özgürlüğü militanlarımıza, kendilerinden esirgendiğini öne sürdükleri hakları kazanmaları için bir öneriniz var mı?"
Dostum bir süre düşündü. "Biyolojiyle savaşmayı bırakıp, biyolojiyi kulanarak onları köle yapan ekonomik sistemle savaşmalarını öneririm. Ekonomik sistemin kıkancında, en az kendileri kadar ezilen erkeklerle savaşmayı bırakmalarını. Bu gereksiz bir savaş, çünkü ezilenleri ezenlere karşı birleştireceğine, onları bölüyor. Ve hepsinden öte, cinsiyetlerini satın alınabilir bir meta olmaktan kurtarmalarını ve özgün insanlar olarak yaşamdan tad almalarını. Ve tabii, bu utanç verici ticareti mümkün kılan koşullarla savaşmalarını önerirdim."
"... Görüyorsunuz, sizin toplumunuzda hâlâ iki cins arasında bir savaş sürüyor. Ama biz bu kardeş savaşının ekonomik nedenlerini ortadan kaldırdık ve cinsler arasındaki işbirliğinin toplumu daha ileriye götüreceğini kanıtladık..."

KDV dahil
3250